

250.

Յոբելինական Յուշամատեան

Մայր եկեղեցւոյ Գրասուն

Գումգափուի

1719 – Իսթանպուլ

վ. Քէօսէեան

ՅՈՒԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒՐ

250 ԱՄԵԱՑ
ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ

ԵՒ

45 ԱՄԵԱՑ
ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԱՀՈՒՄԲՒՆ

1719 - 1924

1970

ՊԱՏՐԱՍՏԵՑ՝
ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

ԻՄԹԱՆՊՈՒԼ

1971

Յաւիտենական Առաջնորդը
ՔԷՄԱԼ ԱԹԱԹԻՒՐՔ

Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· ՎԱԶԳԷՆ Ա·
Ամենայն Հայոց Ծ· Պատրիարք եւ Կաթողիկոս
Նախամեծար Ս· Էջմիածնայ Մայր Աթոռոյ
(1961–ին *Իսթանպուլ այցելութեան առթիւ Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ նկարուած*)

Թբհահայոց Պատրիարք
ԱՄԵՆ· Տ· Տ· ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿ· ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԳԻՐՔԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՂԷՆ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 250 ամեայ Յոբելինական եւ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին ալ կազմութեան 45րդ կրկնակ տարեդարձներուն հանդիսութենէն զուգահեռ յարմար նկատուեցաւ Յիշատակարանի մը պատրաստութիւնը:

Մեր առաջարկով ու Տնօրէն Խորհրդոյ ալ համամտութեամբ որոշուեցաւ յոբելինական հանդիսութիւններէ վերջ հատորը լոյս ընծայել յատուկ բաժինով մը, պարփակելու համար նաեւ յոբելինական հոգեւոր ու աշխարհիկ հանդիսութիւնները, որոնց անձնապէս պիտի նախագահէր օրուան հոգեւոր պետը, Ամենապատիւ Տ. Շնորհիմ Արք. Գալուստեան Ս. Պատրիարք Հայրը:

Պարագայ մը եւս, կային 14 յիսնամեայ դպիր անդամներ, որոնք առանց դոյզն իսկ ակնկալութեան լման յիսուն տարիներ ծառայեր էին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ պայծառութեան, անդամակցելով Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբին, ոմանք իբր հիմնադիրը ԳՈՂԹԱՆ–ին:

Այս առիթով Անոնց ալ դպրական յիսնամեայ յոբելեանները պիտի տօնուէր ու պարգեւատրուէին վարչութեան կողմէ: Դպիրի մը, կամ աւելի ճիշդ դպիրներու յիսնամեայ յոբելեանը հանդիսաւորապէս տօնելը, յիշատակելի պարագայ մըն էր, **իբր անմոռանալի պարագայ:**

★

Ամէն տարի, տարւոյն վերջին ամիսներէն յարմար կիրակի մը կը տօնուէր Դպրաց Դասուն ու ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին կրկնակ տարեդարձները:

Նկատելով որ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Սրբազնագոյն կաթողիկոսը–և Ս. Պատրիարք Հօր կարգադրութեամբ–1969 տարւոյն վերջին ամիսները Թումանեանի եւ Կոմիտասի ծննդեան 100 ամեակի յոբելինական շրջան հռչակած էր, Դ. Դաս ու երգչախումբին վարչութիւնը չուզեց որեւիցէ ձեւով խաչաձեւում յառաջ բերել եւ Ս. Պատրիարք Հօր հետ համախորհուրդ որոշեց 250 ամեայ յոբելինական կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւնները 3 Մայիս 1970ին կատարել, ինչ որ հասարակութեան եւ տեղական հայ մամուլին մօտ, սպասուածէն շատ աւելի շահագրգռութեան արժանացաւ:

★

Պատիւ մը եղաւ մեզ, մեր անդամակցած դասուն ու երգչախումբին պատմական յուշամատեանը պատրաստել: Հաճոյքով ու գիտակցութեամբ մօտեցանք գործին:

Քանի խորացուցինք մեր պրպտումները այնքան աւելի դժուարութեանց բախեցանք: Կը պակսէին սկզբնական տուեալները, ատենագրութիւնները ու տուեալները:

Ինչպէս յետագային պիտի տեսնենք, իրերայաջորդ աւերիչ հրդեհներ կորզեր ու ոչնչացուցեր էին անհրաժեշտ վաւերագրերն ու արձանագրութիւնները: Մնացածներէն մաս մըն ալ անհոգ ու անգիտակից ձեռքեր տարտղներ էին հոս ու հոն: Ձկայինն տրամադրելի հայ մատենադարաններ որոնցմէ կարենայինք առաւել կամ նուազ օգտուիլ: Արդէն գտնուածներէն ալ պէտք եղած չափով չէինք կրնար օգտուիլ: Հինէն ի վեր ամէնէն փիչ գրուած ու խօսուած նիւթը Դպրաց Դասերն ու երգչախումբերը եղած էին: Թէեւ 6 Ապրիլ 1908 Մայր եկեղեցւոյ Դ. Դասուն Տնօրէն Խորհուրդը ծանօթ բանասէր Արշակ Ալպոյաճեանէ կը խնդրէ որ Դպրաց Դասերու պատմութիւնը պատրաստէ, եւ ենթական ալ կ'րնդունի, բայց մեզի անծանօթ պատճառով մը չէ իրականացած այդ ծրագիրը: Պատրիարքարանի արշիւն իսկ լոյս մը չէր սփռեր մեր նպատակին առջեւ. հազիւ բանի մը տարուան կանոնաւոր կեանք մը ունէր ան 'մեր գիտցածը 30 տարուան է': Շնորհիւ Ամեն. Տէր Շնորհ Սրբազան Պատրիարք Հօր ջանքերուն այժմ ներկայացնայի վիճակի մը վերածուած է, գոր ծին գլուխ բերելով ծանօթ բանասէր Պր. Գէորգ Բամպուճեանը, անձ մր որ սիրահարն է իր գործին ու բծախնդիր դասաւորող մը:

★

Մօտաւորապէս տասը տարի առաջ, Ռումանահայ մեծայարգ մտաւորական Յ. Ճ. Սիրունին, որուն գրական ու բանասիրական վաստակը 1970-ին Փարիզի մէջ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին նախագահութեամբ տօնուեցաւ, ապէս էր րսած. "...աւաղ, շատ ուշ մնաց իսքանպուլը արձանագրելու համար ընդարձակ մենագրութեան մը մէջ: Եւ ամէն օր որ կ'անցնի, կ'առնէ կը տանի հետը փաստ մը, աղբիւր մը, նիւթ մը: Գոնէ երախտապարտ մնանք անոնց որոնք անցեալէն փրկեցին քանի մը, եւ գոհանանք իրենց թողած լոյսովը, նամբայ գտնելու համար մութին մէջ...":

Մատենադարանին պատրաստութեան ատեն ձեռքի տակ ունեցանք Իսքանպուլահայ եկեղեցիներու ու երգչախումբերու հրատարակած յիշատակարանները, Երեմիա Չէլէպիի Իսքանպօլոյ պատմութիւնը, Ս. Փ. Հիւանդանոցի Օրացոյց գիրքերը, Դպրաց Դասերու կանոնագիրքերը 'ոչ ամբողջական', ցանցառ թիւով կոնդակներ, տարեգիրքեր, պատմագիրքեր, զանազան այլ գիրքեր, յօդուածներ, յօդուածաշարքեր, թղթակցութիւններ, անձնական յուշեր, Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն նամակագրութիւնները եւ ատենագրութիւնները, որոնց ամենահին թուականները շուրջ հարիւր տասը տարուան են:

"...Մեր ունեցած աղբիւրները կ'օգնեն երբեմն նամբայ գտնելու համար, բայց եւ յաճախ կը մոլորեցնեն մեզ: Անոնք լեցուն են շատ անգամ այնպիսի շրմոքութիւններով, որոնք մեզ կը թողուն շուարած: Կը տեսնենք, որ աղբիւրները զոռս կոուան կը կարծենք, կը սկսին հակասել մէկը միւսին եւ հերքել գիրար". րսեր էր մեծայարգ Պ. Սիրունին: Եւ մենք, վերեւ յիշուած թղթածրարները, գիրքերը, յիշատակարանները աչքէ անցուցած ատեն տեսանք թէ Իսքանպուլի մէջ մէկէ աւելի եկեղեցիներ, մէկէ աւելի երգչախումբեր իրենց հիմնարկութեան թուականներն իսկ նիշդ չէին գործածեր ինչպէս նաեւ կարգ մը անցքեր: Թէեւ կարեւոր, բայց այդ սխալները հոս մէկ մէկ յիշելը զանց կ'առնենք: Վստահ ենք որ յիշատակարան պատրաստողները իրենց կարելի ջանքը թափած էին եւ օգտուած միայն իրենց ձեռքի տակ գտնուող աղբիւրներէն. հետեւաբար կարեւորութեամբ կ'ուզենք շեշտել, որ մեր նպատակը ոչ ոք խծբծել եւ ոչ ալ քննադատել է զանազան: Լաւ գիտենք թէ մենք ալ մեր կարգին ունենանք որ-

քան ատեն մեր ձեռքին տակ չունինք լիակատար տուեալներ: Բաբգէն Եպիսկոպոս, Մաղաքիա Արք. Օրմանեանի ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ–ի Գ. հատորին 5531րդ '5231' էջին վրայ սապէս գրած է. 'բայց 1915ին, այսինքն Ազգապատումի Բ. մասին հրատարակութենէն "1914" տարի մը ետք Սրբոց Յակոբեանց տպարանէն լոյս տեսաւ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԿԱՄԱԽԵՑԻՈՅ ԿԱՄ ԴԱՐԱՆԱՂՑԻՈՅ, Մեսրոպ Վրդ. Նշանեանի խնամքով, եւ ինքն Օրմանեան Սրբազան 1914 Դեկտեմբեր 15 / 28ին, Երուսաղէմի մէջ, ուղերձ մը գրեց ատոր սկիզբը:

Դարանաղցիին 'ժամանակագրութեան' հրատարակութիւնը կ'արձանագրենք հոս ճիշդ այն պատճառով որ Օրմանեան Սրբազան այդ գործը կարդալէ վերջ, խորունկ ցաւ յայտնած է որ այսպիսի աղբիւր մը իր ձեռքին տակ չէ ունեցած 'Ազգապատում'ը գրելու ատեն, եւ մասնաւորապէս Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Ազարիա Ջուղայեցիի մասին գրածները փափաք յայտնած է սրբագրել, հիմնուելով Դարանաղցիի այն տեղեկութեան վրայ թէ Ազարիային վերագրուած եւ Վատիկանի Մատենադարանին մէջ պահուած այդ դաւանագիրը կեղծ է:

Օրմանեան, Ազարիա Կաթողիկոսի մասին գրած է 'Ազգապատում'ի 2280 – 85 էջերուն մէջ, կարծելով որ յիշեալ դաւանագիրը ստոյգ է. բայց Դարանաղցին կը պատմագրէ թէ ինչպէս դարբնուեցաւ այդ կեղծ պաշտօնագիրը":

Մեզ համար դիւրահասկնալի պատճառներով կարգ մը համայնքային հաստատութեանց արձանագրութիւններ ու վաւերաթուղթեր հրդեհներու զոհ գացած են: Եւ սակայն անոնք որ կրակէ փրկուած են անհոգ ու անգիտակ ձեռքերու մէջ անխնամ պահպանումի պատճառաւ երբ դեռ չեն փճացած, սակայն դատապարտուած են օր մը կարեւոր մասով մը ոչնչանալու:

Այս իսկ պատճառաւ, պրպտող աչքերու մեծապէս օգտակար պիտի հանդիսանայ, յարգարժան Փրոֆ. Յակոբ Մարթաեանի "Համայնապատկեր Հայ Մշակոյթի" խորագրով հսկայ գործը որ տարիներու տքնաջան աշխատութեան արգասիքն է: Մաղթելի է որ ժամ առաջ ամբողջութեամբ լոյս տեսնէ հատորներու ձեւով:

Մենք, մեր նիւթին առընչութեամբ ինչ որ կրցինք տեսնել ու գտնել, հոս, իրենց կարգին յաջորդաբար պիտի տողանցեն: Յիշատակարան'ը թղթատողին աւելի առինքնող դարձնելու նպատակաւ իւրաքանչիւր գլուխի նիւթը համապատասխան նըկարներով ճոխացուցած ենք:

Մասնաւոր բաժին մըն ալ յատկացուած է Գումգափուի թաղին հայ բնակչութեան կազմութեան, Եկեղեցւոյն ու շրջափակին մէջ անցած գլխաւոր պատմական անցքերու յիշատակութիւններուն:

Յուցաբերուած են նաեւ Դպրաց Դասուն ու Գողթան Երգչախումբին հիմնարկութեան ու կազմութեան պարագաները, Դպրաց Դասուն վագփիէն, կանոնագիրները "իձեռին եղածները", կարգ մը ժողովներու որոշումները, մեր եկեղեցիներէն ներս բազմաձայն երգեցողութեան ներմուծումի պարագաները, Դասուն ու Երգչախումբին մասնակցած ու վարչութեան կազմակերպած ոգեկոչման հանդիսութիւններէն ու տօնակատարութիւններէն նմոյշներ, որոնք հասարակութեան կողմէ փնտռուած հաւաքոյթներ եղած են իրենց բովանդակալից յայտագիրներով:

Վերջապէս իրենց կարգին պիտի տողանցեն նաեւ եկող ու գացող դպրապետները, երաժշտապետները, վարիչները, տօրէն խորհուրդները, Դասուն բարերարները եւ այլ պարագաներ, ինչպէս նաեւ 14 յիսնամեայ յոբելեար դպիրները իրենց հակիրճ կենսագրականներով. ու վերջապէս 250 ամեայ յոբելինական հանդիսութեանց նկարագրականը:

Անտարակոյս, անձերն ու անցքերը պէտք է դատել ու կշռել, օրուան մտայնութեանց ու փառքերուն հետ որոնք սերտօրէն կապուած են իրենց շրջանին ապրելակերպին ու գործելակերպին հետ:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Ա.ՄԵՆԱՊԱՏԻԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ

Խ Օ Ս Ք Ը

Մեր կրօնական երաժշտութիւնը այնքան հարազատ քխումն է մեր ժողովուրդի ոգեղէն ապրումներուն, որքան աշխարհիկ երաժշտութիւնը: Ու այնքան անանջատելի մասն է մեր մշակոյթին, որքան որեւէ արուեստ: Անտեղի չէ ենթադրել մինչեւ իսկ, թէ մեր հոգեւոր մեղեդիներուն մէջ պահուած ըլլան մեր ժողովուրդի հնագոյն ստեղծագործութիւններէն ոմանք, շատ աւելի հին քան մեր եկեղեցական նար տարապետութիւնը, շատ աւելի առաջ քան մեր մանրանկարչութիւնը, քանի որ երգն ու եղանակը ասոնց ստեղծումէն առաջ գոյութիւն ունէին:

Կրօնական երաժշտութիւնը անհրաժեշտ տարրն է մեր եկեղեցական պաշտամունքին: Անոր նպատակն է նախ Աստուծոյ փառաբանութիւնը եւ ապա դնել Հաւատացեալը տրամադիր վիճակի մէջ, որպէսզի ան առ Աստուած բարձրանայ եւ հաղորդ դառնայ ոգեղէն ապրումներու: Հետեւաբար Հայց. եկեղեցւոյ երջանկայիշատակ հայրապետները եւ վարդապետները, որքան ուշադիր եղած են գեղեցիկ եկեղեցական կարգ ու սարք ստեղծելու, Նոյնքան եւ աւելի հոգածու գտնուած են մշակելու բարձրորակ եւ ոգեպարար եկեղեցական երաժշտութիւն: Այս մարզին մէջ եւս փոքր չէ եղած դերը Իսթանպուլահայութեան:

Իսթանպուլահայ տիրացուները –քառին սկզբնական եւ ազնուական իմաստովեւ անոնց մէջէն ելած մեծ ու անուանի երգահանները, շատ կարեւոր դեր կատարած են մեր շարականներու մշակման ու պահպանութեան տեսակէտէ, շարժուն եղանակները կապելով հաստատ ձայնագրութեան, որ իր կարգին ԺԹ. դարուն սկիզբները վերստեղծուեցաւ եւ կատարելագործուեցաւ այստեղ, Իսթանպուլի մէջ:

Իսթանպուլահայ հոգեւոր երգի մշակներու ստեղծագործութիւնները կամ բարեհնորոգումները չեն սահմանափակուած լոկ պատմական այս մեծ քաղաքի մէջ, այլ տարածուած են հանուր Հայց. եկեղեցւոյ բոլոր մարզերուն մէջ, թափանցելով մինչեւ իսկ անոր հոգեւոր բարձրագոյն կեդրոնը, Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռը: Եթէ հաստատենք, որ ներկայիս գրեթէ ամբողջութեամբ Հայց. եկեղեցւոյ մէջ կիրարկուող հոգեւոր երգեցողութիւնը մեծագոյն մասամբ իր անմիջական ակերը եւ արմատները ունի Իսթանպուլի մէջ, չափազանցութիւն մը ըսած պիտի չըլլանք:

Ծանօթ պատմական իրողութիւն է, որ 1700ական թուականներուն արդէն իսկ կազմուած են դպրաց դասեր Իսթանպուլահայ մեծ եկեղեցիներու կողքին, որոնք ոչ միայն ծաղկեալ կը պահեն մեր եկեղեցական պաշտամունքը, այլ նաեւ կը նպաստեն, ըստ կարելւոյն, մեր եկեղեցական

երաժշտութեան մշակման: Ըստ այսմ Սամաթիոյ, Պալաթու եւ Գումգափուի թաղեր ունեցած են իրենց երգեցիկ խումբերը, որոնցմէ յատկապէս Գումգափուի Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը համբաւաւոր եղած է իր աւանդապահութեամբ եւ ներդաշնակ երգեցողութեամբ:

Անկէ ասդին անընդհատ կերպով իր գոյութիւնը շարունակած է Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը իրեն իբրեւ երաժշտապետ ունենալով ծանօթ դէմքեր – Պապա Համբարձում, Արիս Յովհաննիսեան, Գաբրիէլ Երանեան, Նիկողոս Թաշճեան, Մէհքէրեան եւլն. եւլն–: Այս Դպրաց Դասը եղաւ նաեւ առաջիններէն մէկը, որ կազմակերպեց Ս. Պատարագի բազմաձայն երգեցողութեան համար յատուկ երգչախումբ ԳՈՂԹԱՆ անուան տակ:

Ու երբ անոնք տօնեցին այս տարի իրբեւ Դպրաց Դաս իրենց հիմնարկութեան 250 ամեակը –մենք պիտի ըսենք 330 ամեակը– եւ իբրեւ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբ իրենց 45 ամեակը, արդար եւ տեղին ձեռնարկ մը կատարած եղան: Այս առթիւ մենք ալ նախ կ'աղօթենք հոգիներուն համար անոնց, որոնք աւելի քան երեք դարէ ի վեր իբրեւ դպիր պաշտօնավարած են Գումգափուի Մայր եկեղեցիի մէջ, եւ կը հայցենք անոնց հոգիներուն երկնային երանութիւն եւ զուարթնոց դասակցութիւն:

Իսկ այժմու ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբի դպրապետին, վարիչներուն եւ բոլոր երեց եւ կրտսեր անդամներուն կուտանք մեր հայրական օրհնութիւնը, մաղթելով աստ ուածային վարձատրութիւն իրենց սրբազան ծառայութեան փոխարէն:

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐՔԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՆԻՍՏ ԹԱՂ ԸԼԼԱԼԷ ԱՌԱՋ

Գումգափուն, նախքան պատրիարքանիստ թաղ ըլլալը, ունեցեր է երեք եկեղեցիներ: Ս. Սարգիս, Ս. Նիկողայոս եւ Ս. Աստուածածին:

Ըստ Սարաֆ Սարգիս Դպիր Յովհաննէսեանի (1735 – 1805) տեղեկութեան՝ Ս. Սարգիսը կը գտնուէր «մերձ ի դուռն Ենիգափուի ի Հիսարալտի»: Շինութեան թուականը թէեւ ճշդիւ չ'գիտցուիր սակայն 1475ին Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի օրով արդէն իսկ հայոց սեպհականութիւն ըլլալը յայտնի դարձած է Երեւանի Մատենադարանի թիւ 7831 Աւետարանին յիշատակարանէն: Իսկ Ս. Նիկողայոս եկեղեցին կը գտնուէր Ս. Սարգիսի ձախակողմը, «մերձ ի բաղանիս անդ որ կոչի Ջինիլի համամ»:

Ժամանակակից Ամասիացի նշանաւոր բժիշկ Ամիրտովլաթ (1418–1496) որ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի ալ անձնական բժիշկը եղած է, 15րդ դարուն մէջ թողած է երկու թանկագին յիշատակարաններ: Առաջինը 1474ին տաճկերէնէ հայերէնի թարգմանած «Գիրք ՌԱՄԿԱԿԱՆ»ին մէջ կ'ըսէ «ի կաթողիկոսութեան Տր. Սարգիսին եւ ի հայրապետութեան Տր. Յովակիմայ արհի եպիսկոպոսին ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Նիկողայոսի Սքանչելագործի եւ ի թուականութեան հայոց ՋԻԳ ամին (923+551 = 1474)....:»

Ս. Սարգիս եւ Ս. Նիկողայոս, այս երկու եկեղեցիները, այժմ գոյութիւն չունին, տեղերն ալ անյայտ են:

14 Յուլիս 1660ին, աղիտալի հրդեհ մը ինը յոյն եկեղեցիներու հետ Ս. Սարգիս եւ Ս. Նիկողայոս եկեղեցիներն ալ մոխրակոյտի կը վերածէ իրենց շրջակայ տուներով: Հազարաւոր բնակարաններ կը մոխրանան եւ բաւական թիւով ալ մարդիկ կը մեռնին այս աղիտալի հրդեհին ընթացքին, որ տեւեր էր երեք օրեր, սկսելով քաղաքին հիւսիսային կողմէն, եւ տարածուելէ յետոյ մինչեւ միջնաքաղաքի բարձունքը, երկու թեւերով ծովեզերք իջեր ու կանգ առեր էր հոն «ի դուռն աւագակոչականին իմա՝ Գումգափու, վախտանն առեալ առ դուռն վանից», այսինքն պատրիարքարանի: Հրդեհէն հրաշքով կը փրկուի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Որոշապէս չէ ճշդուած Գումգափուի երեք եկեղեցիներէն մէկուն՝ Ս. Աստուածածինի առաջին հիմնարկութեան թուականը: Ստորեւ կը ներկայացնենք զանազան կարծիքներ այդ մասին:

Ըստ Պետրոս Կարապետեանի (1871 – 1937), տես հնգադարեան յիշատակարան Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ 1935, էջ 46, «Իսթանպուլի մէջ առաջին հայոց եկեղեցին Ղալաթիա կառուցուած է 1360ին Ս. Սարգիս անունով ապա Ս. Լուսաւորիչի վերածուած 1391ին, երկրորդը՝ 1461ին

Սամաթիոյ Ս. Գէորգը որպէս առաջին պատրիարքանիստ ու Աթոռանիստ եկեղեցի, մինչ Գումգափուի Ս. Աստուածածինը 1616ին եւ Պալաթու Ս. Հրեշտակապետն ալ 1628ին կառուցուած են:

Ըստ Ամիրտօվլաթ բժիշկին ձեռագիր մէկ սաղմոսին որ 1480ին ի Պոլիս Մարտիրոս Աբեղայի կողմէ ընդօրինակուած է, ունի յիշատակարան մը, ուր գրուած է «Արդ գրեցաւ սա ի թվ. ՋԻԹ (929+551 =1480)ի յամսեանն Յուլիսի, մեծահամբաւ կայսերանիստ քաղաքին Ստամպոլայ, ի դուռն Չարխափան Ս. Աստուածածնի»...: Այս յիշատակարանին մէջ կը յիշուի նաեւ որ, երբ Ֆաթիհ պատերազմի գացած էր Ուզուն Հասանի վրայ ու յաղթած անոր, վերադարձին (1479) իր հետ Իսթանպուլ բերած է Գարամանցի հայեր, որոնց մէջ կար նաեւ այս Մարտիրոս Աբեղեան, «առ սոս Սուրբ վարդապետին մերոյ Տէր Մատթէոսին Սեբաստացւոյ եւ Աբրահամ վարդապետի Տրապիզոնեցւոյ եւ զորքս ալ խանդքարն (հինքեարն) բերեալ էր վասն պատրիարքութեան համար եւ ուքս ոչ առին յանձն լաւ համարելով զմիայնակեցութիւն քան թէ փառք առնուլ ի մարդկանէ...»: Յակոբ Վարժապետեան 1928ին կ'ըսէր. «կը կարծենք թէ այս յիշատակութիւնը որեւէ տարակոյս չի թողուր որ ակնարկուած Ս. Աստուածածինը Գումգափուինն է, որովհետեւ այն ատեն ուրիշ Ս. Աստուածածին անուանով եկեղեցւոյ մը գոյութիւնը չի յիշուիր:

Հայր Ղուկաս վրդ. Ինճիճեան ալ իր «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի» անուն երկասիրութեան մասն երկրորդ՝ Եւրոպա, հատոր Ե.ին 131 էջին մէջ, Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցին հնութեան կարգով երրորդ եկեղեցի գրած է, առաջինը ընդունելով Գումգափուի Մայր եկեղեցին, երկրորդը՝ Պալաթու Ս. Հրեշտակապետը:

Երեմիա Չէլէպի ալ իր ՏԱՐԵԳՐԱԿԱՆ պատմութեան մէջ «Ս. Աստուածածին եկեղեցին հայերու ամէնէն մեծ ուխտատեղին է» կ'ըսէ ու սապէս կը յիշէ՝

Հոգւոյ Տունը կը գտնուի
Մերձ յեկեղեցեաց յերից
Արդ կայ մին Ազգիս Հայկական
Որ է Սուրբ Աստուածածին
Պանդխտից եւ մեր սփոփարան

Տոքթ. Զաւէն Մէնգիլեան ալ 1963ին խմբագրած «Սամաթիոյ Սահակեան Երգչախումբի 25 ամեակի յիշատակարանին մէջ էջ 23» Երեմիա Չէլէպիի հիմնուելով վճռապէս կ'ըսէ թէ Մայր Եկեղեցին, Սամաթիացի հայ ճարտարապետներ շինած են 1480ին:

Իսկ Յակոբ Վարժապետեան 1928ին խմբագրած «Հարիւր ամեայ Յոբելեան մը բաշխնութեան պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցւոյն Գումգափուի» գրքին 46րդ էջին մէջ «Մայր Եկեղեցին դարերու ընթացքին եղած է նաեւ կրթութեան եւ կրօնական դաստիարակութեան վարժարան: Գիտենք որ 1480ին Մատթէոս Աբեղեայ իր աշակերտներուն կ'ուսուցանէր այս եկեղեցւոյն հովանիին տակ...»:

Եւ սակայն Տոքթ. Վ. Յ. Թորգոմեան (1858 - 1942) ալ, տես Երեմիա Չէլէպիի Իսթանպոլոյ պատմութիւնը 1913 Վիեննա էջ 227, կ'ենթադրէ թէ Ֆաթիհ Իսթանպուլի մէջ հայոց պատրիարքութիւնը հաստատելէ յետոյ անոր տեղն ալ որոշած է, նախ Գումգափուի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, եւ յետոյ, այսինքն Գարամանցի հայերուն Իսթանպուլ բերուելէն ետքն է որ փոխադրուած կ'ըլլայ ան Սամաթիա:

Բայց ինչ որ ալ եղած ըլլայ Ս. Աստուածածնայ Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան թուականը, բոլոր աղբիւրները կը ճշդեն թէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանը 1641ին Սամաթիայէն Գումգափու փոխադրուած է ու Աթոռանիստ եկեղեցին ալ Ս. Աստուածածինը եղած:

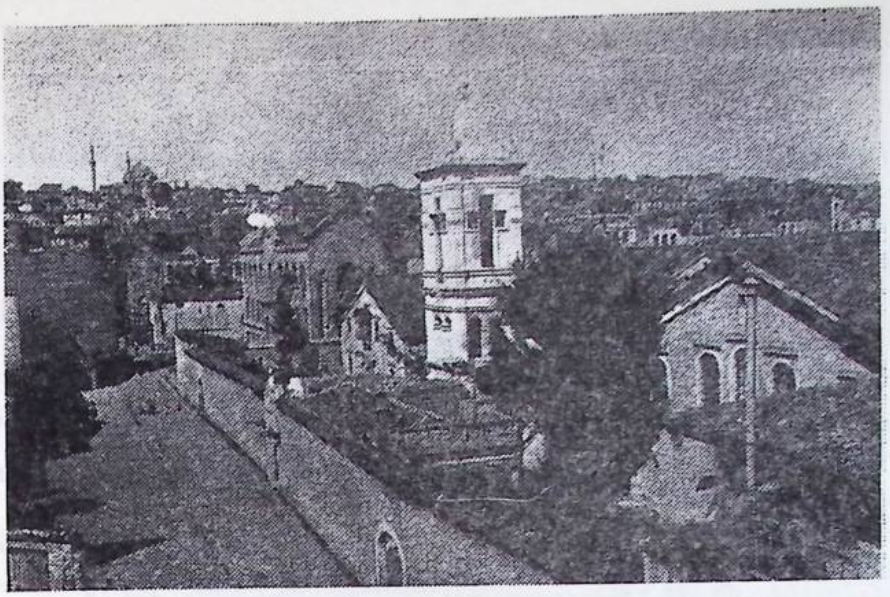

Գումգափուի Աբոռանիստ Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցւոյ հետ Ս. խաչ ու Որդւոց Որոտման եկեղեցիները ու այժմ մանկապարտէզ, նախակրթարան ու միջնակարգ եղող Պէզճեան Մայր վարժարանին այսօրուայ ընդհանուր տեսքը

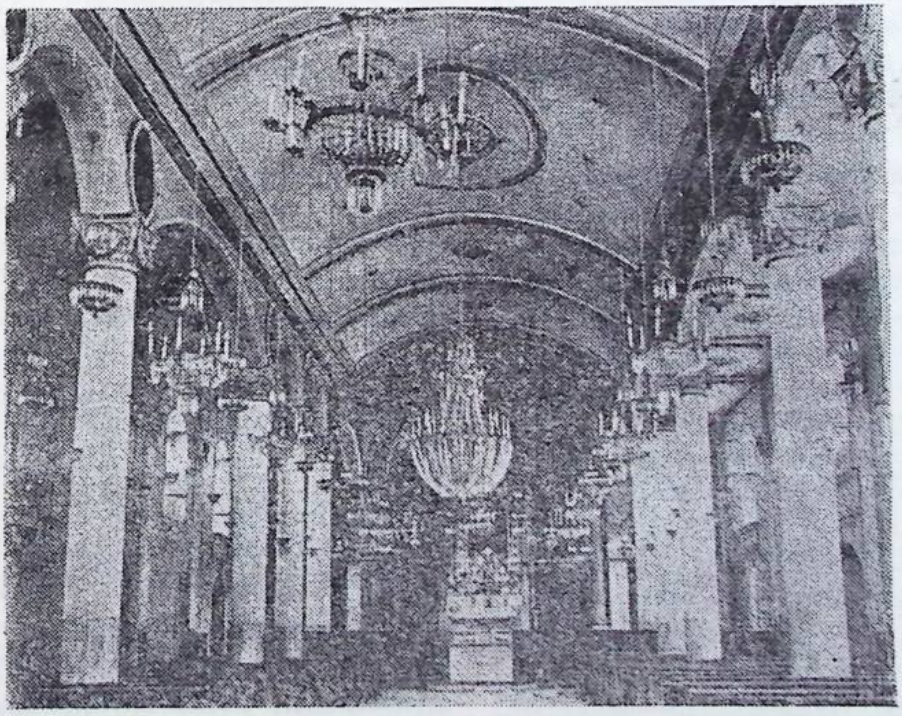

Աբոռանիստ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ ներքին տեսքը դիտուած գաւիթէն

ԳԼՈՒԽ Բ

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՆԻՍՏ ԹԱՂ ԸԼԼԱԼԷ ՎԵՐՋ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԷՊՔԵՐ ՈՒ ԱՆՑՔԵՐ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾՈՅԻՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՈՒ ՇՐՋԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

1641ին է որ պատրիարքարանը Սամաթիայէն Գումգափու կը վոխադրուի եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցին Աթոռանիստ կ'ըլլայ:

1645ին մեծ հրդեհ մը մոխիր կը դարձնէ Գումգափուի թաղը եւ հայոց Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցին ու տարի մը վերջ 1646ին կը վերաշինուի նախաձեռնութեամբը Տիվրիկցի Պօղոս վարպապետին եւ հայ ժողովուրդին՝ ու մանաւանդ հայ կիներուն արդար քրտինքովն ու աչխատութեամբ:

1660 Յուլիս 14ին սոսկալի հրդեհ մը նոր մոխիր կը դարձնէ Զէյնէլի Համամի Ս. Սարգիսը, Հիսար Տիպիի Ս. Նիկողայոսն ու ինը յոյն եկեղեցիները իրենց չրքջակայ բոլոր տուներով, բայց Գումգափուի Մայր եկեղեցին կը փրկուի:

1666ին Եղիազար Ալթմապցին իբր պատրիարք Երուսաղէմի եւ Կաթողիկոս Թուրքիոյ հայոց, կ'ենթադրուի որ այս եկեղեցւոյ մէջ կատարած ըլլայ եօթը վարպապետներու Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը: Ալթմապցին, յետոյ Էջմիածնի հրաւիրուած է իբրեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս (1681 – 1691), կաթողիկոսական աթոռը բազմելու:

Կ'ենթադրուի որ 1667ին է որ Մայր եկեղեցւոյ հովանիին տակ հաստատուած է տպարան մը, ուրկէ լոյս տեսած են. «Տաղարան» 1698ին, «Տօնացոյց» 1701ին, «Պղնձէ Քաղաք» 1708ին, «Ճայմատուրք» 1706 եւ 1730ին, «Ագաթանգեղոս» 1709ին, «Շարակնոց» 1710ին, «Ոսկերբերան» 1710ին, «Ջենար Գլակ» 1719ին, «Գիրք Տոմարայ Հայոց» 1723ին, «Ներբողեանք» 1734ին եւայլն: Այս հրատարակուած գիրքերուն մէջ գրուած է, ինչպէս կ'ըսէ Ճակոր Վարժապետեան, «ընդ հովանեաւ Սրբուհւոյ Աստուածածնին որ յարքայանիստ քաղաքին» կամ «ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի բազմահաւաք եկեղեցւոյն որ ի քաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ» եւ կամ «ընդ հովանեաւ եկեղեցւոյ Տիրամօրն որ առ պատրիարքարանաւ»:

Յիշեալ տպարանը 50 տարուան դադարէ մը վերջ Շնորհք Մկրտիչ ամիրայի ջանքերով կը վերահաստատուի եւ կը դար

ձէ մինչեւ 1825, յետոյ կը դադրի, Իսթանպուլի զանազան վայրերու մէջ ապրանքներ բացուած ըլլալուն պատճառաւ:

1671ին Ս. Աստուածածինն եկեղեցին մէջ գրուած է «Հայր Մաշտոց» մը. Գրված եղած էԱստուածատուր Երէց:

1675ին Ս. Աստուածածինի մէջ գըրուած է Յայտարարք մը մադադաթի վրայ որ Հ. Մինաս Վ. Բժշկեան իր «Ճանապարհորդութիւնք ի Լեհաստան» մէջ կը յիշէ:

1681ին, Երեմիա Չէլէպիի գրած Պատմ տէն կը հասկցուի թէ Իսթանպուլի Հայոց բնակութեան պլխաւոր կեդրոնները էին Գումգափուն՝ Վլանկա եւ Ենիքափու որպէս ամէնէն բազմաշէն թաղը Ս. Աստուածածինն Մայր եկեղեցիով: Ապա Սամաթիա, ուր հազարէ աւելի հայարնակ տուներ կային Ս. Գէորգ եկեղեցիով: Էսքիրնէգափուն ու Գալաթը՝ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցիով, Սկիւտար՝ Ենի Մահալլէի Ս. Կարապետ եկեղեցիով: Ամէն գաղ հայեր ապած էին հատատուել Էյուպ եւ Քասպիւղ, որոնք չունէին դեռ հայ եկեղեցի: Պէշիկթաշ, Օրթագիւղ եւ Թուրուչէմմէ մէջ կային «փոքր մի հայք ժամատամբ», սակաւաթիւ հայեր կային նաեւ Ենիքիւղ, առանց ժամատան: Գլխաւոր գերեզմանատուներն էին Գալըգլըի, Պէյօղլուի (այժմ Տիվան պանդոկէն ասոիոյ կայանի շրջանը գտնուող մասը) եւ Էսքիրնէգափուի եւ Սկիւտարի գերեզմանատունները: 1673ին Ֆրանսայի մը, Գր. Տը Լա Գռուա, քարտուղար Ֆրանսական դեսպանատան՝ գրած է թէ Իսթանպուլի մէջ հայերը հինգ եկեղեցի ունէին, Ս. Գէորգ, Ս. Աստուածածինն, Ս. Հրեշտակապետ, Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Կարապետ, եւ թէ բոլոր իրեն հաղորդուած հաշիւներու այն ատեն Իսթանպուլի մէջ ութը հազար հայու տուն կար (յիսուն հազար) ոչ տակայն բնակչութեամբ:

1682ին էջմիածնայ միաբանները եղիազար Ալթթապցին ամենայն հայոց հայրապետ ընտրած էին (1681 – 1691), որ Իսթանպուլ գալով ատացած էր իր ընտրութիւնը հաստատող կայսերական հրովարտակը: Գումգափուի Մայր եկեղեցւոյ մէջ ալ եպիսկոպոս ձեռնադրած էր Կարապետ (Գրպօ Երէց) պատրիարքը:

1703ին Գալատա կայծակ'ին պատրիարք ընտրութիւնը ժողովրդեան մէջ վըրդովմունք յառաջ կը բերէ, որոնք Աւետիքը պատրիարք անանել կ'ուզեն:

1706 Ապրիլ 8ին Կիլիկիոյ պաշտօնական կաթողիկոս Մատթէոս Սարըն Գումգափուի Մայր եկեղեցւոյ բակը աստիճաններ չինել տալով հոն կատարած է երեք եպիսկոպոսներու ձեռնադրութիւնը որոնցմէ մէկին էր օրհնան պատրիարք Մարտիրոս Երզնկացին:

1715 Սեպտեմբեր 8ին Ապգային ժողով մը Իսթանպուլի պատրիարք կ'ընտրէ Բազիչեցի Յովհաննէս Կոլոս վարդապետը:

1718 Յուլիս 6ին կը պատահի հրդեհ մը որ կը տեւէ 34 ժամ եւ Իսթանպուլի կարեւոր մէկ մասը կ'այրի մէջն ըլլալով պատրիարքարանն ու Ս. Աստուածածինն եկեղեցին:

1719ին կը ձեռնարկուի եկեղեցւոյ չինութեան: Երուսաղէմայ Գրիգոր պատրիարքը որ Իսթանպուլ եկած էր չղթայ մը անցուցեր էր վիզը եւ մինչեւ Երուսաղէմ վանքին պարտքը վճարուելը ուխտեր էր այլ ծանր չղթան վիզէն չհանել եւ ատոր համար ալ Շղթայակիր պատրիարք անուանած էին զինք: Կոլոս պատրիարքի հետ ձեռք ձեռքի տալով Մայր եկեղեցւոյ վերաչինութեան կը ձեռնարկեն, իրենց ջակից ունենալով օրհնան ազդեցիկները, Մահտեսի Սեդրոս եւ Աբգունի ճարտարապետներ Մահտեսի Մելիտոն Աբապօղլու և Սարգիս Խալֆաններըը, ինչպէս նաեւ ժողովուրդը, 70 օրէն կը վերաչինեն: Շղթայակիրը որ եպիսկոպոս էր օծումը կը կատարէ եւ այդ օրէն սկսեալ Մայր եկեղեցի կը կոչուի: Յովհաննէս Կոլոս պատրիարք տպարանը վերահաստատելէ զատ բացած է նաեւ ուսումնարան մը բանասիրութեան եւ հայ մատենագրութեան համար, ուր կը

Պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ընդհանուր ժողովի մը գումարումը

դասախօսեն լեզուագէտ վարդապետներ: Կը հաստատէ մատենադարան մը բազմաթիւ գիրքեր պարունակող որ Նալեան Յակոբ պատրիարքի օրով կը շարունակուի ու կը ճոխացուի:

1719ին կը հիմնուի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը Սամաթճըպաշը Եուսուֆ Չէլէպիի դրամատուութեամբ:

1725 Հոկտեմբերին Աստուածատուր կաթողիկոս վախճանած ըլլալով, Կոլոտ վրդ. պատրիարքը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով մը կը գումարէ, ուր ներկայ կ'ըլլան Իսթանպուլ գտնուող բոլոր եպիսկոպոսները, վարդապետները եւ երեւելի աշխարհականները: Անգարայի առաջնորդը Կարապետ Ուլնեցին կաթողիկոս կ'ընտրեն ու զայն Իսթանպուլ կը հրաւիրեն:

1726 Փետրուարին Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ 12 եպիսկոպոսով կաթողիկոս կ'օծեն Կարապետ Ուլնեցին: Հետեւեալ օրը Կարապետ կաթողիկոս (1726 – 1729) եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ Կոլոտ վրդ. պատրիարքը որ 1715էն ի վեր արժանաւորապէս կը գրաւէր պատրիարքական աթոռը: Քանի մը օր վերջ ալ Երուսաղէմի աթոռակալ Հաննա, Կոլոտի աշակերտ Թովմաս եւ Քէօթահեայի առաջնորդ Մարտիրոս վարդապետները եպիսկոպոս կը ձեռնադրուին:

1727 Ապրիլ 2ին Լատինաց եպիսկոպոսը Գումգափու կուգայ այցելութիւն մը տալու Կարապետ կաթողիկոսին եւ Կոլոտ Պատրիարքին:

1749ին Դպրաց պաշտօնէն անջատ, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու անդամներէն Մահտեսի տիրացու Ղազարի գլխաւորութեամբ, որ դեռ դպրապետ չէր եղած, Դպրաց Դպրատունը տեւականացնելու մտադրութեամբ 6 աջակից ընկերներով Իսթանպուլ Գազասքէրլիքէն վաւերացեալ էլպիսէի բուհանիյէի մէշրութ օլանա վագֆիէ մը կը պատրաստուի: Եւ այսպէս է որ Գումգափու Մէյրէմ Անա էրմէնի Քիլիսէսի Տիրասուլար վագֆըն կը հիմնուի:

1749 Մարտ 26ին Զատկի առաւօտ Սիլիվրէցի Պրոխորոն վարդապետը որպէս պատրիարք Մայր Եկեղեցի գալով պատրիարքական աթոռը կը գրաւէ: Յակոբ Նալեան պատրիարք դառնացած կը հեռանայ եւ կ'երթայ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն Ս. դպրապետ Սամաթճիպաշը Եուսուֆեան մեծ գերդաստանի Գումգափուի տունը: Պրոխորոն՝ ժողովրդեան ընդդի-

մութեան տեղի տալով շաբաթուան մը պատրիարքութիւն ընելէ վերջ կը ստիպուի հեռանալ պատրիարքական աթոռէն եւ 1 Ապրիլին կը մեկնի Սամսոն. Իսկ Յակոբ Նալեան պատրիարքն ալ Երուսաղէմի պատրիարք կ'ընտրուի (1749–1752):

1752ին Յակոբ Նալեան դարձեալ Իսթանպուլի պատրիարք կ'ընտրուի եւ 12 տարի պատրիարքութիւն ընելէ վերջ ծերութեան պատճառաւ կը քաշուի: Իր օրով 1753ին Էջմիածնայ Մինաս Ակնեցի կաթողիկոսը կը վախճանի: Կը խնդրուի իրմէ կաթողիկոսութիւնը ընդունիլ, կը մերժէ եւ 1753ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով մը գումարելով Աղեքսանդր Բիւզանդացին կաթողիկոս կ'ընտրեն: 1755ին կաթողիկոսը վախճանելով դարձեալ Նալեանէ կը խնդրուի կաթողիկոսութիւնը ընդունիլ, բայց ան այս անգամ ալ կը մերժէ եւ իր նախագահութեամբ 1756ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով կը գումարուի եւ Սահակ Ահագինը կաթողիկոս կ'ընտրուի: Ընտրեալ բայց ոչ օծեալ Սահակ կաթողիկոս 21 ամիս Իսթանպուլի մէջ կը մնայ եւ բաւական ժամանակ մըն ալ Էրզրումի մօտ Ս. Լուսաւորիչ վանքը: Սահակ Ահագին կը դժկամակի Էջմիածին երթալու եւ դարձեալ Նալեան պատրիարքին նախագահութեամբ 1759ին Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով մը եւս կը գումարուի եւ Յակոբ Շամախեցին կ'ընտրեն կաթողիկոս (1759 – 1763):

1762ին դարձեալ հրդեհ մը կը պատահի, որ կը սկսի Պայապլտի Պուղտայճըլար Գափուսուէն, կը տարածուի դէպի Նշանճըի բաղնիքը, ու շարունակուելով մինչեւ Ս. Աստուածածին՝ Մայր Եկեղեցւոյ շուրջ կը հասնի Հիսար Տիպի:

24 ժամ տեւող այս հրդեհէն մեծապէս կը վնասուի Մայր Եկեղեցին, եւ սակայն շուտով կը նորոգուի Նալեան Յակոբ պատրիարքի օրով «խնամակալութեամբը Ռակիպ փաշային», միաժամանակ կը նորոգուի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ դիմաց՝ Երուսաղէմատունը (այժմու պատրիարքարանի արեւելակողմը պատկից, որ ներկայիս Թափուր գետին է գիշերարոյս տունը չինուած:)

1764ին Նալեան Յակոբ պատրիարք որ ծերացած եւ հիւանդացած էր կը փափաքի իր կենդանութեան յաջորդ մը ընտրել պատրիարքական աթոռին: Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կայացած ժողովին իր առաջարկով կ'ընտրուի Պուրսայի առաջնորդ Սամուէլ Երզնկացին: Սամուէլ Եպիսկ. Թէեւ կ'ընտրուի բայց անծանօթ պատճառով մը կը մերժէ իրեն եղած պատիւը եւ Նալեան պատրիարքի առաջարկով, այս անգամ ալ, Երուսաղէմի փոխանորդ ընիկ Իսթանպուլցի Գրիգոր վրդ. Պասմաճեան կ'ընտրեն որպէս պատրիարք (1764 – 1773):

1766 Մայիս 11ին Գրիգոր Պասմաճըեան պատրիարքի օրով կը պատահի սոսկալի երկրաշարժ մը. բազմաթիւ շէնքեր կը փլին: Իսկ 1771 Փետրուար 7ին Ղալաթիա պատահած հրդեհ մը մոխիր կը դարձնէ Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երկու կողմի փայտաշէն տաճարները: Պատրիարք Գրիգոր Պասմաճեան կը հրաժարի եւ կ'առաջարկէ անմիջապէս պատրիարք մը ընտրել:

1773ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ գումարուած ժողովին պատրիարք կ'ընտրեն Զաքարիա Փօքուզեան Կաղզուանցին (1773 – 1781 եւ 1782 – 1799):

1784ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Թորոս Եպիսկոպոս Սիսի կաթողիկոս կ'օծուի (1784 – 1796):

1790ին Զաքարիա Փօքուզեանի օրով Շնորհք Ամիրայի առատաձեռնութեամբը եւ պետական արտօնութեամբ Թրքահայ առաջին թաղային վարժարանը կը հիմնուի Գումգափուի մէջ Ֆըչըճը փողոցը որուն ծախքերը կը հոգացուին թոշակներով եւ թաղային սնտուկի հասոյթներովը: Անկէ վերջ է որ թաղային նոր վարժարաններ կը բացուին Պալաթ, Օրթագիւղ, Գուրուչէշմէ, Սամաթիա, Սկիւտար եւ Պէյօղլու:

1791 Յունիս 23 Զաքարիա պատրիարք ժողով կազմած է Մայր Եկեղեցին ա-

Դրուագ մը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած հանդիսութենէն

առաջարկած եւ ընդունիլ տուած է 7 նոր կանոններ Երուսաղէմի համար որոնց գըլխաւորն էր՝ «Երուսաղէմի պատրիարքը պէտք է ունենայ վեց ճագրը *իբր խորհըրդական»:*

1798*ին Զաքարիա պատրիարք իր քսակէն* 18 *հազար ղրշ. Գուրուչէշմէի Եկեղեցւոյ շինութեան նուիրելէ առաջ* 1782*ին իր ծախքով շինել տուած է նաեւ Մայր Եկեղեցւոյ շրջապատը եւ շրջափակին մէջ աւազան մը ջրհանով: Ասոնց համար* 20 *հազար ղրշ. ծախսած ու անկէ զատ ալ իր ժամարարի զգեստը կտակած է Մայր Եկեղեցւոյ, որուն ծախսուած էր* 35 *հազար ղրշ.: Կտակած է նաեւ զանազան գումարներ բարեգործական նպատակներու համար:*

1799 *Մարտ* 11*ին Կաղզուանցի Զաքարիա պատրիարք վախճանած է: Որուն համար* 40 *օր Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատուցուած է:*

1799 *Մարտ* 17*ին Դանիէլ Սուրմառեցի պատրիարք կ՚ըլլայ* (1799 – 1800):

1799 *Դեկտեմբեր* 28*ին Ղուկաս Կարնեցի կաթողիկոսի վախճանումով յաջորդի մը ընտրութիւնը տեղի կուտայ կարգ մը միջադէպերու:*

1800 *Ապրիլ* 11*ին ամիրաները նախ մեծ ՆՈՐԽԱՆԻ մէջ (Զաքմաքճըլար Եօքուշու) պատրիարքին նախագահութեան տակ կը հաւաքուին եւ իբր ընտրելի (կաթողիկոս) կ՚առաջարկեն Նիկոմիդիոյ եւ Արմաշու առաջնորդը Կապուտիկեան Բարթուղիմէոս Եպիսկոպոսը: Հետեւեալ օրը, Ապրիլ* 12*ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով կը գումարուի, ուր ներկայ կ՚ըլլան Գալուստ Եպիսկոպոս Ջուղայեցի, «Մահսարքեր» Դաւիթ Եպիսկոպոս Էնէգէթցի, Յովհաննէս Եպիսկ. Զամաշըրճեան, Երուսաղէմի փոխանորդ Յակոբ Եպիսկ., Պետրոս Եպիսկ., Ծօլաքէրցի Թադէոս Եպիսկ., վարդապետներ, Աւագերեցներ, Աթոռակալներ, եկեղեցիներու* միւթէվէլլիներ, *եկեղեցպաններ, ամիրաներ եւ բոլոր էսնաֆներու գլխաւոր վարպետները: Թէեւ այս ժողովէն Բարթողիմէոս Կապուտիկեանը կաթողիկոս կ՚ընտրուի, բայց տեսնելով որ իր ընտրութիւնը աղմուկի տեղի կուտայ կը հրաժարի եւ հարկ*

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողովուրդը կը հետեւի հանդիսութեան

կ՚ըլլայ կաթողիկոսական նոր ընտրութիւն կատարել։ Եւ Ապրիլ 26ին Ամիրաներ ու էսնաֆներու գլխաւորները Վէզիր խան (Զէմպէրլիթաշ) Հովուեան ամիրայի սենեակը հաւաքուելով կ՚որոշեն կաթողիկոսական ընտրելի ներկայացնել Դանիէլ պատրիարքը եւ պատրիարքական աթոռին համար ալ Դաւիթ Էնէգէթցին։ Երկու օր վերջ 28 Ապրիլին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողով գումարուելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս կ՚ընտրուի Դանիէլ Սուրմառեցին եւ որպէս Իսթանպուլի պատրիարք ալ Դաւիթ Էնէգէթցին։ Բայց Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն առաջին դպրապետ Սաաթճիպաշը Եուսուֆ Չէլէպիի որդին Բարթողիմէոս Չէլէպի որ արքունի ժամագործապետն էր իր համախոհներով կ՚ուզեն պատրիարք ընտրել տալ Զամաչըրճեան Յովհաննէս Եպիսկ.ը եւ Մայիս 19ին ժողով մը եւս գումարելով Յովհաննէս Զամաչըրճեանը կ՚ընտրեն պատրիարք (1800 – 1801, 1802 – 1813) որ նոյն օրը պատրիարքական կապան կը հագուի։ Որպէս առաջին գործ պատրիարքը 12 օր վերջ ժողով մը կը գումարէ, ուր կաթողիկոս կ՚ընտրուի Յովսէփ Արղութեանց եպիսկոպոսը։ Այս ընտրութիւնը կը հաստատուի նաեւ կայսերական ֆէրմանով։ Յովսէփ Եպիսկ. 1801 Մարտ 10ին կաթողիկոս օծուելու համար դէպի Էջմիածին ճամբայ կ՚ելլէ, բայց Թիֆլիսի մէջ կը վախճանի։ Թէեւ Էջմիածնայ միաբանները Դանիէլ Եպիսկ.ը կ՚ընտրեն որպէս կաթողիկոս, բայց Յովհաննէս պատրիարք Ապրիլ 20ին ժողով մը գումարել կուտայ եւ Դաւիթ Էնէգէթցին կաթողիկոս կ՚ընտրեն, ընտրութիւնը կը վաւերացուի նաեւ կայսերական հրովարտակով եւ պարսիկ խանին ալ աջակցութեամբ Դաւիթ Էնէգէթցին Ապրիլ 28ին կաթողիկոս կ՚օծուի Էջմիածնայ մէջ (1801 – 1807)։ Մինչ 1802 Մայիս 25ին ալ Բագրեւանդի Ուչ Քիլիսէ վանքին մէջ Դանիէլ Սուրմառեցին կաթողիկոս կ՚օծուի ի ներկայութեան Աղթամարայ Կարապետ կաթողիկոսին, 15 եպիսկոպոս, 28 վարդապետ եւ բազմաթիւ քահանաներու։ 1807ին Դաւիթ կաթողիկոս կը հրաժարի եւ որպէս կաթողիկոս կը յաջորդէ Դանիէլը (1807 – 1808) որ սակայն 1808 Հոկտեմբեր 9ին կը վախճանի։

1810ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հինգ անգամ ժողով կը գումարուի Երուսաղէմայ եւ Հայ հռոմէական հարցերու շուրջ։

1811ին Յովհաննէս Զամաչըրճեան պատրիարք առաջին անգամ ըլլալով կը պատրաստէ Իսթանպուլի Դպրաց Դասերու համար 9 յօդուածէ բաղկացեալ կանոնագիր մը որ տպուած է Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Աստուածածնայ տպարանը ու գրուած։

1819 Դեկտեմբեր 1ին Ադրիանուպոլսեցի Պօղոս պատրիարքին օրով անգամ մը եւս կը նորոգուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին իր հետ նաեւ Որդւոց Որոտման եւ Ս. Խաչ եկեղեցիները 525 հազար ղրշ. ծախսուելով։ Օծումը տեղի կ՚ունենայ 1820 Փետրուար 25 Չորեքշաբթի օրուան առաջին գիշերէն սկսելով մինչեւ Փետր. 26ի կէսօրը։ Արարողութիւնը 4 անձի վրայ կը բաժնուի։ Պօղոս պատրիարք՝ միջին տաճարը, Կիլիկիոյ Կիրակոս կաթողիկոսը հարաւակողմի Ս. Որդւոց Որոտմանը, Աստուածատուր Եպիսկ. Հիւսիսակողման Ս. Խաչ եկեղեցիները։ Դիոնեսիոս Եպիսկ. միջին տաճարի գաւիթը կ՚օծեն։ Արարողութեան երկար տեւողութիւնը ցոյց կուտայ թէ չորս օծումները յաջորդաբար կատարուած են։

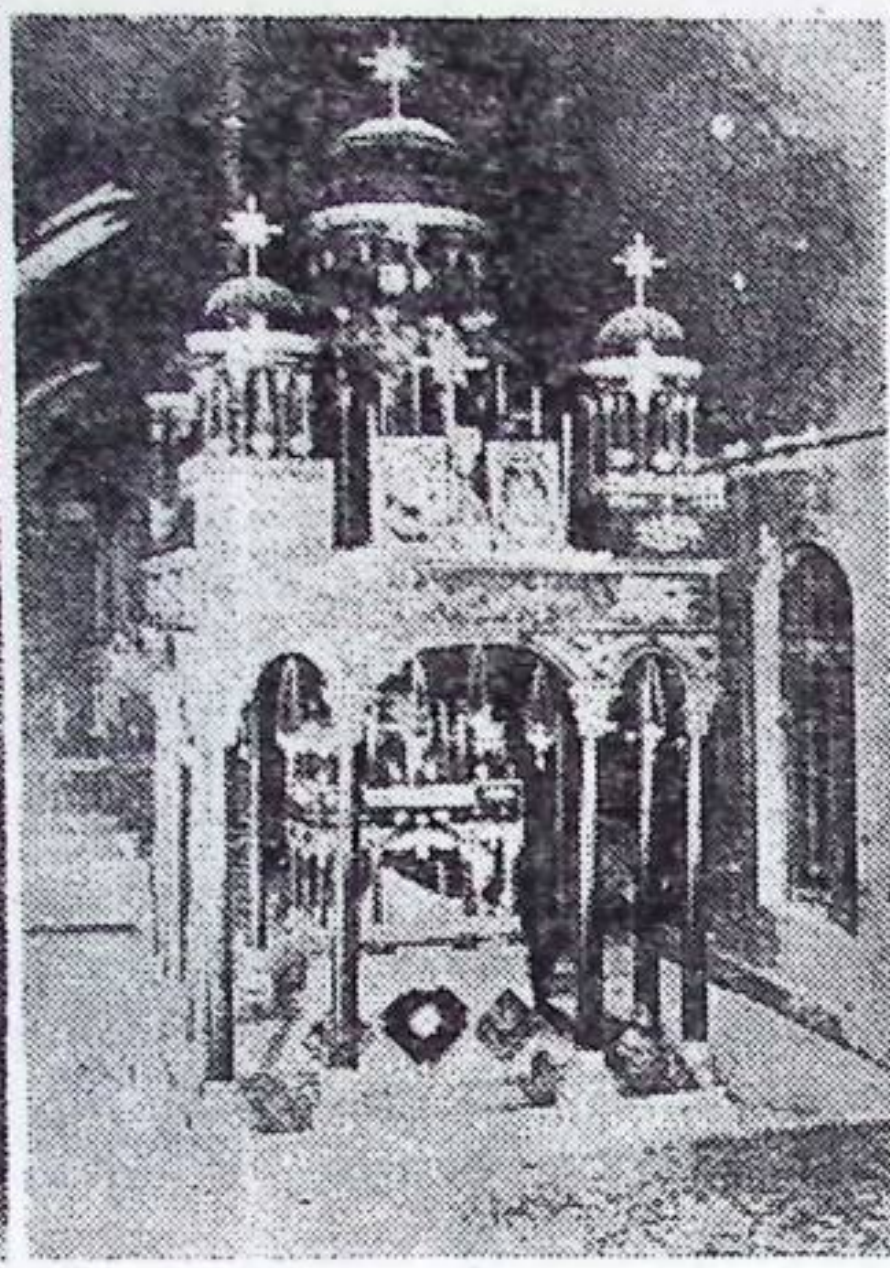
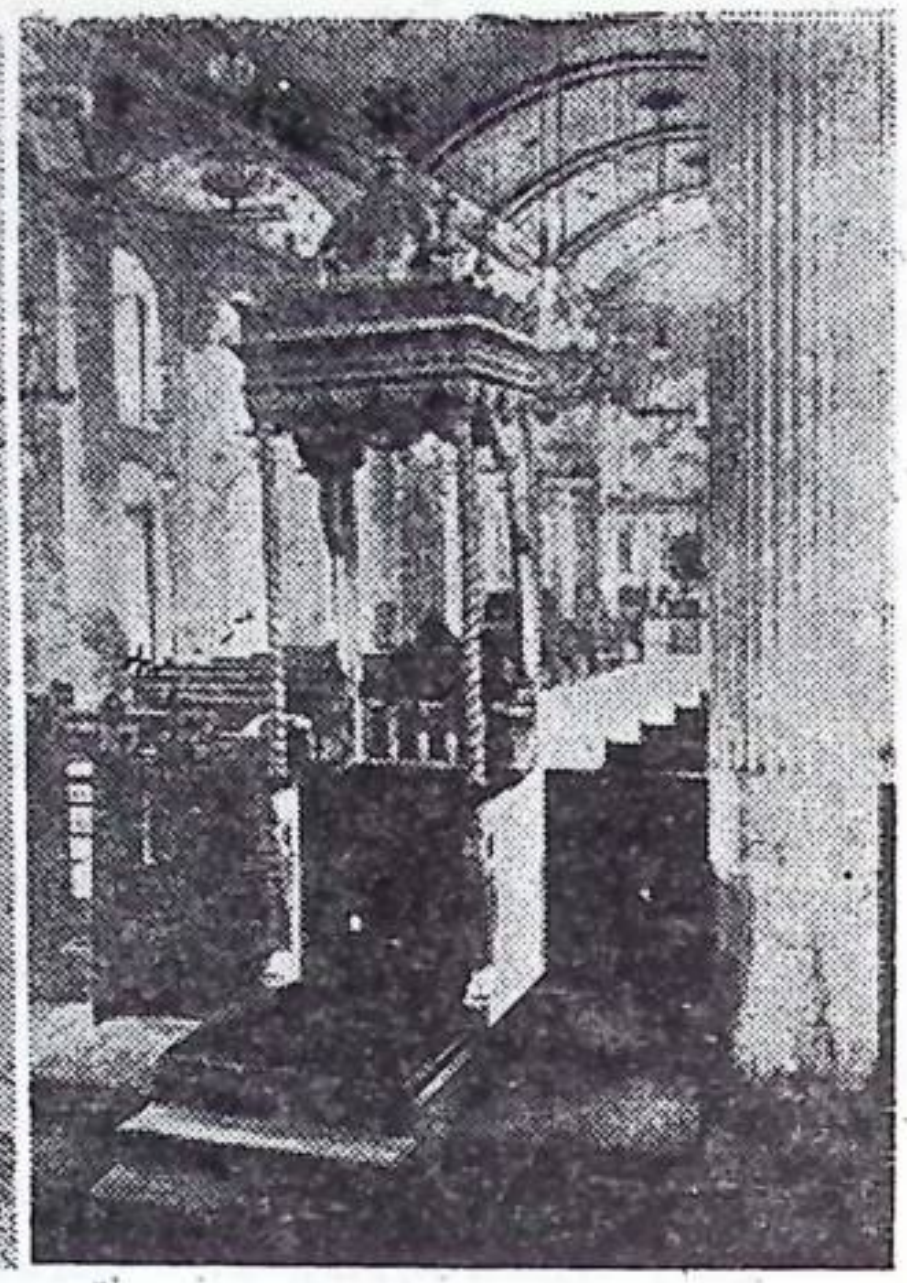

– Յարութիւն Ամիրայի դպրական շապիկը
– Մայր Եկեղեցւոյ մեծ թաղումը
– Մայր Եկեղեցւոյ Պատրիարքական ԱԹՈՌ–Ը

1820ին Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայ, Գումգափուի մէջ կը հիմնէ աղջկանց Սիւզէնիի եւ Տիվալի Արհեստից վարժարան մը, ուր կը շինուին եկեղեցական զգեստներ ընդորս նաեւ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն թանկարժէք ծանրագին շապիկները, որոնք Յարութիւն Ամիրայի եւ զանազան Ամիրաներու կողմէ նուիրուած են:

1820 Ապրիլ 2ին մեծ ժողով մը կը գումարուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Պօղոս պատրիարքին, Կիլիկիոյ Կիրակոս կաթողիկոսին, Էջմիածնայ նուիրակին, Երուսաղէմի փոխանորդին, եպիսկոպոսներու, վարդապետներու ու քահանաներու, հոգաբարձուներու, գանձապետներու, արհեստապետներու եւ ուսումնական աշխարհականներու ներկայութեամբ, որոնց մէջ կը գտնուէին Յարութիւն Պէզճեան, Մկրտիչ Արփիարեան, Պօղոս Կէլկէլեան, Պօղոս Մարգարեան, Կարապետ Աղնաւուրեան Ամիրաները: Ժողովը, Հռոմէականներու եւ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ միութեան նիւթին շուրջ կարգ մը որոշումներ կ'առնէ:

1820ին Զատկի երրորդ Կիրակին Վենետիկեան Մխիթարեաններէն, Մեսրոպ, Թովմաս, Թադէոս, Գրիգոր եւ Սերովբէ եւ տեղական աշակերտութենէ Սահակ եւ Պօղոս վարդապետները Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ հարաւակողմը գտնուող Որդւոց Որոտման եկեղեցւոյ մէջ Պօղոս պատրիարքէ կը ստանան հայ եկեղեցւոյ տարազը: Միացման այս նախափորձը գէշ աչքով կը դիտուի Հռոմէական քօլէճականներուն, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ եկեղեցականներու կողմէ, որոնք կը խորհին թէ, եթէ՝ հաշտութեան եւ համերաշխութեան այս գաղափարը ծաւալի եւ իրականանայ իրենց դիրքը կրնայ խախտիլ: Եւ այս պատճառով ալ լատին եպիսկոպոս Վինկենտիոս Գորէսին, ձեռքի տակէ պէտք եղածը կ'ընէ ու կը հրահրէ գրգռելով հայ ժողովուրդը որ կը կարծէ թէ «պատրիարքն մեր փրանկացեալ է»: *Պատրիարքը եւ Պէզճեան ինչպէս նաեւ Պալեան, լուրը գիշերը կ'առնեն երբ արդէն ատեն չէր մնացած արգելք հանդիսանալու հաւանական դէպքերու եւ ժողովուրդը օր մը վերջ 8 Օգոստոս Կիրակի Մայր Եկեղե-*

ցի կը խուժէ եւ մեծ հայ համբ, փրանճ ոչ լիներէ ըսելով պոռալ կը սկսին: Պատրիարքական փոխանորդ Դիոնեսիոս վրդ. Մարկոս եւ Յակոբ Եպիսկ.-ները երուսաղէմի մխիթարեաններէն, ի զուր կը ջանան զայն հանդարտեցնել: Ոչ միայն լրտես բողոքները չեն լսուիր, այլ եւ կոպտօրէն կը վռնտուին: Ենիչէրիներու 500 հոգինոց դոնդմ մը կը հասնի ու ամբոխը կը ցրուէ, քանիներ կը ձերբակալուին, Տէլի Պաղտասար Սամաթիացին, կարապետ սարկաւագ Կեսարացին եւայլն, իսկ չուխաները շրջելով ժողովուրդը դրդռող Պաղտասեցին արդէն իսկ Եւրոպա փախած էր պինդ պաշտպանող քօլէճականներու օգնութեամբ:

Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հռոմէականներու միջեւ տեղի ունեցած բանակցութեանց առնադրութիւնները թրքերէնի կը թարգմանուի քննութեան համար Թէ պետութեան հակառակ կէտեր կը գտնուին: Պօղոս պատրիարքն ալ, եղած պետական հարցման կը պատասխանէ թէ համերաշխութեան հրամանը կուգար կայսերական հրովարտակով, եւ թէ ինքն ալ անոր դործադրութեան մէջ վարուած էր սէրութեան ծանօթ անձերու խորհուրդով, որոնք էին. Պալեան, Պէզճեան, Չափաչեան, Երկանեան եւ Աղնաւուրեան ամիրաները: 40 օրէ աւելի տեւող հարցաքննութիւններէ, բանտարկութիւններէ և տառապանքներէ վերջ Գրիգոր Ամիրայ Սապահեան, ուխտուն ամեայ ծերունին, փրկելու համար բազմաթիւ ձերբակալեալ անձեր, բոլոր յանցանքը վրան կ'առնէ եւ 1820 Սեպտեմբեր 18 Շաբաթ օր Մայր Եկեղեցւոյ դրան առջեւ, իսկ Յակոբ կեսարացին ալ Զէմպէրլիթաշի հրապարակին վրայ կը դլխատուին: Կարապետ սարկաւագ եւ Ազարիա պատանին Սուլթան Պայազիտի (այժմ Հիւրրիյէթ մէյտանը) հրապարակը եւ Տէլի Պաղտասարն ալ Սամաթիա (այժմ Գօճամուսթաֆափաշա) իր սրճարանին առջեւ կը կախուին: Այդ բոլորին յանցապարտութիւնը փաստելու համար օգտագործած էին իրենց իսկ խոստովանութիւնները:

Յաջորդ օր 19 Սեպտեմբերին, երկու եպիսկոպոսներ եւ ուրիշ 19 բանտարկեալներ ազատ կը թողուին: 22 Սեպտեմբերին, Ալշիպեպազուկ զանազան կղզիներէ կ'աքսորուին անոնք որ այդ պատիժին դատապարտած էին Մկրտիչ Աբդիսարեան, Պօղոս Կէլկէլեան, Պօղոս Մարգարեան, Կարապետ Աղնաւուրեան Ամիրաները: Աքսորեալներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ Յարութիւն Ամիրա Պէզճեան որ Սուլթան Մահմուտի սիրելին էր: Թագաւորը այդ պատիժը տուած էր ի խրատ զգուշութեան, ամենայն հաւատարմութեամբ ծառայելու իր փոքրանոյն զարիշին:

1821ի սկիզբները արդէն իսկ Պէզճեան աքսորէ վերադարձած՝ իր դիրքերը հոգը կ'ըլլայ բախտակիցներուն ալ ազատումը ձեռք բերել ինչ որ չուշանար: Իսկ հռոմէադաւան ղրկարտիչներուն մեծ մասը Սուլթանին եւ կառավարութեան քսութիւններով կ'աքսորուին: Անոնք աղեքսանդրիա մը տուեր էին 1827ին «զատուցանել զմեզ ի հայոց, եւ տալ մեզ յատուկ պատրիարք եւ եկեղեցի նկատելով թէ հայերը կը մտածեն կանգնել ինքնիշխանից զմասնաւոր թագաւորութիւն իմն ի Հայաստան, ընդ հովանաւորութեամբ տէրութեան Ռուսաց, եւ թէ իրենք չեն ուզեր միաբան երեւիլ նոցա եւ հաղորդ չարախորհուրդ ապստամբութեան: Սուլթան Մահմուտի եւ կառավարութեան քննութիւնները չեն արձագանգներ վերի ըսուածները եւ դրկարտիչները կ'աքսորուին:

1826 Օգոստոս 18ին ահաւոր հրդեհ մը կը լափէ Իսթանպուլի լաւագոյն մէկ մասը որ կը գտնուէր Պահչէգափուէն սկսեալ Այա Սոֆիա, Պէյազիտ, Գումգափու ու Ենիքափուի չրջանակին մէջ: Հազիւ վեց տարի առաջ 525 հազար ղրչ. ծախսելով վերաշինուած Ս. Խաչ, Որդւոց Որոտման եւ Մայր եկեղեցիները, այս աւերիչ հրդեհէն չեն փրկուիր ու մոխիրի կը վերածուին պատրիարքարանին հետ նաեւ չրջակայ վարժարանն ու տուները եւ այս իսկ պատճառաւ պատրիարքարանը առժամապէս կը փոխադրուի Սամաթիա:

1827 Դեկտեմբեր 18ին Ռուսիոյ դէմ պատերազմ կը հռչակուի: Նոյն չրջաններուն կը զուգադիպի յունական ապստամ-

Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժողովուրդը կը հետեւի հանդիսութեան

րութիւնը Օսմանեան Տէրութեան դէմ: Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնէ Կաթոլիկներու մասին եւ հրովարտակը պատրիարքին կը հաղորդուի: Կարապետ պատրիարքը Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցին ժողովի կը հրաւիրէ եւ հրովարտակին բովանդակութիւնը կը հաղորդէ ժողովականներուն եւ անմիջապէս գործադրութեան կը դրուի:

Ըստ Պէզճեանի կենսագիր Ստեփան Փափազեանի, Կիրակի օր մը Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեան իր բնակավայրի, Ենիգափուի բաղնիքը կ'երթայ (Պէզճեանի Ենիգափուի տան փողոցի անունն է Գումսայ թիւն ալ 21/23) եւ կը պատահի որ նոյն միջոցին ալ կանչուի Սուլթանէն: Ամիրան կը փութայ պալատ եւ Սուլթանը, որ տեղեկացած էր նախապէս Ամիրային բաղնիք երթալը, կը հարցնէ.

– Բաղնիքին մէջ հանգիստ էիր Արթին:

Պէզճեան որ առիթէն օգտուիլ գիտէր անմիջապէս կը պատասխանէ.

– Տէր Արքայ, տակաւին այրած եկեղեցին աւերակ մնացած ըլլալով, այսօր ցուրտ ու խոնաւ օդին մէջ գլխարաց կ'աղօթէի, մսեցայ ու բաղնիք գացի:

Սուլթանը կը ծիծաղի Ամիրային այս պատրաստաբանութեանը վրայ ու հրաման կ'ընէ որ եկեղեցին առանց աւելի վնասուր չինուի: Պէզճեան այս բերկրալից լուրը կը հաղորդէ օրուան Կարապետ պատրիարքին, եւ Արքունական հրովարտակը 1828 Փետրուար 2ին կը շնորհուի: Պէզճեան իր մօտ կը հրաւիրէ արքունի ճարտարապետ Գրիգոր Ամիրան (1764 - 1831) եւ ճարտարապետ Մ. Տէվլէթ Կարապետը ու անոնց պատրաստել կու տայ եկեղեցւոյ յատակագիծերը եւ այսպէս 1828 Փետրուար 10ին կը ձեռնարկուի այրեցուոր Մայր Եկեղեցիի եւ իր յարակից տաճարներուն, ինչպէս նաեւ մատուռներուն ու ուսումնարանի վերաշինութեան, որուն անհրաժեշտ դրամի եւ ատաղձի պատրաստութիւնները տեսնուած էր արդէն 1827 տարւոյ ընթացքին, Պէզճեանի փութաջան հոգածութեամբ: Ութը ամիս վերջ 1 Հոկտեմբեր 1828ին շինութիւնները կ'աւարտին, բայց օծումը Խաչին հինգերորդ Կիրակին 14 Հոկտեմբերին կը կատարուի: Երեք մեծ տաճարները, կեդրոնինը յանուն Ս. Աստուածածնի, աջակողմեանը կամ հիւսիսայինը յանուն Ս. Խաչի եւ ձախակողմեանը կամ հարաւայինը յանուն Ս. Որդւոց Որոտման որ կիներու յատկացեալ էր եւ վերնատունով յարդարուած: Երկու փոքր մատուռներ եւս շինուեցան այդ երեքին մէջտեղը, աջակողմեանը Ս. Յարութեան (աւելի վերջ մատրան առանիքը երկարած է, ուր կը գտնուի Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեանի դամբարան – յուշարձանը) եւ ձախակողմեանը Ս. Ծննդեան նուիրուած, որոնք հաղորդակցութեան մէջ կը դնեն մեծերը: Իսկ վեցերորդն ալ Ս. Խաչի հիւսիսակողմը Ս. Հրեշտակապետ անունով որուն օծումը կ'ընէ Անդրէաս վրդ.: Հինգ տաճարներուն նուիրագործումները կը կատարեն Կարապետ պատրիարք, Աստուածատուր Եպիսկ., Երեմիա Եպիսկ., Յովհաննէս վարդապետ՝ Երուսաղէմի փոխանորդը եւ Բարթողիմէոս վարդապետ՝ Իսթանպուլի պատրի-

արքի փոխանորդը։ Նորաշէն այս տաճարները կեդրոնի Ս. Աստուածածինը քաղաքիս հայ Առաքելական եկեղեցիներուն ամէնէն ընդարձակն է, որոնցմէ երկուքը Որդւոց Որոտմանը եւ Ս. Խաչը այժմ անգործածելի են որպէս աղօթատեղի եւ կը ծառայեն մէկը՝ որպէս գաղթակայան իսկ միւսը՝ որպէս պարենամթերանոց։ Ս. Հրեշտակապետաց այրած ըլլալով չէ վերաշինուած։

Ըստ Յակոբ Վարժապետեանի այս բոլորին համար ծախսուած է 3 միլիոն ղրշ. որուն կէսը ամբողջութեամբ իր անձնականէն նուիրած է Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեան եւ ըստ Վահան Զարդարեանի 200 հազար ժողուած որուն մէկ քառորդը նուիրած է Պէզճեան։ Մեծ տաճարները զմրէթ եւ զանգակատուն չէին ունեցած։ Գեղակերտ զանգակատունը եւ կեդրոնի Ս. Աստուածածին Մայր տաճարին նորոգութիւնը եւ բարեզարդութիւնք աւելի վերջերը եղած են։ Այս առթիւ Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեանի թելադրութեամբ շինուած է նաեւ Ս. Թէոդորոսի անուան նուիրեալ Այազմա մը որ Ս. Յարութեան մատուռէն կ'իջնուի 17 աստիճան սանդուխներով՝ Պէզճեանի դամբարանին ճիշդ մօտէն, եւ ուր մինչեւ օրս տարին անգամ մը պատարագ կը մատուցուի։ Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեան, այս Այազման շինել տուած է տեսնելով թէ հայերը Լանկայի Յունաց Ս. Թորոս եկեղեցիին Այազման կ'երթան ուխտ ընելու։

Կարեւոր պակաս մը ըրած պիտի ըլլանք չյիշելով 38 քահանայագործողներու անունները որոնք Մայր Եկեղեցւոյ եւ իր յարակից երկու տաճար ու երեք մատուռներու մէջ կը պաշտօնավարէին։ Յիշեալ քահանաները՝ ամէն առաւօտ եւ երեկոյ անխափան արարողութեանց ներկայ կ'ըլլային ու կը մասնակցէին անոնց. թիւ մը որ այսօր Թրքահայ ամբողջ կղերականներու թիւէն ալ աւելի է մէջն ըլլալով վեղարաւորները։

1.– Մախտեսի Մեծ Տ. Պաղտասար
2.– Տ. Սարգիս Աւագեան
3.– Տ. Վարդան
4.– Տ. Պօղոս
5.– Տ. Անդրէաս
6.– Մախտեսի Տ. Պետրոս
7.– Մախտեսի Տ. Կարապետ
8.– Տ. Վրթանէս
9.– Գասըմփաշացի Տ. Ստեփան
10.– Տ. Ներսէս
11.– Տ. Գաբրիէլ
12.– Տ. Բարսեղ
13.– Պալաթցի Տ. Գրիգոր
14.– Տ. Առաքել
15.– Փոքր Տ. Սարգիս
16.– Տ. Յովակիմ
17.– Տ. Արիստակէս
18.– Մախտեսի Տ. Մինաս
19.– Տ. Մովսէս
20.– Տ. Խաչատուր
21.– Տ. Մատթէոս
22.– Փոքր Տ. Ստեփան
23.– Տ. Գրիգորիս
24.– Դերձակ Տ. Գրիգոր
25.– Տ. Սիմոն
26.– Տ. Զաքարիա
27.– Տ. Մարկոս
28.– Տ. Ղուկաս
29.– Տ. Մինաս
30.– Սարաֆեան Տ. Պետրոս
31.– Տ. Սահակ
32.– Ալէմտաղցի Տ. Յարութիւն
33.– Տ. Նիկողայոս
34.– Տ. Յովհաննէս
35.– Դերձակ Տ. Միքայէլ
36.– Փոքր Տ. Պաղտասար
37.– Տ. Մկրտիչ
38.– Տ. Մարտիրոս Աթոռակալ։

Եկեղեցւոյ հետ շինուած է նաեւ հոյակապ Թաղում մը որուն միայն պզտիկ մէկ մասը կը գործածուի ներկայիս։

1828ին դպրապետ կ'ընտրուի Նշան Թադէոսեան որ կը պաշտօնավարէ 37 տարի։ Նոյն ատեն Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետութեան կը կոչուի Գարթալցի Յարութիւն վարժապետ եւ աւելի վերջ ալ հայ ձայնագրութեան հնարիչ Պապա Համբարձում Լիմոնճեան։

1830ին Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեա–

նի բարերարութեամբ կը վերաշինուի Թաղին վարժարանը եւ կ'անուանուի Պէզճեան *Մայր վարժարան։*

1830 *Փետրուար* 28*ին Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեան կը գրէ իր կտակը որ կը վաւերացուի Կարապետ պատրիարքէ․ կտակին մէջ Պէզճեան Ամիրայ տեղ մը սապէս կ'ըսէ․ «Գերատեսչան եղեւ մխիթարութիւն իմ, զի եւ Ուսումնարանն գիտութեան ի պէտս եկեղեցականաց, եւ Դպրատունն Ձայնաւորի ի պէտս դպրաց, եւս եւ Դպրատունն աղքատ մանկանց իմով արդեամբք կառուցի…»։*

1832*ին կազմուած է (Իսթանպուլի մէջ առաջին անգամ ըլլալով) Տնանկաց Մատակարարութիւնը – այսօրուայ անունով Աղքատախնամ –։*

1833 *Յուլիս* 1*ին Յարութիւն Պէզճեան կ'երկարէ իր կտակը ի մէջ այլոց ըսելով․ «…Ես Նուաստս Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի Յարութիւն Պէզճեան բացի վերագոյնդ նշանակեալ մեծ գումար դրամոց զոր յամի* 1830 *Փետրուարի* 28*ի պատրիարքութեան Տեառն Կարապետի Սրբազան Արք Եպիսկ․ի եւ ու Աթոռանիստ Եկեղեցւոյն ի թեթեւութեան պարտուց նորա, եւ վախֆ արարի զայնուիկ դրամս Ուսումնարանին գիտութեան եւ Ուսումնարանին Ձայնաւորի եւ Դպրատանն աղքատ մանկանց եւ Դպրատանն Խարթալու…»։ Պէզճեանի վերոյիշեալ երկու կտակներուն հրատարակութիւնը զանց կ'առնենք այն պատճառաւ թէ անոնք ամբողջութեամբ լոյս տեսած են Եկեղեցւոյ վերաշինութեան հարիւր ամեայ յոբելինական մատեանին մէջ (Յակոբ Վարժապետեան* 1928 *Իսթանպուլ)։*

1834 *Յունվար* 3*ին Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայ կը մահանայ* 63 *տարեկանին։ Վերջին տարիներուն հիւանդացած ըլլալով օդափոխութիւն մը ընելու եւ պալատին ու Արքային աւելի մօտ ըլլալու համար Ենիգաւիւէն փոխադրուած էր Օրթագիւղ։ Մահուան լուրը Տիւզօղլու Յակոբ Չէլէպին կը հաղորդէ Սուլթանին յանձնելով նաեւ* թասվիրի հիւմայունի *եւ մխաս նշանները։ Սուլթանը մեծապէս ըզդացուած «վերջին հաւատարիմ հպատակս կորսնցուցի ըսած եւ հրամայած է փառաշուք յուղարկաւորութիւն մը կազմակերպել։ Նախ քան փառաւոր յուղարկաւորութեան դագաղը Օրթագիւղէն Պէշիկթաշ պալատան քովի ծովափը կը բերուի անկէ ալ նաւ դրուելով Գումգափու կը փոխադրուի։ Դագաղին այս փոխադրութեան կը նախագահէ օրուան պատրիարքը Ստեփաննոս Սրբազան, իր շուրջը ունենալով նախորդ եւ ապագայ պատրիարքները Կարապետ եւ Աստուածատուր Սրբազանները, որոնք կը քալեն դագաղին առջեւէն, իսկ ետեւէն Տիւզօղլու Յակոբ, Ճանիկ Երկանեան Ամիրաները, պաշտօնատարներ, երեւելիներ եւ բազմահազար հոգիներ։*

Սուլթան Մահմուտ Բ․ի հրամանաւ դագաղակիր նաւը պալատան առջեւէն կ'անցնի ուր Սուլթանը վերջին անգամ ըլլալով անշնչացած հաւատարիմ ու սիրելի մտերիմը կը տեսնէ։ Գումգափուի մէջ մեռելական հանդիսութիւնը շատ փայլուն ու աննախընթաց կ'ըլլայ։ Զինուորական մխութիւնը, պետութեան աւագանին, ինչպէս նաեւ տարիներ ամբողջ բարերարութիւնը վայելած բազմութեան մը հետ ծովածաւալ յուղարկաւորներ անանցանելի կը դարձնէին ամբողջ շրջանակը։ Պէզճեան կը թաղուի իր իսկ կենդանութեան շինել տուած դամբարանին մէջ որ կը գտնուի Ս․ Աստուածածին Մայր Եկեղեցւոյ կից Ս․ Յարութեան մատուռ։

Դամբարանին վրայ հետեւեալ արձանագրութիւնը կը գտնուի․

Ահա մեծագործ, Այր անզուգական
Պարոն Պօղոսի որդի պատուական
Իշխան վեհապանծ Յարութիւն Պէզ-
ճեան
Ազգօգուտ գործովք անմահ ի մահ-
ուան
Գիտաց զաստի կեանս ստուեր անցա-
կան
Մեծութիւն եւ փառք երազ ցնդական
Իբրեւ ցանկացող կենացն անվախճան
Մթերեաց իւր գանձ յերկնային խո-
րան

Հոգեհանգստեան արարողութիւն մը Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի դամբանին վրայ

Ձեռն իւր առատ լեզու էր խոստման
Օգուտըն ազգի շահ օգտի ինքեան
Որ խոկմամբ մահու որպէս խոհական
Շինեաց զայս շիրիմ ի կենդանութեան
Ուր ամփոփուեցաւ արդեամբ բազմա-
գան
Ի վաթսուն երեք ամին իւր լրման
Սա տենչմամբ վերին յարկին բնա-
կութեան
Բնակեաց ի գաւիթ տանս սրբութեան
Բարերար Յիսուս հանգո յաւիտեան
Զհոգի ծառայիդ յերկնից քո խորան
1834 Յունվար 3

Իսկ Տիկ. Լիլի Գօշի թելադրութեամբ Պէզճեան Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ 1962ին արձանագործ Էրոլ Սարաֆեան կը քանդակէ յիշատակարանով կիսանդրի մը Զարեհ Անուխեանի բարերարութեամբ:

Ամէն տարի Զատկի պատարագէն վերջ օրուան պատրիարքին գլխաւորութեամբ թափօր կը կազմուի եւ հոգեհանգստեան շարականներու երգակցութեամբ դամբարանին շուրջ կը բոլորուին ու կ'ոգեկոչուի: Արարողութեան ընթացքին դամբարանը կը ծածկուի իր իսկ հագած դպրական այն շապիկով որ տարին քանի մը անգամ կը գործածուի օրուան դպրապետին կողմէ:

Մեր նպատակը սոսկ Մայր Եկեղեցւոյ շուրջ եւ Դպրաց Դաս ու երգչախումբին հետ առընչութիւն ունեցող դէպքերն ու դէմքերը յիշել ըլլալով հոս վերջակէտ մը կը դնենք Պէզճեան Ամիրային յատկացուած այս մասին:

1839 *Յունիս* 29*ին Սուլթան Մահմուտ Բ.ի մեռած օրը կը մահանայ նաեւ Հայ Ձայնագրութեան ստեղծիչ եւ երաժշտապետ Պապա Համբարձում Լիմոնճեան, որուն կը յաջորդէ իր անուանի աշակերտներէն Արիստակէս Յովհաննէսեանը որ գրեթէ քառասուն տարի անխափան նոյն պաշտօնին վրայ կը մնայ մինչեւ իր մահը* 1878:

1844*ին Թաղին մէջ կը հաստատուի* Լուսաւորչեան *ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով Պէզճեան Մայր վարժարանի բարեկարգութիւնը:*

1847 *Մայիս* 7*ին Մատթէոս Զուհաճըեան պատրիարքի օրով Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կայացած ընդհանուր ժողովին ընտրութիւն կը կատարուի հոգեւոր (կրօ-*

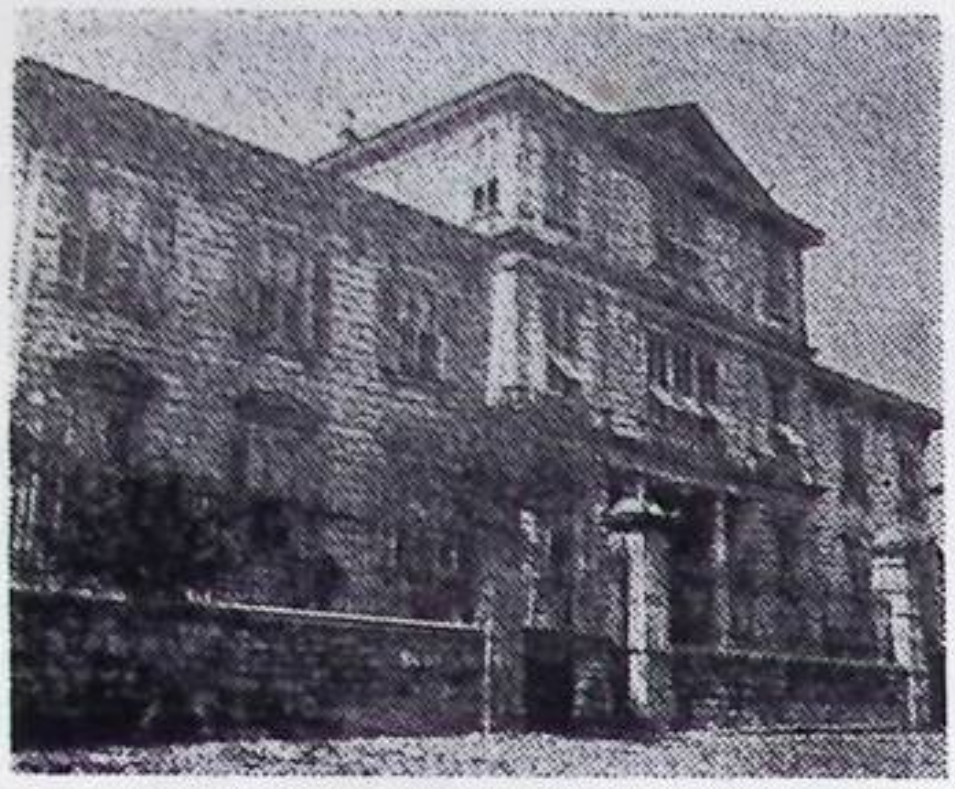

Պատրիարքարանը, որ կը գտնուի Մայր Եկեղեցւոյ ճիշդ դիմացը

նական) եւ գերագոյն (վարչական) ժողովներու կայսերական յատուկ ֆէրմանով:

1848ին, ամիրաները քմահաճօրէն կը հրաժարեցնեն Մատթէոս պատրիարքը: Ժողովուրդը ամիրաներու այս ընթացքէն չափազանց ընդվզած կը խռնուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ բակը, ամիրաներու դէմ կը բողոքէ Մատթէոս պատրիարքին վերադարձը պահանջելով: Երբ ամիրաները կ'ըսեն թէ Մատթէոս պատրիարքին հրաժարականը Տէրութիւնը ընդունած է, ժողովուրդը այն ատեն կը պահանջէ որ Յակոբոս Նախկին պատրիարքը դարձեալ պատրիարք ընտրեն եւ Յակոբոս Սրբազան որպէս ընտրեալ պատրիարք 1848 Հոկտեմբեր 7ին պատրիարքական աթոռն կ'առնէ:

1852ին Թաղին մէջ կը հիմնեն ընթերցասիրացը, ինչպէս նաեւ օժանդակ ընկերութիւն մը Պէզճեան վարժարանին կրթական ծախքերուն օժանդակելու համար եւ 1857ին Եղբայրասիրականը, չափահասներու ձրի դասախօսութիւն ընելու համար: Աւելի վերջերը 1862ին Տաճարեան, Հայկեան, Երեսնից, Խնամողական, Ուսումնասիրաց ընկերութիւնները, ինչպէս նաեւ 1864ին Տիկնանցը աղջկանց վարժարանի յառաջդիմութեան նպաստելու համար, 1876ին Սիրոյ ընկերութիւնը եւ 1886ին Տնանկանց մատակարարութիւնը որ աղքատախնամ անունով իր վերջնական ձեւը կ'առնէ եւ Թաղին աղքատ հիւանդներուն ձրիաբար կը մատակարարէ բժիշկ, դեղ եւ սնունդ:

Մասնաւորներ ալ այս Թաղին մէջ բացած են երբեմն վարժարաններ, օրինակ Դպրոցասէր տիկնանց ընկերութիւնը որ հիմնուած է 1879ին. միջոց մը գոցուած եւ աւելի վերջ վերաբացուած 1908ին: Այժմ դադրած է գործելէ:

1857 Մարտ 27ին Յակոբոս պատրիարքին նախագահութեամբ գումարուած պաշտօնական մեծ ժողով մը, վաւերացնելով կը հռչակէ Ազգ. կանոնագրութիւնը զոր խմբագրեր էին Սերվիչէն, Օտեան, Ռուսինեան եւ ուրիշներ: Բայց ինչ ինչ պատճառներով մեռեալ տառ կ'ըլլայ եւ երեք տարի վերջ նոր մը կը պատրաստուի եւ կը հռչակուի 24 Մայիս 1860ին: Ժողովականներու զանազան վիճաբանութիւնները պատճառ կ'ըլլան որ պետական վաւերացումը ուշանայ եւ ժողովուրդը դարձեալ անհամբերութեան նշաններ ցոյց կուտայ եւ օր մըն ալ 1862 Օգոստոս 1ին Մայր Եկեղեցին ու բակը խուժելով յարձակում կը գործեն պատրիարքարանի վրայ ու ժողով, խորհուրդ, բոլորը մէկէն դուրս կը հանեն եւ պատրիարքարանի դռները փակելով բանալիներն ալ կ'առնեն: Արժանահաւատ ազգայիններու միջամտութեամբ ժողովուրդը կը հանդարտի եւ Տէրութեան մօտ եղած դիմումները իրենց դերը կ'ունենան. 1863 Մարտին վաւերացուելով կը վերադարձուի կանոնագրութիւնը, որուն համաձայն առաջին ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ 1863 Մարտ 23ին: Ժողովները երկար տարիներ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենան, բայց աւելի վերջերը, դիւրութեան համար Ղալաթիոյ մէջ կը շարունակուին, բացառիկ ու հանդիսաւոր ընդհանուր նիստերը միշտ Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ գումարուելով:

1870ին Խրիմեան Մկրտիչ (Հայրիկ) պատրիարքի ջանքով Ս. Աստուածածին Մայր Տաճարին դրան առջեւ շինուած է կաթողիկէ աշտարակ զանգակատունը մեծ ժամացոյցով մը որուն զանգակը կը լսա-

ուէր հետեւներէն (այժմ երկար տարիներէ ի վեր ժամացոյցը անպտղածածկելի է):

1877ին Կոլճա եւ Նալեան պատրիարքներու բարմահատոր Թանզիմաթի մտահոգութիւնը, որոնք նուիրուած էին Մայր եկեղեցւոյ, ամրոցվածքը կը փոխադրէին Գալաթիոյ՝ եւ բուսական տարիներ վերջ ալ Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւնեան եկեղեցիները: (իրապէսներու համաձայն, այժմ այդ գերեզմանը անյայտացած են):

1879 Հոկտեմբեր 28/9 Նոյեմբեր կը բակի Գիւտ Խաչին, Մաղաքիա Վրդ. Օրմանեան, պաշտօնապէս եւ մեծ հանդիսութեամբ կ'ընդունուի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծոցը Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքի կողմէ: Իսթանպուլի հայ կաթոլիկ հաստատութենէն 45 այր եւ 30 սիկիններու հետ եւ նոյն օրը Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Օրմանեան, Ծ. Վարդապետութեան աստիճանները կ'ստանայ Վարժապետեան Պատրիարքի ձեռքէն ի ներկայութեան խառներամ բազմութեան ու բազմաթիւ Եպիսկոպոսներու ու Վարդապետներու:

1884ին Ներսէս Արքեպիսկ. Վարժապետեան Պատրիարք վախճանած ու թաղուած է Մայր եկեղեցւոյ Աւագ Տաճարին մէջ գաւիթին մէջ, ուր ունի չքեղ մահարձան մը եւ տարին անգամ մը չիրմին վրայ Հոգեհանդիսա կը կատարուի:

1894 Մարտ 15/27, Խորէն Արքեպիսկ. Աշըքեան Պատրիարքին դէմ, Մայր եկեղեցւոյ բակին մէջ մահափորձ մը կը կատարուի: Աշըքեան Արքեպիսկ. Պատրիարքը, այդ օրուան կրած երկիւղէն ապտիկ ապրուած հիւծած է տակաւ եւ ստամոքսի կեղի մը պատճառով մահացած է: Ծնած էր Նիկոմիդիա 1842ին եւ վախճանած Իսթանպուլ Պէզըգիւղ 1899ին, թաղուած Շիշլի:

1902 Դեկտեմբեր 28/1903 Յունուար 10 Օրմանեան Պատրիարքի Ջանքերուվն ու Մանուկ Սմբատեանի ծախքովը գեղեցկօրէն վերանորոգուած Աթոռանիստ Մայր եկեղեցիին օրհնութիւնը կը կատարուի: Մանուկ Սմբատեան, բարերար այս անձը

վախճանեալ Ներսէս Արքեպիսկոպոս Վարժապետեան Պատրիարքի յուշարձան դամբարանը Մայր եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ

ծնած էր 1823ին: Մայր եկեղեցւոյ նորոգութիւնէն ու օրհնութենէն կարճ առեն մը վերջ հոգին կ'աւանդէ 80 տարեկան հասակին եւ կը թաղուի Ս. Յարութեան Մատուռին ու Մայր եկեղեցւոյ կից բակը 1903ին: Ապա կողակիցը Անիկ Սմբատեան եւս անոր մօտ կը թաղուի 1906ին. ծնած էր 1840ին:

1903 Յունուար 6/19 Ծննդեան տուտօս Մայր եկեղեցւոյ մէջ կարնեցի Յակոբ Խաչիկեան Դաշնակցական երիտասարդ մը մահափորձ կը կատարէ Թաւիզրին սկիզբը տարճանակով երեք ձեռք կրակելով պատարագիչ Օրմանեան Պատրիարքին վրայ: Անդրէաս Լուսիկեանի միջամտութեամբ Սրբազանը թեթեւօրէն կը վիրաւորուի ուսէն ատոյգ մահուընէ մը փրկուելով Պատրիարք Օրմանեան Սրբազան Ս. Ծննդեան Մատուռը կ'ապաստանի, իսկ դէնքը

պարպողը բարապաններուն եւ ժողովուրդին կողմէ բռնուելով վրայ հասնող ոստիկաններուն կը յանձնուի. ժամարարութիւնը կը փոխանակուի Գէորգ Երէցեան Եպիսկոպոսին:

Օրմանեան կը ջանայ գործին կարեւորութիւնը նուազեցնել տարապարտ հալածանքներու առիթ չընծայելու համար: Կարնեցի Յակոբ Խաչիկեան մահուան եւ չորս ընկերները բերդարգելութեան վճիռ կ'առնան Յունվար 25ին որ Փետրուար 17ին վճռաբեկէն ալ կը հաստատուի. սակայն Օրմանեանի միջամտութեամբ Յակոբի պատիժն ալ բերդարգելութեան կը փոխուի Մարտ 8ին:

1906ին, Թրքահայ (Իսթանպուլ) չոր եկեղեցիներուն մէջ առաջին բազմաձայն Ս. Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին: Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասն ալ 70 հոգինոց խումբով Եկմալեան քառաձայնը կ'երգէ, ղեկավարութեամբ երաժշտապետ Գրիգոր Մեհթերեանի:

1907ին Օրմանեան Պատրիարք, բազմաձայն երգեցողութեան համար երգեհոն մը կը նուիրէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն:

1908 Մարտին, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը Գրիգոր Մեհթերեանի յօրինած Արեւագալի բազմաձայն արարողութիւնը կ'երգէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

1909ի ամառը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ընդհանուր ժողով կը գումարուի եւ ժողովուրդին հոգեւոր արթնութեան ծառայելու միջոցներուն վրայ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին: Կ'որոշուի Տ. Զարմայր Քհնյ. Կէօզիւրեանի (ապա Ծ. Վ.) վստահիլ թերթի մը հրատարակութիւնը: Տ. Հմայեակ Ա. Քհնյ. Էքսէրճեան որ հրատարակելու արտօնութիւնը առած էր ՏԱՃԱՐ-ին՝ սիրով կը տրամադրէ զայն ծրագրուած նպատակին եւ ՏԱՃԱՐ կը հրատարակուի 1909 Նոյեմբեր 15ին 32 մեծադիր էջերով:

1914ին Կոմիտաս Վրդ. մօտ տարի մը Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն անդամներուն դասաւանդած է ու քանիցս բազմաձայն երգեցողութիւնները վարած, որոնց մասնակցած է Շահմուրատեան: Ինչպէս նաեւ հոգեւոր համերգներ սարքուած Կոմիտաս Վարդապետի ղեկավարութեամբ իր խուռներամ ժողովրդեան ու պաշտօնատարներու ներկայութեան:

1919ին Դպրաց Դասուն 200 ամեակի հանդիսութիւնները կը կատարուի Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեանի (ապա Պատրիարք) նախագահութեամբ:

1924ին Գողթան Երգչախումբը կը հիմնուի:

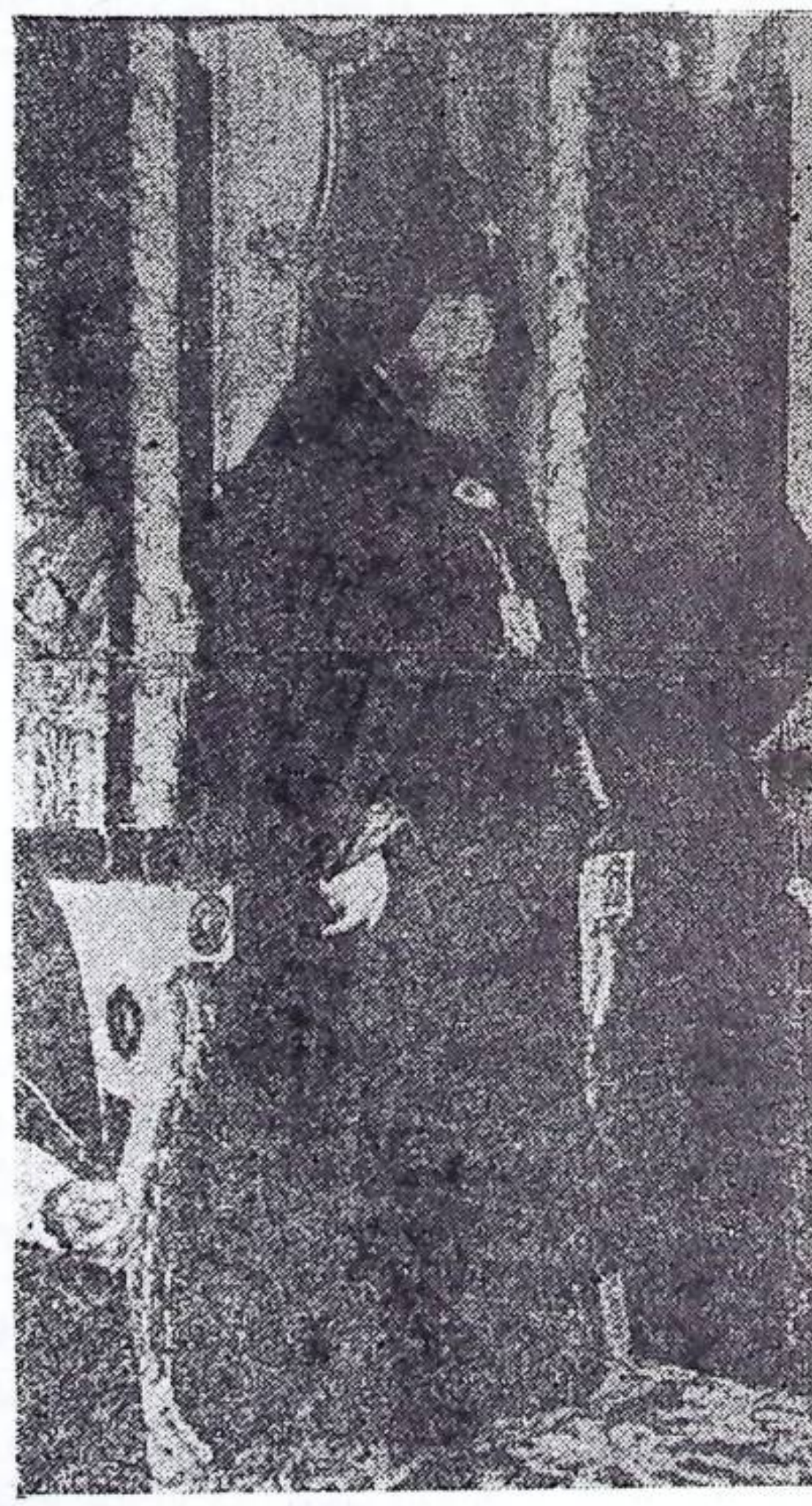

Վեհափառ Հայրապետը 1961–ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը նախագահէ արարողութեանց

– Դրուագ մը Տ. Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքի ուխտի հանդիսութեանէն

– Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Ա. Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ: Կը սպասարկէ Դողթանի անդամներէն Տ. Յակոբոս Քհնյ. Թիւլպէնտեան (այժմ վախճանեալ)

– Օրթօտոքսներու Տիեզերական Պատրիարք Տ. Աթենագորաս Սրբազան Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ պատրիարքական աթոռէն պատգամ կուտայ ժողովուրդին

1927ին Մելբորն Արքեպիսկ. Նարոյեան Պատրիարք Կ'ընտրուի (1875 – 1944):

1928ին Մայր Եկեղեցւոյ վերաշինութեան հարիւր ամեայ Յոբելինական հանդիսութիւնները կը կատարուին:

1944ին Նարոյեան Պատրիարք կը վախճանի երբ դեռ երկրորդ ընդհանուր պատերազմը չէր վերջացած: Արժանաւոր հանդիսութեամբ օծման ու թաղման հանդիսութիւնք կը կատարուին քաղաքիս պետական պաշտօնատուներու եւ օտար հիւպատոսարաններու ներկայացուցիչներու ներկայութեան:

1949ին Մայր Եկեղեցւոյ մաքրամաքուր Աւագերէց եւ կրօնական ժողովոյ ամբասիր անդամներէն Տ. Աբրահամ Խաչիկեր Ա. Քհնյ. Խպէեանը (1869 – 1958) Տեղապահ Տ. Գէորգ Արքեպիսկ. Արսլանեանէ կը կախակայուի իր դէմ ծառացողներու հետ գործակցած ըլլալուն համար. բայց իր պաշտօնավարած Աթոռանիստ Եկեղեցւոյն Դպրաց Դաս Գողթան Երգչախումբի վարչութիւնը ու զրեթէ բոլոր անդամները մխիթարական նամակներ կը գրեն իրեն՝ կը դիմաւորեն զայն Հոր կողքին՝ Տեղապահ Արսլանեան Ս. Ք զմ, մամուլով, բուռն կերպով կը ողջունեն:

1951ին Տ. Գարեգին Արքեպիսկ. Խաչատուրեանի ընտրութիւնը, որպէս Պատրիարք, պետութեան կողմէ եւս վաւերացուած ըլլալով Արժանթինէն կուգայ եւ ուխտը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ մեծ հանդիսութեամբ կը կատարէ:

1958ին, ինչպէս աւելի առաջուան ու վերջի թուականներուն, Օրթօտոքսներու Տիեզերական Պատրիարք Աթենագորաս Սրբազանին օծական օրերը Պատրիարքարան այցելելէ վերջ կ'իջնէր Մայր Եկեղեցի եւ ներկայ ժողովուրդին իր պատգամը կուտար, բայց այս անգամ Պատրիարքական գահէն կուտայ իր պատգամը:

1961 Յուլիսին Գարեգին Պատրիարք-

– Անկլիքան Եկեղեցւոյ պետ՝ Քէնդրպրիի Արքեպիսկոպոսը, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Տ. Շնորհք Պատրիարքի հետ

– Վեհ. Հայրապետը կը քարոզէ Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

– Հռոմի պապը, Պօղոս Զ. Գումգափուի պատրիարքական գահէն իր օրհնութեան խօսքը կ'ուղղէ ժողովուրդին

քին վախճանման առթիւ նախամեծար էջմիածնայ Մայր Աթոռոյ գահակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսը Իսթանպուլ կուգայ Գումգափուի Պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ անձամբ կատարելու վախճանեալ Պատրիարքին օծումը, որ տեղի ունեցաւ 7 Յուլիս 1961ին: Այս առթիւ ներկայ գտնուեցան պետութեան ու կառավարութեան անունով կուսակալ ու քաղաքապետ Զօրավար Րէֆիք Թուլկայ, շրջանային զինուորական հրամանատարը եւ քաղաքիս դիւանագիտական մարմինը, Օրթոտօքսներու Տիեզերական Պատրիարք Տ. Տ. Աթենակորաս Սրբ., հայ Կաթոլիկներու Վիճակաւոր Արհի. Պօղոս Արքեպիսկ. Քիրէճեան, Վիէննական, Վենետիկեան, Պապական, Ղպտի, Ասորի, Պուլկարական եւ Աւետարանական եկեղեցիներու կղերական ու աշխարհական ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ Անթիլիասէն Տ. Խադ Աջապահեան, Եգիպտոսի Առաջնորդ Տ. Մամբրէ Սիրունեան, Հիւսիսային Ամերիկայի թեմէն Տ. Տիրան Ներսոյեան, Եւրոպայի Առաջնորդ Տ. Սերովբէ Մանուկեան Արքեպիսկոպոսները, Վրաստանի Առաջնորդ Տ. Կոմիտաս Ստեփանեան, Տ. Շնորհք Գալուստեան (անպաշտօն, այժմ Պատրիարք), Մոսկուայի հոգեւոր հովիւ Տ. Պարգեւ Վրդ. Գէորգեան (այժմ Եպիսկ.), ինչպէս նաեւ Սահակ, Շահան, Գէորգ, Գիւտ եւ Խոսրով Վրդ.ները եւ ամբողջ քահանայից դասը՝ Իսթանպուլի:

1962 Յունվար 3ին Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Տ. Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի ընտրութիւնը պետութիւնը եւս վաւերացուցած ըլլալով Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ուխտի պաշտօնական եւ մեծահանդէս արարողութիւնը: Ինչպէս Գարեգին Պատրիարքին՝ Շնորհք Պատրիարքին եւս Աւան կը յանձնուի, յանուն ընդհանուր ժողովին, Տ. Արամ Խաչակիր Ա. Քհնյ. Պասմաճեանի կողմէ որ շուրջ 40 տարի Պատրիարքական Փոխանորդ եղած է: Հանդէսին ներկայ կ'ըլլան

Դրուագ մը Տ· Շնորհք Արքեպիսկ· Գալուստեանի Պատրիարքական ուխտի հանդիսութենէն

յարանուանական եւ օտար կղերականները ու պաշտօնական ու ազգային մարմինները, ինչպէս նաեւ Տ· Տ· Խադ Աջապահեան (Անթիլիասէն), Սուրէն Քէմհաճեան (Երուսաղէմէն), Պսակ Թումայեան (Լոնտոնէն) Սրբազանները եւ հիւր Վարդապետներ, ինչպէս նաեւ քաղաքիս հայ կղերական դասը ամբողջական կազմով եւ խուռներամ ժողովրդային բազմութիւն մը:

1962 Մայիս 3ին Անկլիքան Եկեղեցւոյ պետ Քէնդըրպըրիի Արքեպիսկոպոսը, Պատրիարքարան պաշտօնական այցելութիւն մը տալէ վերջ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւս կարճ արարողութեան մը ներկայ կը գտնուի եւ իր պատգամը կու տայ ներկայ ժողովուրդին:

Այլապէս նոյն տարւոյն մէջ տեղի կ'ունենայ, տարուան մը յապաղումէ վերջ (Պատրիարքական Աթոռը Թափուր ըլլալուն) Թրքահայ Պատրիարքութեան հաստատման 500 ամեակի հանդիսութիւնները, որոնք նոյնպէս մեծահանդէս արարողութիւններով կը տօնուին:

1967 Յուլիս 26ին Հռոմի Պօղոս Զ· Պապը Իսթանպուլ այցելութեան առթիւ մեր Պատրիարքարանը փոխ այցի կու գայ իր հետեւորդներով ապա Մայր Եկեղեցի կ'իջնեն, կարճ արարողութենէ մը վերջ Պօղոս Զ· Պապը Պատրիարքական դահէն ժողովուրդին կու տայ իր օրհնութիւնները:

1970 Մայիս 3ին մեծահանդէս տօնակատարութիւն Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 250 ամեայ յոբելեանին առթիւ: Կրօնական հանդիսութիւնները կը կատարուին նախագահութեամբ Ամենապատիւ Տ· Շնորհք Ս· Արքեպիսկ· Գալուստեանի: Կը պատարագէ Շահան Եպիսկ· Սվաճեան: Երգեցողութիւնները Կոմիտասեան քառաձայն կը կատարուին Իսթանպուլի մէջ գործող 17 երգչախումբերու միացեալ կազմով ղեկավարութեամբ Գողթանի վարիչ Նուպար Սիմօնեանի եւ երգեհոնահարութեամբ Ժիրայր Արսլանեանցի: Գիշերը, Իսթանպուլի ընդարձակ ու շքեղ պանդոկին, Հիլթընի՝ սրահներուն մէջ 300 հրաւիրեալներու ներկայութեան աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը կատարուին:

Այս հանդիսութեանց մանրամասնութիւնները կարդալ գրքիս վերջին մասին մէջ:

★

Գումգափուի Հայոց Պատրիարքարանը կը գտնուի Եկեղեցւոյն Մայր դրան ճիշդ դիմացը Շարաբնել անուն փողոցի մը վրայ: Պատրիարքարանին հարաւակողմը կը գտնուի Երուսաղէմի փոխանորդարանը (այժմու Թափուր գետինը որ ցանկապատով մը շրջապատուած է եւ ներկայիս գիշերաբոյսերու վայր դարձած:) Եկեղեցւոյ շրջապատը ունի երեք դուռ: Կեդրոնինը՝ Ս· Աստուածածին

Մայր Եկեղեցւոյ համար, հարաւայինը՝ Որդւոց Որոտման, իսկ հիւսիսայինը Ս. Խաչին համար: Այժմ Որդւոց Որոտմանը որպէս գաղթականական իսկ Ս. Խաչն ալ որպէս պարենամթերանոց կը դործածուի:

Եկեղեցւոյ չրջափակին մէջ կը գտնուին Գալուստեան անուն դարմանատունը հիմնուած 1960 թուականին, որուն մատակարարութիւնը թաղին Աղքատախնամը կ'ընէ:

Կայ նաեւ Հայոց Եռիգուլէի Ս. Փ. Ազգային Հիւանդանոցին օժանդակ մատնախումբը իր յատուկ սենեակով:

Սենեակ մըն ալ յատկացուած է երէցին:

Քամկոչները ունին իրենց յատուկ սեղեակները, որոնք կը գտնուին Որդւոց Որոտման Եկեղեցւոյ հարաւակողմը դէպի Դպրաց Դասուն Ուսումնասրահի դրան մօտ:

Եկեղեցին ունի նաեւ հոգեւոր իր արդիական կազմածով (նախկին Գըրչէշմէի ջուրին մթերանոց աղբիւրին տեղը):

Աւելորդ է ըսել թէ կայ խորհրդարան ու բանկալ մը:

Դպրաց Ուսումնարանը ունի երեք դուռ, Մայր դուռը՝ ուղղակի Շարաբնել փողոցին հանող անցքին վրայ է, երկրորդը՝ Որդւոց Որոտման եւ խորհրդարան կը տանի, իսկ երրորդը՝ ուղղակի կը հաղորդակցի Մայր Տաճարի պահարանին ու Դասին հետ:

Եկեղեցւոյ կից կը գտնուի Պէզճեան Մայր վարժարանը միջնակարգ աստիճանով (մանկապարտէզ, հինգ կարգը նախակրթարան եւ երեք կարգ ալ միջնակարգը) որ ունի չուրջ չորս հարիւր երկսեռ աշակերտներ: Դպրոցին ելեւմուտքը կը հասնի սարակչուռւի աշակերտութեան թոշակներով ու Թաղ. Խորհրդոյն իր սնուցիչէն ըրած յատկացումով:

Կայ նաեւ Պէզճեան վարժարանէ չրջանաւարտներու Սանուց Միութիւնը իր յատուկ կանոնագրով եւ սեփական չէնքով հիմնուած 1950ին:

Եկեղեցւոյ մէջն ու չրջափակը թաղուած են հետեւեալ անձերը ու դամբարան ներ ունին՝

1.– Ներսէս Պատրիարք վարժապետեան – Մայր Տաճարի գաւիթը 1837–1884:

2.– Յարութիւն Ամիրա Պէգճեան – Ս. Յարութեան Մատուռը 1771 – 1834:

3.– վաոզապետ Պօղոս Պէյ Տատեան –Ս. Ծննդեան Մատրան առջեւ 1801–1863:

4.– Գէորգ Աղա Ուճճեան – Ս. Խաչին դիմաց եւ այժմու երիցատան ծովը 1878:

5.– Տիրուհի Կարապետեան – Որդւոց Որոտման Տաճարին մօտ, 80 տարեկան 1819 – 1899:

6.– Տիգրան Էգնաեան – Ս. Յարութեան Մատրան բակը 48 տարեկան 1835 – 1883:

7.– Մանուկ Սմբատեան – Ս. Յարութեան Մատրան բակը 1823 – 1903:

8.– Անդիկ Սմբատեան – Ս. Յարութեան Մատրան բակը 1840 – 1916 ★

Պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցին այժմ ունի միայն մէկ քահանայ Տ. Մխիթար Անտրիկեանը:

Տօքթ. վահրամ Յ. Թորգոմեան, երեմիա Չէլէպիին Բ. հատորին մէջ, էջ 780, Մայր Եկեղեցւոյ աղբիւրին գոյութիւնը կը յիշէ սա վերտառութեամբ.

(★) Տօքթ. վահրամ Յ. Թորգոմեան՝ երեմիա Չէլէպիին ՍՏԱՄԲՕԼՑԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ծանօթագրութեան (Բ. հատոր 1932 վիէննա) եւ Յակոբ վարժապետեանի (Հարիւրամեայ Յոբելեան վերաշինութեան Մայր Եկեղեցւոյ Գումգափուի 1928 Պօլիս) գիրքերուն մէջ Անդիկ Սմբատեանի շիրմը չեն յիշած:

Զաքարիա Պատրիարքին
Զովացուցէ Տէր զհոգին
Որ ետ բերել զջուրս անդին
Ի յիշատակ իւր եւ ազգին
Յորդորմամբ (*ՌՄԽԸ*=1248+551
=1799
Մահտեսի Տէր Զաքարի»:

«Իսկ այժմ նորոգեցին զքար
յիշատակարանիս
Արքունի Թաշճիպաշի բարեպաշտ
Վարդան
Աղայք վասն արեւշատութեան
իւրեանց եւ բոլոր
Պարագայիցն, եւ վասն հոգւոց
ննջեցելոց իւրեանց
Զորս Տէր վարձատրեսցէ Յամի
Տեառն 1841 *Յունուար»:*
– Սարկաւագ Թովմաս գրեաց եւ
Գրիգորն փորեաց»:

Ինչպէս աւելի վերը յիշած ենք, այս աղբիւրին տեղը այժմ շինուած է հոգետունը: Աղբիւրին ջուրը ազատուած ըլլալուն 1930ական թուականներուն քաղաքապետութեան կողմէ կտրուած է: Բայց այսօր Եկեղեցւոյ շրջափակը կայ ուրիշ աղբիւր մը Ս. Աստուածածին ու Ս. Խաչ Տաճարներուն, երկյատան ու Ս. Յարութեան մատրան մէջտեղ, երկկողմանի, հետեւեալ վերտառութեամբ·

Կառուցաւ
Աղբիւր Ջրոյս
Արդեամբ Տէր եւ Տիկին
Անդրանիկ
Հալաճեանի
Ի յիշատակ
Ննջեցելոց եւ կենդանեաց
18 *Յուլիս* 1946

Աղբիւրին ջուրը քաղաքին գործածած ջուրն է:

✶

Դարաւոր Թրքահայոց Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ պատմական դէպքերուն ու անցքերուն հակիրճ ակնարկ մը նետել անհրաժեշտ էր աւելի հիմնական գաղափար մը ունենալու համար այս երդիքին տակ Դըպրաց Դասուն ու ապա Գողթան երգչախումբին միանարար տարած օգտաշատ աշխատութեանը մասին: Մանաւոր կարեւորութեամբ կուզանք շեշտել թէ ԺԹ դարուն եւ 20րդ դարուն առաջին կիսուն, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը եւ երգչախումբը եղած է Արեւմտահայութեան եկեղեցական երաժշտութեան ու գիտելիքներուն տեսակ մը դպրոց, ուր դասախօսած են մեր անուանի երաժշտապետները: Անոնցմէ հասած են իրենց կարգին դասախօսելու ու վարելու համար, նոյնքան որակաւոր երաժիշտներ, որոնց մասին յետագային պիտի արտայայտուինք:

Կը գոցենք այս գլուխը բանալու համար այն մասը որ ամբողջ 250 *տարի, խղճի ու կրօնքի ազատութեամբ գործեր ու աշխատեր է, Ս. Աստուածածին Պատրիարքանիստ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը, վայելելով միշտ պետական բարձր հովանաւորութիւնը:*

ԳԼՈՒԽ Գ

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ ՀԻՄՆՈՒՄՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ

18րդ դարուն սկզբնական շրջանի 15 տարուայ Իսթանպուլի պատրիարքներուն, մինչեւ Կոլոտ, արագ ու հապճեպ ակնարկ մը նետել յարմար կը նկատենք աւելի լաւ ըմբռնելու եւ հասկնալու համար Դպրաց Դասուն կազմութեան շրջանը, կազմող 1719–ը:

Այսպէս,

1699ին Մելքիսեդեկ Սուպհին, մօտ տարի մը,

1699ին Մխիթար Քիւրտիստանցին 18 ամիս,

1700ին կրկին Մելքիսեդեկ Սուպհին, այս անգամ 9 ամիս,

1701ին Եփրեմ Ղափանցին Գ. անգամ ըլլալով տարի մը կը պատրիարքէ եւ իր ծերութեան պատճառաւ կը քաշուի Էջմիածին եւ իր տեղ,

1702ին Եւդոկեացի Աւետիքը պատրիարք կ'ընտրուի երբ ինք Երզնկայի Եղիշէ Առաքելոյ վանքին մէջ երզուրում կը գտնուէր: Աւետիք Պատրիարք արտաքին միջամտութեամբ 1703ին վերջերը կը հար կադրուի Իսթանպուլէն հեռանալ,

1703ին Ամասիացի Գալուստ Կայծակ որպէս Իսթանպուլի պատրիարք կը յաջորդէ եւ սակայն 10 ամիս վերջ իր տեղը՝

1704 Ապրիլ 22ին կը թողու Ներսէս Պալաթցիին, որ կը պաշտօնավարէ մինչեւ նոյն տարւոյն Դեկտեմբեր ամիսը:

Աւետիք Եւդոկեացի որ Իսթանպուլ վերադարձած էր, 1704ին կրկին պատրիարք կ'ըլլայ եւ Աթոռին վրայ կը մնայ մինչեւ 1706 Փետրուար 14 եւ դարձեալ Կաթոլիկներուն մեքենայութիւններով եւ արտաքին միջամտութեամբ կը հեռացուի Պատրիարքական Աթոռէն, միջոց մը Ետիգուլէի բերդը կը մնայ, ուրկէ կ'աքսորուի: Աքսորավայրը դացած միջոցին դաւադիրներ կ'առեւանգեն ու Ֆրանսա փախցնելով կը բանտարկեն զայն: Եւ այպէս իրար կը յաջորդեն՝

Մարտիրոս Երզնկացին (1706–1707):

Միքայէլ Խարբերդցին (1706 – 1707), որպէս տեղապահը Աւետիքի:

Սահակ Ապուչէխցին (1707 – 1707= 9 ամիս):

Յովհաննէս Իզմիրցին (1707 – 1708)։
Սահակ Ապուչեխցին՝ դարձեալ (1708 – 1714)։

Այս շրջանին է որ Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին ի նպաստ հանգանակութիւն ընելու համար Իսթանպուլ կուգայ Բաղիշեցի վարդապետ մը՝ Յովհաննէս Կոլոտ։

Կոլոտ Երուսաղէմ ալ կը դրկուի իբր աթոռակալ եւ փոխանորդ։ Կոլոտ՝ Երուսաղէմայ վանքը կը փրկէ նիւթական վատթար վիճակէ մը։ Սոյն Սահակ Ապուչեխցի Պատրիարք՝ Թէքիրտաղի առաջնորդին հետ իր ունեցած մէկ անհամաձայնութեան հետեւանքով կը ստիպուի հեռանալ Պատրիարքական Աթոռէն։

Կը յաջորդէ Յովհաննէս Գանձանակեցի (1714 – 1715), *բայց աշխարհականները համաձայնելով Յովհաննէս Կոլոտ վարդապետին կ՚առաջարկեն ընդունիլ Իսթանպուլի պատրիարքութիւնը։ Գանձանակեցի կը ստիպուի հրաժարիլ եւ վերջապէս խառնաշփոթ այս վիճակը վերջ կը գտնէ Յովհաննէս Կոլոտ Բաղիշեցի վրդ.ին Պատրիարք ընտրութեամբը* (1715 – 1741)։

Թէ ո՞վ էր Կոլոտ եւ ինչպիսի գործունէութիւն մը ունեցաւ, զայն, լաւագոյնս ներկայացնելու համար, տեղին գտանք այժմու Պատրիարք Տ. Շնորհք Արքեպիսկ. Գալուստեանի 1963*ի մէկ գրութեան գլխաւոր մէկ քանի մասերը արտադրել։*

«Ըլլալով հանդերձ ամէնէն պայծառ դէմքը Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքներուն, միաժամանակ երեւոյթ մըն է, կըրնանք ըսել դպրոց մըն է, Արեւմտահայ պատմութեան մէջ, նման Ս. Մեսրոպին եւ Գրիգոր Տաթեւացիին. հետեւաբար Կոլոտ, արժանի է որ ունենայ իր յատուկ ենթագլուխը, իբրեւ շարունակութիւնը եւ ամբողջացումը նախորդ ենթագլուխին, վասնզի Ան՝ Արեւմտահայ վերազարթնումի մեծագոյն ռահվիրան է այս պատրիարքը։»

«Կոլոտ, սրբակենցաղ վանական, քաջ քարոզիչ վարդապետ, մեծ մտաւորական

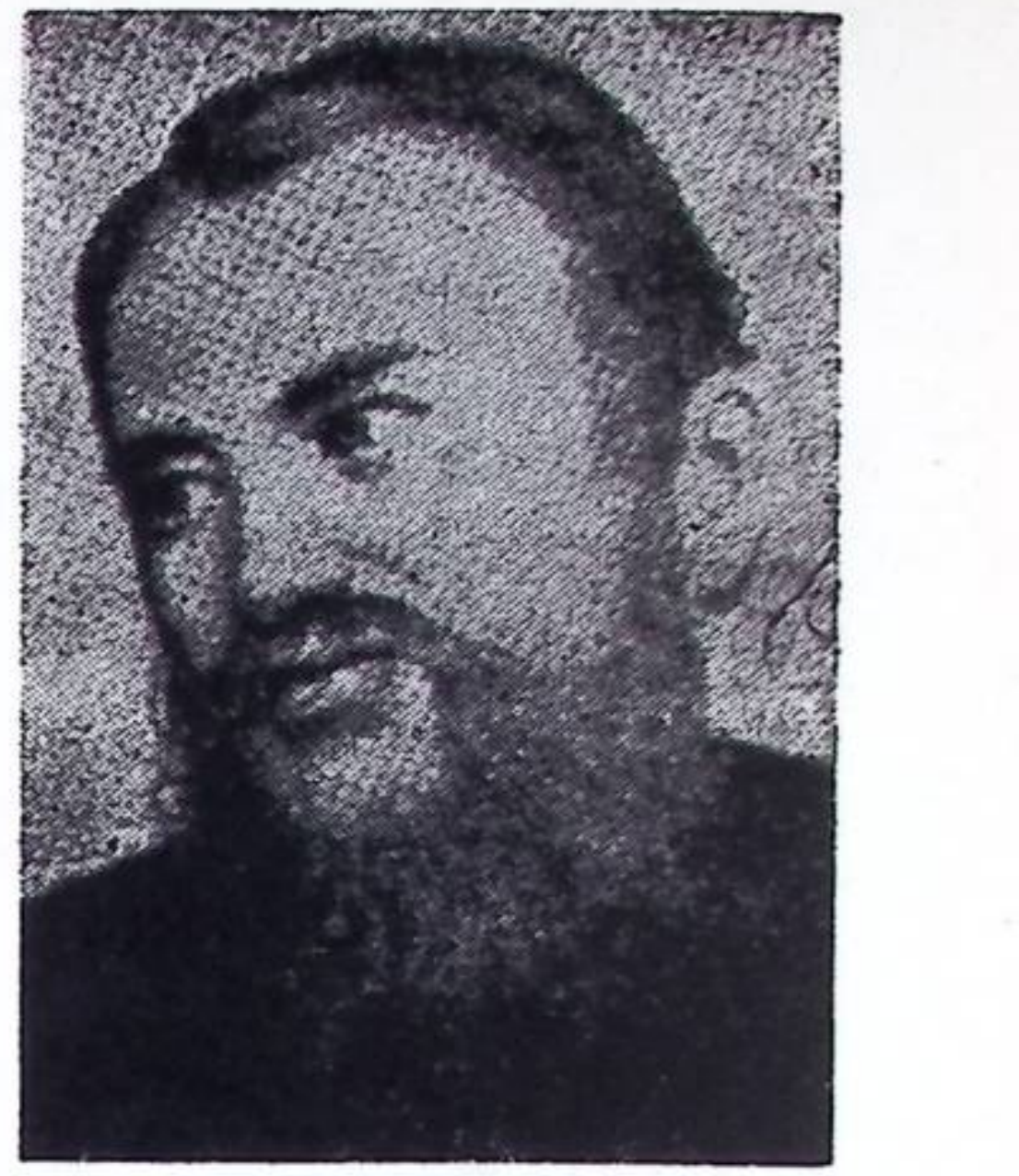

ԿՈԼՈՏ Պատրիարք

եւ առաջին արեւմտահայ բարձրագոյն Դպրոցի հիմնադիր, ճարպիկ գործիչ եւ արդիւնաշատ մշակ ու կատարելութեան տիպարին մօտեցող անձ մը։ Հակիրճ այս ցուցմունքները կը յատկանշեն ուրուագիծը իր դէմքին։ Պայծառացուցած է Հայոց Եկեղեցին՝ իր նիւթական եւ հոգեւոր կառոյցով, Իսթանպուլէն մինչեւ Երուսաղէմ ու Էջմիածին։ Յաջողած է խաղաղեցնել իր հօտը եւ վերջ տալ ներքին սպառիչ խռովութեանց եւ վանիչ մրցումներու եւ խթանել իր ժողովուրդին նիւթական եւ բարոյական կարողութիւնները՝ շինարար գործերու համար։ Աշխատած է իր ազգին կրթութեան եւ յատկապէս կղերին զարգացման համար։

Կոլոտ անկումէ փրկած է Հայաստանեայց Եկեղեցիին երկու պատրիարքութիւնները։ Այնքան ծանր եւ բարդ գործնական զբաղմանց մէջ ատեն գտած է գրական եւ մտաւորական նպատակներ յաջողցնելու եւ այս բոլորը այնպիսի ժամանակի մը մէջ երբ «գրական աշխարհը ամուլ էր եւ հոգեւոր իշխանութիւնները չէին խորհած եւ չէին կրնար խորհիլ գրական անհրաժեշտութեան մասին»։

«Զարկ տուած է տպագրութեան, մը-

մշակոյթի տարածման այդ գերագոյն գործին, եւ իր քաջալերութեամբ ու հովանաւորութեան տակ շուրջ 100 կտոր գործեր լոյս տեսած են օրուան տպարաններէն»:

«Իսթանպուլ կերպարանափոխ եղած էր, գրական շարժումը տիրեց եւ տեւեց իր դպրոցով, որ Թուրքիոյ Հայոց մտաւորական վերազարթնումի օրրանը եղաւ եւ աշակերտները քալեցին իր բացած ուղիէն:»

★

Ահա այս մեծանուն Պատրիարքին օրով է որ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասն ալ կը կազմուի 1719ին, երբ 34 ժամ տեւող հրդեհ մը Եկեղեցին մոխիրի վերածած էր 1718ին, որ հիմնովին շինուած էր 70 օրէն: Այդ ատենները Իսթանպուլ գտնըւող Երուսաղէմի Շղթայակիր Գրիգոր Պատրիարք, որ Եպիսկոպոսական աստիճան ունէր, կը կատարէ այս Եկեղեցիներուն օծումը, միջինը Ս. Աստուածածնայ, հարաւակողմինը Ս. Յակոբ, հիւսիսայինը Ս. Սարգիս կոչելով: Եւ այդ օրէն ըսկսեալ Ս. Աստուածածինը «Մայր Եկեղեցի» անունով կը ճանչցուի:

Եկեղեցւոյ վերաբացման հետ կազմըւած Դպրաց Դասը իրեն առաջին դպրապետ կ՚ընտրէ տիրացու Յովսէփ ժամակազմը կամ ինչպէս սովոր էին կոչել զինքը Սաաթճը Պաշը Եուսուֆ Չէլէպին,

Այր հանճարեղ եւ զգօն, երեւելի ոմն եւ ծանօթ արքայի եւ խօսացող ընդ նմա:

Հոս ակամայ կը խորհինք թէ արդեօք չկա՞յին այդ թուականէն առաջ կազմակերպեալ Դպրաց Դասեր:

Ուշադրութեամբ երբ հետեւինք մեր եկեղեցիներէն ներս հին ժամանակներու կարգ ու սարքին պիտի կրնանք ըսել թէ 18րդ դարու սկիզբէն առաջ կազմակերպեալ Դպրաց Դասեր գոյութիւն չունէին:

Ս. դպրապետին 19 տարի պաշտօնավարութենէն յետոյ 1738ին դպրապետ կը կարգուի տիրացու Զաքարիա (հանդերձարար) այր զարդարեալ բարեպաշտութեամբ ու երեւելի ոմն յարհեստս իւր, որուն կը յաջորդէ Մարտիրոս Ոսկիման (Սիմքէշ) որ եւ կոչէր Ալթըն Տիշօղլու, էր համեստաբարոյ ու բարեբաստիկ ոք: Յիշեալին օրով կը շինուին աւագ խորանին շուրջի 12 Առաքելոց պատկերները: Անոր պաշտօնավարութիւնը կը զուգադիպի Յակոբ Աստուածաբան Պատրիարքի (1741 – 1749) շրջանին:

Յետոյ, դպրապետ կ՚ըլլայ Սեդրոս Ամիրայազեան որդին Մահտեսի տիրացու Խաչատուր Շահավաճառ, քաղցրաբարոյ եւ ուշիմ, որ Դպրաց Դասուն դեռ անշուք, գրեթէ անկազմակերպ եւ ոչ այնքան պերճացեալ վիճակը նկատի առնելով 12 մետաքսահիւս ծանրագին շապիկներ կը նուիրէ: Յիշեալին օրով եւ ջանքերով, Դըպրաց Դասը առաջին անգամ իբր գոյք կը ստանայ փղոսկրեայ թանկագին արկղ մը, ինչպէս նաեւ Քիւլհանճի Գասպարի, Չընտան Տէլէն Թաղը գտնուող տունը՝ մասնաւոր դատավճիռով Դպրաց Դասուն Մէշրութէ կ՚ըլլայ:

Խաչատուր դպրապետին կը յաջորդէ Մարտիրոս Տպագրիչ, սա էր ընթերցասէր եւ առաւել հմուտ եկեղեցական երգեցողութեան առաջին դասուն: Եւ 1751ին ալ յաջորդ կ՚ընտրուի սարկաւագ Մահտեսի տիրացու Ղազար, այր պարկեշտ եւ անխարդախ սրտի. երկիւղած եւ բարգաւաճող բարեպաշտութեամբ արհեստով ասեղնագործ (իշլէմէճի):

Դպրապետները՝ պաշտօնին վրայ կը մնային մինչեւ իրենց մահը, կամ հրաժարումը: Կը ստիպուէին հրաժարիլ լոկ օրուան պատրիարքին հրամանով որ Ազգին Միւթեվէլլին էր յաչս կառավարութեան:

Մահտեսի տիրացու Ղազար, դեռ դպրապետ չեղած, հեռատես եւ խոհուն մարդ, Դպրաց Դպրատունը տեւականացնելու ու նիւթական հաստատուն եկամուտի տէր դարձնելու մտօք, իրեն աջակից վեց ընկերներով, օրուան սակովը, հարիւրական ղրուշ կը հաւաքէ եւ այդ 700

Ղրուշը որպէս դրամագլուխ, Դպրաց պաշտօնէն ալ անկախաբար, 1749 Թուականին (1165 *Արաբական*) *Իսթանպուլ Գաղա–կէրլիզլի–էն,* Էլպիսէի Բուհանիյէի մէջ–բութ օլանա *վագֆիէ մը պատրաստել կուտայ ի մէջ այլոց հետեւեալ գլխաւոր պայմաններով.*

1․– Այս 700 ղրշ․ը շահարկելով կալուած պիտի գնուի եւ Դպրաց Դպրատան վագըֆ պիտի ըլլայ:

2․– Բոլոր հասոյթներով կալուած պիտի գնուի:

3․– Կալուածներու հասոյթովն ալ թէ կալուած պիտի գնուի եւ թէ կարօտ դպիրներուն նիւթական օժանդակութիւն պիտի ըլլայ:

4․– Դպիրներու հին շապիկները պիտի նորոգուին ու նորեր պիտի շինուին:

5․– Այն վագըֆը կառավարութեան կողմէ վաւերացուելէ վերջ, համայնքն ալ պիտի ընդունի զայն, «Գումգափու Մերեէմ Անա Էրմէնի Քիլիսէսի տիրաաուլար վագֆը» անունով եւ պիտի գործէ իր իսկ Միւթէվէլլիին հսկողութեան տակ, անկախաբար Դպրաց Դպրատունէն… (Տես 1944 Դեկտեմբեր 12 Իսթանպուլ ժամանակ օրաթերթ):

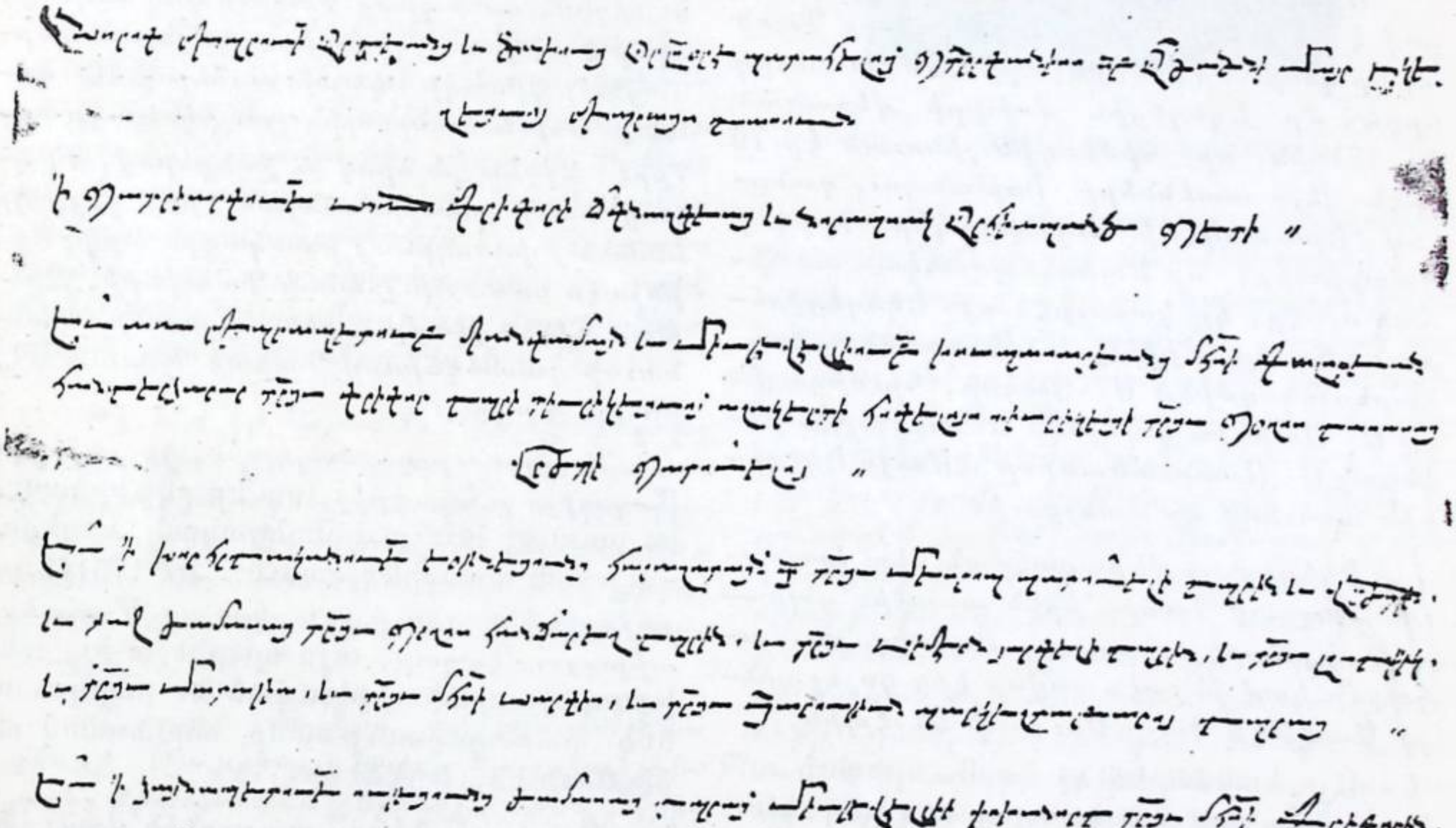

1802 թուակիր տետրակին Ա․ էջի լուսատախտակը

Հոս միջանկեալ պարտիմ ըսել թէ իմ ձեռքիս տակ գտնուող ամենահին ատենագրութիւնը կը կրէ 1877 Մայիս 7/20 թուականը: Այդ թուականին տեղի ունեցած Դպրաց Դասու ընդհանուր ժողովը նախքան Տնօրէն ժողովոյ ընտրութեան Դպրաց Դասուն նախնի կանոնագրութիւնը օրինաւորապէս խմբագրութեան կարօտ ըլլալուն հինգ անձերէ (անդամներէն) Տիարք Ատենապետ՝ Ազարիկ Գարաեան, Ատենադպիր՝ Մաթիկ Մ. Փափազեան, Բարսեղ Համամճեան, Նիկողոս Ղ. Ալմամեան եւ Մահտեսի Աւետիս Նաթանեանէ բաղկացեալ մասնաժողով մը կ՚ընտրէ որ իր կարգին Դասուն վերաբերեալ հնութիւնները աչքէ անցնելով «միայն հաստատութեան թուականը եւ հիմնադիր անձանց անունները գտնելով ատենագրութեան մէջ կ՚արձանագրեն:

Ըստ այս արձանագրութեան հաստատութեան (վագըֆ) թուականն է Արաբական 1165 եւ հիմնադիրները.

Ղազար վելէտի (որդի) Բարսեղ
Հիւրմիւզ " " Սարգիս
Յովհաննէս " " Մինաս
Պաղտասար " " Հայրապետ
Սարգիս " " Յարութիւն
Մկրտիչ " " Պետրոս
Աստուածատուր " " Եսայի

Ղազար Ասեղնագործ երբ դպրապետ կ՚ըլլայ 1751ին, օրուան Պատրիարքին Գէորգ Ղափանցիի (1751 – 1752) հրամանաւ մկրտութիւններէ, պսակներէ եւ ննջեցեալներէ Դպրաց Դասուն նիւթական բաժինմըն ալ կը հանուի, նաեւ կը հաստատուի յատուկ գանձանակ կամ պնակ դնելու սովորութիւնը, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ Դպրաց Դպրատունը ամէն դասակարգէ համակիրներով շրջապատուած էր:

Թէեւ այս վագֆէն Դպրաց Դպրատունն է որ կ՚օգտուի, սակայն անոր անկախութիւնը Ազգ. իշխանութեան կողմէ ալ ընդունուած էր:

1762ին, Յակոբ Նալեանի երկրորդ պատրիարքութեան (1752 – 1764) շրջանին հրդեհ մը եւս կը պատահի ու Մայր Եկեղեցին իր շրջափակով մեծապէս կը վնասուի, բայց շուտով կը վերանորոգուի:

1772ին Դպրապետ Ղազարի կը յաջորդէ Եղիսէ Ականակապ որ կ՚ըլլայ այր հանճարեղ եւ շրջահայեաց յամենայն սպասազայս գործոց:

1776ին դպրապետ կ՚ըլլայ Յովհաննէս Ոսկերիչ հեզ եւ հանդարտ բարուք եւ չարի զգուշաւոր ի գործս իւր եւ կասկածաւոր:

Բայց շուտով կը հրաժարի եւ տարի մը վերջ 1777ին Պօղոս Ոսկիման կ՚ըլլայ դպրապետ, ըլլալով քաջ ժամասաց, միտօք հանճարեղ, զգուշութեամբ եւ խոհամտութեամբ պերճափայլ:

Իր դպրապետութեան վերջին շրջաններուն եւ Զաքարիա Փօքուզեանի երկրորդ պատրիարքութեան (1782 – 1799) Մայր Եկեղեցին մազապուր կը փրկուի հրդեհէն (1782):

1783ին Դպրապետ կ՚ըլլայ Մեսրոպ վարժապետ որ էր ներհուն վարժապետ ու քաջ գիտնական նրբիմաց խոհուն եւ հանճարաբան: Իր հրաժարումէն վերջ 1802ին որպէս դպրապետ կը յաջորդէ հանդերձաբար տիրացու Գրիգոր դպիր Տիւլլիկեցւոյ՝ աշակերտ հոգելոյս Տիւրիկէի տիրացու Պօղոս Դասուսաց վարժապետի պատուելոյ:

Հոս փակագիծ մը: Վիէննա Մխիթարեան տպարանէն 1913ին Տօքթ. Վահրամ Յ. Թորգոմեանի հրատարակած ու ծանօթագրած Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի ՍՏԱՄՊՕԼՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ գրքին 240րդ էջէն կ՚առնեմ հետեւեալ հատուածը.

«... Բայց սոյն վարժարանէն (Պէզճեան Մայր վարժարանին համար է) Պէզճեան Յարութիւն 1832ին հաստատած է հոն (Գումգափու) Դպրաց Դաս եւ ...»:

Վերոյիշեալ գիրքին այս տողերը կար դացողը այնպէս կը հասկնայ թէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը 1832էն առաջ գոյութիւն չունէր եւ հիմնուած կ՚ըլլար այդ

թուականին: Մինչդեռ, Պէզճեան, այդ թուականներուն իր կտակովը յատկացում մը կ'ընէր Դպրաց Դասուն ուրիշ բարենպատակ հաստատութեանց կարգին: Այս մասին նախորդ գլուխին մէջ մանրամասնութիւններ տուած ենք:

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն յատուկ, քանի մը էջերէ բաղկացած տարողնած տետրակ մը դիպուածաւ մեր ձեռքը անցաւ:

Այդ հալումաշ էջերէն վերահասու եղանք թէ ան 1783էն ի վեր գործածուած էր եւ փոխանցման շրջանի մըն ալ էջի մը վրայ 1802 թուակիրը կը կրէր:

Գրիգոր Հանդերձարար Դպրապետին՝ չենք գիտեր ինչ պատճառաւ նոյն տարին 1802ին, կը յաջորդէ որպէս դպրապետ՝ երկրորդ անգամ ըլլալով Մեսրոպ վարժապետը:

Գալով «վաքֆիյէ»ին հիմնադիր վերեւ յիշուած 7 անձերու: Իրարայաջորդ 6ին մահերէն վերջինին կենդանութեան 1802 թուականին – Արաբական 1218 – «վաքֆիէն» կը վերանորոգուի ուրիշ 7 հոգիներու անունով եւ աւելի կատարելագործեալ պայմաններովը՝ Գրիգոր Խամսեցիի պատրիարքութեան (1801 – 1802) շրջանին:

Այս վաքըֆիէն այսօր գոյութիւն ունի եւ ի զօրու է պատկան իշխանութեան մօտ: Այս վաքըֆիէներու շնորհիւ է որ Դպրաց Դասը ժամանակի ընթացքին ունեցած է 20 վաքըֆներ, որոնք ամէն անգամ որ էվգաֆի կողմէ ծախուած են կամ պիտի ծախուին այդ գործողութեան առեն գանձուած որոշ տուրքի բաժին մը եւ իտարէի տուրք մը վար կը դրուի էվգաֆին կողմէ եւ օր մը այդ գումարը էվգաֆի վարչութեան հետ մուհասէպէն տեսնելու պայմանաւ իրենց նպատակին պիտի յատկացուին:

Մեսրոպ վարժապետ դարձեալ եղեւ դպրապետ յաւուրս սորա սահմանեցան հանգստեան պաշտօնի կատարումն յաղագս հուսոց հանգուցեալ դպրաց եւ հասից եւ Ջալխոնեայ գրութիւնքն:

Մեր սիրելի բարեկամ ծանօթ բանասէր Գէորգ Քամպուրճեան Մեսրոպ վարժապետի գերեզմանաքարի արձանագրութեան վրայ հիմնուելով ըսած է թէ ան 1807ին մեռած ու թաղուած է Պալըգլըի գերեզմանատունը:

Անոր մահէն վերջ 21 տարուան ընթացքին որեւիցէ արձանագրութեան կամ յիշատակութեան չենք կրցած հանդիպիլ, բայց կ'արժէր ակնարկ մը նետել այդ 21 տարուայ պատմական կարգ մը անցքերուն վրայ, մինչեւ 1828ը, շրջան մը, ուր կ'ունենանք 4 պատրիարքներ եւ տեղի կ'ունենան կարեւոր դէպքեր (Տես նախորդ գլուխը):

Բաբերդցի Յովհաննէս Զամաչըրճեանի երկրորդ պատրիարքութեան շրջանին (1802 – 1813) է որ Դպրաց Դասերու համար 9 յօդուածէ բաղկացեալ կանոնագիր մը 1811ին կը պատրաստուի Պատրիարքին կողմէ, որ տպուած է Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Աստուածածնայ տպարանը ու գրուած (Տես Զարմայր Քհնյ. ի ապա Ծ. Վ. հրատարակած ՏԱՃԱՐ կրօնաթերթի 1910ի Մարտ 15 թիւ 8 էջ 245): Սամաթիոյ Ս. Գէորգայ Դպրաց Դասը 1733ին եւ Պալաթու Դպրաց Դասն ալ Սարգիս Դպիրի ձեռամբ 1778ին պատրաստած ներքին կանոնագիրներ ունէին: Վստահաբար պիտի կրնանք ըսել թէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասն ալ իր կանոնագիրը պէտք էր ունեցած ըլլար մանաւանդ որ Կոլոտի Նման Պատրիարքի մը շրջանին հիմնուած էր եւ իր առաջին դպրապետն էր Սամաթճը Պաշը Յովսէփ Չէլէպին որ ամբողջ 19 տարի դպրապետած էր: Բայց ինչպէս ըսած ենք, իրարու յաջորդող աւերիչ հրդեհները մոխրացուցած են շատ բան...:

Զամաչըրճեան Պատրիարք այդ կանոնագրով դպիրներուն կը յորդորէ ըլլալ «սուրբ՝ սրտիւ, անարատ՝ հոգւով, պարզ՝ մտօք, կատարեալ՝ սիրով, մեծաւ՝ յուսով, արխարար եւ յօժարամիտ, առանց

ծուլութեան, աճի եւ թողութեամբ»: Կը խրատէ նաեւ գիտակցիլ իրենց աստիճանին՝ սրբութեան, բարձրութեան, պատւոյն եւ զօրութեան, Դասուն գլուխը եղող դպրապետը կը նկատէ իշխողը՝ Դպրաց Դասուն, որուն պարտաւոր են մատուցանել յարգ պատիւ եւ հնազանդութիւն: Ինչպէս նաեւ մէն մի ձայնի ձայնապետները, թիկնապահները, զորս պէտք ընտրեն եղբայրական սիրով: Նոյնպէս գանձապետները: Եթէ դպրական վագըֆներուն համար մեւթեվէլլի մը ընտրել հարկ ըլլայ 8 ձայնապետներէն եւ 8 թիկնապահներէն չորս արժանաւոր դպիր պէտք ընտրեն եւ վիճակաւ անոնցմէ մին մեւթեվէլլի պիտի կարգեն:

Յովհաննէս Զամաչըրճեան Պատրիարք թէեւ շատ ծեր չէր, բայց իր չափազանց գիրութիւնը հիւանդութիւն մը դարձած էր եւ առանց օգնականի չէր կրնար շարժիլ: Նոյն իսկ սկսած էր նստիլ պատարագել, ինչ որ դայթակղեցուցած էր ժողովուրդը: Ամիրաները կը թելադրեն հրաժարիլ: Որպէս զի հանգիստ ընէ 250 դրշ. ամսական կը յատկացնեն եւ 1813 Սեպտեմբեր 1-ին Յովհաննէս Պատրիարք կը հրաժարի եւ կ'անցնի Սկիւտար, ուր կը վախճանի 1817ին եւ կը թաղուի նոյն թաղին գերեզմանատունը:

ԺԹ. դարու սկիզբները Իսթանպուլի մէջ եկեղեցական դպրութիւնը բարգաւաճեալ վիճակ մը կը ստանայ: Դպրութիւնը խիստ պատուաբեր կը համարուի այն ատեն, որով շապիկ կը հագնէին շատ մը մեծամեծ ազգայիններ, ինչպէս Յարութիւն Ամիրա Պէզճեան, Պօղոս Պէյ Տատեան եւ ուրիշներ:

1828ին Եկեղեցւոյ վերաշինութեան առթիւ Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի կարգադրութեամբ երաժշտապետութեան կը կոչուի Գարթալցի Յարութիւն վարժապետ:

Գալով Պապա Համբարձում Լիմոնճեանի, ան իբրեւ դրագիր կը պաշտօնավարէր Պալեան Գրիգոր Ամիրայի քով, սակայն կը շարունակէր նաեւ կատարելագործել հայկական ձայնանիշերու իր արուեստը:

Ճարտարապետ Պալեան Ամիրան օր մը պատեհութիւնը կ'ունենայ Պէզճեանի ներկայացնելու Համբարձումը, որ կ'ըսկսի պատմել իր գիւտին՝ հայկական ձայնանիշերու եւ անոր բազմաթիւ օգուտներու մասին:

Պէզճեան Յարութիւն Ամիրան որ ատի չզոյէ ձայնագրագէտ երաժիշտի մը ընտրուած էր մինչեւ այն ատեն դասախօս կարգել յոյն Փալթի Ոնոփրիոս Թաթալցին, կը հարցնէ թէ ինքը կրնա՞յ այդ հեղինակած ձայնագրութեամբ դաս տալ եւ շարականաց երգեցողութիւնն աւանդել Մայր Եկեղեցւոյ երգեցիկ դպրաց: Համբարձում Լիմոնճեան կը պատասխանէ թէ Ֆէնէրի այդ երաժշտապետէն ալ աւելի յաջողութեամբ ու կանոնաւորութեամբ կրնայ դասախօսել հայկական ձայնագրութիւնը:

Յարութիւն Ամիրա Ոնոփրիոսի տեղ դասատու կը կարգէ Պապա Համբարձումը, որ ժամանակ մը վերջ ալ Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետ կը կարգուի:

1828ին Կարապետ Պատրիարքի օրով երբ Մայր Տաճարն ու յարակից եկեղեցիներն ու մատուռները կը վերաշինուէին ու կ'օծուէին, ԺԴ. դպրապետ ըլլալով կ'ընտրուի Նշան Թագւորեան Այր զգօն եւ խոհեմ վարժ ժամասաց յարգելի յամենեցունց որեւ կոչէր պատուելի, որուն դպրապետութեան շրջանը կը տեւէ 37 տարի:

Այս շրջանի յատուկ անհրաժեշտ տուեալներ, դժբախտաբար, մեր ձեռքը չունինք. հետեւաբար պիտի բաւականանանք զանազան գիրքերու ու յօդուածներու ծանօթագրութիւններով:

9 Յուլիս 1961ին Մարմարա-ի մէջ Արտաշէս Շլըմեան իր «Երաժշտութիւնը Իսթանպուլահայ կեանքին մէջ» խորագրով լոյս տեսած յօդուածին մէջ կ'ըսէ.

«Արեւելեան եւ Յունական երաժշտու-

թիւններու եւ ձայնագիտական կանոններու սանձարձակ ու անպատասխանատու ներածումով՝ եկեղեցական երաժշտութիւնը ԺԹ. դարուն սկզբնաւորութեան արդէն բաւարար չափով աղաւաղուած եւ շփոթ վիճակի մը հասած էր։ Սոյն վիճակը ակամայ եւ անգիտակցօրէն աւելի եւս քաջալերանք կը գտնէր կարգ մը երաժիշտներու ալ ոգէտ ու անխորհուրդ մրցորդութեամբ, անոնց կամայական միջամտութիւններու եւ նախանձոտ գործունէութեան հետեւանքով։ Հայկական ձայնագրական դրութով թէեւ սոյն ընթացքը հարկ էր որ մեղմանար եւ սակայն ընդհակառակը կը սաստկանար՝ հաւաքելով երաժիշտները իրարու ներհակ խմբաւորումներու ներքեւ։ Բայց ինչ որ ալ ըլլար, կար սակայն այլեւս ձայնագրական միջոց մը որով կարելի կ'ըլլար անհատական հեղինակութիւններու առընթեր, հինէն հասած գործերն ալ իրենց ձեւով պահպանել։

... Բայց Պապա Համբարձում պէտք է զօրեղապէս համոզում գոյացուցած ըլլար գէթ՝ ներշնչուած ըլլալով բուն հայկական խազային ձայնագրութեան բովանդակ իմաստով գործածելիութեան գաղափարը՝ որով պիտի լծուէր տքնաջան աշխատանքի երեւան բերելու իր գործը եւ պայքարիլ վաղուց ի վեր տիրական ու շարունակող այն համոզումին դէմ թէ արեւելեան երաժշտութիւնը կարելի չէր ձայնագրել։

Պապա Համբարձումի այս գիւտը տեղի տուաւ հակազդեցութիւններու՝ յառաջ բերելով զանազան ներհակ հոսանքներ։

Այսուհանդերձ, ժամանակով այդ ձայնագրութեան գործածութեամբ մինչ բոլորն ալ սկսան հետզհետէ գոհացում գտնել նորանոր ենթակայական ուղղութիւններուն եւ աշխատանքին մէջ, միւս կողմէ երաժշտութիւնը սկսաւ մատչելի դառնալ աւելի ընդարձակ շրջանակներու ու գտաւ մեծ ժողովրդականութիւն։»

Եդուարդ Յակոբեան ալ, որ Եգիպտահայ «Շնորհալի» եւ «Թաթուլ Ալթունեան» երգչախումբերու երգահան խմբավարն է 1963ին Գահիրէ հրատարակուած "Հայկական պատարագի Տաղեր եւ Մեղեդիներ եւրոպական ձայնագրութեամբ" *հատորին ներածութեան մէջ տեղ մը սապէս կ'ըսէ.— Հայկական պետականութեան անկումը եւ քաղաքական աննպաստ պայմաններ կը հարկադրեն հայը, որ գաղթէ միջավայրին հեռու՝ աւելի ապահով վայրեր, ուր պիտի ստեղծեր իր գործունէութեան նպաստաւոր մշակոյթի նոր օճախներ։*

Ահա այդ կեդրոններէն մին եղաւ Իսթանպուլը, ուր նորակերտ եկեղեցիներու մէջ աւանդաբար պիտի գոյատեւէին մեր հոգեւոր երգերը, առաւել կամ նուազ չափով պահելով իրենց ազգային դիմագիծը։

Նոր քաղաքային – կենցաղային պայմաններու ստեղծումով, բնականաբար եկեղեցւոյ երգիչները, «որոնք կ'երթային երգել մեծատուններու խնճոյքներուն, հայ երգերը սկսան զարդարել արեւելեան շեշտուած գունաւորումներով, հաճելի ըլլալու համար այդ մեծատուններուն»։

Բնականաբար, այս փոփոխումը կը փոխադրուի եկեղեցիներուն մէջ ալ. «այդ մեծատունները, որ այն ժամանակաշրջանին մեր եկեղեցւոյ վարչութեան գլուխը կը գտնուէին, կը պարտադրեն երգիչներուն, եկեղեցիներուն մէջ ալ երգել իրենց նախնտրած ոճով։ (Տես Կոմիտաս «Հայ եկեղեցական ու ժողովրդական երգերու յատկանիշերը» Փարիզ 1938 էջ 58)։

Թրքական երաժշտութեան ազդեցութիւնը զօրեղ պիտի ըլլար «երգելակերպին» վրայ այդ երգիչներուն, որոնք «կորսնցուցին» մինչեւ իսկ ազգային ձայնատուութիւնը եւ սկսան երգել քթին մէջէն, բերանը գոց, հեշտ, խուլ ձեւով մը։ (Նոյն)

«... Ստոյգ է որ Իսթանպուլահայ երգեցողութիւնը ազդուած է իր միջավայրէն, թէ իր կրօնական եւ թէ իր աշխարհիկ տեսակներուն մէջ։ Ասիկա սակայն անխուսափելի տուրք մըն է, զոր անպատ-

ճառ պարախին վճարել ուրոյն փոքր հաւաքականութիւններ, որոնք կ'ապրին հոծ զանգուածներու մէջ: Մինչեւ իսկ սեմական չրջանակներու մէջ ապրող մեր տիրացուները հարկադրուած են ազդուիլ անոնց կոկորդային երգելու ձեւերէն ու շեշտերէն, ինչպէս էր. օրինակ, Երուսաղէմի քաղաքացի կամ տեղացի կոչուած մեր արաբախօս շատ բարի դպիրներու պարագան: Միջավայրին այս անխուսափելի տուրքը տալով հանդերձ, մանաւանդ ճիգ պէտք է թափել, սակայն, պահելու հարազատութիւնը մեր եկեղեցական եղանակներուն, որոնք ծնունդ առած են մեր հարազատ միջավայրերուն մէջ, իբր արտայայտութիւնը հայեցի ոգեղէն ապրումի, զգացումի եւ մտածումի: Այս նպատակը իրագործելու համար յաճախ հարկին տակը պիտի գտնուինք դուրս գալու մեր տեղական պատեաններէն, հաղորդ դառնալու համար այն շունչին եւ շնորհին որ հարազատ ոգին կ'արտայայտէ մեր եկեղեցիին: (Տես Ցիշատակարան Գատրքօյի Ս. Թադէոս Դպրաց Դաս Երգչախումբի 1963 էջ 6 – 7 Շնորհք Արքեպիսկ. Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ):

Արիստակէս Բհնյ. ալ կը պատմէ. պէտք չէ զարմանալ թէ մեր եկեղեցւոյ մէջ ի հնումն մուտ գտած էր Յունական եղանակը, վասնզի հայ ձայնագրութեան հրաշալի գիւտէն առաջ մեր բոլոր հին դպրապետ երաժշտապետները Յունական ոնդային եղանակի ազդեցութեան տակ գտնուելով՝ ըստ այնմ կ'երգէին Ս. Պատարագի արարողութեանց մեծագոյն մասը, մանաւանդ տաղերը եւ մեղեդիները, որոնք անախորժ ազդեցութիւն մը կ'ընէին ունկնդրին վրայ: (Տես «Պատմութիւն հայ ձայնագրութեան» 1914 Իսթանպուլ):

Հայկական նոր ձայնագրութեան հընարիչը՝ Համբարձում Լիմոնճեան՝ առաջինը եղած է, որ իր արդար ընդվզումը յայտնած է ժամանակակից այդ քմահաճ սովորութիւններուն դէմ. «... Որ մէկն ալ ձայնը աղուոր է, կոկորդախաղ մը հնարեր է, եղանակին ամէն կողմը կը գործածէ եւ կը կարծէ թէ աղէկ բան կ'ընէ» (արտատպուած Հ. Լիմոնճեանի հայատառ թրքերէն ինքնակենսագրութենէն, որուն հայերէն թարգմանութիւնը կատարած է Համբարձում Չէրչեանի աշակերտներէն Մերկեր Մելիք):

Այսուհանդերձ, այդ մեղկ «երգելակերպ»ը այնքան արմատացած էր եկեղեցական բարքերուն մէջ, որ Լիմոնճեան անհրաժեշտութիւնը կը տեսնէ այդ «երգելակերպ»ը բացատրող համապատասխան ձայնանիշեր հնարելու: (Ա. Ոնդային, Բ. Ոռնաձայն, Գ. Ձայնը կլորելով, Դ. Թրթռացնելով, Ե. Շեշտելով, Զ. Բերնալից, Է. Կոկորդային):

Միւս կողմէ յոյն տիրացուները (Փսալթիս), որոնք նոյնպէս ընդգրկած էին թրքական երգային սովորութիւնները, եւ որոնք ձայնագրութիւն եւ երգեցողութիւն կը դասաւանդէին Իսթանպուլահայ դպրատուներէն ներս, մեր մեղեդիները սկըսան ծանրաբեռնել ուշ – Բիւզանդական երաժշտութեան դերծաղկուն զարդախաղերով անոնց կցելով հայ հոգեւոր երգերուն ոգիին անհարազատ երկարապատում «Քրաթիմա»ներ:

«Յունական բերան» ոճը կ'ընդհանրանայ հայ եկեղեցիներէն ներս:

Բնական է որ մեր մեղեդիները եւ տաղերը բնոյթով իսկ ըլլալով «ծանր» երգեր, առաջին տուժողները պիտի ըլլային՝ կորսնցնելով իրենց պարզութեան ամբողջ հմայքը: Միւս կողմէ հայ տիրացուները, փորձեցին մեր եկեղեցւոյ «ձայներ»ը պատշաճեցնել արեւելեան «մաքամ»ներու եւ «ուսուլ»ներու դրութեան և այդպիսով այլակերպել մեր հոգեւոր երգերուն հնչիւնաշարային ինքնուրոյն դիմագիծը (ԳԿ=Սապա, ԳՁ=Հիճազ, եւայլն):

ԺԹ. դարուն տեղի ունեցած հայկական նոր ձայնագրութեան գիւտը մեծապէս պիտի նպաստէր, ոչ միայն հինէն աւանդուած մեղեդիներու ճշգրիտ գրանցման, այլեւ նորերու յօրինման:

Արդարեւ, այդ դարուն ապրող եւ գործող մեր եկեղեցական երաժիշտները, իրենց հեղինակութիւնները առատ կայացած տեսնելու գաղափարէն խրախուսուած, հետամուտ կ'ըլլան ինքնուրոյն հեղինակութիւններու, որոնց երաժշտական լեզուն –հիմնուած ըլլալով հանդերձ հինէն աւանդուածներուն մեղեդիական առանձնայատկութիւններուն վրայ– անխուսափելիօրէն դարուն կնիքը պիտի կրէր:

Այդ հեղինակները, խօսքերուն համար, կը դիմէին ոչ միայն տպագիր կամ ձեռագիր տաղարաններու, այլեւ կ'օգտագործէին նոր վերածնունդի գրաբար վերամբարձ լեզուով գրուած ոտանաւորները:

Իսթանպուլահայ երաժիշտներու այդ չարժումին դրօշակակիրը կը հանդիսանայ նոյնինքն գիւտարարը՝ Համբարձում Լիմոնճեան որ անցեալի հոգեւոր գանձերը կորուստէ փրկելու իր չնորհապարտ աշխատանքին կողքին՝ հեղինակած է բազմաթիւ նոր տաղեր եւ մեղեդիներ: Լիմոնճեանի անուան հետ անմիջականօրէն կապուած է անունը «մեծխմաստ պատուելի վարժապետ» Գրիգոր Փէշտիմալճեանի, որուն նոր վերածնունդի դրաբարեան զար դարուն ոճով գրուած աղօթախառն տաղերը (աղերսներ) առատ նիւթ պիտի հայթայթէին Պապա Համբարձումին:

Այս վերջինը նոյնիսկ օգտագործած է «Ճաշու» չարականներու խօսքերուն առաջին տուները՝ իր նոր հեղինակութիւններուն համար:

Լիմոնճեանի հեղինակածներէն պատկառելի թիւ մը, «մեծ փոփոխութիւններով» ընդհանրացած եւ մնայուն տեղ մը գրաւած է մեր եկեղեցական երաժշտական գրականութեան մէջ: Այդ նշանակելի «փոփոխութիւն»ներուն պատասխանատու հեղինակներն են նախ եւ առաջ իր անմիջական աշակերտը Արիստակէս Ցովհաննէսեան եւ ապա՝ աւելի ուշ գործող՝ Համբարձում Ջէրչեան, որ ձեռք անցուցած ըլլալով Լիմոնճեանի ձեռագիրներուն մէկ մասը «իւր ժամանակի քաղաքական եւ երաժշտութեան ոգիով արդիականացուցած եւ ընդարձակած է» (Մ. Մելիք):

Լիմոնճեան որ ծնած էր 1768ին Պէյօղլուի մէջ, կը մեռնի 1839 Յունիս 29ին, ճիշդ այն օրը, երբ կը մեռնի նաեւ Սուլթան Մահմուտ Բ.

Անշուշտ կերպով կը կատարուի հայ ձայնագրութեան հիմնադրին յուղարկաւորութիւնը եւ մարմինը կ'ամփոփուի Պէյօղլուի Ս. Յակոբայ գերեզմանատան մէջ: Ցաւալի է ըսել որ մօտիկ անցեալին, գերեզմանատան ապատեիսականացումով բոլորովին կորսուեցաւ գերեզմանը: (Ս. Յակոբայ գերեզմանը կը գտնուէր այժմու Տիվան պանդոկին դէպի Ռատիօ կայանի եւ Ֆրանսական հիւանդանոցի չրջանակին ու տեղը վ. Ք.):

Լիմոնճեանի մահուամբ թափուր մնացած Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետութեանը կը կոչուի իր արժանաւոր աշակերտը Արիստակէս Ցովհաննէսեանը, որ գրեթէ քառասուն տարի անխափան նոյն պաշտօնին վրայ կը մնայ մինչեւ իր մահը 1878: Երաժշտապետ Արիստակէսի եւ Ցովհաննէս Միւհէնտիսեանի չնորհիւ կարելի կ'ըլլայ տարածել հայկական նօթան, այլ անուամբ Համբարձումեան ձայնագրութիւնը, որ դուցէ մեռնելու դատապարտուէր եթէ անոնք իրենց աննկուն եւ անյողդողդ կամքով կուրծք չդնէին ձայնագրութեան թշնամիներուն եւ դիրենք հալածողներուն դէմ ապաւինելով իրենց մխակ եւ հզօր պաշտպանին, արքունի վառօդապետ Պօղոս Պէյ Տատեանի, որուն չի րիմ դամբարանը կը գտնուի Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Ծննդեան մատրան առջեւ (ծրնած Իսթանպուլ 1801ին, մեռած 19 Նոյեմբեր 1863ին Փարիզ ու թաղուած Իսթանպուլի Մայր Եկեղեցւոյ չրջափակը 22 Դեկտեմբեր 1863ին):

Արիստակէս Ցովհաննէսեան Գէորգ Դ. Կաթողիկոսէն էջմիածին կը հրաւիրուի վարելու համար Շարականներու ամբողջութիւնը ձայնագրութեամբ տպագրելու գործը: Բայց իր յառաջացեալ տա-

ըւքին բերմամբ չուզեր բաժնուիլ ծննդավայրէն եւ սար վրայ Գէորգ Դ· Կաթողիկոս կը պարտաւորուի հրաւիրել Պալաթու զպրապետ՝ տիրացու Կարապետ Պաղտատլեանը եւ Երանեանի աշակերտներէն Նիկողոս Թաշճեանը, որպէս զի մին երգէ, իսկ միւսը՝ ձայնագրէ։

Ինչպէս նախապէս ըսինք դժբախտաբար կը պակսէին սկզբնական շրջանի արչիւ, տետրակ ու արձանագրութիւններ, որոնք եթէ գոյութիւն ունեցած ըլլային, մեզ եւ մեզպէսները խարխափումէ պիտի փրկուէին։ Շատ անգամներ, տող մը կամ հատուած մը կարենալ գրելու համար քանի մը օրեր եւ ինչու չէ շաբաթներ յատկացուցած եմ· ու երբ գտած եմ աղբիւրը, ուրկէ կրցած եմ օգտուիլ, տողու մը նման ուրախացած ու գիշերային աշխատութիւններս, երբեմն շարունակուած են մինչեւ արշալոյս։ Այս կարգէն էր աչա երբ ձեռքս անցաւ Մայր Եկեղեցւոյ Դ· Դասուն մէկ հաշուետոմարը, որուն ըսկզբնական թուականն էր Յունվար 1861, 25×33 մեծութեամբ 66 էջերով մինչեւ 1873 Դեկտեմբեր վերջը գրուած, մուտքի ու ծախքի ուշագրաւ բաժիններովը։ Ինչպէս նաեւ ատենագրութեան տետրակ մը նոյն ծաւալով 182 էջերէ բաղկացեալ 1877 թուականէն սկսեալ մինչեւ 1886, ուր արձանագրուած էին ընդհանուր ժողովներու, Տնօրէն ժողովներու ատենագրութիւններ, Դպրաց Դասուն կանոնագիրներու նախատիպեր, յանձնախումբերու աշխատանքներ ու վաւերացեալ կանոնագիրներու պատճէններ ու նամակագրութիւններու օրինակներ, ուրկէ վերահասու կ'ըլլանք թէ 1877–ի թուականէն ալ առաջ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը իր յատուկ կանոնագիրները ունեցած էր։

Վերոյիշեալ սնտուկի տետրակին առաջին էջը եւ ատենագրութեան տետրակին կանոնագրութեան էջերը, լուսատախտակներով կը վերհրատարակենք։

Որպէսզի աչքերու դիւրութեան ու բաղդատութեան մը կարելիութիւնը ընծայելու համար, Դպրաց Դասերու կանոնագիրները եւ կամ իրենց աղբիւրները, տարբեր գլուխի մը մէջ պիտի մէկտեղուին։

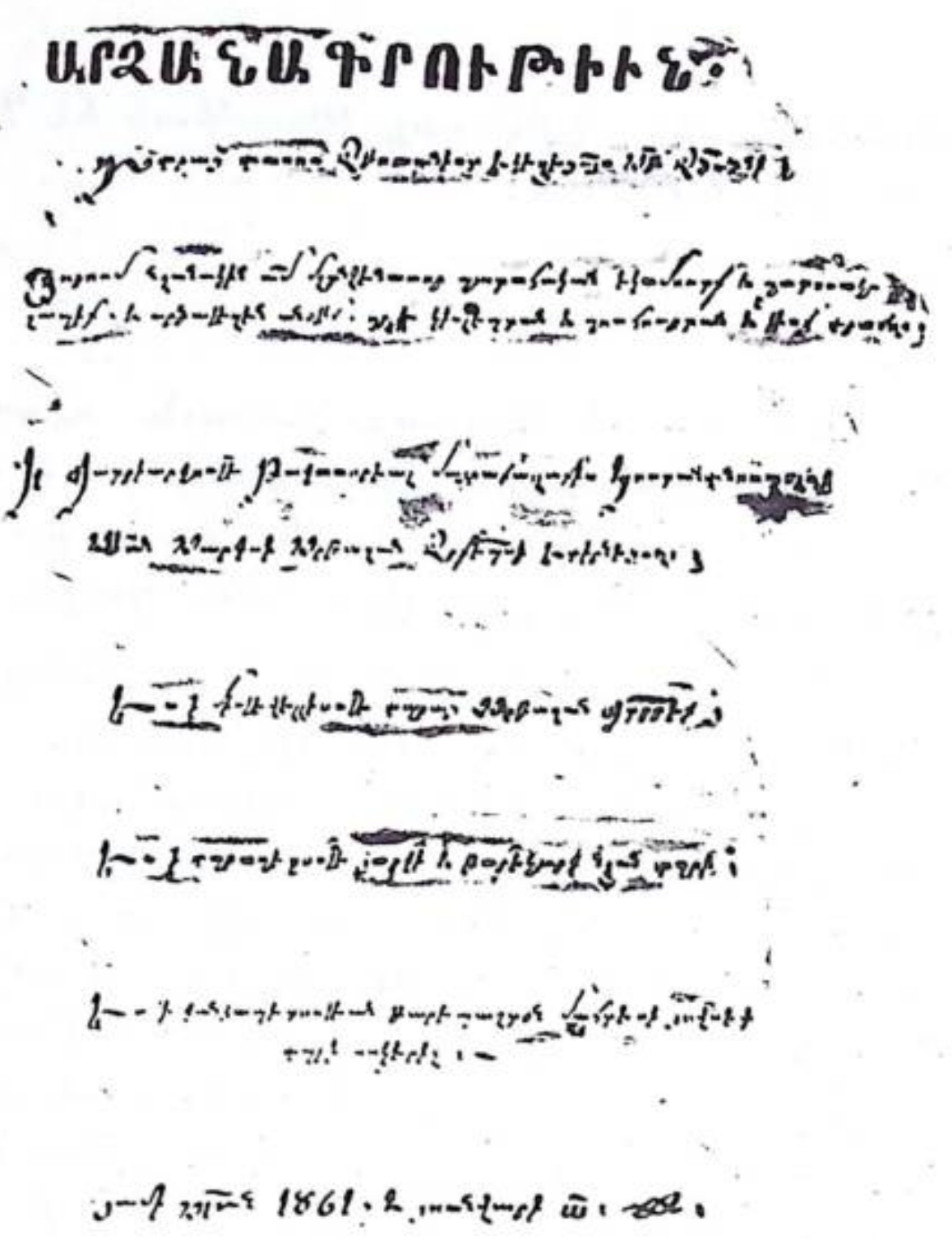

1861–ի սնտուկի տետրակին Ա· էջը

Ինչպէս ըսինք, վերոյիշեալ ատենագրութեան տետրակը գեղագիր, մաքուր, յստակ, ամփոփ կերպով մը խմբագրուած է քանի մը տարի, ուր մէկտեղուած են նաեւ կարգ մը նամակագրութիւններու պատճէնները, որոնք ուշագրաւ տեղեկութիւններ կուտան գործառնութեանց ու այդ շրջանի մտածելակերպին մասին։ Ասոնցմէ զանազան օրինակներ տալով (անշուշտ մեր կարելիութիւններուն մէջ) հարիւր տարի առաջուան մասին քիչ թէ շատ յստակ գաղափար մը պիտի կրնանք կազմել։

Պարագայ մը եւս։ Այդ ատենագրութեան մէջ գրուած կանոնագիրներուն պատրաստութեան ու ստորագրողներուն մէջ կը գտնուին մեր երեք համբաւեալ երաժշտապետները՝ Արիստակէս Յօհաննէսեան (ինչպէս ինք ստորագրած է Յօ-

Հաննէսեան), Նիկողոս Թաշճեան եւ Գրիգոր Մէհթէրեան:

✶

Փայտաշէն Դպրաց Դասուն ուսումնարանը 1860–ական Թուականներուն ամբողջութեամբ կ'այրի եւ Դ. Դասը իր միջոցներով 1865ին կը վերաշինէ զայն:

Այս Թուականին է որ դանձապետ՝ Մահտեսի Յովսէփ Բէհլիվանեան, այր համեստաբարոյ եւ ազնուական շարականագէտ բարեպաշտիկ ոմն ոսկերիչը *դպրապետ կ'ընտրուի: Պաշտօնին վրայ կը մնայ 21 տարի, մինչեւ իր մահը 1886: Դամբարանին դիպուածաւ հանդիպեցանք Րումէլի Հիսարի Հայոց գերեզմանատան մէջ, երբ 1964ին Պր. Գէորգ Բամպուքճեանի եւ Թուրք իրաւագէտ Իհսան Քէսէտարի հետ գերեզմանաքարերու պրպտումի գացեր էինք: Արձանագրութիւնը հետեւեալն է.*

Դամբարան
Մահտեսի Յովսեփա Բէհլիվանեան
Ոսկերիչ
եւ Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ
Ի փոս խաւար գերեզմանիս անարեւ
Ննջեմ ով Տէր ձեռքն...... ի վերեւ
Եւ աչք հոգւոյսոյն չիք խաւար բնաւին
Նային ի քեզ հայցել զսիրտ կամովին
Տուր ինձ որ Տէր զմասն շնորհացդ անըսպառ
Եւ հեղ յաջացդ շող ինչ լուսոյն սիրավառ
Ներողամիտ լեալ յանձանացս երկրային
Յորոց ազատչէ բնաւ բնութիւն մարդկային
Ննջեմ հայցեմ եւ վարտասուս իմ որդւոց
Զի դու միայն մխիթարիչ ես որբոց
Պաշտպան լեր յարք վաղանցիկ կեանս նոյին
Եւ ընդ թիւ ովքդ ի փորձանաց փրկեցին
Ծնեալ 1815 Մայիս 23
Մեռեալ 1886 Յունվար 27:

✶

Մեր աւելի վերը յիշած 1861 Թուակիր ելեւմուտքի տետրակէն, իրենց հարազատ ոճովը, կարգ մը արձանագրութիւններ կը ներկայացնենք:

Մէլիքսէթի Ճէվահիրճի Հաճի խաչատուրի տարեկան կտակէն, Օհաննէսի հոգոյ բաժին, Ծննդեան տառն առաջի աւուր թապաղի արթիւք, Ալէմ Տաղը տր. Յարութինի իւր տարեկան կտակին տառն առաջի, խարճ ինթիքալ հինգ զաւակներուն, քաթի փէրազ մայրերուն, իստիլլալ հինգ զաւակներուն, Ստօփալը կէզի նոր շապիկներու թապաղի արթունք, Գաբրիէլ Թոյսուզեան Սէրոբէ աղայի տարեկան կտակն մուտնի վիրապին, իւղագինէն ավէլորդ, Պէտէստէնի տօլապի գիրան, Միսաքեան Նիկողոս աղայի հոգոյ բաժին, ննջեցեալի հագաց շապիկի հաւակեալ արթիւնք, մկրտութենէ եղեալ, նարօտի հաւագեալ արթիւնք, Զուլխանի խանի օտայի գիրան, Թահտախալէյի խանութի քիրան, Ազիզիէէ Գօնցօլիկի փայըզ, Զատկի աւուր թապաղի արթունք, Թօփրաք սողաղի տանը վեց նմրյ. տանը իճարէն:

Ծախքեր.– Տիրացու Պետրոսի ամսական, Տիրացուի օղաթաք, ձայնաւոր դասատու Մկրտիչի ամսական, տնտէս Տիրացու Պետրոսի ամսական, իրատ մասրաֆի թէփտէր, սէնէթ գրելու եազըճը Գէորգին, հոգեքալուստի աւուր կիւլ, Թաղտաղալէի խանութին քօնտրաթին, Ուսումնարանի մասրաֆ, Եազմաճըյի մէրամէթ, սէնէթին համար քարու օղլանին, Լանկայի արսային նոր սէնէթ, Գատիքէօյիւն սէնէթ, Զուլխանի խանի օտային փէրազի խարճ եւ մասրաֆ, Պէտէստէնի տօլապին փէրազի խարճ եւ մասրաֆ, սէնէթներուն առնվելուն ճապիներուն, Ուսումնարանի քէօմիւր, շապիկ լըվանալու եւ մէրամէթ, Ստէբաննոսի աւուր մասրաֆ, դասերուն մինտէրի երէս եւ ուսումնարանի մասրաֆ, կըրակին խըվըլըր մարելու մասրաֆ, Երուսաղիմատանը պաղշիշ Ծըննդեան, Ուսումնարանի վէրանէին մասրաֆ, շարական ժամագիրք կազմըվելու, պահարանը սըրբելու, կիւլ սիւիւ, ուսումնարանի ուփախ էշեա, սանտալեա 6 հատ

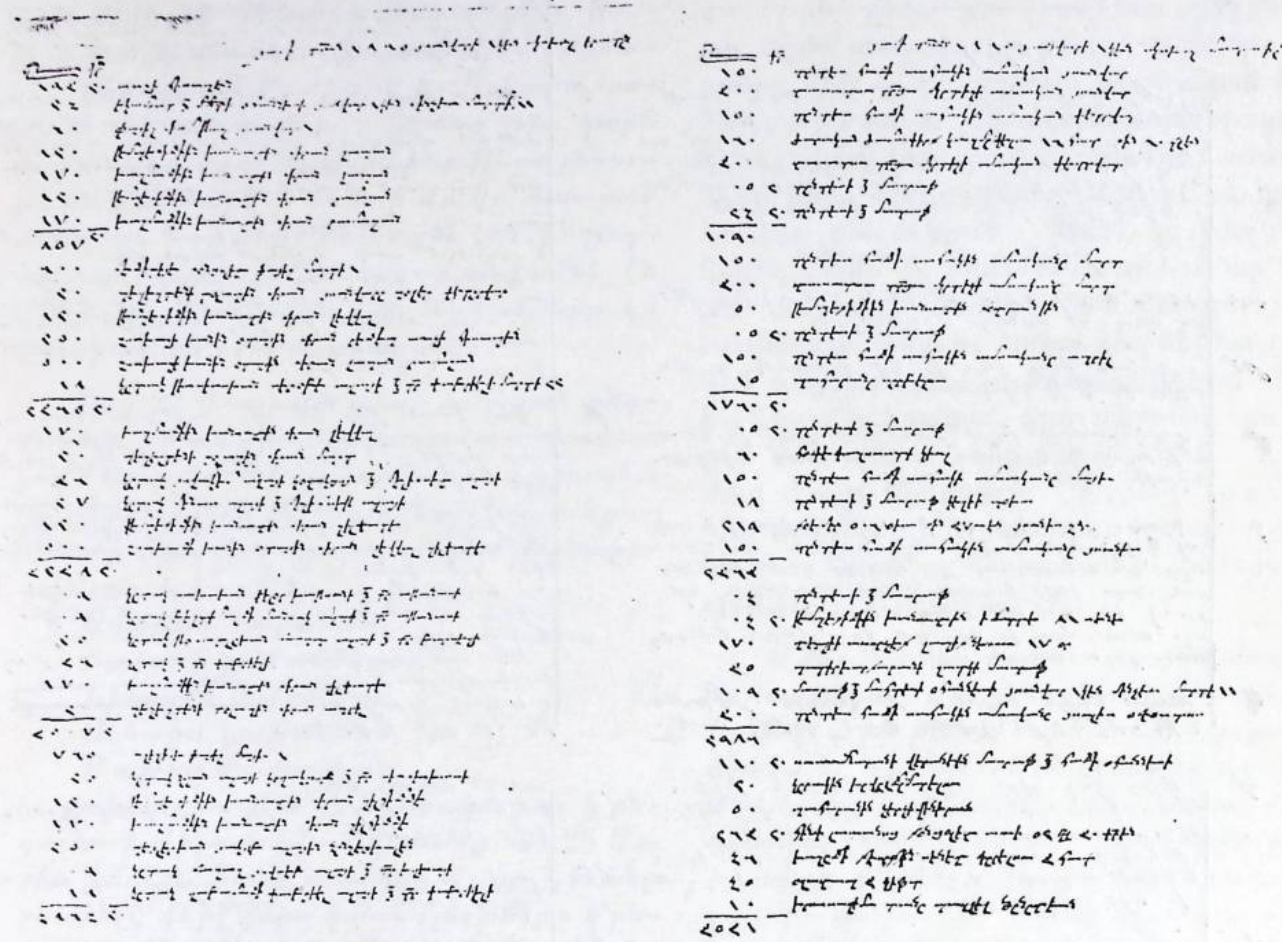

1862–ի մուտքի եւ ելքի լուսատախտակը

ճէվիզ, դէրգիի աւորչէէֆ, իսկ 1866ին ալ Ուսումնարանի շինութեան ծախսուած է 15089 ղրշ· եւայլն:

Ըստ այս տեսարակին ամէն տարուոյ վերջը ի ձեռն մնացած ղրամը «Ծէմիր Սնտուկը դնեմք ի ներկայութեան դպրաց ընկերութեան»· արձանագրութենէն վերջ տորթագրած են պաշտօնի վրայ գտնուող անձինք: Որոնք, կը կարծենք որ ըլլան օրուան Տնօրէն ժողովը, որոնց անունները իրենց ժամանագրական կարգով պիտի տանք Տնօրէն խորհուրդներ բաժնին մէջ:

Գալով աւետնագրութեան տեսարակին, որ մեր ձեռքը գտնուածներուն ամենահին թուականը 1877 կը կրէ մինչեւ 1883, քանի մը տարի, մաքուր ու խնամեալ ձեւով մը գրուած է, ուրկէ կարելի է տեղեկանալ թէ ինչպէս կանոնագիրները կը պատրաստուէին: Ընդհանուր ժողովներ ինչպէս կը դումարուէին, Տնօրէն ժողովները ինչպիսի գործունէութիւն մը ունեցած էին, Դպրաց Դասուն վազքի եղած գետին եւ չէնքերը ինչպիսի գործառնութեան առաջ կայ կը գտնային: Հոգեւոր վերին իշխանութեան հետ վոխանակուած գրութեանց պատճէններ ու Դպրաց Դասուն յատուկ կնիքի մը պատրաստութեան ու գործածութեան պահանջքը եւ այլ չահեկան տեղեկութիւններ, որոնցմէ նմոյշներ կուտանք:

8 Մայիս 1877ին, Դպրաց Դասուն ընդհանուր ժողովը միակ օրակարգով մը կը դումարուի «նախնի կանոնագրութիւնը օրինաւորապէս խմբագրութեան կարօտ ըլլալուն» միաձայն հաւանութեամբ «խմբագրական հինգ հոգինոց յանձնախումբ

Պատկեր՝ Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 1877–ի
կանոնագրին եւ անդամներուն ստորագրութիւնները

մը կազմելով Ազարիա Գարաբեանէ, Մաթիկ Փափազեանէ, Բարսեղ Համամճեանէ, Նիկողոս Ալմաճեանէ եւ Աւետիս Նաթանեանէ բաղկացեալ, որոնք շատ կարճ ժամանակի մը մէջ նախկինը վերաքննութեան կ'ենթարկեն ու նոր մը կը պատրաստեն զոր 7 օր վերջ 15 Մայիս 1877ին ընդհանուր ժողովոյն 29 ներկայ անդամներէն կ'ընդունուի ու ապա 36 անդամները կը վաւերացնեն ու կ'ստորագրեն:

Իսկ 22 Մայիսին տեղի ունեցած ընդհանուր ժողովին, միահամուռ փափաքով, Յովսէփ Փէհլիվանեանը դպրապետ կը վերընտրուի եւ քուէներու առաւելութեամբ Տնօրէն ժողովոյ անդամ կ'ընտրուին․

Ազարիա Գարաբեան
Բարսեղ Համամճեան
Նիկողոս Ալմաճեան
Աւետիս Նաթանեան
Մաթիկ Փափազեան

եւ փոխ դպրապետ կը նշանակուի ու կ'ընդունուի Միրան Էֆ․ Ականեանը: Եւ 25 Մայիս 1877ին Տնօրէն ժողովը իր դիւանը ընտրելէ վերջ չորս դասագլուխները կ'ընտրէ, որոնք կ'ըլլան Ստեփան Եաղճեան, Գրիգոր Համամճեան, Եղիա Կարապետեան եւ Ներսէս Բէօշէեանը: Աւելի վերջերը Տնօրէն ժողովը վագըֆներու թագրիրները առնելու մասնաւոր օր կ'որոշէ Կիրակի եւ Ուրբաթ օրերը, ինչպէս նաեւ ներքին կանոնագիրի մը պատրաստութիւնը ըստ ժամանակի: Կ'որոշուի նաեւ «Դասուն անուան յատկացեալ կնիք մը ունենալ առ ի վաւերացումն ամենայն գործառնութեանց:»

Իսկ հետեւեալ նամակը կը խմբագրուի ու կը յանձնուի երաժիշտ դասատուին (Արիստակէս Յովհաննէսեանի), որուն թուականն է 6 Յունիս 1877:

Մեծապատիւ Տէր

Տնօրէն ժողովոյ իւր Գ․րդ նիստին որոշմամբ Ձեր մեծապատուութիւնը իր պաշտօնին մէջ պաշտօնապէս վերահաստատելը եւ Ձեր արժէքէն հազար անգամ քիչ առած ամսական 250 դրուշի չնչին գումարին վրայ 100 դրուշ եւս աւելցնելով առ այժմ ժողովս կը խնդրէ Ձենէ որ շաբաթը մէկ օր Բշ․ օրերը հայկական ձայնագրութեան եւ միւս մնացեալ օրերը եկեղեցական դաս տալ բարեհաճիք առաւօտները ճիշդ երկու ժամ, մինչեւ շուկային դռները բացուելուն: Նաեւ կը խնդրէ որ նորեկ դպիր մը ընդունուելու համար Տնօրէն ժողովոյ ներքին կանոնագրութեան համաձայն նախ եւ առաջ Ձեզ ներկայացնողին դպրութեան հանգամանքները քննէք եւ Ձեր վաւերական գրութեամբը առ Տնօրէն ժողովն ուղղել բարեհաճիք: Ի դիմաց Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս Տնօրէն ժողովոյ կ'ստորագրեն որպէս ատենապետ Ազարիա Գարաբեան եւ ատենադպիր Մ․ Մ․ Փափազեան:

Մինչ Դպրաց Դասու Տնօրէն ժողովը Արիստակէս Յովհաննէսեանի վերոյիշեալ նամակով իր բարձր արժանիքները բարոյապէս եւ իր սահմաններուն մէջ ալ նիւթապէս կը վարձատրէր, մեզ համար մութ պատճառներով տեղւոյն թաղային խորհուրդոյ ընթացքովը ան կը հրաժարէր դպրոցի պաշտօնէն՝ միակ եկամուտ ունենալով Դպրաց Դասուն ամսականը, ինչ որ օրուան առօրեայ անհրաժեշտ ծախքերը չէր կրնար դիմագրաւել: Ի տես այս կացութեան դպրաց դասագլուխ եւ դպիրներ անակնկալ չապկադուլ կը հռչակեն եւ իրենց թէզը սապէս կը պաշտպանեն․ «...Ինչպէս որ ամէն դպիր եւ միանգամայն դուք գիտէք որ Արիս Աղան (այդպէս կը կոչէին զինքը․ Վ․ Ք․) դպրոցէն հրաժարած էր եւ միայն հոստեղի ամսականովը մնացած, կը տեսնենք որ անկարելի է այսու ամենայնիւ ապրուիլ, իմացած ալ ենք որ այս անբաւականութեան համար դուրս պիտի երթայ եւ իւր ապրուստը հայթայթելու համար պիտի աշխատի եւ մենք տեսանք որ այս մարդը դուրս երթալէն վերջ մենք ալ հոս գործ չունինք, ասոր համար այս ընթացքը բռնեցինք, քանզի Արիս Աղան աւելի կը սիրենք մանաւանդ թաղական խորհուրդը կը տեսնէ որ դպիրները եկեղեցին ամենայն օրինաւորութեամբ պայծառ կը պահեն,

Արիստակէս Յովհաննէսեան

այս պատճառաւ իրենց դպրոցան համար ալ դասատուի մը հարկ պէտք չի պիտի ունենան կը կարծեն: Մենք Արիս Աղային նիւթական վնաս մը հասցուցած պիտի ըլլանք եթէ պաշտպանողական դիրք չ'բռնենք»:

Արիստակէս Յովհաննէսեան ի տես չապահովող դպիրներուն կը յանձնարարէ ու կ'առիթէ զանոնք իրենց պարտականութեան դլուխը անցնիլ առանց իսկ տեղեակ ըլլալու դրդապատճառին:

Արիստակէս Յովհաննէսեան իր վերջին տարիները թշուառութեան մէջ կ'անցընէ եւ կը կնքէ իր մահկանացուն 13 Ապրիլ 1878ին: Յաջորդ օր Տնօրէն Ժողովոյ կարգադրութեամբ վառաշուք յուղարկաւորութիւն մը կը կատարուի, որուն կը նախագահէ եւ կը դամբանախօսէ Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան, սաստիկ յուզուած բեղմնաւոր կեանքի մը այս անհետացումէն: Կը թաղուի Պալըքլը: Նախքան յուղարկաւորութիւնը, Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհուրդը հանգուցեալ երաժշտապետին Արիստակէս Յովհաննէսեանի նկարը քաշել կուտայ լուսանկարիչ Մարտիրոս Փափազեանի:

Իսկ Արիստակէս Յովհաննէսեանէ պատրաստ մնացած երաժշտապետութեան պաշտօնին համար ալ կարգադրութիւնները կ'ընէ եւ առ այդ իր որոշումներն ու առաջարկները կը հաղորդէ Թաղային Խորհուրդոյ:

Սարեւ նոյնութեամբ կ'արտադրենք այն նամակները որոնք որոշ դաղափար մը կուտան այդ չքնաղ յաւուրկ խորհելակերպին ու մտածելակերպին մասին:

Առնոյ կարդէն 28 Օգոստոս 1878 թուակիր պաշտօնագրին պատճէնը հետեւեալն է.

Մեծապատիւ Ատենապետ էֆէնտի, (Թաղային Խորհուրդոյ) ըստ վաղեմի օրինաց Դասուս կողմանէ Զէրչեան Համբարձում էֆէնտին Մայր Վարժարանի երաժիշտ դասատու ընտրուած է, բայց մի ֆանի օրէ ի վեր ձոյնին բացակայութիւնը իմանալով տեղեկացած ենք պատճառները:

Ինչպէս, Խորհրդոյդ եւ կամ հոգաբարձութեան կողմանէ առաջարկուեր է որ եւրոպական եւ հայկական ձայնագրութիւնք, եւ եկեղեցական երգեցողութիւնք ընդամէնը մէկտեղ ըլլալով աշակերտաց դասատուութիւն ընէ, եւ ամսական թոշակն ալ ձոյնը ըլլալով (ինչպէս որ որոշեալ գումարը յայտնի է) յիշեալ դասատուն թէեւ կը խոստանայ սոյն պաշտօնները անթերի կատարել, բայց ամսականի մասին գալով որոշեալ գումարէն աւելի կը պահանջէ եւ Խորհրդդ ալ չէ հաճած:

Գալով Դպրաց Դասու իրաւանցը, Դպրաց Դասը իրաւունք մը ունի վարժարանին երաժիշտ դասատու մը ընտրել լոկ եկեղեցական երգեցողութեան համար ինչպէս որ ընտրած է, ոչ թէ եւրոպական ձայնագրութեան եւ այլ ուրիշ բան դիտցող մէկը ընտրել, եթէ վարժարանը պէտք ունի եկեղեցական երգեցողութենէն զատ ուրիշ արհեստի մը, Խորհուրդդ եւ կամ հոգաբարձութիւնը կրնայ ուրիշ դասատու մը ընտրել վերոյիշեալ արհեստներու համար եւ կամ ներկայ դասատուին որոշեալ ամսականէն զատ աւելի բան մը վճա-

ըել, ինչպէս որ Դպրաց Դասուս տնօրինութեամբը յիշեալ անձը դասատու ընտրած է, նոյն ընտրողին յետ՝ պատուիրած է իր պաշտօնը շարունակել ըստ կանոնադրութեանց վարժարանի: Սոյն նամակը ստորագրած են ի դիմաց Մայր Եկեղեցւոյ Տնօրէն ժողովոյ Ազարիա Գարաեան եւ Նիկողոս Ալմամեան:

Բայց հակառակ ասոր Համբարձում Չէրչեան իր ընտրութեան պատճառաւ չէ կրցած սիրաշահիլ իրեն յանձնուած աշակերտները եւ Տնօրէն ժողովը արդէն իսկ նոյն տարուոյն վերջերը կ՚ախորժի յաջորդի մը մասին խորհիլ յարմարագոյն թեկնածուն տեսնելով Նիկողոս Թաշճեանը, որ էջմիածինէն նոր վերադարձած էր:

18 Փետրուար 1879 թուականին տեղի ունեցած ընդհանուր ժողովին յանձնարարութեամբ Տնօրէն ժողովը երաժշտապետութեան հարցը կրկին ձեռք կ՚առնէ եւ 17 Ապրիլ 1879 թուականին յետագայ պաշտօնագիրը Թաղային խորհուրդին կը ղրկէ:

Մեծապատիւ Ատենապետ էֆէնտի Թաղական խորհրդոյ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուս Տնօրէն ժողովոյ կողմանէ ասկից առաջ Մայր Վարժարանի համար ընտրած երաժիշտ դասատու Չէրչեան Համբարձում էֆէնտին հրաժարեալ ըլլալով, այս անգամ Մայր դիւանս խառն նիստով որոշեց վարժարանիդ մէջ գտնուած արդի ձայնագրութեան դասատու Թաշճեան էֆէնտին թէ ուսումնարանի եւ թէ վարժարանիդ եկեղեցական երգեցողութեան դասատու կարգել, ուստի կը խնդրենք որ ամսականի մասին եթէ տեսութիւն ընել հարկ ըլլայ մեզ ծանուցանել բարեհաճիք, ի գիտութիւն խորհրդոյդ ծանուցանելով Ձեր մեծապատուութեան մնամ յարգանօք ի դիմաց Մայր Դիւանի Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ, ատենագրողներ Ատենապետ Մանուկ Զօլաքեան, Ատենադպիր Մկրտիչ Հիւրմիւզեան:

★

Դպրապետ Յովսէփ Բէհլիվանեան 1 Օգոստոս 1882-ին հրաժարագիր մը տըւած է հետեւեալ բովանդակութեամբ. «... Այսքան տարիներ Դասուս Դպրապետութեան պաշտօնը անվաւերութեամբ վարեցի, եւ կարողութեանս ներածին չափ Դասուս յառաջդիմութեան եւ բարգաւաճման աշխատեցայ Դասուս ընկերակցացս հետ, բայց այժմ թէ ծերութեանս եւ թէ բնակութեանս հեռաւորութիւնը, (Ծ. բնակութիւնը Սարըեար հաստատած ըլլալը կը հասկցուի իր մէկ նամակէն որ Մայիս 1883 թուակիրը ունի. Վ. Ք.), արգելք եղած են իմ պաշտօնիս գլուխը կենալ եւ իմ պարտքս կատարել, այս պատճառաւ Դասուս յառաջդիմութեան եւ բարգաւաճման մասամբ արգելք եղած եմ: Ըստ որում Դպրաց Դասս այս տարտամ վիճակէն ազատելու միակ միջոցը, փոխանակ ինձ, ուրիշ բանիբուն և գործունեայ դպրապետ մը ընտրելն է որ կոնդակաւ վաւերացուելով Դասը այս անտանելի վիճակէն ազատի եւ յառաջդիմութեան ճամբու մը մէջ մտնէ. սոյն գրութեամբս կ՚իմացնեմ Դպրաց Դասու ամբողջ պատուարժան ընկեր դպրացս որ սոյն վայրկեանէն հրաժարած եմ եւ կ՚աղաչեմ որ առանց ժամանակ անցնելու իմ յաջորդը ընտրելու հաճիք, անկեղծ շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ այն ամէն ընկեր դպրացս որ իմ պաշտօնավարութեանս ժամանակ անձնդիր ինձ աջակից գտնուեցան բոլոր իմ աշխատանացս:»

Սակայն աւելի վերջերը, ժողովներու, մանաւանդ փոխ դպրապետի ընտրութեան առթիւ եղած տեսութիւններէն կը հասկցուի որ հրաժարման բուն դրդապատճառը դպրապետութեան վաւերացման ուշացումը եղած է:

Բայց, հակառակ այս հրաժարման, Դպրաց Դասը իր 3 Հոկտեմբեր 1882-ին գումարած ընդհանուր ժողովին միաձայնութեամբ կ՚որոշէ մերժել հրաժարագիրը եւ յատուկ պատուիրակութիւն մը կը կազ

մուի Նիկողոս Թաշճեանէ, Բարսեղ Համամճեանէ եւ Յովհաննէս Անդրանիկեանէ, խնդրելու համբար Դպրապետ Յովսէփ Բէհլիվանեանէ որ չարունակէ իր պաշտօնը զորս առանցնած էր Աստուծոյ եւ ի սէր Դասուն որ իր հրաժարումովը «Դասուն համայնութիւնը ցաւօք լցուցած էր»:

12 Հոկտ. 1882–ին հրաժարագրին ետ առնուած ըլլալը կը հասկնանք հետեւեալ պաշտօնագրէն զորս առորագրած են օրուան վարչութիւնն ու Դպրաց Դասուն անդամները:

«Տնօրէն Ժողովս եւ միանգամայն մենք գալիքս անհուն շնորհակալութիւն կը յայտնեմք Ձեր բարի զգացմանց որ բարեհաճեցաք ընդունիլ մեր այս խնդիրը եւ ասով մեր տրամութիւնը ուրախութեան փոխեցիք երախտապարտ թողուցանելով զմեզ:»

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ
ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

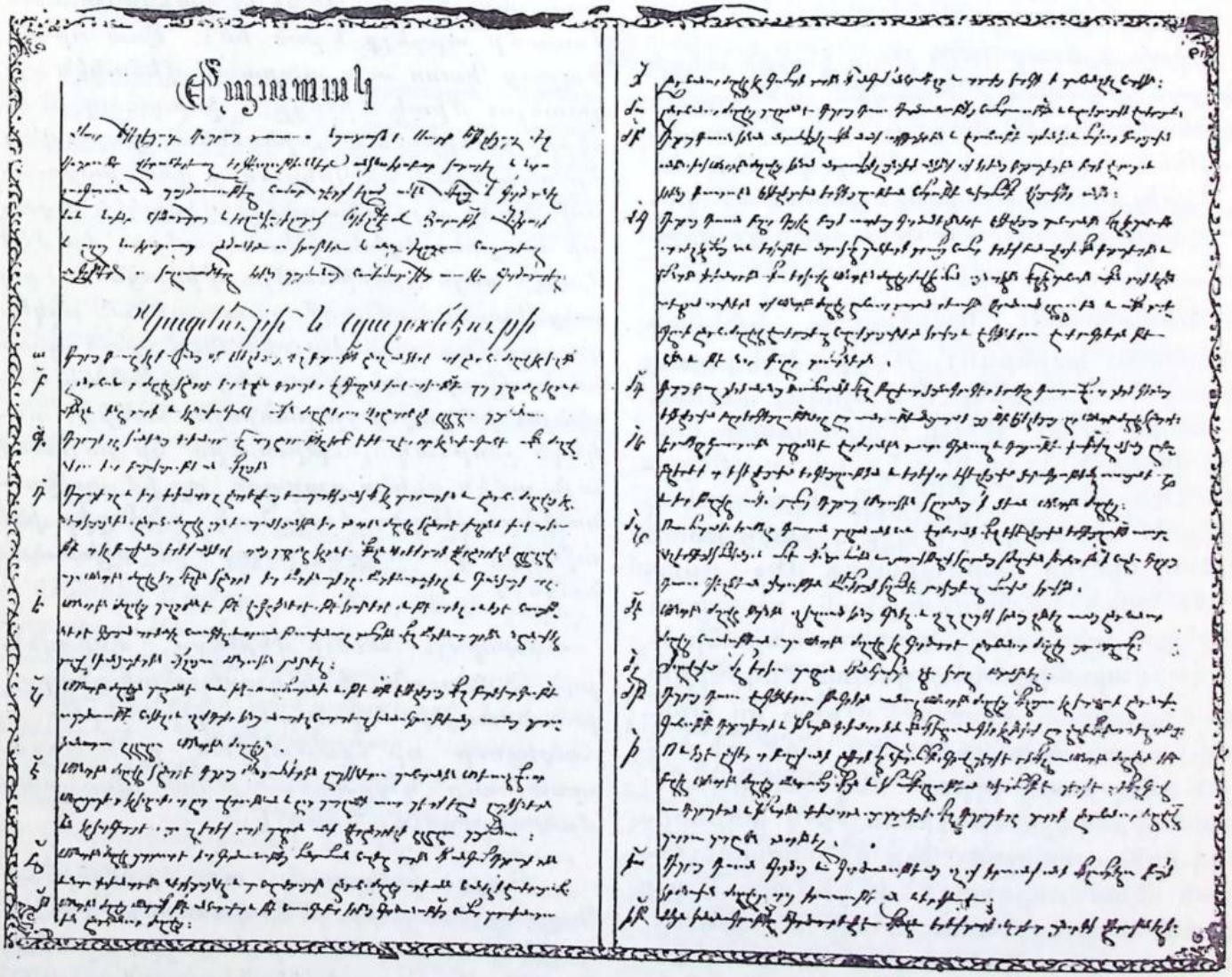

Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 1883ի կանոնագիրը

20 Մարտ 1883-ին տեղի ունեցած Դպրաց Դասու ընդհանուր ժողովը կ'որոշէ նախկին կանոնագիրը վերաքննել եւ նոր մը պատրաստել, որուն համար երեք հոգինոց յանձնախումբ մը կը կազմուի Նիկողոս Թաշճեանէ, Ներսէս Քէօչէեանէ եւ Խաչատուր Օտապաշեանէ բաղկացեալ, որոնք նախորդը վերաքննելով նոր մը կը պատրաստեն, 20 օր վերջ ընդհ. ժողովին կը ներկայացնեն 22 յօդուածներէ բաղկացեալ, ինչպէս նաեւ «Ներքին կանոնագրութեան պարտաւորութիւնք Դպրաց» 20 յօդուածներով: Դպրապետին ալ կարծիքը առնուելէ վերջ կ'որոշուի առ ի վաւերացումն՝ օրուան Պատրիարքին Ներսէս Արքեպիսկ. Վարժապետեանի ներկայացնել:

Դպրապետը, որ իր բնակութիւնը Սարըեար հաստատած էր եւ իր անհանգստութեան պատճառաւ յաճախ կը բացակայէր, նոր կանոնագրին համաձայն, 12 Մայիս 1883-ի ընդհանուր ժողովը, կ'առաջարկէ իր Դպրապետէն փոխանորդ մը կարգել իրեն:

Յովսէփ Բէհլիվանեան, Ազարիա Էֆէնտի Գարաեանը փոխ դպրապետ կը նշանակէ, ինչ որ ընդհանուր ժողովը կ'ընդունի եւ Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքէն ալ 20 Մայիս 1883 թուակիր պաշտօնագրով՝ կը խնդրուի դպրապետին եւ իր փոխանորդին պաշտօններու վաւերացումը: Երկու օր վերջ յատուկ Պատրիարքական կոնդակով կը վաւերացուին երկուքին ալ պաշտօնները, որոնք ընտրուած էին ըստ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն արտաքին եւ ներքին կանոնագրին: Այդ կանոնագիրները ժամանակաւոր հանգամանք մը կ'ունենային, մինչ վերաքննելի, օրուան պահանջքին յարմարցնելով նոր մը պատրաստելու համար:

Ներքին կանոնագիրը 1884 Մարտ 10-ին Դպրաց ընդհանուր ժողովին մէջ անգամ մը եւս կարդացուելով անդամներուն կողմէ կ'ստորագրուի ու գործադրութեան կը դրուի:

Պատրիարքարանի արխիւներու քննութեանց ընթացքին հանդիպեցանք 5 Յունիս 1886 թուակիր Դպրաց Դասուն մէկ պաշտօնագրին, որուն կցուած էր ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ *վերատեսութեամբ տասնեւմէկ յօդուածնոց նոր կանոնագիր մը, կրօնական ժողովոյ կողմէ վաւերացնելու խնդրանօք:*

Վերոյիշեալ այս պաշտօնագրին եւեթ, որ 12405 թուահամար արձանագրութիւնը ունէր, 9 Յունիս 1886-ի կրօնական ժողովոյ որոշումը սապէս մակագրուած է.

«Սոյն կանոնագրի տրամադրութիւնք թէեւ օրինաւոր են, բայց արդէն ժողովով պատրաստեալ կանոնագիրն բոլոր Դպրաց Դասերու համար խմբագրուած ըլլալով թէ Մայր Եկեղեցւոյ եւ թէ Սամաթիոյ դպրաց դասերու եւս յարմարցնելու համար ժողովով պատրաստեալ կանոնագրին մէջ յօդուած մի եւս յաւելուլ թէ պէրաթով հատուածները թաղ. խորհրդոց հետ յարաբերութիւն չունին եւ դեռ եւս ուրիշ կէտերն հաշտեցնել. եւ սոյն գործն յանձնուեցաւ Ստեփանոս Սրբազանին. 9 Յունիս 1886 նիստ ԾԳ.»:

Բայց Դպրաց Դասուն նոր դպրապետը՝ Մանուկ Զօլաքեան որ ընտրուած էր 16 Մարտ 1886-ին, Դպրաց Դասու անդամոց հետեւեալ բովանդակութեամբ հրաւէր նամակներ ղրկած էր, որոնք 24 Յուլիս 1886 թուականը կը կրեն.

«Մեծապատիւ Սիրելի. յառաջիկայ Կիրակի որ է Յուլիս 27 Դպրաց Դասուս ընդհանուր ժողովը ի նիստ պիտի գումարի Ս. Եկեղեցւոյ աւարտումէն անմիջապէս յետոյ օրակարգ ունենալով, ընթերցում հիմնական կանոնագրութեան Դըպրաց Դասուս, ընտրութեան Տնօրէն ժողովոյ, խնդիր Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայի Դպրաց Դասուս յատկացեալ կտակին, համարատուութիւն նախորդ Տնօրէն ժողովոյ:»

Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 1884–ի ներքին կանոնագիրը

Մեզք որ մեր ձեռքը գտնուած տեսրակները այս մասին լոյս մը չեն սփռեր, միայն 1889 Յուլիս 9–ի Դպրաց Դասուն ընդհանուր ժողովոյ տեղեկագրութեան մէջ, որ գումարուած էր փոխ դպրապետ Ազարիա Էֆ. Մկրեանի նախագահութեամբ, հանդիպեցանք հետեւեալ պարբերութեան.

«... Նոյնպէս չնորհակալութիւն առ նախորդ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Տ. Տ. Ցարուքիւն Ս. Արքեպիսկոպոսն որ իւր բարձր աջակցութիւնը չխնայեց Դպրաց Դասուս բռնաբարեալ իրաւունքները պաշտպանելով եւ վաւերացնելով Դասուս կանոնագրութիւնն որ մինչ իւր բարձր պաշտպանութիւնը նուիրած էր եւ ի սրտէ փափաքող էր Դպրաց Դասուս յառաջդիմութեան...:»

Երբ նկատի ունենանք Տ. Ցարուքիւն Վեհափառեան Սրբազանին պատրիարքութեան շրջանը, որ էր 1885 – 1888, կը նշանակէ թէ վերոյիշեալ կանոնագիրը կամ նոյնութեամբ եւ կամ պզտիկ փոփոխութեամբ մը վաւերացուած էր:

Ինչպէս նախապէս ըսած էինք մինչեւ 1912 մեր ձեռքը գտնուող առեղագրութեան տետրակները թափթփած, շատ անդամ անխնամ ու անկանոն գրուած են, հետեւաբար ստիպուած ենք բաւականանալու այս տուեալներով: Թէեւ նոր կանոնագրի պատրաստութեան անհրաժեշտութիւնը կը տեսնուի, բայց որոշ գաղափար մը չենք կրնար ունենալ մինչեւ այն թուականը, շուրջ 15 տարի, ուր մեծանուն Պատրիարք Մաղաքիա Արքեպիսկ. Օրմանեան, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ
ԴԱՍՈՒՑ ԴՊՐԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ԵԿԵՂԵՑԵԱՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ՆՊԱՏԱԿ

Ա. — Մայրաքաղաքիս Մայր եկեղեցւոյն և ուրիշ Եկեղեցիներուն մէջ եկեղեցական երգեցողութիւնները և դպրութեան վերաբերեալ արարողութիւնները անձնուիրաբար կատարել, երգեցողութեանց կանոնաւորութեան և զարգացման աշխատիլ, Դպրաց դասուն յառաջադիմութեան օգնել և Եկեղեցւոյ պայծառութեան գործակցիլ։

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Բ. — Որ և է եկեղեցւոյ մէջ Դպրաց դաս մը կանոնաւոր կազմութիւն ունենալու համար գոնէ տասը դպիր անդամներ պիտի ունենայ։

Գ. — Դպրաց դասու անդամ ըլլալու համար պէտք է. 1. Գոնէ տասնեւութը տարեկան ըլլալ. 2. Նախակրթական ուսում ունենալ. 3. Եկեղեցական երգեցողութեանց և արարողութեանց գոնէ տարիէ ի վեր յաճախած և վարժուած ըլլալ. 4. Պարկեշտ վարքով և կանոնաւոր կենցաղով ապրած ըլլալ. 5. Դպրաց դասուն Տնօրէն խորհրդոյ կողմէն ընդունուիլ. 6. Պատրիարքի կողմէն հաւանութիւն առնալ.

Դ. — Անոնք որ տակաւին վարժութեան համար կամ լոկ պատահաբար եկեղեցական երգեցողութեանց կը մասնակցին, դպրաց դասուն ո՛չ անդամներ՝ այլ ընկերակիցներ կը համարուին։

Ե. — Դպիր անդամներն չորս փոքր աստիճաններ կ'առնան Կրօնական Ժողովոյ հաւանութեամբ և Պատրիարքի հրամանով։

Զ. — Այն դպրաց խումբերը որոց անդամակիցք տասնէ նուազ են, Կրօնական Ժողովոյ կողմանէ որոշուելիք առժամեայ մատակարարութեամբ կը վարուին, մինչև որ թիւերնին լրանալով դաս մը կազմեն, կամ թէ իսպառ դադարին։

Է. — Դադարեալ կամ լուծեալ դպրաց դասերու պատկանող շարժական և անշարժ ամէն կալուած և շապիկ և ստացութիւնք և գոյք՝ սեփականութիւն կը լինին այն եկեղեցւոյ, որոյ մէջ պաշտօն ունէր դադարեալ կամ լուծեալ դպրաց դասը։

Ը. — Ներկայ Կանոնագրով դադարեալ կը համարուին մինչև ցարդ կազմուած կամ հաստատուած, ընդհանուր և մասնաւոր կանոնագիրներ և որոշումներ և հրահանգներ։

Հաստատեցաւ Կանոնագիրս ի Կրօնական Ժողովոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան յաւուր տօնի Սրբոց Ղեւոնդեանց յ3 Փետրուարի 1904 տարւոյ։ և ըստ այնմ հրամայեմք ի հրատարակութիւն և ի գործադրութիւն։ — Ի Պատրիարքարանիս, ի 5 Փետրուարի 1904

ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1904–ին Օրմանեան Պատրիարքի օրով հրատարակուած Դպրաց Դասերու կանոնագրին Ա. եւ վերջին (4)
էջերուն լուսապատճէնը

դպրապետ Միհրան Տ. Ահարոնեանի օրով 1904 Փետր. 5–ին «կանոնագիր Դասուց Դպրաց Մայր Եկեղեցւոյ եւ այլոց Եկեղեցեաց» խորագրով 70 յօդուածէ բաղկացեալ կանոնագիրը նախքան գործադրութեան դնելը, օր մը կը հրաւիրէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու Տնօրէն Ժողովը եւ կ'ըսէ. «գիտեմ թէ ուրոյն վարչութիւն մը ունիք դուք, այժմ ես մտադրած եմ բոլոր Թաղերու երիտասարդութիւնը Դպրաց Դաս անունին տակ հաւաքել: Ահա այդ կանոնագիր մըն ալ պիտի պատրաստեմ: Դուք կը կարդաք եւ եթէ պէտք տեսնուի սխալին կը սրբագրենք զայն եւ յետոյ այնու կը տպագրենք ու բոլոր Թաղերուն կը ցրուենք, բայց պիտի առաջարկեմ որ նախ դուք ընդունիք այդ կանոնագիրը՝ յօրինակ այլոց, որպէս զի իմ ալ գործս դիւրանայ:»

Մելքոն – Ասատուր, (Հմայեակ Ուզուրլեան, աւելի վերջ քահանայ), երեք դարեան պատմութիւն Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ 1931 Իսթանպուլ՝ էջ 325, սապէս կ'ըսէ. «Օրմանեան Սրբազան մին մեր նախանձախնդիր եւ անխոնջ պատրիարքներէն ուսումնասիրելով այն վայր գոյութիւն ունեցող կանոնագիրները գրիչ ձեռք կ'առնէ, ու գրաբար կը խմբագրէ իր տեսակին մէջ մէկ հատիկ, 70 յօդուածէ բաղկացեալ ընդարձակ կանոնագիր մը...», իսկ 326րդ. էջին մէջ ալ «Օրմանեան Սրբազանի կանոնագրին հետեւողութեամբ նոյնպէս 70 յօդուածէ բաղկացեալ «Կ. Պոլսոյ Ս. Եկեղեցեաց Դպրաց Դասուց կանոնագիր» մը կը մշակուի եւ 1927 Սեպտ. 14–ին տետրակի ձեւով ի լոյս կ'ընծայուի: Կրօնական Ժողովը իր 1927 Օգոստոս 3 նիստին մէջ վաւերացնելով կը պատրաստէ զայն Դպրաց Դասերու եւ Ս. Պատարագի երգչախումբերուն»...:

«Վերջնական այս կանոնագրին, նախորդներուն վրայ ունեցած առաւելութիւնը աշխարհաբար ըլլալն է միայն», կ'ըսէ: Մինչդեռ, մեծայարգ Մելքոն – Ասատուր, (այժմ հանգուցեալ, որ տարի մըն ալ ուսուցիչ եղած է Պէզազեանի մէջ) վերոյիշեալ տողերը գրած ատենը այդ կանոնագրին գործադրութեան դրուելու դրդապատճառներուն հաւանաբար տեղեակ չէր, այլապէս այդպէս պիտի չարտայայտուէր: Ուրեմն մենք պատմենք: 1 Ապրիլ 1927–ին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն ընդհանուր ժողովի փոթորկալից նիստի ընթացքին Գողթան Երգչախումբին զարգացման աշխատող անդամներուն կողմէ բուռն պայքար մը կը մղուի եւ շատ նեղ կացութեան կը մատնեն Տնօրէն Խորհուրդն ու օրուան դպրապետը զանազան խնդիրներու առնչութեամբ: Ժողովականներու մեծամասնութիւնը կը պահանջէ հրաժարումը Տնօրէն Խորհրդոյ, որուն օրինաւոր շրջանը դեռ չէ ամբողջացած, իսկ Տնօրէն Խորհուրդը կը պնդէ իր պաշտօնը շարունակել մինչեւ իւր շրջանի լրումը: Դպրապետը՝ ակամայ քուէի կը դնէ եւ 29 քուէարկողներէն 18 հոգի կը պահանջեն Տնօրէն Խորհրդոյ անմիջական հրաժարումը: Ժխորներու մէջ դիւանի ատենադպիրը կը մեկնի եւ ատենապետը յուզուած վիճակի մը մէջ կը յայտարարէ թէ նոր ընտրութիւն մը յարմար չի տեսներ ու ժողովը փակուած կը նկատէ: Անշուշտ իսկոյն կը կատարուին անհրաժեշտ բողոքները ու դիմումները պաշտօնական մարմիններու, (կրօնական ժողովին Վ. Ք.):

Այդ օրերուն հանրապետական շրջանի առաջին պատրիարքը ընտրուած է Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեան եւ իր նախագահած կրօնական ժողովը Իսթանպուլի բոլոր Դպրաց Դասերու կանոնագիրը փոփոխութեան ԿԱՐՕՏ նկատելով նոյն տարւոյն Մայիս ամսուան մէջ Դպրաց Դասերը ԼՈՒԾՈՒԱԾ կը հռչակէ կանոնագրին պատրաստութենէն յետոյ զանոնք վերակազմելու որոշումով: Եւ այսպէսով Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց ու իրենց Տնօրէն Խորհրդոյ միջեւ տարուած բուռն պայքարը վերջ կը գտնէր: Աւելի վերջ Ազգ. Կեդրոնական վարչութիւնը, վերակազմեալ Դըպրաց Դասուն Տնօրէն Խորհրդոյ իրաւասութիւն եւ արտօնութիւն կուտայ օրինական հետապնդում կատարել պատաս–

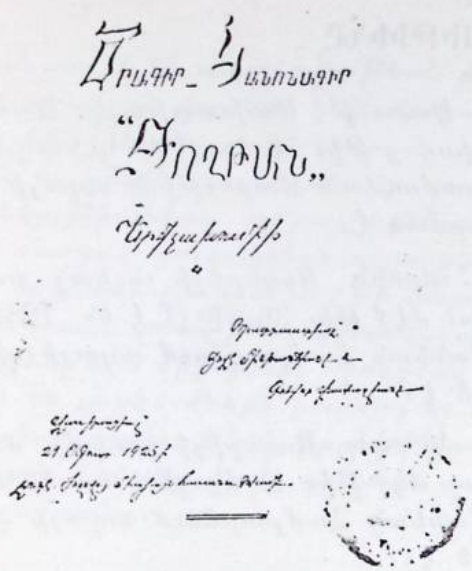

Գողթան երգչախումբին կանոնագիրը

խանաութներու դէմ: Եւ սակայն աւելի վերջ հաշտարար ձեւով մը կը փակուի խնդիրը ինչ ինչ նկատումներով:

Եւ այս կանոնագրին համաձայն, կը վերակազմուէր Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը 34 թեկնածու անդամներով որոնց մէջ չկային նախկին Տնօրէն Խորհրդոյ անդամները: (Մենք այդ տեսարակի ձեւ կանոնագիրը 30 տարի առաջ այժմ հանդուցեալ Յակոբ Գրալեանի մօտ տեսած էինք, բայց այսօր մեր ձեռքին տակ չունինք եւ չենք կարող բաղդատութեան դնել:)

Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեան Պատրիարք՝ 1932–ին վաւերացուցած ու պործադրութեան դրած է նաեւ 68 յօդուածէ բաղկացեալ, ինչպէս նաեւ երգչախումբերու համար գործադրելի յաւելուածական 17 յօդուածներով Դպրաց Դասերու նոր կանոնագիր մը, որ ի զօրու կը դառնայ մինչեւ Տ. Գարեգին Արքեպիսկ. Խաչատուրեան Պատրիարքի օրով 1956 Դեկտ. 4–ի կրօնական ժողովէն հաստատեալ «Կանոնագիր Դպրաց Դասուց Ս. Եկեղեցեաց Իսթանպուլի» կանոնագրին գործադրութիւնը: Գարեգին Պատրիարքին սահրագրութիւնը կրող սոյն կանոնագիրը Դպրաց Դասերու համար 69, երգչախումբերու համար ալ 19 յօդուածներ ունի: Իսկ Ամենապատիւ Տ. Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի պատրիարքութեան օրով 1965–ին նախ մանուկը յանձնախումբի մը կողմէ 83 յօդուածներով մշակուած ու պատրաստուած ու ապա Դպրաց Դաս երգչախումբերու կեդրոնական խորհրդոյ կողմէ վերամշակուած «Կանոնագրութիւն Դպրաց Դասերու եւ Դպրաց Դաս Երգչախումբերու Իսթանպուլահայ Եկեղեցիներու» 100 յօդուածէ բաղկացեալ այժմու կանոնագիրը, ի զօրու դարձած է 9 Յունիս 1967–ին կրօնական ժողովէ վաւերացուելով եւ նախագահ Սրբազան Պատրիարք Հօր հրահանգովը:

Մինչ այդ, Գողթան երգչախումբն ալ որպէս անջատ մարմին, ծրագիր կանոնագիր մը պատրաստած էր Յովհաննէս Մինթճեանի եւ Գրիգոր Փափազեանի ձեռամբ, որուն թուականն էր 21 Օգոստոս 1925: Ի զօրու եղած է մինչեւ 1928, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն հետ միացման օրը:

Դպրաց Դասերու կանոնագրութեանց պատրաստութեան եղանակի եւ թուականներու մասին վերջակէտ մը կը դնենք վերագառնալու համար մօտ հարիւր տարի ետ, անդրադառնալու եւ տեսնելու համար թէ Դպրաց Դասու վարչութիւնը իր մատակարարութեան տակ գտնուող Տիրացուլար վագֆըն ինչպիսի իրաւասութիւններով կը վարէր:

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ
ՎԱԳՓԻՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն (Դպրաց ընկերութիւն) կալուածներուն մասին առաջին տեղեկութիւնը կ'առնենք Տնտեսական Խորհրդոյն, 29 Ապրիլ 1872–ին, կեդրոնական վարչութեան տուած տեղեկագրէն: Տնտեսական Խորհրդոյ անդամները եւ այդ տեղեկագիրը ստորագրողներն էին Առենապետ՝ Գրիգոր Ղազարոսեան, Առենադպիր՝ Յովհաննէս Կրճիկեան, Գանձապետ՝ Ղազարոս Հովսեան անդամք՝ Անդրէաս Փափազեան եւ Յովհաննէս Պօյաճեան:

Համաձայն այդ տեղեկագրին Խթեան պուլի մէջ գտնուած եկեղեցիներէն 27 եւ մէկ Դպրաց ընկերութեան (Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն համար է) ստացուածոց ցուցակները ներկայացուած են իսկ հինգ եկեղեցի եւ Սամաթիոյ Դպրաց Ընկերութեան կալուածոց վիճակագրական ցուցակները կը պակսէին:

Երբ աչք մը պտըտցուցինք վերոյիշեալ տեղեկագրին վրայ տեսանք թէ Մայր Եկեղեցւոյ կալուածներուն մէկ մասը, 1828էն 1865 Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն Դպրապետ Նշան Թագւորեանի անուան փէրաղ եղած են, որոնցմէ ոմանք ապահովագրեր ալ ունէին:

Ըսա վերոյիշեալ տեղեկագրին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն կալուածները հետեւեալ ձեւով արձանագրուած են.

1.– Խանութ, Շուկայ Եաղճըլար փողոց թիւ 35 – 36, վագըֆ Այա Սոֆիայի, 1279–ին Գաբամաճեան Յարութիւն ապայի վրայ գրծած է:

2.– Տօլապ, Սանասալ Պէհէսաէնիի մէջ թիւ 14 միւլք եւ կէտիկ 1281–ին Գաբամաճեան Յարութիւն ապայի վրայ գրծած է:

3.– Սենեակ, Զուխաճի Խանի մէջ թիւ 4. 1278–ին Գաբամաճեան Յարութիւն ապայի վրայ գրծած է:

4.– Խանութ, Թախտախալէ, Խասրճըլար փողոց թիւ 10 միւլք եւ կէտիկ 1279 ին Գաբամաճեան Յարութիւն ապայի վրայ գրծած է:

5.– կէտիկ, Ոսկերիչի չուկայ ոսկերիչներու մէջ թիւ 36 միւլք է եւ 1284–ին Բէհլիվանեան Համբարձում ապայի վրայ գրծած է:

6.– կէտիկ, Ոսկերիչի չուկայ ոսկերիչներու մէջ թիւ 41 միւլք է եւ 1286–ին Բէհլիվանեան Համբարձում ապայի վրայ գրծած է:×

Սոյն տեղեկագրէն իրազեկ կ'ըլլանք թէ Տնտեսական Խորհուրդը արժանի կը գտաէր հրահանգել Ազգ· պաշտօնական մարմնոց որ վագըֆի վերաբերեալ ինքնաֆալի եւ ֆէրաղի գործողութիւն մը երբ պատահի, Տէրութեան հաստատեալ կանոնաց համաձայն ամէն օրինաւորութեան պայմաններով կատարելէ յետոյ, կալուածագրերն յայտագրով մը Պատրիարքարան յուղարկեն, որպէս զի Ամեն. Սբբ. Պատրիարքը Տէրութեան առջեւ իրը ընդհանուր մխիթարեանի նոյն կալուածագրերն պատրիարքական կնիքով ի պաշտօնէ վաւերացնէ, ինչպէս ի գործ կը դրուէր այս կանոնը մէկ քանի Ազգ· վագըֆներու մասին:» Քաղ· Ժողովոյ կողմէ ընդունելի դատուելով սոյն առաջարկը 27 Հոկտ· 1871–ին Պատրիարքական չրջաբերանակաւ կը հաղորդուի բոլոր մարմիններուն:

Նոյնպէս, վերոյիշեալ տեղեկագրէն վերահասու կ'ըլլանք թէ (էջ 32) «...ինքնին ցոյց կուտայ ակն յայտնի թէ Խթեան-պուլի մէջ գտնուած Ազգ· կալուածները

× ՆՕԹ.– Համբարձում Բէհլիվանեան (Բէյլիվանեան ստորագրած է) 1863–ին որպէս մին՝ Դպրաց Դասու պատասխանատու անդամներէն, ստորագրած է ևս-մուտքի տետրակը:

որքան զուրկ են ապահովութեան պայմաններէ ու որքան վտանգի ենթակայ... Հարկ է ուրեմն եկած ցուցակներուն խել մը մթին ու չփոթ պարագաները պարզելու, տեղեկութիւններն ամբողջացնելու, պակաս մնացած ցուցակներն առնալու համար ձեռնհաս պաշտօնեայ մը կարգել, եւ այնուհետեւ կատարեալ գիտակցութեամբ տնօրինել այն միջոցներն որոնցմով միայն հնար են զեղծումներն բառնալ եւ Ազգային սեպհականութեան իրաւունքը հաստատուն հիմանց վրայ դնելով՝ պահպանել անվտանգ...»:

*

25 *Դեկտեմբեր* 1877 *թուականին, Դպրաց Դասուն վարչութիւնը, «Առ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր» ուղղեալ հետեւեալ պաշտօնագիրները ղրկած է.*

Ա.– Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն վագըֆներու առ ու ծախի թագրիրներն ինչպէս յայտնի է ի վաղուց անտի մեր ներկայութեան կ'ըլլային եւ մեր ստորագրութեամբ կը տեղեկագրէինք առ Բարձր Սրբազնութեանդ, բայց այս անգամ ներկայ տարւոյս Մայիս 26 *թուականաւ հաստատեալ մեր նոր կանոնագրութեան համաձայն, թագրիր առնելու պաշտօնը Դասուս Տնօրէն Ժողովոյ յանձնուած ըլլալուն կը համարձակիմ սոյն տնօրինութիւնը ներկայացնել Բարձր Սրբազնութեանդ, որ ասկից վերջ կալուածագիր մը վաւերացնելնուդ Տնօրէն Ժողովոյ կողմանէ ներկայացեալ տեղեկագիրը ընդունիլ բարեհաճիք, որն որ յատուկ կնիքով վաւերացեալ պիտի ըլլան զայն եւս. ի գիտութիւն Ձեզ կը ներկայացնեմք: Որով մնամք Բարձր Սրբազնութեանդ ակնածական յարգանօք Դպրապետ Մահտեսի Յովսէփ Բէհլիվանեան: (Կնիք Դպրաց Դասու):*

Նոյն օրուայ թուականաւ երկրորդ պաշտօնագիր մը նոյնպէս Առ Ս. Պատրիարք Հօր ուղղեալ:

Բ.– Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց վագֆէն բերդլից Գասըմ Թաղ, Գարագօլ ճամբէ 66 *թիւ հրկիզեալ հողին տէր՝ Գաղանճի Յովհաննէս Յարութիւնեանը մեռնելով, սոյն սեփականութիւնը Քիրէճճի Մելքոն Մկրտիչ եւ ոսկերիչ Ռուբէն երեք չափահաս զաւակացը լինթիքալ ըլլալը զկնի վերոյիշեալ զաւակունք վեց հազար ղրշ. սափրիչ Մագսուտ Գաբրիէլեանի ծախեցին:*

Տնօրէն Ժողովս, վերոյիշեալ անձանց յօժար կամօք ըրած թագրիրնին ընդունելով կը խնդրեմք Ձեր Բարձր Սրբազնութենէն որ ներփակեալ կալուածագիրը վաւերացնել բարեհաճիք: Մնամք Բ. Սրբազնութեանդ ակնածական յարգանօք ի դիմաց Տնօրէն Ժողովոյ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ, Ատենադպիր Մ. Փափազեան, Ատենապետ Մ. Գարաեան: Կնիք: (վերոյիշեալ կալուածագիրը 15 *Յունվար* 1878*–ին սափրիչ Մագսուտ Գաբրիէլեանի յանձնուած ըլլալուն մակագրութիւնը կայ: Ձեռամբ Պր. Գէորգի:)*

1878 Մայիս 5 թուակիր պաշտօնագիր մը եւս:

Դիւան Տնօրէն Ժողովոյ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ Թիւ 27 *մակագրութեամբ: Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր. Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց վագըֆէն Շէյխֆէրհատ Թաղ Մուսալլա փողոց* 16 *թիւ տանը տէր՝ Զարըքճիօղլու հանգուցեալ Պօյաճի Կարապետի կին Մարիամ Յակոբեանը, իւր սոյն սեփականութիւնը, յոյն ազգի կեսարացի Եագուպ Պոտոսեանի* 15000*–ի ծախեց:*

Տնօրէն Ժողովս վերոյիշեալ կնոջ յօժար կամօք ըրած թագրիրն ընդունելով, կը խնդրեմք Ձեր Բարձր Սրբազնութենէն որ ներփակեալ կալուածագիրը վաւերացնել բարեհաճիք: Ի դիմաց Տնօրէն Ժողովոյ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ, ստորագրած են Ատենապետ Մ. Գարաեանը եւ Ատենադպիր Մ. Փափազեանը:

Տարբեր պաշտօնագիր մը ուղղեալ Առ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր որուն թուականն է 18 *Յունվար* 1878*: Մայր*

Եկեղեցւոյ Դպրաց վարդըֆէն Թիւլպէնտճի Հիւսամէտտին Թաղ Հիսարտըպի ճամտէսի 71 Թիւ տանը կէսոյն տէր՝ Հասան Փաշա խանի սեննեկապետ Յակոբ Գրիգորեանը անշուք մեռնելով, ըստ օրինի վագըֆի սոյն կէս տունը մահլիւլ եղած է որով Դպրաց Դասու Տնօրէն Ժողովս օրինական գործողութեանց ձեռնարկելով փութաց մէկ քանի լրագրաց միջոցաւ աճուրդի հանել եւ շարունակ 2 ամիս աճուրդի պատելէն եաքը մինչեւ 130 հատ հարիւրնոց խայմէի Թէեւ բարձրացաւ, բայց այս միջոցներուն հանգուցեալին կինը Մէօհրիպէ Գէորգեանը իւր անտէր ու Թշուառ վիճակը յայտնելով եւ միանգամայն Ձեր Բ. Սրբազնութեան կարեկցութիւնը հայցելով Դասուս յանձնեալ աղերսագրոյն վրայ յիշեալ տիկնոջ յիրաւի կարեկցութեան արժանի ըլլալը Տնօրէն Ժողովս նաեւ ըզգալով պատշաճ համարեց փոխանակ 130 հատ հարիւրնոց խայմէի ուրիշի տալու ութսուն եւ հինգ հատ 100-նոց խայմէի յիշեալ տիկնոջ տալ, որուն փոխարէն գումարը Ժողովս ամբողջութեամբ ստացած է:

Սակայն այս միջոցին յիշեալ տանը միւս կէսոյն բաժանորդակիցներէն Մէնդուֆ Գաբրիէլեան տիկինը մինչեւ 120 հատ 100-նոց խայմէ տալ կը խոստանայ եւ որուն համար բողոքագրեր մատուցած է առ Էֆգաֆի պաշտօնատունը եւ առ Ազգային Վարչութիւնն զոր ընդ գրոյս կը մատուցանեմք Ձեր Բարձր Սրբազնութեան ի տեղեկութիւն:

Ուստի Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր եթէ կը բարեհաճիք եւ արժան տնօրինէք հանգուցելոյն կինը Մէօհրիպէ Գէորգեանի տալ. կը խնդրեմք որ հարկ եղած ծանուցագիրը շնորհէք, յիշեցնելով միանգամայն որ հանգուցեալին վրայ եղած կէս տան կալուածագիրը կորսուեալ է: Որով մնամք Բ. Սրբազնութեանդ խոնարհ, յարգանօք ի դիմաց Տնօրէն Ժողովոյ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ, Ատենադպիր Մատթէոս Փափազեան, Ատենապետ Մ. Գարաեան:

Այս խնդրին առնչութեամբ 1877 Թըւականին Այրի Տիկին Մէօհրիպէ Խանճեան խնդրագիր նամակ մը տուած է Սրբազան Պատրիարք Հօր ուղղեալ, որուն պատճէնը ստորեւ կու տանք:

«Սրբազան Հայր,

Ստորագրեալս Հասան Փաշա խանի օտապաշի հանգուցեալ Յակոբ Աղայի կողակից՝ կը փութամ ներկայիս յիշեցունել Սրբազնութեանդ Թէ Թուականէս տասն եւ ութն օր առաջ լուսահոգի ամուսնոյս կողմանէ ինձ սեփականեալ Դպրաց «վախֆին» Հիսարտըպի գտնուած կէս տան խնդրոյն վրայօք աղերսագիր մը մատուցի առ Ձեզ, զոր բարեհաճեցաք յղել առ Յարգապատիւ Բէհլիվանեան Յովսէփ Աղայն, (գըլըապետ, Վ. Բ.) որն որ պարտական էր ըստ հրամանի Ձերում տալ ըզպատասխանին: Սակայն մինչեւ ցայսօր ի զուր սպասեցի, վասն զի յիշեալ աղայն չբարեհաճեցաւ պատասխան տալ եւ ոչ ալ կամեցաւ իրաւունքս տեղը տանիլ, միԹէ այսպէ՞ս կը պահանջէ արդարութիւնը արդեօ՞ք, ինձ նման անտէր անհատի մը իրաւունքները այսպէ՞ս պաշտպանել վայելուչ կը Թուի նմա, գոնէ չյիշեր Թէ ինքն ալ զաւակաց տէր է, իբր հայր պէ՞տք է որ ընդդէմ արդարութեան գործէ. կարելի է, Սրբազան, հաւատ չ՚ընծայէք Թէ Յովսէփ աղայն այս տեսակ վարմունքի մէջ գտնըւած ըլլայ, սակայն նուաստս անկեղծ սրտիւք իրոյն ճշմարտութիւնը խոստովանելով կը յայտնեմ Թէ Ձեզ համար դըժուարին չէ այս մասին տեղեկութիւն ըստանալ ամէն կերպիւ, վերջապէս տեսնալով Թէ անցեալ խնդրագիրս ցարդ անպըտուղ մնացած է եւ իրաւունքներս բռնաբարուելու վրայ են, չունիմ ուրեմն ուրիշ ապաւէն, բայց միայն դիմել առ Հայրդ անգուգական, Ձեր Սրբազնութիւնը ինչպէս որ մինչեւ հիմա արեգական ճառագայթից նման փայլուն արդարասիրութեամբ կոթող կանգնած է բոլոր ազգիս մէջ, չպիտի զլանայ զայն եւ ինձ Թշուառիս, կը պաղատիմ եւ անտարակոյս եմ որ պիտի պաշտպանէք արդարացի իրաւունք-

ներս, ուստի երեսանկեալ կ'աղաչեմ, գորովագութ Հայր, մի մատնէք զիս թշուառութեան, արդէն պատրաստ եմ սիրով ընդունիլ ինչ որ հրամայել բարեհաճիք. կարելի է հաւատալ թէ համայն Հայոց ազգի մաքրափայլ եւ վեհանձն Պատրիարքի մը արտէն բղխած արդար հրաման մը իւր հարազատ որդւոցը կողմանէ կարենայ անգործադրելի մնալ, մանաւանդ յուսահատեալ կը դիմէ Բարեխնամութիւնը Ձերում ի պաշտպանութիւն իրաւանց իւրոյ. Ուստի կրկնապէս կ'աղաչեմ, տնօրինեցէք ինչպէս որ յարմար դատէք, այսու խնդրանօք: Մնամ Ձերդ Սրբազնութեան ամենախոնարհ ծառայ Մէօհրիպէ Խանճեան:

Դպրաց Դասու վաքֆէն տարբեր խնդրոյ մը առթիւ Ս. Պատրիարք Հօր գըրուած պաշտօնագրին այն օրինակը որ 30 Մայիս 1883 թուականը կը կրէ:

«Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր. Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց վաքըֆէն Գատըգիւղ Ճաֆէր Աղա թաղ, Իսկէլէ ճատէ 26 թիւ խանութին տէր՝ Միսիս Եսաէնթ Տուպինիի կողակից Անկէլիքա Նաճիոեան տիկինը, ասկից առաջ Օսմանեան Տէրութեան հպատակաւ յիշեալ խանութը իւր վրայ փէրաղ եղած էր, այժմ Գաղղիոյ դեսպանատունէն եկած ծանուցագրին համաձայն, նոյն տէրութեան հպատակ ըլլալը հաստատուած է, եւ նկատելով որ Տաճկաստանի մէջ օտար Տէրութեանց հպատակները կալուածատէր ըլլալու իրաւունք ունին, բուն հպատակութիւնին կալուածագրոց մէջ նշանակելը օրէնք եղած ըլլալուն, ըստ այնմ վերոյիշեալ խանութին կալուածագիրը փոխուելով ներփակեալ կը մատուցանեմք Ձերդ Բ. Սրբազնութեան ի վաւերացումն: Ստորագրութիւն փոխ դպրապետ:

Վերոյիշեալ պաշտօնագիրները կուգան վկայել թէ Գումգաբուի Դպրաց Դասը – Մէրեէմ Անա Էրմէնի Քիլիսէսի Տիրասուլար Վաքըֆը, ինքնուրոյն տեղ մը ունեցած է մեր համայնքային կեանքին մէջ որ չատանգամ եւ մինչեւ օրս, կարգ մը անձեր որոնք հանգամանքներ ունեցած են, չեն կրցած թափանցել այս Դպրաց Դասուն վարչային մասնայատկութեան եւ ուզած են իրենց ենթարկել ընդհանուր չափանիշերով որոնց համար բուն պաշտօնագիրներով պատասխանուած է յաճախ: Անոնցմէ եւս կ'ուզենք օրինակներ տալ:

*

1882 Մարտ 4-ին Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Գէորգ Ծ. Վրդ. Բուսճուքեան՝ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան անունով 164 թուահամար պաշտօնագիր մը կ'ուղղէ Դպրաց Դասուն, որ է՝

«Մեծապատիւ Ատենապետ Էֆէնտի Տնօրէն Ժողովոյ Սրբանուագ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ: Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Կրօնային Ատեանն Սրբանուագ Դասուդ տարեկան եկամտացոյցին նկատմամբ կ'ուզէ մանրամասն տեղեկութիւն ստանալ, ուստի ըստ որոշման Կրօնային Ատեանի՝ կը ծանուցանենք Ձեզ որ փութայք տեղեկագրել թէ՝

Նախ՝ որքա՞ն կալուած ունի,

Երկրորդ՝ կալուածներէն տարեկան որքա՞ն վարձ կ'առնու,

Երրորդ՝ տարեկան ամբողջ եկամուտը ի՞նչ է,

Չորրորդ՝ տարեկան ի՞նչ ծախք ունի:

Լիայոյս եմ որ Սրբանուագ Դասէդ խնդրուած նոյն տեղեկագիրը պիտի ներկայէք ընդ փոյթ առ Կրօնային Ատեանն:»

Հինգ օր վերջ հետեւեալ պատասխանը կը տրուի.

«Գերապատիւ Հայր,

Ազգային Վարչութեան Կրօնային Ատեանի կողմանէ 164 թուահամարաւ եւ Մարտ 4 թուականաւ նամակ մը կ'ուղղէք առ Դպրաց Դաս Մայր Եկեղեցւոյ, սոյն ազդարարութեամբ տեղեկանալ կ'ուզէք թէ Դպրաց Դասը որքան կալուած ունի, կալուածներէն տարեկան որքան վարձք կ'առնու, տարեկան ամբողջ եկամուտն ի՞նչ է եւ տարեկան ի՞նչ ծախք ունի:

Դպրաց Դասս Ձեր բարձրութեան հրամանին խոնարհելով հետեւեալ տեղեկութիւնը կը հաղորդէ.

Ա.— Եօթը կալուածք ունի, որոնցմէ մէկը բուսական տարիէ ի վեր վարձք չ'բերեր Սանտալ Պէտէսաէնի մէջ ըլլալուն պատճառաւ:

Բ.— Վերոյիշեալ վեց կալուածներէն 7320 ղրչ. եկամուտ ունի:

Գ.— Բացի կալուածոց եկամուտէ 3000 ղրչ.ի չափ հասոյթ որոնցմէ կը դոյանայ վագֆէ, կաւակէ, մկրտութենէ, ննջեցեալէ եւ թաղալէ:

Դ.— Ունի տարեկան ծախք 8000 ղրչ.ի չափ որոնք կը բովանդակեն Եկեղեցւոյ ծախք, դասատուի եւ անտեսի ամսականք, չապիկներու նորոգութիւն եւ ուսումնարանի զանազան ծախք:

Մնամ գերապատուութեանդ ամենախոնարհ ծառայ Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու Յովսէփ Բէհլիվանեան:»

Եղած հարցման տրուած այս պատասխանը կ'երեւի գոհացուցիչ չէր որ 253 համարով հետագայ պաշտօնագիրը կ'ուղղուէր Դպրաց Դասուն Դպրապետին. ըստորագրուած Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Գէորգ Ծ. Վրդ. Բուսճուքլեանէ:

«Մեծապատիւ Սիրելի: Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Կրօնային Ատեանի կողմանէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց ելեւմտից հաշուեցոյցը խնդրուած եւ Ձեր Մեծապատուութիւնն զնոյն մատուցած էր զոյս յուշադրութեան առնելով եւ նկատելով որ նոյն հաշուեցոյցն մանրամասն տեղեկութիւններ չ'պարունակեր, անբաւական գտած. հետեւաբար որոշեց զներկայս ուղղել առ Մեծապատուութեան Ձեր, ծանուցանելով որ նոր հաշուեցոյց մը պատրաստէ, նշանակելով ի նմին, թէ կտակէ, վագֆէ, պնակէ եւ այլ հասոյթներէ, զատ զատ, տարին որքան հասոյթ կը դոյանայ նոյնպէս ծախուց մասին:

Կրօնային Ատեանի սոյն որոշումն ի պաշտօնէ հաղորդելով տարակոյս չունեմք բնաւ երբէք որ Ձեր Մեծապատուութեան սոյն որոշման պիտի համակերպի եւ ըստ պրուած հաշուեցոյցը պիտի փութացնէ առ մեզ: Մնամք աղօթարար ի բացակայութեան Ս. Պատրիարքի փոխանորդ նորին Գէորգ Ծ. Վրդ. Բուսճուքլեան:»

Դպրաց Դասու ընդհանուր ժողովը 23 Յուլիս 1882–ի նիստին վերոյիշեալ պաշտօնագրին սապէս պատասխանել կ'որոշէ.

«Գերապատիւ Տէր, Ձեր Գերապատուութեան 164 թուահամարաւ եւ Մարտ 4 թուագրանուն նամակին արդէն պատասխանած էի հետաքրքրութիւն մը միայն յարգելու տեսութեամբ, սակայն զայն անբաւական գտնուելով, այս անգամ 253 թուահամարաւ եւ ներկայ ամսոյս 17 թուականաւ մանրամասն հաշիւ կը պահանջէք պաշտօնական ձեւի մը տակ:

Յաւօք սրտի պարտաւորած եմ ներկայիս յայտնել թէ, այդ Դպրաց Դասն որ 130 տարիներէ աւելի հաստատութիւն գտած է. իւր գասէն դուրս այս առաջին անգամ պաշտօնապէս հաշիւ տալու հրաւիրուելուց համար, բնականապէս Ձեզ գոհացնելու չափ չվլիտի կարողանայ իւր գարաւոր գոյութեանը դէմ վարուիլ, սակայն Ձեր պահանջած մանրամասնութիւն ներն, ամէն ազգայնոց նման կրնաք տեսնել այն ցանկին վրայ, զոր ըստ սովորութեան այս տարի եւս պիտի կախուի Դըպրաց Ուսումնարանին մէջ: Մնամ ամենախոնարհ ծառայ ի բացակայութեան Դըպրապետի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու Ազարիա Մ. Գարաեան:

Ամիս մը վերջ, Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Տնտեսական Տեսողութեան 28 Օգոստոս 1882–ին, 1305 համարով հետեւեալ պաշտօնագիրը եկած ըլլալը կը տեսնենք.

«Մեծապատիւ Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու ընկերութեան» խորագրով:

«Կրօնային Սրբազումար Ատեանն Ձեր ելեւմտից ընդարձակ հաշուեցոյցն տեսնելու եւ անոր հարկ տեսնուած տեղեկու-

թիւններէն առանալու պէտք ունենալով, Ազգային Տնտեսական Տեսդուխիւնն կը յանձնարարէ Ձեզ ի պաշտօնէ, որ բարեհաճիք Ձեր ընկերութեանց հաշուեցոյցն մատուցանել Տեսդուխեան, որքան հնար է սուղ միջոցի մէջ։» Մնամք յարդանօք ի դիմաց Տնտեսական Տեսդուխեան. Պեր խուտար. կնիք։

Բայց, վերոյիշեալ նամակին տակ «ԱՌԱՆՑ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՄՆԱՑ» մակագրութիւնը մանաւորապար չեշտուած է առենագրութեան մէջ։

Տարբեր առիթով որուն թուականն է 1921։

Մայր եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը պաշտօնագրով մը Դպրաց Դասուն կը տեղեկագրէ որ համաձայն Տնտեսական Խորհուրդոյ 6 Յունիս 1921 թուակիր չրջաբերականին ամէն ազգային հատատուութիւն 1 Սեպտեմբերէն սկսեալ ազգային իշխանութեան պիւտճէ ներկայացնելու պարտաւորուած ըլլալով կը պահանջէր որ Դպրաց Դասը 1921 – 1922 տարուան պիւտճէն պատրաստելով յղուի Թաղային Խորհուրդոյ որը իր կարգին Տնտեսական Խորհուրդոյ յղելով վաւերացնել տայ ըսյն։ Դպրաց Դասու Տնօրէն Ժողովը այդ խնդրոյ վրայ բաւական վիճաբանելէ վերջ սա եզրակացութեան կը յանգի թէ «Դպրաց Դասը ունի իր կազմական կանոնադիրը, վաւերացեալ Կրօնական Ժողովէ, որուն տրամադրութեան համաձայն, Դպրաց Դասը՝ հաշուական, մատակարարական եւ այլ բոլոր գործողութեանց համար միմիայն Կրօնական Ժողովէ կախեալ է, հետեւաբար Թաղ. Խորհուրդոյ հետ չի կրնար հաղորդակցութեան մտնել հաշուական խնդրոց համար. Ժողովը իր այս որոշումը կը հաղորդէ պաշտօնագրով մը Թաղային Խորհուրդին եւ միեւնոյն ժամանակ իր 1921 – 1922 տարւոյ պիւտճէն պատրաստելով, բացատրական նամակով մը եւսին 9 Օգոստոս 1921 թուին կը յղէ Կրօնական Ժողովոյ։

Եւ սակայն հակառակ այս բոլորին, Դպրաց Դասը, հոգեւոր ու վարչական վերին իշխանութեանց ու բոլոր մարմիններուն հետ յարաբերութիւնները լրջութեամբ ու դիտակցութեամբ չարունակած է միշտ, համայնքային ներդաշնակութիւնը չխանգարելու վճռականութեամբ, ինչպէս կը տեսնենք զանազան թուականներուն, իր ցոյց տուած ընթացքով։ Գործած է միշտ ի գօրու եղող կանոնագիրներու համաձայն եւ օրուան պայմաններու քայլ յարմարցնելով։

Նախապէս ըսած էինք թէ օրուան Պատրիարքը, յաչս կառավարութիւն, հա մայնքին մխիթարչեան էր։ Դպրաց Դասու վարչութիւնը նկատելով որ վազքիններու համար երբեմն պէտք կ'ըլլայ դատարանի միջամտութեան դիմել, 18 Ապրիլ 1879 թուականին կ'որոշէ պաշտօնագրով մը Ս. Պատրիարք Հօրմէ խնդրել որպէսզի միութեչեանութեան փոխանորդագիր մը տայ Տնօրէն Ժողովոյ Աստենապետը Մատթէոս Փափազեանի անուան։

Պաշտօնագրին պատճէնը հետեւեալն է որուն թուահամարն է 115 եւ թուականը 18 Ապրիլ 1879։

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր,

Դպրաց Դասուս վազքիններուն նկատմամբ երբեմն տեղի ունեցած դատերուն համար Տնօրէն Ժողովս Մատթէոս Էֆէնտին պաշտօնեայ կարգած ըլլալով եւ արդէն էվգաֆիլ պաշտօնատունը միութեչեան փոխանորդագիր պահանջելուն համար կը խնդրեմք Ձեր Բարձր Սրբազնութենէն որ այս մասին պէտք եղած վաւերագիրն չնորհ ընել բարեհաճիք։ Ի դիմաց Տնօրէն Ժողովոյ Դպրաց Դասու Մայր եկեղեցւոյ վ. Աստենապետ՝ Նիկողոս Ալմասեան, Աստենագետ՝ Ազարիա Գաբրաեան։

Տ. Խորէն Աչըգեան Պատրիարքի օրով (1888 – 1894) «ընկալեալ եւ հաստատեալ ի խառն Ժողովոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան» 1 Դեկտեմբեր 1893–ին, ազգային վազքիններու մատակարարութեան համար 16 յօդուածնոց հրահանգին

համաձայն, Դպրաց Դասու Տնօրէն ժողովը եւս ընդունած՝ եւ ըստ այնմ գործադրած է զայն:

Իսկ աւելի վերջ Կաթողիկոսի ու Պատրիարքի փոխանորդական չրջանին 30 Հոկտեմբեր 1916–ի արձանագրութեան նէն իրագեկ կ'ըլլանք թէ Տնօրէն Խորհուրդը «Ազգ. Մարմիններու նոր կազմակերպութեան առթիւ իր հրաժարականը մատուցած էր Դպրեվանքի Խաչիկ Էֆ. Խանճեանի որ իր կարգին դրեթէ ամիս մը վերջ կազմած էր, Բարչամ Պէրպէրեանէ, Գրիգոր Ղ. Փափազեանէ, Կարապետ Մինքայէլեանէ, Յակոբ Գրալեանէ, Սերով Բէ Սիրունեանէ բաղկացեալ նոր Տնօրէն Խորհուրդը, որուն առաջին գործը կ'ըլլայ Կաթող. Պատր. փոխանորդարանի կողմէ Դպրաց Դասուն ուղղեալ պաշտօնագրին պատասխանել որ էր «Դպրաց Դասու տեխնական վազքի հաստատման ու միանգամայն յաջորդաբար վազք եղած կալուածներու վազքիչները եւ թէվլիէթի հէօճէթները ղրկել փոխանորդարան, որպէսզի անոնցմով ճշդուին վազքին պայմանները, եւ ըստ այնմ ի գործ դրուի պէտք եղածը, իսկ եթէ բուն վազքի հաստատման վազքիչները կարելի չըլլայ գտնել. անոնց մասին պէտք եղած ծանօթութիւնները քաղելով խնդիրը իր բոլոր մանրամասնութեամբ ներկայացնել որպէսզի, Կաթ. Պատր. փոխանորդարանի հետ խորհրդակցութեամբ նոյն վազքիչներուն նոր օրինակները ձեռք բերուին»: Պատասխանը հետեւեալը եղած է.– Վազքիչներն ու թէվլիէթի հէօճէթները այրած են մեծ հրդեհին. միայն յաջորդաբար վազք եղած կալուածներու վազքիչի երկու օրինակները ունինք որոնցմէ կը յայտնուի թէ վազքի հաստատման վազքիչին թուականն է 1165 Րէպիւլաքըը 22: Մեր ունեցած տեղեկութեանց համաձայն, այդ վազքիչն առնուած է Իթթիհատ Թէրաքքիէութենէն եւ վազքին պայմանն է «էլպիսէի բուհանիյէէ մէշրութ օլանա»:

«Սկիզբները պէրաբեռը Տնօրէն Խորհուրդին ներկայութեան Դասուս ուսումնարանին մէջ կ'առնէ եղեր թագրիրները եւ իր կնիքով կուտայ եղեր սէնէտները, Սահմանադրութեան հրատարակութենէն յետոյ Պատրիարքը ընդհանուր Ազգ. կալուածներու եւ վազքներու մութէվէլլի նկատուելով՝ նախ թագրիրները դպրապետին կողմէ առնուած եւ պատրիարքարանի տեղեկագրուելով սէնէտները օրուան պատրիարքին կողմէ կնքուած ու տրուած են, իսկ աւելի վերջերը թագրիրներն ալ ուղղակի պատրիարքարանի մէջ առնուած են օրուան պատրիարքին կողմէ:»

Այդ օրերուն եղած արձանագրութենէն իրագեկ կ'ըլլանք նաեւ թէ Դպրաց Դասը ունի նաեւ «Տէֆթէրհանէի վարչութեան քով վազքի գործողութիւններէ դոյացած կարեւոր գումար մը, զոր կարենալ դանձելու համար խորհուրդս դիմած է փոխանորդ Ս.ին եւ խնդրած է այս մասին հարկ եղած միջոցները ձեռք առնել:»

Չենք գիտեր թէ ի՞նչ արդիւնք ունեցած է: Այս մասին որեւիցէ արձանագրութեան մենք չենք կրցանք հանդիպիլ:

Աւելի վերջերը 1933 Մարտ 28–ին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն օրուան նախագահը Տ. Գալուստ քհնյ. Պօղոսեան, Քաղաքական Ժողովոյ Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան նախագահ Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկ. Նարոյեանի (Դպրաց Դասուն կալուածական խնդրոյ առթիւ) գրած պաշտօնագրին եւ տեսնելով, որ կեդրոնական Վարչութեան որոշման եզրափակումն է, սա մակագրութիւնը կը կարդանք. «Ժողովը որոշեց զբնահատական դիր մ'ուղղել... (Դպրաց Դասուն համար է. վ. Ք.):

1935–ին, մեր բոլոր եկեղեցիներու թաղային խորհուրդներուն նման Դպրաց Դասն ալ էվգաֆի նոր օրէնքին ենթակայ ըլլալով (Թէք մութէվէլլիութեան չըրջանին) «Մութէվէլլի Հէյէթի» մը կ'ունենայ, Դպրապետը որպէս նախագահ եւ օրուան Տնօրէն Խորհուրդն ալ որպէս խոր

հրդակեան անդամք. որոնք են Դպրապետ՝ Յակոբ Գրալեան, Անդամք՝ Սարգիս Զուլհաօղլու (Ճուլֆաեան), Արտաշէս Պէկեան, Սմբատ Իլքէր (Ճիչիկեան), Արթին Արմաղան (Յարութիւն Յարութիւնեան), Կարպիս (Ճէն) Պէրպէրեան: Այս գոյակնակը կը տեւէ մինչեւ 1950 պետական օրէնքին բարեփոխումը, ուր տեղի կ՚ունենան Թաղային խորհուրդներու ընտրութիւնը Թաղեցիներու քուէարկութեամբ: Եւ այսպէս, Դպրաց Դասը իր դարաւոր գոյութիւնը անխափան կը շարունակէ, նախնիքներէ ժառանգած աւանդը յաջորդ սերունդներուն փոխանցելու ջանադրութեամբ:

Այս մասը չփակած կուտանք նաեւ ցանկը Դպրաց Դասու այն կտակաց, որոնք գանձելի կը մնան տեղւոյն Թաղային խորհրդէն:

1.– Տօն Անուանակոչի: Ճէվահիրճի Խչտր.Է 11.–
2.– Ընծ. Ս. Ածածնի: Եազըճեանէ 26.–
3.– Տեառնընդառաջ: Տ. Յարութիւնեանէ 20.–
4.– Ծաղկազարդին: Բիշմիշեան Նազըէ 8.–
5.– Աւետման օրը: Բ. Տէվետեանէ 10.–
6.– Հոգեգալստեան: Գազազ Յովսէփէ 5.50
7.– Հոգեգալստեան: Գաբրիէլ Գաբանճըէ 16.–
8.– Գիւտ Նշխ. Ս. Գրիգորի: Գարաեան Տիրուհիէ 4.–
9.– Վերափոխումն: Ալաճաճի Մարտիրոսէ 27.–
10.– Վարագայ Խաչ: Տ. Յբբ. Վաճանեցիէ 7.–
11.– Գիւտ Խաչ: Զիւլֆի Արաէ 7.–
12.– Յիսնակի Կիրակի: Յակոբ Թովմասեանէ 9.–
13.– Որդւոց Որոտման: Տ. Յբբ. Երեցուհիէն 19.–
14.– Ս. Աստուածածնայ Բ. օրը: Թորոս Խաչատուրեանէ 2.50
15.– Վերացման Խաչի Բ. օրը: Տ. Կարապետեանէ 7.–
16.– Ած. Վկային: Աստուածատուր Հիւսենցմէ 5.–
17.– Ս. Հրեշտակապետայ: Ջէօմլէքճի Սամուէլէ 5.–
18.– Որդւոց Որոտման: Մանուէլ Յբբ. եանէ 20.–
19.– Գիւտ Նշխարաց: Գ. Պէկեանէ 20.–
20.– Թադէոս Բարթողիմէոսին: Գ. Տեվեքեանէ 20.–
21.– Պօղոս Պետրոսին: Տարեկան կըտակէ 250.–

Այս ցանկէն դուրս է Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի ամսական կտակը որ նոյնպէս ամէն ամիս Թաղային խորհուրդը պէտք է տայ Դպրաց Դասուն: Կան նաեւ 20 վագըֆներ, ինչպէս կը հաստատէր հանգուցեալ Դպրապետ Յակոբ Գըրալեան, որոնք եթէ էվգաֆին կողմէ ծախուած են եւ կամ եթէ ծախուելն այդ գործողութեան տեէն գանձուած տուրքէն որոշ բաժին մը վար կը դրուի եւ այդ դըրամներուն մուհասէպէն *ապագային տեսնուելով իրենց նպատակին պիտի յատկացուին:*

Հոս կը վերջացնենք, Դպրաց Դասուն կալուած ու կտակներու յատկացուած բաժինը, բանալու համար այն մասը որ պիտի յատկացնենք բարերարներուն:

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

Հակառակ անոր որ խուսափիլ կ՚ուզենք կրկնութիւններէ, բայց ստիպուած կ՚ըլլանք, ամէն անգամ որ անելի մը քէմ գտնուինք, ընթերցողներու ներողամտու–

Յարութիւն Ամիրա Պէզճեան

թեանը ապաւինելով, կրկնել բաներ, զորս տարբեր դէպքերու մէջ ըսած ենք արդէն. ազնիւ հոգեհոգիներ ոչնչացուցած են սկզբնական աղբիւրները եւ հեռուբաբար ակամայ պիտի բաւականանանք մեր ձեռքի տակ գտնուածներով:

Դպրաց Դասը եւ ապա Երգչախումբը մշտ առարկայ եղած են նուիրատու ազգայնոց հոգածութեան, որոնք Դասուն բրած են գոյքերու նուիրատուութիւններ որոնց անհրաժեշտութիւնը ու պահանջը ունեցեր էր Դպրաց Դասը: Օրինակ, ժամացոյց, գորգ, երգեհոն, չափատան նորոգութիւն, կրակարան եւայլն: Մենք երկար պիտի չծանրանանք այս տեսակ նուիրատուութիւններու վրայ թէեւ անոնք ալ բարոյական մեծ արժէք մը կը ներկայացնեն. որով անանուն բարերարներու չնորհիւ, մեր հաստատութիւնները կանգուն կը մնան ու պիտի մնան ալ, այլ պիտի յիշենք թիւով երեք այն անձերը որոնց մեծադիր լուսանկարները որպէս Դպրաց Դասուն բարերարներ՝ կախուած են ուսումնասրահին յատուկ մէկ անկիւնը:

Առաջինն է Յարութիւն Ամիրա Պէզճեան, որուն մասին արդէն երկարօրէն խօսած ենք: Երկրորդն է Աթանիկ էֆ. Էդնաեան որ անդամակցած է նաեւ Դպրաց Դասուն 1858էն 1862–ի շրջանին (տես 1903–ի տեսնադրութիւնը) որմէ վերջ վտխադրուած է Պէշիկթաշ իր բարեկիչատակ հօր՝ որպէսզի Էդնա Աղայի մօտ ապրի փարիզ անցած: (Մեր ելբտպա շրջանակայութեան տեսն հանդիպեցանք նաեւ փարիզի հայոց եկեղեցին, ուր տեսանք սոյն եկեղեցւոյ բարերարներու ցուցատախտակը որոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ Աթանիկ էֆ.ի անունը) եղած է որպէս բարերար, Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի շրջանէն մնացած (1828) ոսկեթել բանուած ծանրաշուք գպրաց չապիկներու նորոգութեան եւ փոքր տղոց նոր չապիկներ չինելու համար եղած դիմումին ընդառաջելով սիրով նուիրած է հինգ հազար ֆրանք: Իսկ երրորդն է Տիար Մկրտիչ Սեր վեան որ 1923–ին կարեւոր գումարով մը օժանդակած է ուսումնասրահին նորոգութեան:

Առանց մեր կողմէ բան մը աւելցնելու, 1902 Դեկտ. 22–ին եւ 1923ին Հանրապետութեան հռչակումէն չուրջ 40 օր վերջ 10 Դեկտ.ի տեսնադրութիւններն ու նամակագրութիւնները կ'ուզենք արտագրել հարազատ գոլացումը տալու համար կարգ մը անցքերու:

Աթանիկ էֆ. Էգնաեան

Դպրապետ Միհրան Էֆ. Տ. Ահարոնեան եւ փոխ դպրապետ Խաչիկ Էֆ. Խանճեան, Երաժշտապետ Գրիգոր Էֆ. Մէհմէթէրեանի հետ շապիկներու շինութեան եւ նորոգութեան խնդրոյն վրայ կարծեաց փոխանակութիւն ընելով, Մէհմէթէրեան Էֆէնտի կ'առաջարկէ Սրբազան Պատրիարք Հօրմէն (Մաղաքիայ Արքեպիսկ. Օրմանեան) յատուկ գրութեամբ խնդրել որպէսզի ի Փարիզ հաստատեալ նախկին դպիրներէն մեծահարուստ Աթանիկ Էֆ. Էգնաեանի բարեսիրական զգացմանց կոչում ընել շուրջ չորս հազար Փրանքի նուիրատուութեան մը համար եւ կ'որոշուի Ս. Պատրիարք Հօր յղել հետեւեալ նամակը:

«Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր,

Ձեր Բարձր Սրբազնութեան Պատրիարքութեան աթոռը բարձրանալու բարեբաստիկ թուականէն ի վեր՝ Պատրիարքարանը, Մայր Եկեղեցին եւ յարակից շէնքերը գրեթէ հրաշիւք վերանորոգուեցան եւ այս Ձեր Բարձր Սրբազնութեան շինիչ եւ ծաղկեցնող ձեռաց արդիւնքն է: Մայր Եկեղեցւոյ արդի շքեղութեան մէջ եթէ կայ բան մը որ տիրող գեղեցիկ ներդաշնակութիւնը կ'աւրէ այն ալ դպրաց շապիկներու աչքառու հնութիւնն է: Դպրաց Դասս հակառակ իւր բուռն փափաքին, ի վիճակի չէ անհրաժեշտ նորոգութեան ձեռնարկելու իւր արդի նիւթական անձուկ միջոցներով, եւ այս կրկնակի ցաւ կ'ազդէ մեզ, մտածելով որ այդ հինցած շապիկները անզուգական բարերար Գալեղ Ամիրայի յիշատակն են եւ թէ սկսած են անգործածելի դառնալ, մոռացութեան մատնելով նաեւ շինող բարերարին յիշատակն:

«Այս պայմաններու մէջ Դասս տարբեր միջոց չունէր եթէ ոչ ակնարկ մը նետել այն ազգայիններուն վրայ որոնք երբեմն դպրութիւնը սիրած էին եւ որոնց յիշատակն ալ մեր մէջ վառ մնացած է միշտ: Այդ անուններուն ամէնէն քաղցրն է մեզ համար Էգնաեան Աթանիկ Էֆ.ի անունը որ երբեմն իբր դպիր մասնակցած է Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն, հանգուցեալ երաժշտապետ Արիստակէս Յովհաննէսեանի աշակերտած է, իւր գեղեցիկ ու գրաւիչ ձայնով «Թագաւոր յաւիտեան» երգած է եւ որու հագած շապիկն ալ ցարդ Դասս յարգանօք կը պահէ: Սրբազան Հայր, Դպրաց Դասս դիմանալով Ձեր մեծագործ ոգին, կուգայ թախանձագին խնդրել որ բարեհաճիք միջնորդ կանգնիլ եւ Դասուս խնդրանքը ներկայացնել Ձեր հարազատ զաւկին՝ Էգնաեան Էֆ.ի խնդրելով որ բարեհաճի իբր իւր դպրութեան յիշատակ շապիկներու նորոգութեան անհրաժեշտ գումարը չորս հազար Փրանք, Ձեր Սրբազնութեան նուիրել, Ձեր իսկ ձեռօք շապիկներու նորոգութեան համար, որով անոյշ յիշատակներու թանգարանն եղող Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ինքն ալ իրաւամբ պիտի ունենայ անմոռանալի յաւերժական յիշատակ մը:»

Նամակը ստորագրած է Դպրապետ Միհրան Տէր Ահարոնեան:

Չենք գիտեր թէ Օրմանեան Ս. Պատրիարքը ի՞նչպիսի նամակ մը գրած է Աթանիկ Էֆ.ին, բայց ունինք երեք նամակներու օրինակները որոնք հետեւեալներն են: Առաջինը՝ Մաղաքիա Արքեպիսկ. Պատրիարքի ստորագրութիւնը կը կրէ որուն թուականն է 11 Ապրիլ 1903, ուղղեալ առ Մեծապատիւ Միհրան Էֆ. Տէր Ահարոնեան. Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ, «ուրախ եմ աւետել որ Ազն. Աթանիկ Էֆ. Էգնաեան ի պատասխանի մեր գրոյն հաճած է չորս հազար Փրանք մեր տրամադրութեան ներքեւ դնել շապիկներու նորոգութեան համար: Ուստի կը խնդրեմ որ Տնօրէն Ժողովով երեք անձ որոշէք որ մեր նախագահութեամբ այդ նորոգութիւնները գործադրեն եւ կարգադրեն: Օրհնաձայն ողջունիւ սիրոյ մնամ աղօթարար Պատրիարք Կ. Պոլսոյ»:

Սոյն նամակին կցուած է Աթանիկ Էֆ. Էգնաեանի այն նամակը որ Փարիզէն ուղղուած է Ս. Պատրիարք Հօր.

«Բարձրաշնորհ Ս. Պատրիարք Հայր,

Շատ կը ցաւիմ թէ քաղաքէս բացակայ ըլլալով Ձեր Սրբազնութեան փափա-

քանաց եւ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն խնդրանաց շապիկներու նորոգութեան համար չորս հազար ֆրանք կ'ուղարկեմ որ ներփակ գրոյս պիտի գտնէք մէկ չէք Վահան էֆ. Եսայեանի վրայ քաշուած: Մատչելով ի համբոյր Ձեր Ս. աջոյն խոնարհ ծառայ Աթանիկ Էգնաեան»:

Իրաց այս կացութեան Տնօրէն Խորհուրդը անմիջապէս կ'որոշէ Դպրաց Դասու կողմէ Գրիգոր Մէհթէրեան, Ներսէս Քէօշէեան եւ Բարշամ Պէրպէրեան էֆէնտիներէ յանձնախումբ մը կազմել շապիկներու շինութեան եւ նորոգութեան ձեռնարկելու համար եւ առ այդ հետեւեալ նամակը կը գրուի Աթանիկ Էգնաեանի որուն թուականն է 22 Ապրիլ 1903:

«Ազնուաշուք էֆէնտի,

Անհուն խնդութեամբ ստացանք այն չորս հազար ֆրանքի նուէրը՝ զոր Ձեր Ազնուութիւնը բարեհաճած էր ղրկել Ա. մեն. Սրբազան Պատրիարք Հօր շապիկներու նորոգութեան համար: Դպրաց Դասուս շնորհակալութիւնն անբացատրելի է ոչ միայն նիւթական պատկառելի նուէրին համար, այլ նաեւ այնու, մեծ հաւատիկ մը եւս տուիք թէ՝ հակառակ ընկերական դասակարգին բարձրաւանդակը գտնուելնուդ, միշտ նոյն հոգածութիւնը, գորովն ու սէրը կը տածէք Դասուս եւ դպրութեան նկատմամբ: Երջանկայիշատակ Գազէզ Ամիրայէ վերջ Դասուս համար մեծագոյն բարերարը կը հանդիսանաք եւ երջանիկ ու հպարտ պիտի թողուք զմեզ՝ եթէ հաճիք Ձեր լուսանկար պատկերն ալ ղրկել, որու մէկ մեծադիր օրինակը կը փափաքինք ունենալ Դասուս սրահը Գազէզին քով ոչ միայն իբր յուշարձան Ձեր մեծագործութեան, այլ նաեւ երաշխիք մ'ալ թէ Դպրութիւնը այս տարուան մէջ իսկ իր համակրողներն ու բարերարներն ունի Ազգին փառքն ու պարծանքը կազմող զաւակներէն: Իբր երախտագիտութիւն, Դասուս միահամուռ բաղձանաց համաձայն՝ շապիկներու վերաշինութենէ վերջ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցուի Ձեր երջանկայիշատակ ծնողաց եւ համայն ննջեցելոց հոգւոց համար, այսու անգամ մը եւս հանդիսաւորապէս պիտի կրկնենք մեր սրտաբուխ օրհներգներն ու շնորհապարտ զգացումներն՝ զորս կը տածենք առ Ձեզ: Մնամ խորին յարգանօք Դպրապետ Դպրաց Դասու Մայր Եկեղեցւոյ՝ Միհրան Տ. Ահարոնեան»:

Ինչպէս կը տեսնուի փոխանակուած այս նամակներէն, թանկարժէք այդ շապիկներուն նորոգութեան եւ պզտիկներու յատուկ նոր շապիկներու շինութեան համար նախատեսուած ծախսը չորս հազար ֆրանք էր մինչդեռ վերոյիշեալ գործին համար հինգ հազար երկու հարիւր ութսուն եւ եօթը կէս ֆրանք ծախսուեր էր. նուիրատուէն հազար ֆրանք եւս խնդրելու համար Դպրապետը 15/28 Յուլիս 1903-ին Օրմանեան Պատրիարքին կ'ուղարկէ հետեւեալ խնդրագիր պաշտօնագիրը:

«Ձեր Բարձր Սրբազնութեան շնորհիւ եւ Էգնաեան առաքինասէր Աթանիկ էֆէնտիի առատաձեռնութեամբ Դպրաց Դասուս շապիկներու նորոգութեան ձեռնարկեցինք: Շատ գոհ ենք որ, Սրբազան Հայր, նորոգութիւնը Ձեր գնահատելի եւ նուրբ ճաշակովը կատարուելով, շապիկները իրենց հին վիճակէն աւելի սքանչելի եւ գեղակերտ եղան, եւ պատուաբեր նուիրատու ազգային բարերարին: (Աթանագինէ Էգնաեան՝ Պէզճեան Մայր վարժարանի վերաշինութեան բարերարներէն եղած է Թաւշանճեան Յովհաննէսի հետ. Վ. Ք.):

Միայն Սրբազան Հայր, շապիկներու նորոգութեան առթիւ մեր զգացած ուրախութիւնը անխառն չմնաց, քանի որ նուիրեալ գումարը անբաւական եկաւ, թէեւ ամէն կարելի խնայողութիւն ի գործ դրինք, ինչպէս կ'երեւայ ներփակեալ հաշուեցոյցէն: Մեր զգացած անձկութիւնը մեծ է, Սրբազան Հայր, մէկ կողմէն չենք կրնար նուիրահաւաքութեամբ ամբողջացնել գործը՝ որուն գրեթէ ամբողջ ծախ

քը վճարած է Էգնաեան Էֆէնտի, միւս կողմէ համարձակութիւն ալ չունինք կըրկին դիմելու իրեն, պակաս գրեթէ հազար երեք հարիւր ֆրանքի գումարը խընդրելու, ցաւալի անպատեհութիւն մը որ մեր սխալ գնահատումէն միայն յառաջ եկած է:

Իրաց այս վիճակին մէջ, Սրբազան Հայր, իբր գորովագութ Հայր մը եւ լուսամիտ մենտոր մը Ձեր Բարձր Սրբազնութեան կը դիմենք, խնդրելով որ մեզ այն դժուարին կացութենէն փրկելու շընորհ ընէք, հաճեցնելով Ձեր հայրական սիրովը Ձեր հարազատ որդին՝ բարեսէր Էգնաեան Էֆէնտին:»

Թէ ինչպիսի պատասխան մը տրուած է 1903-ին գրուած այս նամակին յստակ տեղեկութիւն մը չկրցինք ունենալ այդ մասին, միայն թէ ճիշդ քսան տարի վերջ Դասուն Ուսումնարանին վերաշինութեան առթիւ փոխ դպրապետ Միհրան Գարագաշի խօսած մէկ ճառէն կը տեղեկանանք թէ Էգնաեան Էֆէնտին սիրով ամբողջացուցած է, չափիկներու նորոգութեան համար չորս հազար ֆրանքի իր նըուիրատուութիւնը հինգ հազարի բարձրացնելով:

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դպրաց Դասուն հիմնարկութենէն մինչեւ 1828 Դասուն Ուսումնարանին մասին վճռական տեղեկութիւն մը չունինք բայց որոշապէս գիտենք թէ Եկեղեցւոյ վերաշինութեան հետ Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեանի թելադրութեամբ իր ժամանակին լաւագոյն սրահը ունեցած է, մինչեւ այն թուականը ուր, հրդեհը անգամ մը եւս մոխիրի վերածած է ուսումնարանը, որ 1865-ին վերաշինուած է ճարտարապետ Կարապետ Ամիրա Պալեանի (1800 – 1866) կողմէ եւ Դպրաց Դասուն նիւթական միջոցներովը: 1923-ին ճարտարապետ Սարաֆեանի ձեռամբ եւ նիւթական կարեւոր բարերարութեամբը Մկրտիչ Սէրվեանի հիմնապէս կը նորոգուի, իսկ 1952-ին ճարտարապետ Զարդարեան կ'ընդարձակէ ու պէթոնի կը վերածէ շէնքը որուն ծախքը Դպրաց Դասը իր միջոցներով ապահովել կ'աշխատի: Եւ ըստ ծրագրի որոշ ու կարեւոր մասերը կը վերաշինուին ու տասը տարի վերջ 1962-ին ալ իր լրումին կը հասնի:

Ուսումնարանի շինութեանց մասին կ'ուզենք կարգ մը մանրամասնութիւններ տալ որոշ գաղափար մը կազմելու համար: Այս անգամ եւս պիտի օգտուինք արձանագրութիւններէ կամ հանդիսութեանց առթիւ եղած արտայայտութիւններէ:

Անկախութեան պատերազմէն վերջ, 1923 Հոկտեմբեր 29-ին Հանրապետութեան հռչակումէն քառասուն օր վերջ 9 Դեկտեմբեր 1923-ին Դպրաց Դասուն ուսումնարանին վերաշինութենէն վերջ բացման հանդէսը մեծ շուքով տեղի ունեցած է նախագահութեամբ Պատրիարքական տեղապահ Բարձրշնորհ. Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս Արսլանեանի: Ներկայ գտնըւած են բարերար Տէր եւ Տիկ. Մկրտիչ Սէրվեան իրենց զաւակներով, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Թօփալեան, Տիար Գէորգ Թորգոմեան, Պրուսայի երեւելիներէն Տիար Գառնիկ Ճիչմանեան, Տեսուչ Խորհրդոյ կողմէ ներկայացուցիչներ, զանազան թաղային խորհրդոյ անդամներ, մամուլի ներկայացուցիչներ, համակիրներ ու խուռներամ երկսեռ ժողովուրդ:

Եկեղեցական արարողութեանց աւարտումէն վերջ թափօրը՝ որուն կը հետեւէին քահանայից դասը, պատարագիչ Հայր Սուրբը եւ Տեղապահ Սրբազանը՝ բոլորն ալ զգեստաւորեալ, ինչպէս նաեւ մասնաւոր հրաւիրեալներ եւ խուռներամ ժողովուրդը կ'ուղղուի դէպի Ուսումնարան, նորակառոյց ընդունելութեան սրահը որ այս առթիւ վայելչօրէն զարդարուած էր. տեղի կ'ունենայ Խաչահանդիսի հանդիսաւոր արարողութիւն: Հանդէ-

ւին կրօնական մասը այսպէսով աւարտելէ յետոյ, նախ խօսք կ'առնէ Դասուն փոխդպրապետ Տիար Միհրան Գարագաշ (դըպրապետ Միհրդատ Համբարձումեան այդ շրջանին արտասահման կը գտնուէր Վ. Ք.) որուն խօսած ճառէն կ'արտագրենք գլխաւոր մասեր։

«Մարմին մը կ'ապրի իր օսկորներով միայն, անոնցմով է որ կ'ստանայ իր կենսունակութիւնը, իր ներքին կազմակերպութիւնը։ Ճիշդ այսպէս են ազգերը, կենսունակ են. ապրելու կամք ու գոյութիւն ունին միայն անոնք՝ որոնք օժտուած են զանազան հաստատութիւններով, եկեղեցական, կրթական, մարդասիրական եւ այլն հիմնարկութիւններով։

«Այս փոքրիկ յառաջաբանը ուզեցի ընել այս առթիւ, խորհելով թէ գուցէ ըլլան ոմանք՝ որոնք իրաւունք տան իրենց մտածելու թէ՝ ներկայ դժուարին օրերուն մէջ, երբ ամէն անհատի ուշադրութիւնը դարձած է ուրիշ նիւթի վրայ, երբ ամէն ոք տագնապալի վայրկեաններ կ'ապրի գրեթէ, կը գտնուին անդին մարդեր՝ որոնք Դպրաց Դասուն պէս զուտ հոգեւոր հիմնարկութիւնով մը կ'զբաղին, կամ անոր նիւթական ու բարոյական բարգաւաճումին համար ջանքեր ի գործ կը դնեն։ Կը խորհիմ թէ, այսքան ծանր ու դառն փորձառութիւններէ յետոյ եթէ կան դեռ այլապէս խորհողներ՝ անոնք կը գործեն մեծագոյն սխալը։ Ես պիտի համարձակիմ դուրս ելլել իմ համեստութեան շըրջանակէս, եւ յայտարարել հոս թէ, յետ այսու մեր գործունէութեան գետինը այս է, կրթական, եկեղեցական, մարդասիրական։ Ու այդ սկզբունքներուն շուրջ զարգացնել ու ամրացնել այն բոլոր հիմնարկութիւնները մեծ կամ փոքր որոնք իրենց օժանդակութիւնը կը բերեն ընդհանուր գործին։ Փոքրիկ յետադարձ ակնարկ մը մեզ պիտի համոզէր թէ այս եղած է մեր պատուական նախնեաց ուղղութիւնը, մեր հեռատես, շրջահայեաց եւ իմաստուն նախնեաց՝ որոնք գերազանցապէս կ'ըմբռնէին կացութիւնը ու մեր ժողովուրդին իսկական շահերը։ Եկեղեցի, Դպրոց, Դըպրեվանք, Հիւանդանոց, Դպրաց Դաս, ահա՛ այն հիմնարկութիւնները, որոնց շուրջ կ'ուզէին բոլորել մեր ժողովուրդին բովանդակ ուշադրութիւնը։

«Այս ուղղութեան արդիւնք էր որ 200 տարիներ առաջ 1719 թուականին գլխաւորութեամբ Եսուփ Չէլէպիի կը հիմնուի Մայր Եկեղեցւոյ Դասը։ Սովորական անձ մը չէր Եսուփ Չէլէպին, ժամանակին ամենազդեցիկ ու դիւանագէտ անձնաւորութիւնն էր որ անձնական յարաբերութիւններ կը մշակէր նոյնիսկ Վեհափառ Սուլթանին հետ, ու այդ մեծ բարեկամութեան արձագանգը երկար ատեն կ'ապրէր մեր ժողովրդեան բոլոր խաւերուն մէջ «Եւ խօսէր ընդ Արքայի» բացատրութեամբ։

«Դարձեալ այդ գեղեցիկ ուղղութեան արդիւնք էր որ ուրիշ պետական անձ մը՝ մեծ Ամիրան Պէզճեան, իր համազգային բարեգործութիւններով, երկրին ու պետութեան մատուցած իր անդին ծառայութիւններով հռչակ ու համբաւ ստացած այդ մեծ հայը, իր բազմաթիւ ծառայութիւններուն մէջ չմոռցաւ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը։ Տուաւ անոր նոր կազմակերպութիւն մը, նուիրեց անոր թանկարժէք զգեստներ, ու անոր ապագան միանգամ ընդ միշտ ապահովելու համար ամսական գումար մըն ալ կապեց դպրական պէտքերուն յատկացուելու համար։ Եւ բարոյական ապտակ մը տալու համար բոլոր անոնց՝ որոնք արհամարանք ունէին հանդէպ դպրութեան, շապիկ հագաւ, դպիրներուն գլուխը անցաւ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ու այդ կերպով անձին օրինակովը բարձրացնել ուզեց Դպրութեան վարկը։

Դպրաց Դասը իր ծոցէն կը հանէ ու կ'ունենայ ականաւոր Դպրապետներ, ինչպէս Թագւորեան Նշան աղա, Փէհլիվանեան Յովսէփ, նոյնպէս նշանաւոր երաժիշտներ Պապա Համբարձում Լիմոնճըեան, Արիստակէս Յովհաննէսեան, Նիկողոս Թաշճեան, Գրիգոր Մէհթէրեան եւ

Մեծանուն Օրմանեան Պատրիարք եւ իր նուիրած օռկը

այլք, որոնք Հայ եկեղեցւոյ երգեցողութեան զարգացման ու կանոնաւորման անուրանալի ծառայութիւններ մատուցին։

«Ամիրայական հովանին ու պաշտպանութիւնը ընդ երկար վայելելէ յետոյ, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը ուշադրութեան ու հոգածութեան առարկայ կ'ըլլայ նաեւ ուրիշ իմաստուն ու դիւանագէտ անձի մը Օրմանեան Պատրիարքին։ Նա՝ գերազանցապէս գիտակ իր հօտին պէտքերուն, ու խորապէս համոզուած թէ այս ժողովուրդը իր եկեղեցիով, իր կրթական ու մարդասիրական հիմնարկութիւններով կարող է պահել իր գոյութիւնը ինքզինքը նուիրած էր բոլորանուէր այդ ուղղութեան։ Ու Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը այդ միջոցին բոլորեց իր ամէնէն բարգաւաճ ու փայլուն շրջանը, իր ծոցին մէջ հաշուելով աւելի քան եօթանասուն դպիրներ։ Օրմանեան Պատրիարք իր համակրանքին գործնական արտայայտութիւն մը տալով Դասուս նուիրած է երգեհոն մը առ ի խրախոյս։

«Հանգուցեալ բարերարները յիշատակելէ յետոյ երախտագիտական պարտք մ'է մեզ համար յիշել այս հանդիսաւոր առթիւ անունները այն պատուական անձերուն որոնք ոչ նուազ սատարած են Դըպրաց Դասու պայծառութեան իրենց կարեւոր նուիրատուութիւններով։ Օրմանեան Պատրիարքի օրով երբ մեծ Ամիրային շապիկները մաշած եւ բազմահոլով տարիներու ընթացքին զրկուած էին իրենց նախկին շքեղութենէն, Դասուս երբեմնի Դըպիր, այժմ Փարիզաբնակ Տիար Աթանիկ Էգնաեան, պատուական հայը, իր ազգական նոյնքան ազնուահոգի Տիար Յովհաննէս Թավշանճեանի հետ ինքնայօժար՝ Դասուս տրամադրութեան ներքեւ դրաւ հինգ հազար Ֆրանքի գումար մը, անով նորոգելու համար Գաղէզի հինաւուրց շապիկները։ Եւ արդարեւ Դպրաց Դասս այդ գումարով կարողացաւ իրենց նախատիպարէն աւելի շքեղութեան հասցնել զանոնք։ (Շուրջ վերջին երեսուն տարուայ ընթացքին Թաղեցի բարեսէր Տիկիններ մանաւորաբար Օրիորդ Տէօշէմէճեան քոյրերը սիրայօժար ու առանց ակնկալութեան շապիկներու նորոգութիւնը կատարած են Վ. Ք.)։

«Վերջին տարիներս Դասս մտահոգութեամբ կը տեսնէր որ իր շէնքը տարիներու ընթացքին քայքայուն վիճակ մը

1952–ին Ուսումնարանի բացման հանդիսութեան առթիւ խաչահանգիստ կը կատարէ Տ. Գարեգին Աբեղայ Գազանճեան "այժմ Աւստրալիոյ առաջնորդ եւ Արբեպիսկոպոս": Օրուան Պատրիարք Տ. Գարեգին Արբեպիսկ. Խաչատուրեան Դըպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբին կենաց բաժակ կը բարձրացնէ:

նստացած էր: Մեր ամէնուս վրայ պարտք կը ծանրանար կանգուն պահելու համար այս գարաւոր հաստատութիւնը՝ վերաշինութեան վրայ խորհելու, որ անխուսափելի կը դառնար տակաւ: Միջոցնիս թէեւ անբաւական, բայց վստահելով մեր հաւարակութեան եկեղեցասէր խաւերուն, ձեռնարկեցինք գործի:

«Տեղապահ Սրբազանին հնարհիւ ունեցանք յանձին Տիար Մկրտիչ Սէրվեանի նոր բարերար մը, որ կարեւոր գումարով մը չինութեան մասնակցած էր. թէեւ գոր ծին ուսարտին Դպրաց Դասը կ'ունենար երկու հարիւր ոսկւոյ մօտ գումար մը իրրեւ պարտք (այդ ատեններուն հինգ հարիւր ոսկիով կարելի էր միջակ տուն մը ծախու առնել Վ. Ֆ.) բայց Մկրտիչ Սէրվեան սիրով կը վճարէ նաեւ այն պարտքը երկու հարիւր ոսկին եւ այսպէս կ'ամբողջացնէ հինգ հարիւր ոսկին մեծ ուրախութիւն պատճառելով ներկաներուն: Մկրտիչ Սէրվեան իր մեկնումի պահուն կ'ըսէ.

«Այսօր կեանքիս երկրորդ երջանիկ օրն էր որ ապրեցայ»:

Ժամանակի ընթացքին, այս սրահն ալ կը սկսի անբաւական դալ, ու գոհացում տալու համար օրուան պահանջքներուն, 13 Մարտ եւ 29 Յուլիս 1949–ի Դըպրաց Դասու ընդհանուր ժողովներուն մէջ օրակարգի նիւթ կ'ըլլայ ուսումնարանը ընդարձակելու հարցը, որ սկզբունքով կ'ընդունուի չուսով: Այդ գործին իրակա նացման համար Դպրաց Դասը մասնաւոր յանձնախումբ մը կը կազմէ իր հետեւեալ անդամներէն.

Պատուակալ Նախագահ Դպրապետ Յակոբ Գրալեան, Ատենապետ Տօքթ. Նուպար Փէչամալճեան, Տնօրէն Խորհրդոյ Նախկին Ատենապետներէն Սարգիս Ճուլֆաեան եւ Գրիգոր Փափազեան, Նախկին Տնօրէն Խորհրդոյ անդամներէն Սմբատ Շիշմիկեան, Պարթեւ Զաքըրեան, Վարդգէս Դշխոյեան եւ Նիկողոս Մարաշլեան:

Շինութեան յանձնախումբը Տնօրէն Խորհրդոյ հետ գործակցաբար Դպրաց Դասուն միջոցներով գործը գլուխ հանել կ'աշխատի, աշխատանքները յաջողութեամբ կը պսակուին եւ սրահին բացումը 3 Փետրուար 1952–ին կիրակի օր կը կատարուի կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով:

1952–ին Ուսումնարանի բացման օրը սրահը հիւրերուն կ'սպասէ:

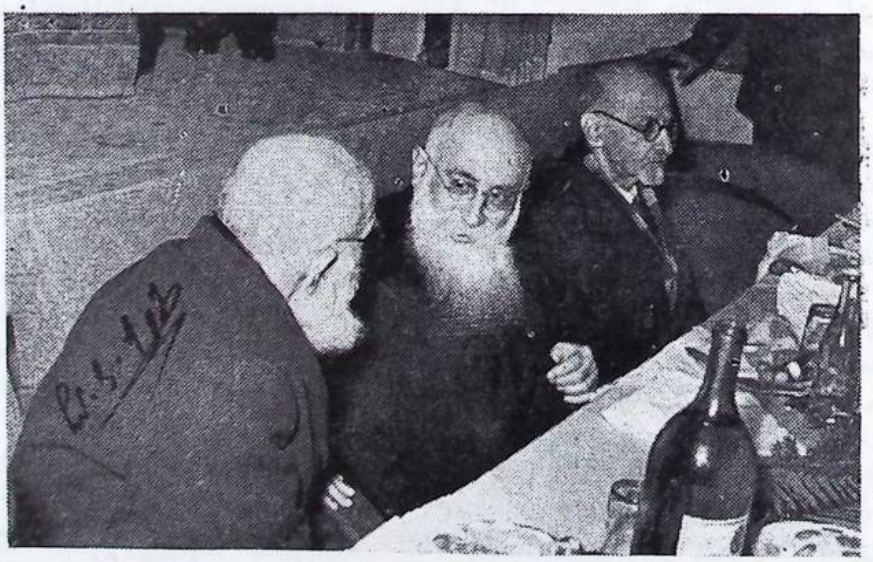

Տ· Գարեգին Պատրիարք կը ևախագահէ աշխարհիկ հանդիսութեան իր շուրջն ունենալով Տ· Հմայեակ Ծ· վրդ· Պախթիեարեանն ու Փրոֆ· Էտկար Մաճասը:
"Այժմ երեքն ալ վախճանած"

Իսկ 1962–ին եւս, 1952էն թերի մնացած մասերը լրացնելու եւ ըստ ծրագրի ուսումնարանէն ներքին յարդարումը ընելու կը ձեռնարկուի նախորդ յանձնախումբին ձեռամբ. Դպրաց Դասուն նիւթականը թէեւ թոյլատու չէր այդ ծախքերը գլխադրուելու, բայց անդամներէն ոմանք առանց ակնկալութեան ներքին փոխատուութիւն մը կ՚ընեն եւ այսպէս գործը իր լրումին կը հասնի: Բացումը հանդիսաւորապէս կը կատարուի 4 Նոյեմբեր 1962 Կիրակի օր Ամենապատիւ Տ. Շնորհք Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ, նոյն օրը կը կատարուին նաեւ Դպրաց Դասուն 243րդ եւ Գողթան Երգչախումբին 38րդ կրկնակ տարեդարձները:

Բոլորովին կամքէ անկախ զանազան պատճառներով 1961–ին կարելի չէր եղած տօնել Դասուն ու Երգչախումբին կրկնակ տարեդարձները եւ 14 Յունուար 1962–ին հիւրաբար քաղաքս գտնուող Անթիլիասի նախկին Կաթողիկոսական Տեղապահ Բարձր. Տ. Խադ Արքեպիսկ. Աջապահեանի նախագահութեամբ կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններ տեղի ունեցան Մայր Եկեղեցւոյ եւ ապա Դասուն Ուսումնարանը: Այս առթիւ Տօքթ. Նուպար Փէչտիմալճեան Տնօրէն Խորհրդոյ անունով կարդաց ուղերձ մը, որուն գլխաւոր մասերը կուտանք.

Որքան իմաստալից է այսօր վերյիշել արաբ բանաստեղծին այն խօսքը «ով որ ինծի գիրը կամ բան մը սորվեցուց. զիս յաւիտենապէս իր ծառան ըրաւ». եւ իրաւամբ այս դարաւոր ու փառաւոր ուսումնարանը, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց եւ Գողթան Երգչախումբին շատ բան է սորվեցուցեր, որոնք իրենց հիմնարկութեան թուականէն ի վեր միակ նշանաբան մը ունեցեր են. ծառայել Եկեղեցիին, ծառայել Ազգին, ծառայել *անհատին ընկերային, բարոյական եւ ինչո՞ւ չէ քիչ մըն ալ մշակութային վերելքին, ընթացեր են անխոտոր ուղիէ մը, ու եթէ պրպտենք անցեալի իրենց պատմական ժամանակաշրջանը դիւրաւ կը տեսնենք թէ բացարձակապէս հեռու քաղաքական եւ հատուածական նկարագրէ, համերաշխութեամբ եւ համագործակցութեամբ հոգեւին հետապնդեր են ազնուական եւ կենսական նպատակ մը.* կանգուն պահել Հայաստանեան *Առաքելական Ս. Եկեղեցին: Այս ուսումնարանը դարերու ընթացքին եղեր է տաքուկ բոյնը գիտակից երիտասարդութեան մը. որ հետեւեր է իր Եկեղեցիին փառքը կազմող սրբաչունչ երգերու ուսուցման. ազնուացնելով միանգամայն իրենց նկարագիրը, հոս զօրացեր է իւրաքանչիւր անդամի երաժշտական ճաշակը, ու սրբազան երգերով աւելի կապուեր է իր Եկեղեցիին ու իր հաւատքին:* Դպիրը եղեր է զարդը կամ վարդը *իր Եկեղեցիին. ու երբ խորհինք թէ առանց վարդի վարդաստան չըլլար, առանց դպիրի ալ եկեղեցին փայլուն չըլլար:*

Հետեւաբար Դպրաց Դասերու կամ Երգչախումբերու հաւաքավայրերը կարելի է նկատել տեսակ մը մշակութային կեդրոններ հոգ չէ թէ կրօնական գետնի վրայ, մշտավառ լոյսի աղբիւրներ, Դ. Դասը Մայր Եկեղեցւոյ եւ անոր փառքը ամբողջացնող «Գողթան» Երգչախումբը, ու այս երկուքին յառաջդիմութեան օրրան հանդիսացող այս փառաշուք ուսումնարանը, իսկապէս սրբազան *եւ վեհափայլ տաճար:*

Մեծայարգ ներկաներ, առիթը եկած է յիշեցնելու թէ չաշխատող երկաթը կը ժանգոտի, Տնօրէն Խորհուրդս ալ աջակից ունենալով անձնուէր եւ արժէքաւոր խորհրդականներ Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեանը եւ Պր. Վահէ Ջնտանճեանը, գլխաւորութեամբ իր սիրելի դպրապետ Պր. Սմբատ Շիշիկեանի կարելին կ՚ընէ անհրաժեշտ դասաւանդութիւններով վառ պահելու իր անդամներուն հետաքրքրութիւնը, պատարագի, աշխարհիկ երգերու եւ չարականագիտութեան տեսակէտով, ու այս նպատակաւ գրեթէ միշտ գոհացում տուած է Իսթանպուլի, նոյնիսկ ամենահեռաւոր թաղերու եկեղեցիներէ եղած հրաւէրներուն:

Միւս կողմէ ընդհանրապէս գիտակից մարդոց ու մասնաւորապէս հանրային գործիչներու համար անհրաժեշտ պարտադրանք մըն է իրենց նախորդներէն ժառանգած նիւթական թէ բարոյական կալուածներու վրայ բան մը աւելցնելով յաջորդներուն փոխանցել. ասիկա յառաջդիմութեան գլխաւոր սկզբունքն է: Մենք ճիշդ տասը տարիներ առաջ 1952–ին, մեր նախորդներէն մեզի փոխանցուած փոքր սրահը մեր ոյժերուն ներած չափով ընդլայնեցինք, այսօր ուրախութեամբ կուգանք տեղեկացնել թէ պատուարժան Թաղական Խորհրդոյ թոյլտուութեամբ ծրագրած ենք մեր ուսումնարանին առաջամասը աւելի արդիական ձեւի մը վերածել. աչքի առջեւ ունինք խոչընդոտ եւ դժուարութիւն, բայց ունինք նաեւ անեղծապարծ մուրճերով զրահուած շինարար ժողովուրդ մը որ կը զօրեղնէ մեզ հարթելու բոլոր խոչընդոտները, անվարան ու անվհատ իրագործելու համար մեր շինութեան ծրագիրը որ այնուհետեւ կ'ըլլայ թեթեւ եւ հաճելի նպատակ ունենալով օգտակար ըլլալ հայ դպրոցին, ապահովելով անոր տաքուկ անկիւն մը, մաքուր ու գիտակից մթնոլորտ մը ազդակ հանդիսանալով հայ երաժշտութեան զարգացման եւ հայ եկեղեցւոյ փայլին տեւականացման, որուն յաջողութիւնը պիտի ըլլայ մեր ամէնուս վարձատրութիւնը եւ փառքը:

Խօսքս վերջացնելէ առաջ, խղճի եւ հոգիի անոյշ պարտք մը կը զգամ առաջարկելով մէկ վայրկեանի յոտնկայս յարգանքի լռութեամբ ոգեկոչել յիշատակը մեզմէ անդարձ բաժնուող բոլոր ընկերներուն:

Կը փափաքինք մեր շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան տուրքը մատուցանել մեր Ժողովրդավար Թուրք Հանրապետութեան ազնուօրդի եւ մարդասէր Նախագահին եւ հոգածու կառավարութեան որ միշտ դիւրութիւն կ'ընծայէ մեր մշակութային եւ կրօնական զարգացման համար եղած ջանքերուն: Ամենախորին շնորհակալութիւն հիւրաբար քաղաքս գտնուող Բարձրաշնորհ Տ. Խաղ Ս. Արքեպիսկոպոս Աջապահեանի որ սիրայօժար ընդունելով մեր հրաւէրը իր նախագահութեամբ պատուեց եւ փայլք աւելցուց մեր հանդիսութեանց: Շնորհակալութիւն արժանայարգ քահանայ հայրերուն, հայ մամուլին, Մայր Եկեղեցւոյ պատուարժան Թաղական Խորհրդոյ որ երբեք չի զլանար իր աջակցութիւնը: Շնորհակալութիւն մանաւանդ Երգչախումբի անձնուէր վարիչ Տօքթ. Տիգրան Սամիկոնեանի որ կարելին կ'ընէ Երգչախումբս իր բարձրագոյն մակարդակին հասցնելու համար. նոյնպէս իմ բոլոր ընկերներուս ջերմագին զգացումներուն թարգման հանդիսանալով շնորհակալութիւն հոս գտնուող մեր մեծայարգ հիւրերուն, որոնք չի մերժելով մեր հրաւէրը եկան փայլք աւելցնել մեր այս օրուան տարեդարձի հանդիսութեանց:

Եւ վերջապէս 4 Նոյեմբեր 1962–ին Դպրաց Դասուն Ուսումնարանը, այսօրուայ իր ներկայանալի վիճակով, իր լրումին կը հասնի: Բացման ու կրօնական –աշխարհիկ– հանդիսութեանց կը նախագահէ Ամենապատիւ Տ. Շնորհք Ս. Պատրիարք Հայրը: Պատարագը կը մատուցանէ Տ. Խորէն Վրդ. Էմիրզեան (վերջը՝ Ծ. Վ. ու Եպիսկոպոս եւ ապա կարգաթող), ներկայ կ'ըլլան նաեւ Տ. Տ. Վահրիճ Արեղայ Գազանճեան, Կարապետ, Յարութիւն եւ Վրթանէս քհնյ. հայրերը: Աւուր պատշաճի խօսուած քարոզէն եւ պատարագէն յետոյ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ:

Զանազան Թաղային խորհուրդներու, Թաղին մէջ գործող բոլոր մարմիններու, քոյր միութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչներ ինչպէս նաեւ ներկայ հրաւիրեալներ ու համակիրներ կ'առաջնորդուին դէպի ուսումնարան որուն բացումը կը կատարէ Ս. Պատրիարքը եւ այս առթիւ կ'ըսէ. «Շատ ուրախ եւ երջանիկ տրամադրութեամբ բացումը կը կատարեմ այս սրահին, կը մաղթեմ որ ան ըլլայ տաքուկ

ԱՐԱ
Ն ՕՐԱԹԵՐԹ
ԱՆ ԳԻՆ 25 ՂՐՈՒՇ

1962
ՆՈՑԵՄ.
5
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

ՄԱՐՄԱՐ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՁԱՍԱՀՄԱՆ Տարեկան 135 Լ.
Վեցամսեայ 65 Լ.
ՑԵՂԱՓԱՆ Տարեկան 90 Լ.
Վեցամսեայ 45 Լ.
Bu Gazete Basın Ahlâk Yasasına Uymayı Taahhüt Eder

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍԻ ԵՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՋԱԽՈՒՄԲԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՏՕՆՈՒԵՑԱՒ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԱՄԵՆ. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ

ԵՐԵԿ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ՆՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Հակառակ անձրեւոտ օդին, մեծ բազմութիւն մը լեցուցած էր Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին, ուր հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցանէր Տ. Խոսրով վարդապետ Խիրզեան, տեղւոյն Ի. Դասուն 243րդ եւ Գողթան Երգչախումբին ալ 38րդ կրկնակ տարեդարձներուն առիթ:

Օրուան հանդիսութեանց նախաձեռնութիւնը ունեցած էր Ամեն. Տ. Շնորհք Պատրիարք Գալուստեան: Ներկայ էին Տ. Վահրիճ Արեղայ Պազանեան եւ Տ. Տ. Գաբրաթէլ, Յարութիւն եւ Վրթանէս քհնյ. Հայրերը:

Վերաբերումը կատարեց Բարեշնորհ Աւագ Սարկաւագ Սահակ Տէմիրճեան. Սպասարկեցին Յարութիւն Արմաշան, Հայր ու որդի Սմբատեանները եւ Վահրամ Մերոնեան:

Օրուան երգեցողութիւնները կատարեալ ներդաշնակութեամբ կոմիտասեան բազմաձայնով կատարեց ԳՈՂԹԱՆ Երգչ.ը, ղեկավարութեամբ Տոքթ. Տիգրան Մամիկոնեանի:

Ներկայ էին բացի տեղւոյն Թաղային Խորհուրդէն եւ յարակից մարմիններու ներկայացուցիչներէն գիչիկքաչի եւ Ենիգափուի Թաղ. Խորհրդոյ, Վառվառեան, Լուսաւորիչ, Զուարթնոց, Սահակեան, Սահակ – Մեսրոպ, Հարթոնեանց, Նարեկացի եւ Առաքիչ հրշեյաւորներու, ինչպէս նաեւ գիչիկքաչի Սանուցի եւ գիչիկքաչի Աղջ. Մարմնոյ եւ մասնաւոր ներկայացուցիչներ:

Ս. Պատրիարք Հայրը կը կատարէ քաղուելը

Ընտոյ Եկեղեցական Դասն ու բոլոր մեռելանց ներկայացուցիչներ եւ համակիրները նոր եւ մասնաւոր սիրոյ սեղանի մը շուրջ լսուեցան աւելի քան երկու հարիւր հոգի. Օրուան հանդիսապետն ու խօսնակն էր, նման տարիներու փծտուած անցուդարձերու Փաթուշիւնը որ իր խանդավառ ու շահեկան իսկակցութիւնով կրցաւ մինչեւ ուշադրութեան մէջ պահել ամբողջ չորս ժամ, որուն ընթացքին չնորհիւ զոյացաւ հաճոյացուցիչ հաստոյք մը:

Մէջ ընդ մէջ եղան արտասանութիւններ, երգեր ու խօսակցութիւններ, արուեստագէտներ փիլիսոփայ Շարաֆեանի, Կարապետ Տէմիրճեանի, Հաշիկ Արզումանեանի, Գուրգէն Մկրտիչեանի, Օր. Վարդուհի Խոջ Սիմոնեանի եւ այլոց կողմէ: Կարդացուեցան երկու նամակներ որոնցմէ մէկը Ամերիկայէն էր եկած Տոքթ. Համբարձում Եաղըճեանէ, իսկ մէկը կոմիտասեան սաներու մխիթարեան ադունով Զարեհ Մխիթարեանէ:

Դասուն եւ Երգչախումբին Ի. Առաջնորդ Տոքթ. Նուպար Փէշտիմալճեան կարդաց խնամուվ պատրաստուած տեղեկագրութիւն մը որ սապէս կը վերջացնէր... Իրոլութիւն մըն է որ նորահաս սերունդը սրճարաններ ու անկիւններ կը թափուէին երբ չըլլար Գողթան տարեկան ը կարդալ վրդ էջ

բոյնը այն դպիրներուն որոնք կարենան կատարել իրենց նուիրեալ պարտականութիւնը»:

Երբ հրաւիրեալը սրահ մուտք կը գործէն ձեն դէմ հանդիման կուգան պարզ եւ ասկայն իր պարզութենէն մէջ խորհրդաւոր ու տպաւորիչ բեմադրութիւն մը, որ կը մարմնաւորէր Տաճուկ Օձանի մը մշտավառ կանթեղով:

Եղած զանազան արտայայտութիւն-

ներէ, մեներգներէ ու արտասանութիւններէ վերջ Ս. Պատրիարք Հօր հուսկ բանքով կը վերջանայ օրուան հանդիսութիւնը եւ ներկաները գոհունակ կը բաժնուին չնորհաւորելով վարիչ մարմինը ու աշխատողները:

Այս առթիւ մեր այժմու գոյգ օրաթերթերը Մարմարա եւ ժամանակ լայնօրէն արձագանգ կ'ըլլան ու սիւնակներ կը տրամադրեն հանդիսութեանց նկարագրականին, գնահատելով ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին ներդաշնակ բազմաձայն երգեցողութիւնը եւ այս առթիւ տեղի ունեցած ընդունելութիւնը որու ընթացքին, չուրջ երկու հարիւր հրաւիրեալ ու համակիրներ լոլորուած էին մաքուր ու ճոխ սիրոյ սեղաններու չուրջ: Նման հանդիսութիւններու վիճառուած անզուգական խօսնակ Գրիգոր Փախազեան իր խանդավառ ու չահեկան խօսակցութիւններով կրցած էր մթնոլորտը լարուած ուշադրութեան մէջ պահել ամբողջ չորս ժամ որուն ջանքերուն չնորհիւ գոյացաւ գոհացուցիչ հասոյթ մը:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

Այժմ Ուսումնասրահին իւրաքանչիւր անկիւնը զարդարուած է Դպրաց Դաս եւ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին հետ առընչութիւն ունեցող մեծադիր ու համաչափ նկարներով: Ուսումնասրահը նկար գեղեղելու սովորութիւնը 1902–ին սկսած եւ անկէ վերջ, գեղեղուած նկարները, Դպրաց Դասուն ընդհանուր ժողովի որոշումներով գործադրութեան դրուած է: Առիթէն օգտուելով, կ'ուզենք, լուսաստախտակներով տեղեկութիւններ տալ գաղափար մը կազմելու համար:

★

Սրահին ճիշդ ճակատը եւ պատուոյ տեղը կը գբտնուի Հանրապետութեան հիմնադիր յաւիտենական առաջնորդ Աթաթիւրքի դիմանկարը. այսպէսով, Դպրաց Դասը եւ Գողթան երգչախումբը կը վայելէ Անոր բարոյական ներկայութիւնն ու հովանաւորութիւնը:

★

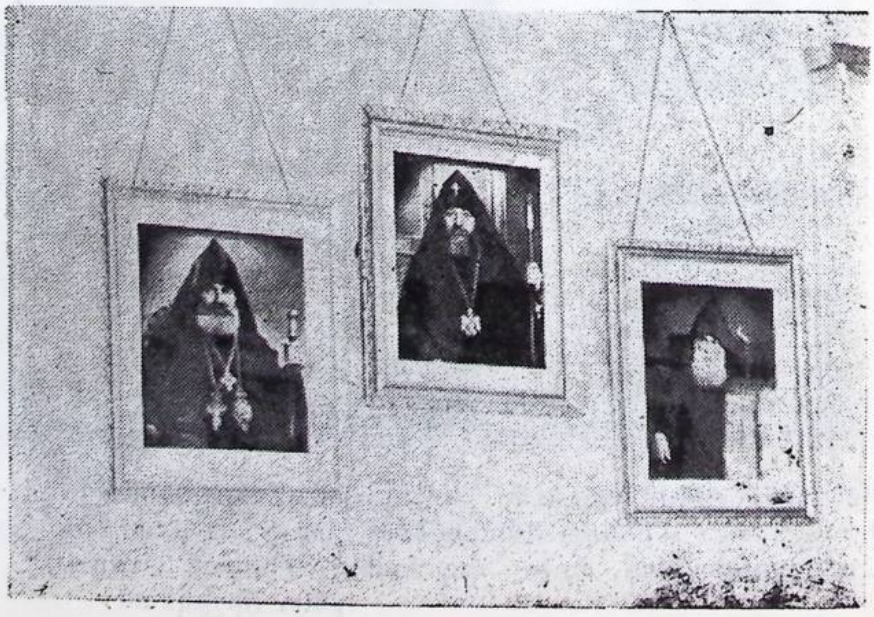

Գլխաւոր անկիւնը յատ կացուած է մեր հոգեւոր պետերուն:

Ամենայն Հայոց վեհափառ Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. վազգէն Ա. եւ Թուրքիոյ Հայոց նախորդ ու ներկայ, խաչատուրեան ու Գալուստեան Ս. Արբեպիսկ. Պատրիարքները:

– վարագոյրը գոց, Ուսումնասրահին բեմին առջեւ:
– Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Գողթանին 40 ամեակին առթիւ խմբանկարուած 1964–ին, Մայր Եկեղեցւոյ Դ.Դասուն ու Գողթան երգչախումբի անդամներով:
– Բեմին երկու կողմի սիւն – պատերուն վրայ գետեղուած են ԿՈՄԻՏԱՍի և ԵԿՄԱԼԵԱՆի զոյգ նկարները:

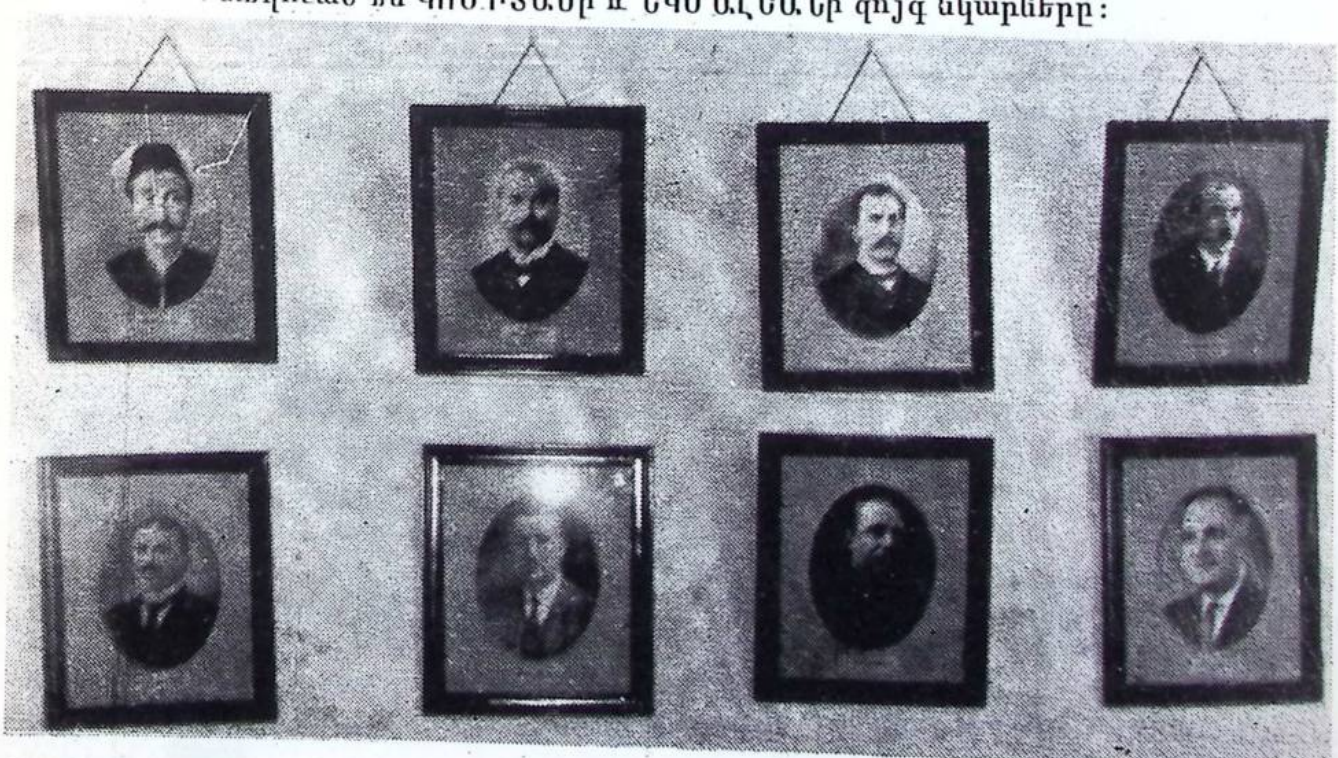

Դպրապետներու անկիւնը :– Առաջին կարգ ձախէն աջ – Մաւուկ Զօլաճեան, Պօղոս Էֆէրճեան, Միհրան Ահարոնեան, Խաչիկ Խանճեան. երկրորդ կարգ – Միհրդատ Համբարձումեան, փոխ – դպրապետ՝ Միհրան Գարագաշ, Յակոբ Գրալեան եւ Սրմբատ Շիշիկեան:

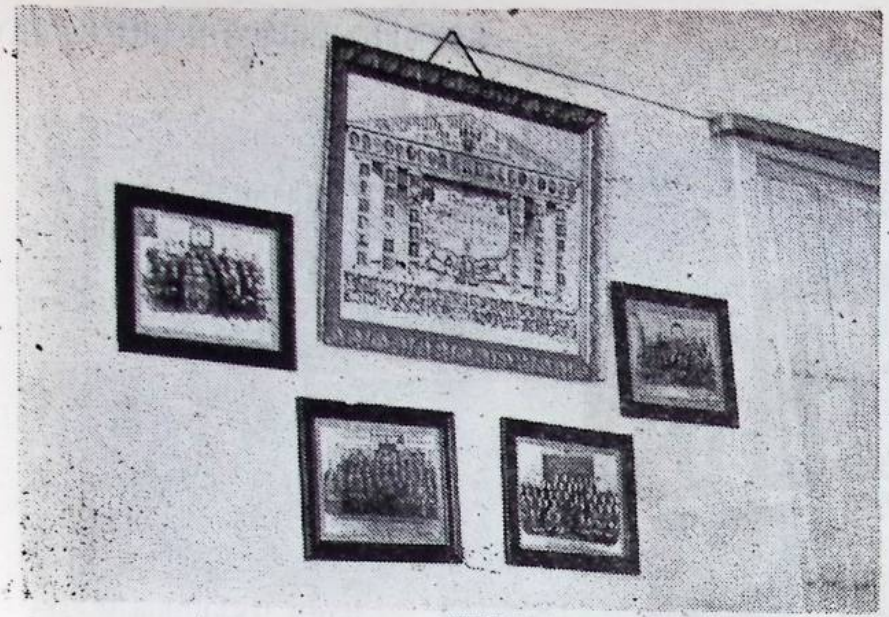

– Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբին ցանգան թուականներու խմբանկարներ:

– Մէջտեղի մեծը 1947-ին ձեռագրուած անդամներէն Գեղամ Շիրվանեանէ "Իսթանպուլի Գեղարուեստից վարժարանէն շրջանաւարտ, այժմ Գանատա":

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ
բարերարները

– կեդրոնը՝ Յարութիւն Ամիրայ Պէզճեան

– Մկրտիչ Սերվեան

– Աբրահիկէ Էգճեան:

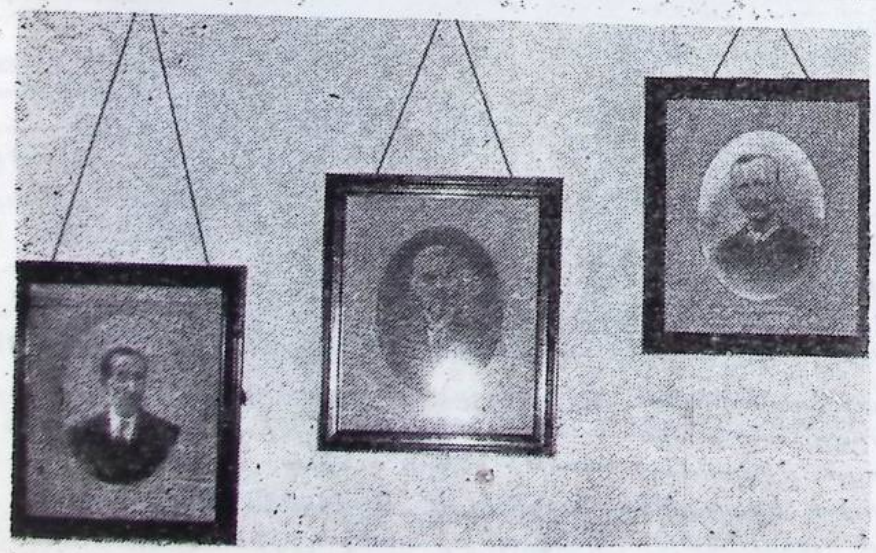

Նկարը ցոյց կուտայ Շապկապահներու անկիւնագարձներու թուականները կը ցուցաբերեն իրենց պաշտօնավարութեան շրջանը:

– Յովհ. Խորհրդարանեան "Աւետարանիկեան" 1873 – 1893:

– Բարշամ Պէրպէրեան 1905 – 1924:

– Յակոբ Իզմիրլեան 1928 – 1966:

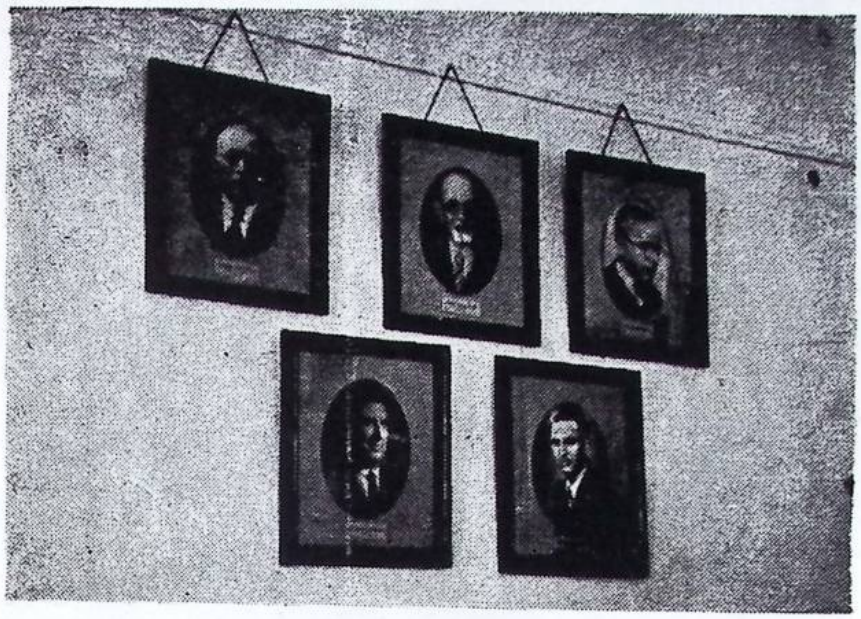

ԴՈՂԹԱՆ ԵՐԳԶ·Ի
վարիչներուն անկիւնը

Արտաշէս Գալչըճեան
"1878 – 1950"

Փրոֆ· Էտկար Մանուս
"1875 – 1964"

Օննիկ Քիւրքճեան
"1···· – 1944"

Տէր· Համբարձ· Լազր՛եան
"Այժմ Ամերիկա Մ· Ն·

Տէր· Տիգրան Մամիկոնեան
Իսթանպուլ

ԵՐԱԺՇՏԱՊԵՏՆԵՐՈՒ
ԱՆԿԻՒՆԸ
Իրենց պաշտօնավարած
թուականներով

Նիկողոս Թաշճեան
"1879 – 1886"

Գրիգոր Մէհքէրեան
"1886 – 1924"

Յովհաննէս Մէհքէրեան
"1926 – 1947"

Վահէ Զնտանճեան
"1947 – 1962"

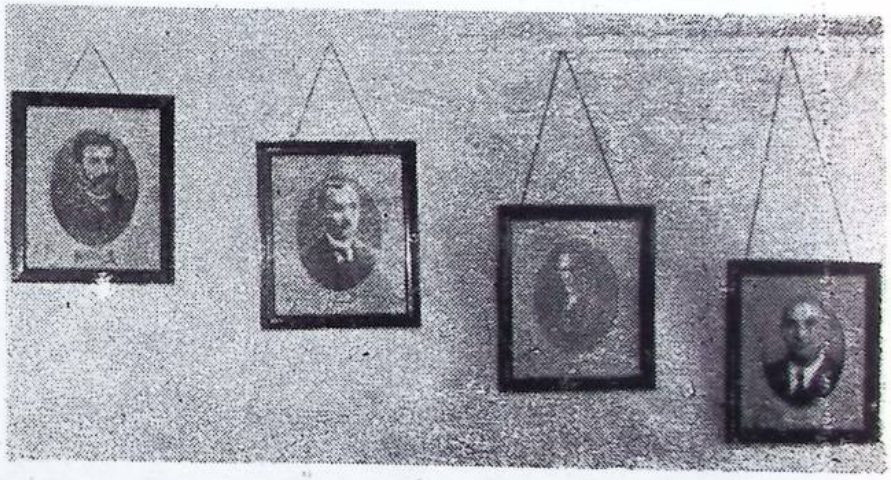

Մեղք որ, երաժշտապետներու այս անկիւնին մէջ կարելի չէ եղած լուսանկարները զետեղել Պապա Համբարձում Լիմօնճեանի եւ անոր արժանաւոր աշակերտ ու յաջորդ Արիստակէս Յովհաննէսեանի, որոնք եղած էին իրաւ երաժշտապետները Մայր Եկեղեցւոյ եւ ուսուցիչները համանուն Դպրաց Դասուն:

Առնցմէ առաջինը՝ հայ ձայնանիշերու գիւտարար, իսկ երկրորդը՝ անոր տա բածման գլխաւոր աշխատողը: Հակառակ մեր բոլոր փնտռտուքներուն, երկուքին ալ կենդանութեան քաշուած լուսանկարներուն չի կրցինք հանդիպիլ:

Թէեւ ասոնցմէ երկրորդին՝ Արիստակէս Յովհաննէսեանի մեռնելէն վերջ, յուղարկաւորութենէ առաջ, անշնչացած մէկ նկարը առնուած էր Դպրաց Դասուն վարչութեան կողմէ (որ մենք գրքիս 52րդ էջին վրայ հրատարակած ենք), բայց եւ այնպէս՝ Պապա Համբարձում Լիմօնճեան այդ տեսակ նկարէ ալ զուրկ է (գոնէ մեզի համար)· բայց ասոր փոխարէն թուրք եւ օտար հեղինակութիւններու արտայայտութիւնները ունինք, Պապա Հ· Լիմօնճեանի եւ Ա· Յովհաննէսեանի մասին, որոնք պիտի տանք գրքիս ԵՐԱԺՇՏԱՊԵՏՆԵՐ բաժնին մէջ:

Քաղաքս այցելող հիւրեր կ'ըլլան որոնցմէ ոմանք Մայր Եկեղեցի կուգան, կ'այցելեն նաեւ Դասուն շապկատունը. նկարը ցոյց կուտայ դրուագ մը բնիկ Յորդանանցի երուսաղիմայ միաբան Գերշ. Զարեհ վրդ. Թօփալեանը շրջապատուած Դպրաց Դասու Դողքան երգչախումբի պատանեաներով։1970

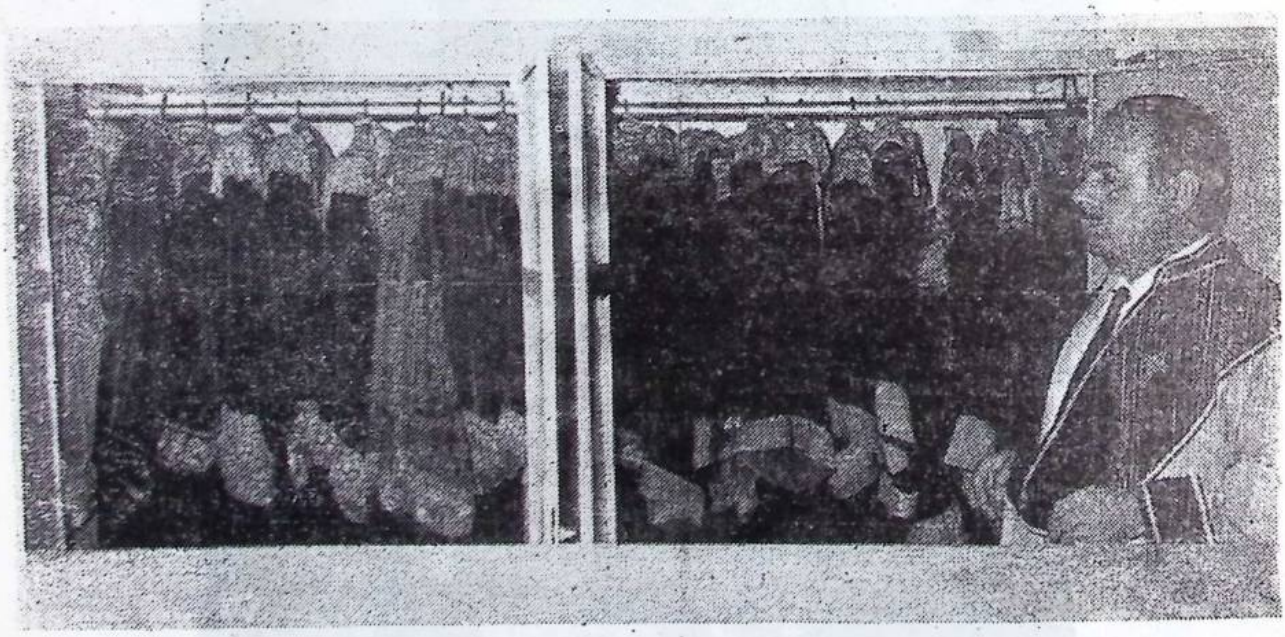

Ներկայ շապկապահ Օննիկ Աթա եւ իր խնամիին հանցնուած շապիկները

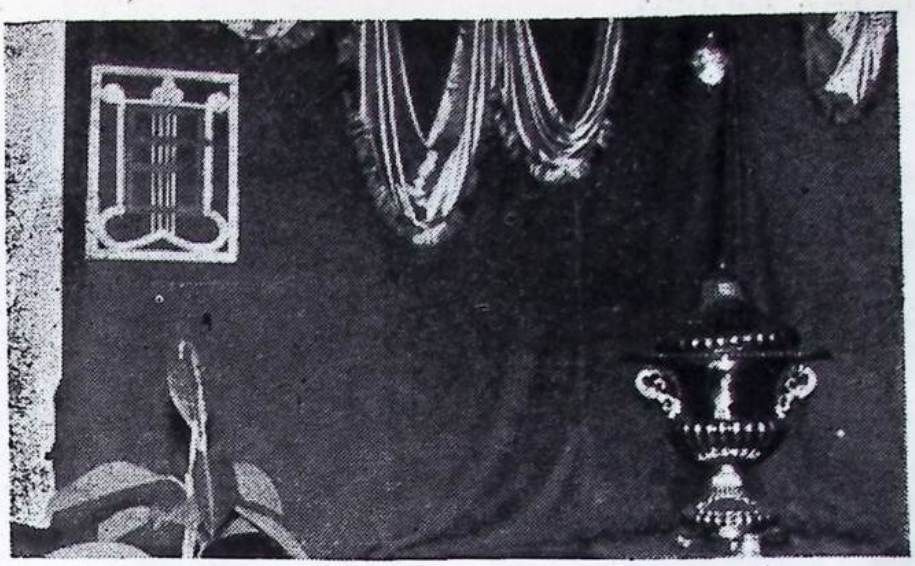

Տաֆուկ բոյնը ցուցաբերող բեմայարդարում

Ուսումնարանին մէջ երիցագոյն անդամները

Բացման հանդիսութենէն վերջ հոգաբարձութեան
ատենապետ Թագւոր Գամէր եւ երիցագոյն անդամները

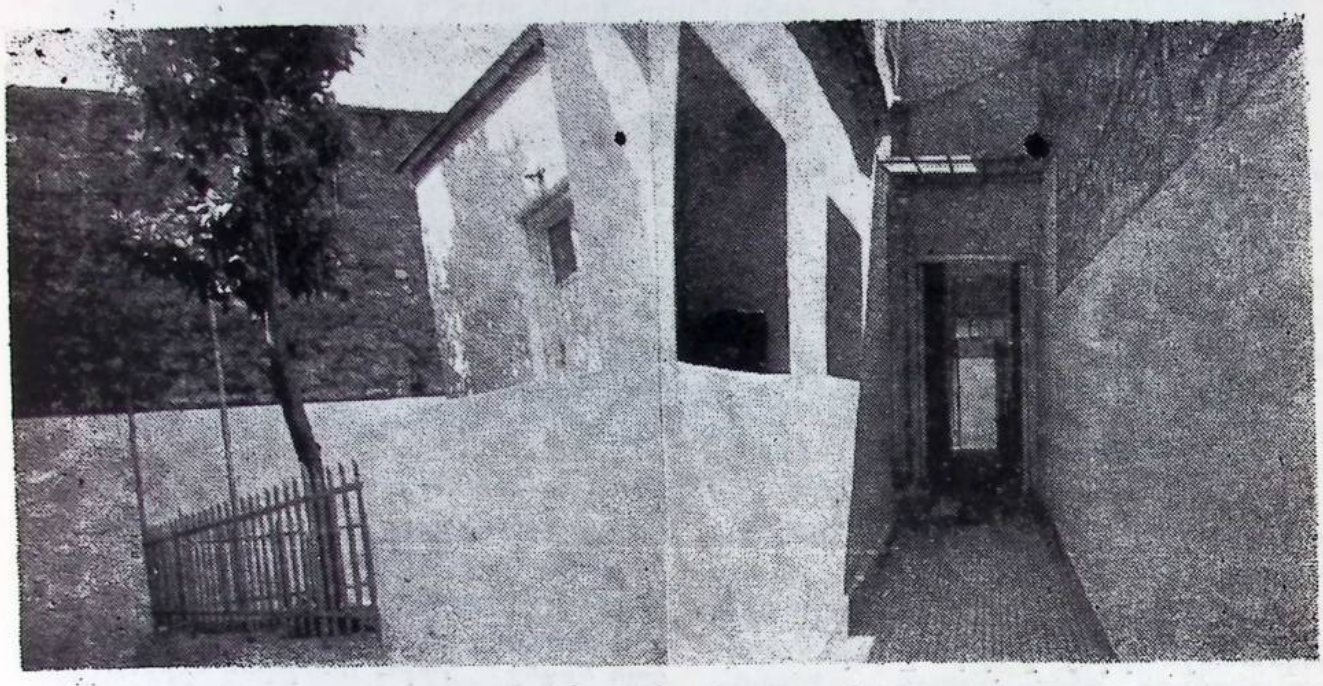

Փողոցէն ուսումնարան, ուսումնարանէն պահարան

Հանդիսութիւնը կը վարէ օրուան Տնօրէն Խորհուրդը

ԹԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԲԱԶՄԱՁԱՅՆ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՒՏՔ ԳՈՐԾԵՑ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

Մարդը, ըլլայ հեթանոսական եւ ըլլայ Քրիստոնէութեան շրջաններուն՝ իր ներբողը, խնդրանքը, շնորհակալութիւնը ու գոհաբանութեան զգացումը ուզած է երգով արտայայտել. ու ամենակատարեալ եւ ամենաճոխ ձեւը գտած է բազմաձայնին մէջ, որ առաջին անգամ ծնունդ առած է ԺԲ դարուն Փարիզի մէջ: Իսկ սրբազան երաժշտութիւնը կարելի է կոչել երաժշտութեան լաւագոյն մէկ արտայայտութիւնը քանի որ ան ունի կրօնաբարոյական վսեմ շունչ մը բխած՝ հոգիներու խորերէն:

Հայ Առաքելական եկեղեցիներէն ներս բազմաձայն երգեցողութիւնը ներմուծողն է Քրիստափոր Քարա – Մուրզա (1854 – 1902) *որուն յօրինած քառաձայն պատարագը առաջին անգամ կ'երգուի Պաքուի հայոց եկեղեցիին մէջ. ըստ Արիստակէս քհնյ. Հխարլեանի (Տես՝ պատմութիւն հայ ձայնագրութեան* 1914 *Իսթանպուլ էջ* 152) 1886 *Օգոստոսին եւ ըստ Գնել Եպիսկոպոս Ճերեճեանի* 1887*ին (Տես՝ Մարմարա* 14 *Ապրիլ* 1970) *եւ մեծ ընդունելութեան կ'արժանանայ:*

Մակար Կաթողիկոս (1885 – 1891) 1889–*ին այցելած ըլլալով Պաքու գոհունակութեամբ կը լսէ այդ ստուարաթիւ երգչախումբին քառաձայնը որմէ վերջ բազմաձայն երգեցողութիւնը կ'սկսի տարածուիլ քիչ քիչ:*

Խրիմեան Հայրիկի Կաթողիկոսութեան (1892 – 1907) *օրով* 1892–*ին Քարա Մուրզա Էջմիածնայ Ճեմարանի ուսուցիչ կը կարգուի աշակերտ ունենալով նաեւ մեծատաղանդ Կոմիտասը (Սողոմոն սարկաւագ): Իր կազմած խումբը քիչ ժամանակէն կը պատրաստուի եւ այս կերպով բազմաձայն երգեցողութիւնը մուտք կը գործէ նաեւ Էջմիածնայ Մայր Տաճարէն ներս: Բայց հազիւ տարուան մը պաշտօնավարութենէ վերջ Քարա – Մուրզա կը ստիպուի հեռանալ Էջմիածինէ ու կը հաստատուի Թիֆլիս, կորսնցնելով իր կորովն ու եռանդը: Կը մեռնի* 1902 *Մարտ* 2[illegible]–*ին* 48 *տարեկան հասակին:*

Քարա – Մուրզա'է թափուր մնացած պաշտօնին կը կոչուի Սողոմոն Սարկաւագ (Կոմիտաս Վրդ.): Այդ թուականներուն Ճեմարանի ուսանող՝ եւ ապա յայտնի գրագէտ հանգուցեալ Դերենիկ Դեմիրճեան սապէս կ'ըսէր. «... Սողոմոն Սարկաւագ գործի անցաւ կտրուած ժպիտով եւ անհամարձակ... Սովորցրածը հայկական նօթաներ էին եւ միաձայն ժողովրդական երգեր: Կարա Մուրզան եւրոպական նօթա չէր սովորեցրել, եւ Կոմիտասը սովորեցնում էր եթէ ոչ եւրոպականը գոնէ հայկականը...: Դաս գալիս երգում էր, եւ նրա ժողովրդական երգի մէջ զգացւում էին ինչ որ նրբերանգներ, խորայատուկ ռիթմ, կոլորիտ; որից զուրկ էր Կարա – Մուրզայի ժողովրդական երգն իր [illegible]բական պրիմիտիվով:»

Ան, 1894–*ին «Սողոմոն Ա. Ս. Սողոմոնեան» ստորագրութեամբ յօդուածաշարք մը կը նուիրէ* Հայոց եկեղեցական եղանակներու *ուսումնասիրութեան* Արարատ *հանդէսին մէջ, Շարականներու ձեւն ու բովանդակութիւնը, տաղաչափական օրէնքները, «մանրուսման» եղանակներու ցանկն ու նրբութիւնները, կը բացատրէ զանոնք խղճամիտ կերպով եւ պատմական տուեալներով:*

1893 – 95–*ի միջեւ Կոմիտաս Վրդ. յաճախ առիթը կ'ունենայ Թիֆլիս երթալու, ընկերանալով Խրիմեան Կաթողիկոսին: Այդ թուականներուն այնտեղ անուն հանած էր Մակար Եկմալեան իր երգչախումբով, Կոմիտաս պատեհութենէն օգտուելով դասեր կ'առնէ Եկմալեանէ:*

Բաբա Մուրզա – Ն. Թաշճեան – Մ. Եկմալեան

Մինչ այդ Նիկողոս Թաշճեանի առաջնակարգ աշակերտներէն Մակար Եկմալեան, որ կը հետեւէր բազմաձայնի հակահոսանքի վիճաբանութեանց, իր պատարագի երգեցողութեան դաշնաւորումները, 1892ին քննութեան կը ղրկէ Բեթերսպուրկի (Լենինկրատ) Քոնսէրվաթուար եւ Երաժշտական Պալատ, որոնք յետ քննութեան, առանձինն կը վկայեն ու կը հաստատեն զայն: Մին 19 Յունուար 1893 եւ 61 համարով... զի ներդաշնակութիւնք Երգեցողութեանց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կանոնաւորք են եւ քաղցրալուրք; պատշաճաւորք ոճոյ եկեղեցականի երաժշտութեան եւ դրուատեաց արժանաւորք: Իսկ միւսը 13 Յունուար 1893 եւ 12 համարով. «... Երգեցողութիւնքս Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, ներդաշնակեալք յերիս եւ չորիս ձայնս ըստ քննութեան Եկեղեցական երաժշտական գրաքննութեան Երաժշտանոցին կանոնաւորք են ըստ ոճոյ ներդաշնակութեանն եւ վայելուչք ի պաշտել յեկեղեցւոջ»:

Մակար Եկմալեան որ Թիֆլիսի առաջնորդ Տ. Գէորգ Արքեպիսկ.ի պաշտպանութիւնը կը վայելէր, անոր միջոցաւ կը դիմէ Վեհ. Հայրապետ Խրիմեան Հայրիկին որ 7 Յունիս 1895–ին 325 համար կոնդակով կ'ըսէր. «... Վասն որոյ խնդրէի մէնջ Տ. Գէորգ Սրբազան զի այսու Հայրապետական Կոնդակաւ քաջալերեմք զքեզ, զի առաւել եւս ի յառաջդիմութեան նկրտիցես: Արդ ոչ միայն մեզ, ցանկալի եւ նախանձելի է, այլ եւ համայն հայոց եկեղեցասէր ժողովրդեան հոգեզմայլութեամբ լսել զքաղցրաձայն երգեցողութիւնս, զոր պաշտէ Հայաստանեայց եկեղեցին... Եւ այժմ Հայաստանեայց համայն յեկեղեցիս թէ ի Տաճկաստան եւ թէ ի Ռուսիա չիք երբեք եղանակաց նմանաձայնութիւնք, այլ խառնեալ եւ փոփոխեալ են ի բազում ուրիք: ...Ուստի այսու կոնդակաւ թոյլ տամք քեզ պսակել զաշխատութիւն քո առ ի կիրարկանել յեկեղեցիս մեր...»:

Եւ Եկմալեանի եռաձայն եւ քառաձայն պատարագի երգեցողութեան ձայնագրութիւնը Գր. Մեղուբինեանցի բարերարութեամբ, Վիեննայի մէջ լոյս կը տեսնէ 1896–ին:

★

Մինչ Կոմիտաս 1896–ին Գերմանիա կ'երթայ իր երաժշտական գիտելիքները զարգացնելու ու հմտանալու, Իսթանպուլի մէջ արդէն իսկ բազմաձայնի ի նպաստ հոսանք մը կ'սկսի, թէեւ սահմանափակ բայց հետզհետէ ծաւալուն:

Առաջին անգամ 1893–ին «Արեւելք» օրաթերթին մէջ, Տիգրան Զուհաճեանի

– Տէր Յովհաննէս Արքեպիսկ. Արշարունի Պատր.
– Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խրիմեան Հայրիկ
– Տէր Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեան Պատրիարք

գուսաներգակ խումբին առաջին ղեկավարներէն Յովհաննէս Աճէմեան իր գրած յօդուածներով կը պնդէր թէ անհրաժեշտ էր բարեփոխութիւններ ներմուծել մեր եկեղեցական երգեցողութեանց մէջ...:

Խորէն Աշըգեան (1888 – 1894), Մատթէոս Իզմիրլեան (1894 – 1896) ու Մաղաքիա Օրմանեան Պատրիարքներու օրով այս նիւթին առընչութեամբ երբ կը շարունակուէին թեր ու դէմ կարծիքներն ու վիճաբանութիւնները, անդին, երաժշտութեան թաքուն ուժ մը ըլլալէն անտեղեակ՝ ծթուած մտայնութեան տէր մարդիկ ոճրապղծութիւն կը համարէին արդիական այս ձգտումը:

Առաջին՝ Նիկողոս Թաշճեան եւ Եղիա Տնտեսեան յօդուածներ տալով Ստեփան Փափազեանի հիմնած «Ժամանակ» կիսամսեայ հանդէսին, հզօրապէս պաշտպանած էին այն տեսակէտը թէ անհրաժեշտ էր երգեհոնի գործածութիւնը մեր եկեղեցիներէն ներս:

Բայց որովհետեւ Պօղոս Թաքթաքեան Պատրիարք (1863 – 1869) շատ խիստ եղած էր այդ մասին, անկարելի եղած էր իրագործել զայն մինչեւ Օրմանեան Պատրիարքի շրջանը:

Մաղաքիա Արքեպիսկ. Օրմանեանի Պատրիարքութեան (1896 – 1908) շրջանին երկրորդ կիսուն արդէն իսկ Դպրաց Դասերուն նոր կանոնագիրը պատրաստուած ու գործադրութեան էր դրուած ու եկեղեցիներուն մէջ ալ երգեհոնի գործածութեան արտօնութիւնը առնուած էր:

Տիգրան Չուխաճեանի (1836 – 1898) աշակերտներէն Լեւոն Չիլինկիրեան սկսած էր Ղալաթիոյ Դպրաց Դասուն սորվեցնել իր հեղինակած եռաձայն պատարագի երգեցողութիւնը: Նմանապէս Ենիգափուի մէջ, Գրիգոր Զուլհաեան, ձեռնարկած էր իր Նիհաւէնտ ֆա–մինէօռ եռաձայն պատարագի երգեցողութիւններուն ուսուցման ու բաւական յառաջացուցած: Իսկ Պէշիկթաշի եկեղեցւոյ երաժըշտապետ Արամ Բժշկեան ալ իր պատրաստած եռաձայն պատարագի երգեցողութիւնը կը սորվեցնէր իր ձեռքին տակ գտնուող խումբին:

Գալով Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն, Միհրան Տ. Ահարոնեանի դպրապետութեան օրերուն, Մայր Եկեղեցւոյ եւ նաեւ Իսթանպուլի հինգէ աւելի ուրիշ եկեղեցիներու երաժշտապետ՝ Գրիգոր Մէհթէրեան եւս, ինքնուրոյն հեղինակութիւն

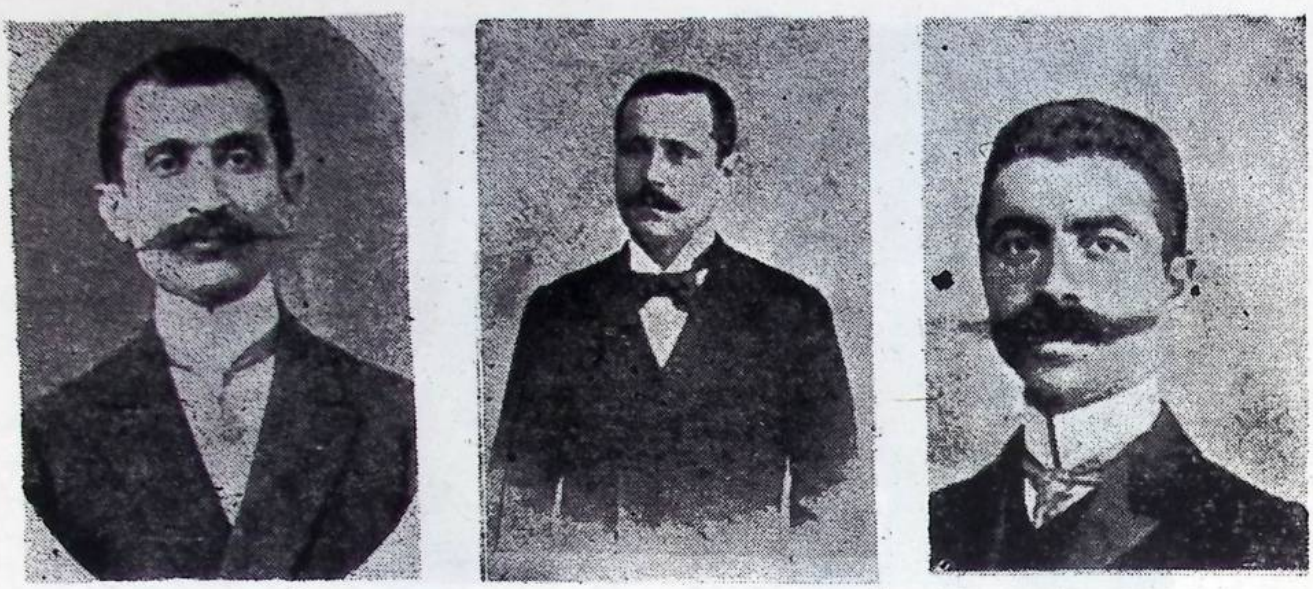

Գ. ՄԷՀԷՐԵԱՆ – Լ. ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ – Գ. ՋուլհաԵԱՆ

մը երեւան բերելու կարողութիւնն ունենալով հանդերձ, նախամեծար համարած էր Մակար Եկմալեանի հետեւողը ըլլալ, եւ չուզելով, ազմուկ յարուցանել իր անուան շուրջ, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն ընկերակից՝ 70 երկաեւ անդամներուն ակած էր սորվեցնել Եկմալեանի բազմաձայն պատարագի երգեցողութիւնը: Նկատելով որ այդ ժամանակները Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն անդամները հայկական ձայնագրութենէն զատ ուրիշ ձայնագրութիւն չէին գիտեր, Գրիգոր Մէհթէրեան սիրով, եւրոպականէն հայկական ձայնանիշերու վերածած էր զայն:

Եւ ահա Օրմանեան Պատրիարքի հովանաւորութեամբ կամ համամտութեամբ Իսթանպուլի Հայ Առաքելական եկեղեցիներուն մէջ, առաջին բազմաձայն պատարագները կ'երգուի 1906ին, վերեւ յիշուած չորս եկեղեցիներու մէջ, չորս անջատ խումբերով եւ չորս տարբեր եղանակներով ընկերակցութեամբ երգեհոնի:

Օրմանեան Պատրիարք 1907–ին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն կը նուիրէ երգեհոն մը (նկարը տես՝ գրքիս 73րդ էջը) զոր կը նուագէին Յարութիւն էֆ. Սինանեան, Յակիւպ Յօրտանանճեան եւ Ստեփան Բաբէլեան: Այդ երգեհոնը ցարդ կը գործածուի ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին կողմէ:

Խանդավառուած էին բոլորը, Պատրիարք, Մէհթէրեան, Դպրապետ, Դպրաց Դասու անդամները, բայց դէմ արտայայտուողներ ալ անպակաս էին: Գրիգոր Մէհթէրեան ընդհանուր այս խանդավառութենէն քաջալերուած Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն անդամներուն կը սորվեցնէր եւրոպական ձայնանիշերը եւ 1908 ին, եռաձայն յօրինած Ամենազօր Աստուած մաղթ արարողութիւնը երկար տարիներ կ'երգուէր անոնք ոչ միայն Մայր Եկեղեցւոյ՝ այլ Իսթանպուլի զանազան եկեղեցիներուն մէջ ալ:

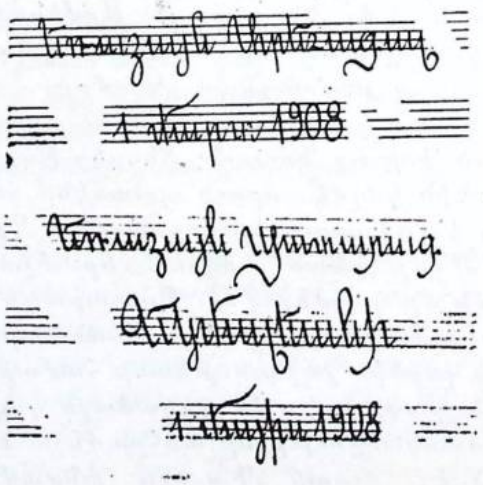

Էտկար Մանաս եւ Կոմիտաս վարդապետ

Գրիգոր Մէհթէրեանի իր իսկ ձեռագիրը եղող Արեւագալի ձայնագրեալ այդ տետրակին թուականն է 1 Մարտ 1908:

Գրիգոր Մէհթէրեան նոյնպէս եւրոպական ձայնանիշերով բազմագրած է Եկմալեանի պատարագի երգեցողութիւնը: Թուականն է 1 Մայիս 1908:

★

Ի ձեռին գտնուած նամակագրաց օրինակներէն մէկ քանին կ'ուզենք արտագրել ցոյցնելու համար 1906-ին կազմուած երգչախումբին անհրաժեշտ երգեհոնի մը ապահովումին դժուարութիւնները: Առաջին երկու նամակներու թուահամարներն են 31 եւ 32, գրուած Արմենակ էֆ. Սարգիսեանի եւ Հրանդ էֆ. Աղթարեանի, նոյն բովանդակութեամբ. որոնց թուականն է 14 Մարտ 1906 եւ ստորագրուած Դպրաց Դասուն Տնօրէն Խորհրդոյ դիւանին կողմէ որուն պատճէնը հետեւեալն է. «Դասուս երաժշտապետ Գրիգոր էֆ. Մէհթէրեան երկսեռ երաժշտական խումբ մը կազմելով Ս. Պատարագի խորհուրդը եռաձայն երգելու ձեռնարկած է, բայց գործին յաջողութեանը համար աւելի ձայնագրագէտ եւ գեղաձայն դպիրներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ նկատուած է, ուստի Դասուս անդամներէն Տիար Արշակ Յ. Տէվլէթեանի առաջարկութեան վրայ կուգամք ներկայիս խնդրել Ձեր մեծապատուութենէն որ հաճիք այս նորակազմ խումբին անդամակցիլ: Յուսալից եմք թէ մեր այս խնդրանքը ընդունելով յառաջիկայ Կիրակի առաւօտ Դասուս Ուսումնարանը ներկայ գտնուելու բարեհաճութիւնը կ'ունենաք:»

52 թուահամար եւ 12 Նոյեմբեր 1907 թուակիր նամակին պարունակութիւնը հետեւեալն է. գրուած է Վերապատուելի Յ. Գրիգորեանի: «Մեր եռաձայնի խումբին անդամներէն Պ. Յակոբ Միքայէլեանի միջոցաւ բերկրութեամբ լսեցինք թէ՝ պատրաստակամութիւն յայտնած էք Ձեր սեփական երգեհոնը Դասուս տրամադրութեան ներքեւ դնել մի քանի անդամոց համար:»

«Հաճեցէք ընդունիլ մեր սրտագին շնորհակալութիւններն Ձեր բարեացակամութեան համար եւ Դասուս երախտապարտ զգացումներն Ձեր տածած համակիր վերաբերումին համար:»

53 համար եւ 24 Նոյեմբեր 1907 թուակիր նամակին պատճէնը գրուած Առ Ազնուաշուք Յարութիւն էֆ. Սինանեանի.

«Վաղը Կիրակի, Դասուս երաժշտապետ Գրիգոր էֆ. Մէհթէրեան իր խմբովը Եկմալեան պատարագը եռաձայն պիտի

երգէ: Այս առթիւ փափաքեցանք իբր ծանօթ արուեստագէտ Ձեր ազնուութեան յանձնել երգեհոնի նուագումը. ուստի կը հրաւիրեմք զՁեզ որ բարեհաճիք հարկ եղած ժամանակ ներկայ գտնուիլ Դպրաց Ուսումնարանին մէջ:»

57 *համար եւ* 23 *Յունուար* 1908 *թուակիր նամակին պատճէնը գրուած Օրթագիւղի Թաղային Խորհրդոյ.*

«Մեր եռաձայնի խումբին պատուարժան խորհրդոյդ եւ պատուական Թաղեցւոց կողմէ ընծայուած համակիր ընդունելութիւնն եւ մեծարանքներն շնորհապարտ թողուցած է ամբողջ Դպրաց Դասս: Ուստի կուգամք այսու մեր խորին շնորհակալութիւնն յայտնել Պատուարժան Խորհրդոյդ այն սրտագին եւ ջերմ վերաբերումին համար: Օրթաքէօյ երթալու բարձրագոյն հրամանը վերջին պահուն Սրբազան Պատրիարքէն մասնաւոր պաշտօնագրով մը Տնօրէն Խորհրդոյս զեկուցուած էր:»

65 *եւ* 66 *համար* 23 *Ապրիլ* 1908 *թուակիր պատասխան պաշտօնագիրներ ուղղեալ Մաքրուհի էֆ. Դամիկեանի եւ Բագարատ էֆ. Բարսեղեանի. «Դասուս եռաձայն խումբի անդամոց թիւը լրացած ըլլալով այլեւս ձեր անդամակցութեան պէտք չէ տեսնուած. զայս ծանուցանելով ձեզ մնամք յարգանօք...»:*

★

Խնդրին յատկանշական բնոյթին եւ օրուան մտայնութեան մասին գաղափար մը տալու համար, կ'արտագրենք Դպրապետ Միհրան Տէր Ահարոնեանի ստորագրութեամբ 19 *Յունիս* 1905 *թուակիր Ս. Պատրիարք Հօր մատուցուած խնդրագրին պատճէնը. «Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր, Դպրաց ամբողջութեան կողմանէ փափաք յայտնուեցաւ խմբովին լուսանկարուիլ, սոյն խնդրանքին գործադրութեանը համար թէեւ մէկ քանի լուսանկարչատուներ դիմեցինք, բայց բոլորն ալ առ հասարակ քառասուն հոգինոց խումբի մը համար յարմար տեղ մը չունենալնին յայտնեցին եւ աւելի յարմարագոյն վայրը եկեղեցւոյն փակը ցոյց տուին: Արդ նկատելով թէ այսպիսի համաքոյթ մը կարելի է որ ոստիկանական արգելքի մը հանդիպի, կը խնդրենք Ձեր Բարձր Սրբազնութենէն որ այս մասին հարկ եղածը անօրինել բարեհաճիք, որով մատչելով ի համբոյր Ս. Աջոյդ, Դպրապետ Մ. Ահարոնեան:»*

Հակառակ մեր յամառ պրպտումներուն չի կրցինք ձեռք ձգել վերոյիշեալ խմբանկարը. թերեւս ալ կարելի չէ եղած խմբանկարուիլ. բայց, երբ նման պարագայ մը այսօրուայ հետ բաղդատելու ըլլանք, յստակ ու մեկին պիտի տեսնենք թէ որքան ազատ ենք այժմ:

Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհուրդը երկու տարբեր թուականներու տուած է որոշումներ, որոնք կ'ուզենք արտագրել հոս: Առաջինն է 1907 *Նոյեմբեր* 18*-ին որ է «տարին* 8 – 10 *անգամ տեղի ունենալիք եռաձայն պատարագի երգեցողութեանց համար* 100 *ղրշ.ի նուէր մը տրուի դասատու երաժշտապետին. իսկ եթէ դաշնամուրը նուագողին վճարում մը ընել հարկ ըլլայ դասատու երաժշտապետը իրեն տըրուած նուէրէն պէտք է ընէ»: Երկրորդ որոշման թուականն է* 4 *Մայիս* 1908 *որ գրաւորապէս հաղորդուած է Երաժշտապետ – վարիչ Գր. Մէհթէրեանի «թէ երբ եռաձայն պատարագի մասնակցութեան համար նոր անդամի մը կողմէ դիմում ըլլայ, կանխաւ պէտք է Տնօրէն Խորհրդոյ հաւանութիւնը ստանալ եւ յետոյ դասախօսութեան առնել զայն:» (Պէտք չէ մոռնալ որ այդ շրջաններուն Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու անդամները զինուորագրութենէ զերծ կացուցուած էին: Վ. Ք.)*

Մենք՝ գրուած ու փոխանակուած պաշտօնական նամակներէն ոմանք արտագրեցինք, ու պիտի արտագրենք նաեւ մինչեւ օրս հրատարակուած կարգ մը գրութիւններ ցոյց տալու համար թէ հոգեւոր պետեր, կարգ մը երաժշտապետեր *ու վարիչներ եւ կամ Դպրաց Դասու վարչա-*

յին անձինք եւ կամ անհատներ, որքան հաւատքով փարած էին երգչախումբերու յարատեւումը ապահովելու աշխատանքին, հոն տեսնելով մեր համայնքային կենսունակութեան գոյատեւումը։ Իսթանպուլահայ իրականութեան ներկայ վիճակը կ՚արդարացնէ հիներու այդ անխախտ համոզումը։ Եւ այս հաստատումը նախանձը կը գրգռէ բոլոր թեմերու առաջնորդներուն, ինչպէս եղաւ մինչեւ իսկ Վեհափառ Հայրապետի համար, որ 1961-ին Իսթանպուլ իր այցելութեան առթիւ տեղւոյն վրայ ստուգեց այս պարագան։

Այսօր, Իսթանպուլահայութիւնը ունի 18 բազմաձայնի եւ մէկ միաձայն երգչախումբ, որոնք ունին հաստատ հիմեր։ Մեր երգչախումբերը, ոչ միայն մեր եկեղեցիներուն փայլ կուտան, այլ նաեւ որոշ թիւով երգիչներ տուած են քաղաքիս ու պետական երգչախումբերին՝ պատիւ բերելով իրենց պատկանած ցեղին։

Ստորեւ կ՚արտագրենք մաս մը Սինան Թանտրեանի 1966-ին «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ լոյս տեսած յօդուածէն, ինչպէս նաեւ «Մարմարա» օրաթերթի հրատարակութեանց անօրէն Ռոպէր Հատտէճեանի 1970-ին լոյս տեսած «Մեր կարծիքով – ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՀԵՏ» առաջնորդող յօդուածաշարքէն մին։

Անշուշտ որ մեր նիւթէն դուրս կ՚իյնայ Իսթանպուլահայ երգչախումբերու կազմութեան պատմականը ընել։ Բայց օգտակար կը համարենք հարեւանցի ակնարկ մը նետել անոնց յաջորդական փուլերուն վրայ, աւելի որոշ գաղափար մը կարենալ կազմելու համար, թէ ինչո՞ւ 1906-ին ձեռնարկուած գործ մը 1924-ին միայն կարելի կ՚ըլլայ իրականացնել, այսինքն թէ հաստատել մնայուն երգչախումբ մը Գումգափուի մէջ, մինչեւ իսկ շապկագրկութեան գնով, որուն պիտի անդրադառնանք աւելի վերջ։

Պարտք կը զգանք չեշտել թէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքներուն մէջ Մաղաքիա Արք. Օրմանեանէ (1896 – 1908) վերջ Մեսրոպ Արք. Նարոյեան (1927 – 1944) մեծապէս ոյժ տուաւ երգչախումբերու կազմութեան ու քաջալերեց զանոնք։ Նարոյեան Պատրիարքի շրջանին է որ այսօրուայ երգչախումբերուն մեծագոյն մասը հիմնուեցաւ. բնական է որ ի մտի ունենալու ենք նաեւ օրուան պայմանները։

★

ՍԻՆԱՆ ԹԱՆՏՐԵԱՆ Կ՚ԸՍԷ.–

1966-ին ծանօթ մտաւորական Սինան Թանտրեան «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ ստորագրած է ՄԵՐ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԵՐԸ վերտառութեամբ յօդուած մը, որուն գլխաւոր մասը կ՚արտադրենք։

«Յաջորդ ամսու Աստուածաշունչի հայերէն տպագրութեան երեքհարիւրամեակին առթիւ, մեր երգչախումբերը հաւաքական ուժերով պատարագ մը մատուցանելու կը պատրաստուին։ Այս գեղեցիկ առիթով, կ՚արժէ անգամ մը եւս վեր առնել այն մեծ ծառայութիւնը զոր մեր երգչախումբերը կը կատարեն, ժողովուրդին հոգեկան բաւարարութիւն տալու, զայն գօտեպնդելու եւ իր հաւատացած Աստուածը փառաբանելու համար։

Երգչախումբերու այս կրկնապէս շինարար գործունէութիւնը մեծ իմաստ մը կը կրէ իր մէջ, նկատի ունենալով որ, մեր

նիւթապաշտ կեանքին մէջ, նոր սերունդը յաճախ զանոնք կը թերագնահատէ, իսկ կան ուրիշներ, որոնք անհրաժեշտ կը նկատեն զանոնք ամրացնել։

Դժբախտութիւն է տեսնել թէ, նոր սերունդը, իր կիսազարգացած մտքով, կեանքը դիւրաւ չհասկնալու եւ չափազանց վայելելու ծանծաղ մտայնութեամբ, մեր տոհմիկ մշակոյթին խորունկ իմաստն ու արժէքը գնահատելէ շատ հեռու է եւ չի կըրնար ըմբռնել թէ, եթէ Հայաստանեայց Եկեղեցին մեր հոգեկան եւ իմացական արժէքներն ու արժանիքները պահպանելու եւ զարգացնելու մեծագոյն աղբակն եղած է, ապա ուրեմն այդ եկեղեցին բարձրացնելու անոր մէջ հոգեկան բաւարարութիւն եւ սփոփանք գտնելու մխիթար սաւառնակն եղած են մեր երգչախումբերը։

Ձկայ ժողովուրդ մը, որ կարենայ իր գոյութիւնը պահպանել առանց նախնեան ձախողիր ըլլալու իր լեզուին, գրին, հաւատքին եւ աւանդութիւններուն։ Անգլիացին, որ զարգացումի եւ բարօրութեան դաստիարակէտին հասած, դեռ մինչեւ երեկ աշխարհի դիկը ձեռքին մէջ ունէր, կը հպարտանայ իր մաքրակրօն աւանդապաշտութեամբը, որ ուրիշներուն ծիծաղելի կը թուի։ Կը պահէ դեռ իր խրթին դրամական եւ չափական դրութիւնը ու դարերու ուղղագրութիւն մը, որուն ըստ աւելաբանական իմաստը այսօր լեզուագէտները միայն կրնան բացատրել։ Այս բոլոր անհեթեթութիւնները դուրգուրանքով կը պահէ Անգլիացին, յանուն աւանդապաշտութեան, որպէսզի պահպանուի նաեւ Անգլիացի ժողովուրդին նկարագիրն ու դիմագիծը, որպէսզի Անգլիացին Անգլիացի մնայ, տարբերելով եւ զատորոշուելով միւս ժողովուրդներէն։

Մեր երգչախումբերն ալ կանգուն պահելով մեր Եկեղեցին, պատճառ կ'ըլլան որպէսզի մենք ալ պահպանենք մեր բոլոր աւանդութիւնները եւ զատորոշուինք ուրիշներէ, ինչպէս մեր տոհմիկ հաւատքով նոյնպէս եւ մեր ծէսով եւ կրօնական արարողութիւններով։

Ուստի երախտագիտական անփոխարինելի պարտք մը ունինք մեր եկեղեցիի ծառայութեան նուիրուած դպիրներուն հանդէպ, որոնք առանց ակնկալութեան մեծ զոհողութիւններ կ'ընեն կիրակիները եկեղեցի եւ շարթու մէջ փորձի երթալով, երբ այդ ժամերը կրնային իրենց հանգիստին եւ հաճոյքին տրամադրել։ Երգչախումբի վարիչ թէ երգիչ, բոլորը կ'ընեն այս զոհողութիւնները, ամբողջական եւ դիտակից նուիրումով մը, եւ որպէս վինուորեալները Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցիին, որպէսզի Ան չէն ու պայծառ մնայ, ու անով՝ հաւատացեալ ժողովուրդը։

Այս ամէնուն համար նուիրեալներէն այսօր կարօտ Մուրատի, Եկմալեանի ու Կոմիտասի անունը միայն մնացած է ու բացի կոմիտասէ, մնացեալները, իրենք միայն դիտեն թէ, իրենց անփոխարինելի ծառայութեան ու նուիրումին փոխարէն, ինչ դրկանքներով մեր երաժշտութիւնը կրցած են հասցնել դեղեցիկ բարձրութեան մը, որուն վրայ աչխարհ կ'սքանչանայ։

Սքանչացում բառը, լինքնագովութեամբ չէ որ հոս կը գործածենք, այլ սա դիտակցութեամբ թէ, մեր եկեղեցիին մէջ կը տեսնենք, մեր իմացական եւ բարոյական ու ստեղծագործ բոլոր արժանիքները, որպէս բանաստեղծութիւն, երաժշտութիւն եւ հաւատք, որոնք ժողովուրդի մը մաքուր հոգիին հայելիներն են։ Եթէ Աթենականում Տիեզերական Պատրիարքը կամ ուրիշ օտար բարձրաստիճան զարդացած կրօնականներ մեր պատարագները ունկնդրելով կը վերանան, առանց բառ մը հայերէն դիտնալու, կը նշանակէ թէ, Անխմանալի Աստուածային խորհուրդին հայոց ազգին բնող այնպիսի սքանչելի եւ բաժշտական լեզուի մը ծանօթացած են որուն առջեւ կը պարտաւորուին խոնարհիլ իրենց ամբողջ հոգիով։

Եւ այս բոլորը իրագործողները, մեր երգչախումբերն են։»

Ստորեւ կ'արտատպենք "Մարմարա"ի հրատարակութեան տնօրէն եւ գրող Ի. Հատտէնեանի յօդուածներէն մաս մը ուր կը խօսի մեր երգչախումբերուն մասին:

ՌՈՊԵՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ Կ'ԸՍԷ.–

«Անգամ մը որ ճշդուի թէ քանի երգով դարու միջազգային մարզուն սրահին խորը ինչպիսի նահանջ մը արձանագրած է դասական խմասում հատաքի մը ըմբռնումը, առակէ վերջ այլեւս ոչ ոք կրնայ բսպասել որ մեր նոր սերունդները աւելի հատաստացնալ ըլլան քան երեսուն, քառասուն տարի առաջուանները: Բայց մեզի համար մեծ ուրախութիւն է հաստատել թէ, հակառակ կրօնաչունչ ապրումի համատարած այդ նահանջին, մեր եկեղեցիները կը չարունակեն այնքան փայլուն եւ պայծառ մնալ, որքան էին օրինակի համար երեսուն տարի առաջ: Ատիկա հասկնալու համար, պահ մը կ'արժէ անդրադառնալ թէ տոհմիկ զանազան մարզերու մէջ որքան մեծ է եղած մեր կորուստը անցնող այդ երեսուն, քառասուն տարիներու ընթացքին: Կէս դարէ ի վեր տխուր եւ անվերջանալի նահանջ մըն է արձանագրուածը մեր դրականութեան, մեր թատրոնին, մեր գեղարուեստին, մշակութային եւ տոհմիկ տակաւին մեր շատ մը մարզերուն մէջ: Նահանջ մը քանակով եւ յատկապէս որակով: Բայց մինչ ամէն կողմէ այսպէս կը նահանջին մեր ոյժերը, թէ շատ նախկին իր դիրքին վրայ հաստատ կը մնայ մեր եկեղեցին, ինչպէս նաեւ կրօն նաչունչ մեր ապրումը: Ամէն կիրակի մեր եկեղեցիներուն պատարագիչ պատերը կը թնդան աքանչելի պատարագներով եւ այդ պատարագները լսելով կը վերանան, երեսնց հոգեկան ապրումներուն մէջ որքաչափէս կ'ամրապնդուին մեծ թիւով հաստատականները: Բացի քանի մը շատ սակաւ, հայութենէ բոլորովին պարպուած թաղերէ, ամէն թաղ իր ամբողջ կարելիութեամբը կը չանայ ուրիշ եկեղեցիէ մը աւելի պայծառ պահել իր եկեղեցին: Այս մաքուր մրցակցութեան մէջ, մաուալօրհնութեան եւ տարեկան ծնունդի օրերը իւրաքանչիւր թաղի համար կը դառնան մէկմէկ ծնունդի օր: Այս բոլորին մէջ դժուար չէ ճանչնալ անցեալը, անցեալի մեր կրօնական կեանքը իր չարաբերաբար ուժեղ եւ արտայնդիչ դիմագծութեամբ:

Արդ պիտի պնդենք որ ոչ մէկ հաստատութիւն, ոչ մէկ ապրում, ոչ մէկ մրչակոյթ կրնայ երեսուն, քառասուն, յիսուն տարի կանգուն եւ փայլուն մնալ, եթէ ան անդադար չի անանիր երիտասարդի տիւիով: Ուրիշ մարզերու մէջ մեր նահանջը չատուջ եկած է երիտասարդական կենսատրար աւիշին բացակայութենէն: Աստ փոխարէն եթէ մեր եկեղեցին կրցեր է կանգուն մնալ, կը նշանակէ թէ նոր սերունդը իր կատար բոլորովին չէ խզեր մեր եկեղեցիին հետ, եւ կերպով մը իր ծառայութիւնը բերեր է դայն ուռքի պահելու, դայն իր աւանդական փայլովը ապրեցնելու համար:

Հոս փակագիծի մը մէջ պէտք է ճշդել թէ երբ եկեղեցի կ'ըսենք, առաւելապէս կը հասկնանք եկեղեցիին նիւթական գոյութիւնը: Երբ կը խօսինք եկեղեցիի պայծառութեան մասին, կը հասկնանք եկեղեցիին նիւթական գոյութեան պայծառութիւնը: Առ այժմ չենք ծանրանար ե-

կեղեցին ոչ – նիւթական ապահովութեան վրայ, որոնք դժբախտաբար գոյութիւն ունին եւ որոնք ուղղակի կապուած Աստուծոյ գինուորներուն, այսինքն մեր հոգեւորական դասուն ակարութիւններէն: Մեր օրերու եկեղեցականները, անցեալի կեր դրաւ բանք, նախանձելի որակ մը չեն ներկայացներ ընդհանուր համայնապատկերին մէջ եւ ասիկա բուռական լուրջ վնասներ հասցուցած է եկեղեցին նիւթական գոյութեան: Բայց հակառակ այդ վնասներուն, եկեղեցին կայ ու կը մնայ, ակամայ դրդռելով մշակութային ուրիշ մարդերու նուիրուած անձերու նախանձը:

Մեր եկեղեցին այս նախանձելի դիրքին մէջ կասկած չկայ թէ մեծապոյն չինչ դերը իրագործած են եւ կը շարունակեն խաղալ Դպրաց Դասերն ու Երգչախումբերը: Պիտի բանք որ երգչախումբերը մեր կրօնաշունչ ազգումին հաստատուն արմատները կը կազմեն եւ անոնցմէ է ակնյայտ որ մեր եկեղեցին կը առանձնայ երիտասարդ սերունդներուն աւիշը: Արդարեւ եթէ հասնող սերունդները իրենց թարմ ուժերով արիւն տուած չըլլային մեր երգչախումբերուն, այդ երգչախումբերը ապահովաբար շատ բան կորնցուցած եւ անցեալի իրենց ամբողջ փայլէն զրկուած կ'ըլլային անցնող այդ երեսուն, քառասուն տարիներուն ընթացքին: Այդ արիւնը չպակսեցաւ բարեբախտաբար եւ այսօր մեզի համար անգին մխիթարութիւն մըն է հաստատել թէ մեր մշակութային մարդերէն ոչ մէկուն մէջ կարելի է հանդիպիլ այնքան երիտասարդ, այնքան թարմ դէմքերու որքան կը հանդիպինք մեր եկեղեցիներուն վերնատուներուն մէջ:

Անտարակոյս հաւատքի ջերմ եւ անդիմադրելի ոյժ մը չէ որ կ'ապահովէ այդ վերնատուներուն եռուզեռը: Պարզ է, երիտասարդը որ իր երէց եղբօրը քով կանգնած, աչքերը փակ, իր ամենաղեղեցիկ ձայնով Կոմիտասեան չունչ մը կը վիշէ եկեղեցին վերնատունէն դէպի վար, անպայման Աստուծոյ պաշտամունքի եռեւէն չէ որ կը վազէ: Թերեւս այդ մասին մտածելը երկրորդական իսկ կը մնայ իրեն համար: Առաջին եւ բուն նպատակը, նոյնիսկ չափազանց անգիտակցաբար հետապնդուած, ուժգնութիւնն մը չարունակութիւնը ապահովել է: Եւ այդ ուժգնութիւնը կ'ուզէ որ մեր եկեղեցին մէջ իւրաքանչիւր պատարագ մատուցուի դիմաբուեռանական ինջոյքի մը կատարելութեամբ: Կ'ուզէ որ երգչախումբերը երբեմն հետ բերի մըրցումի մը մէջ ըլլան միշտ աւելի դիմեցիկ պատարագ մը կամ կրօնական տարեշրջանի մը երգերու համար: Ամէն կիրակի եկեղեցի մը չենգնեն, երբ հինը կամ այդ եկեղեցին մնայուն երգիչները: Շատ հին, անցեալի ամէնէն դիմեցիկ օրերէն կուգայ այդ համբուրելի աւանդութիւնը եւ միշտ այդ աւանդութիւնն է որ մեր մատուցին էջերը չարաչքի երեք, չորս անգամ կը լեցնէ պատարագներու դոյնզդոյն ծանուցումներով եւ որոշ կապ մը կը պահէ մեր մամուլին եւ երգչախումբի անդամ երիտասարդներուն միջեւ:

Ոմանք կ'արհամարհեն մեր այս դիծը, մեր այս սքանչելի կենսունակութիւնը: Հեգնական չեշտով մը «տիրացու ժողովուրդ» կը կոչեն զմեզ: Այդ հեգնանքը կը նշանակէ չտեսնել այն չինչ եւ հրաշագործ դերը զոր դրեթէ երկու հազար տարիէ ի վեր կը կատարէ մեր եկեղեցին, ոչ միայն մեզի տալու համար կրօնական վերացում, այլ նաեւ մանաւանդ մեզ պաշտպանելու համար օտարոչունչ ոգրումներէ:»

★

Մեր համայնքային կեանքին մէջ Դպրոցաց Դաս ու Երգչախումբերու կատարած դերը գոյատեւելու միտումով պահ մը ընդմիջեր էինք մեր դրութիւնը, Տիարք Սինան Թանորեանի եւ Ռոպէր Հատտէճեանի տեսութիւնները մէջ բերելով, այժմ կը վերադառնանք հոն ուր կանգ էինք առեր:

★

Հակառակ բարեացակամ բոլոր տրամադրութեանց դժուարին օրեր ու պահեր կ'ունենան թէ երգեցիկ խումբը, թէ ուսուցիչները թէ նոյն ինքն Օրմանեան Պատ-

րիարքը: Տեսէք թէ, Օրմանեան Ազգապատումին մէջ (էջ 5359) ի՞նչ կ՚ըսէ «Եկեղեցական երգեցողութեան մէջ եռաձայնի տրուած քաջալերութիւնը ուրիշ քուներու առիթ կ՚ընծայէ տեղեկագրել: Թէ Օրմանեան եկեղեցիները թատրոնի փոխարկած է, եւ այս առթիւ համախմբութիւններ կը պատրաստէ: Օրմանեան բաւական կը յոգնի արքունիքը համոզելու թէ եկեղեցական պաշտամունք երգեցողութեամբ կը կատարուին, եւ եղածը երգեցողութեան կանոնաւորութիւնն է, եւ ժողովուրդին համար խմբութիւնը գոհ մնալուն հետեւանքն է: Եւ եկեղեցեաց համախմբութիւնն ամէնէն անվնաս մանաւանդ թէ օգտակարն է. այլ եթէ կառավարութեան անհաճոյ կ՚երեւի, թող հրամայուի եւ ժողովուրդը գինետուներու եւ սրճարաններու կը դարձնէ:»

1909-ին Դպրաց Դասուն Դպրապետ կ՚ընտրուի Խաչիկ Խանճեան: Հակառակ կարեւոր թիւով անդամներու փափաքին, բազմաձայնի ընդմիջումը կը շարունակուի մինչեւ Դպրաց Դասուն երբեմնի անդամներէն Յովհաննէս Արքեպիսկ. Արշարունիի պատրիարքութիւնը (1911 – 13) որուն շրջանին կրկին բազմաձայն երգեցողութեան փորձերուն կ՚կոուի:

Կոմիտաս Վրդ.ի Իսթանպուլ գտնըւելէն օգտուելով իրմէ կը խնդրուի դասաւանդել ու խմբավարել: Վարդապետը սիրով կ՚ընդունի:

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն բազմաձայնի երգչախումբին անդամներուն թիւը 70-ի հասած էր, ինչպէս կը տեսնըւի օրուան Տնօրէն Խորհրդոյ Ատենապետ Բարշամ Պէրպէրեանի եւ Ատենադպիր Արշակ Գ. Ֆօրթունաթօ՚ի կողմէ ստորագրուած 215 համար եւ 3 Դեկտ. 1913 թուականի խնդրագիր պաշտօնագիրէն, ուղղեալ Ամեն. Տ. Զաւէն Արքեպիսկ. Եղիաեանի որուն լուսատախտակը կը հրատարակենք յաջորդ էջը:

Եւ սակայն, ինչպէս կը տեսնենք՝ այդ պաշտօնագրին ետեւը կրօնական ժողովոյ 10 Դեկտ. 1913-ի նիստին մերժուած է երկու դպիրներու ուրարակրութեան արտօնութիւնը տալ: (Աւելի վերջ երկուքն ալ ուրար ստացած են. առաջինը եղած է 1928-էն մինչեւ իր մահը 28 տարի դպրապետ, իսկ միւսը Աւագ սարկաւագ՝ այժմ կը գտնուի Փարիզ Վ. Ք.)

Կոմիտաս Վրդ. տարի մը Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն կանոնաւորաբար շաբաթը մէկ օր ուսումնարանին մէջ խմբային ձայնամարզութիւն եւ Եկմալեան եռաձայն պատարագի երգեցողութիւնները կ՚աւանդէր ու փորձերը կը կատարէր եւ քանիցս ալ իր ղեկավարութեամբ հանդիսաւոր պատարագներու բազմաձայն երգեցողութիւններ տեղի ունեցած էր Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, որոնցմէ յիշենք հայ գիրերու 1500 ամեակի տօնակատարութիւնը:

1913-ին, Հայ Տառերու Գիւտին 1500 եւ Հայ Տպագրութեան 400 ամեայ կրկնակ յոբելեանները Թուրքիոյ հայութեան կողմէ մեծ շուքով ու աննախընթաց հանդիսութեամբ տօնուեցան Հոկտեմբեր 25 Ուրբաթ օր (մինչեւ 1930, բոլոր հանդիսութիւնները Ուրբաթ օրերը կը կատարուէին Վ. Ք.):

Գումգափուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեանց նախագահեց ու պատարագեց Պատրիարքական Տեղապահ Գաբրիէլ Եպիսկ. Ճէվահիրճեան, սպասարկութեամբ վարդապետներու. ներկայ էին նաեւ Հմայեակ Դիմաքսեան, Մաղաքիա Տէրունեան, Գընէլ Գալէմքեարեան եւ Աղաւունի Սրբազանները ու բազմաթիւ վրդ.ներ ու քահանաներ, ինչպէս նաեւ պետական աստիճանաւորներէն Ներքին Նախարար Թալաթ Պէյ, Դեսպանատանց ներկայացուցիչներ ու ծովածաւալ բազմութիւն մը:

Երգեցողութիւնը կատարուեցաւ բազմաձայն Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն կողմէ ղեկավարութեամբ Կոմիտաս Վարդապետի: Երգեցողութեանց իրենց մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Ղալաթիոյ Դպրաց Դասը: Գլխաւոր մեներգները եղան Կոմիտաս Վրդ. եւ Արմենակ Շահմուրատեան:

Կ. Պոլիս 3 Փետրվար 1913

Թիւ 215

Բարեսիրտ
Ա. Ժամէն Վր. Օրհ. եւս. Հիւրեմեան
Գամբրուճ
Կրօն. Տոքթ. Ա.Ժ. Վեր. Վարդ-Վեր

Յարգոյ Հրեան Հերեցդ սրտմտութեամբ
ինձ ուղղած գրած նամակդ 20 Յունվ. թուակիր ըն-
դունեցայ եւ իմացայ զոր կ՚ուզէք եւ կ՚ակնկալէք ըստ
բաւական ճանաչելոյ անձիդ ընթացքս Ամերիկայի մէջ
Հիւսիսային Նահանգներ։ Ուր Հերեցդ կը նշանակես
Ազգայնական-Ռեֆորմ սրտիկ եղած ես։
Ազգիդ ուսանողական-Միութենէ զատ Ազգայնական-Միութեան
գործակից մըն ալ. եւ ազգիդ ազգ ժողովական սրտիկ ա-
րեմն կը կարծես Ազգայնական-Միութենէ եւ Ազգ ժողովէ
կը հարցնես։ Ես հիմա կ՚ապրիմ եւ ծառայ մեծագոյն
Տէրէ Ամենակալ Յիսուս Քրիստոսի եւ Աւետարանի վաստա-
կաւոր։ Ուր ազնիւ կը գտնեմ թշնամի ընդդէմ
կրօնի. Ազգին որ համեմատ Աստուածային Ճշմարտութեան ո-
րոշումներուն Ազգայնական սրտիկ չէ որ կը տրամ

Բարշամ Պէրպէրեանէ եւ Արշակ Ֆօրթունաթօ՛է ստորագրուած պաշտօնագրին այլ լուսատախտակը ուր յստակօրէն կը տեսնուի թէ կոմիտաս վրդ. Գումգափուի Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս երգչախումբին վարիչն եղած է։

Այս առթիւ «Ժամանակ» այսպէս կը նկարագրէր. «...Իսթանպուլահայութիւնը կարծես ամբողջութեամբ ժամադիր եղած էր հոն (Գումգափու), երեսուն տարուան մէջ երբեք կարելի չէ յիշել հանդէս մը որ այսքան խանդավառ ոգեւորութիւն յառաջ բերած ըլլայ: Ժամը 10-էն արդէն կարելի չէր պատրիարքարանէն փողոցէն անցնիլ. Եկեղեցին, բակը, շրջակայ փողոցները լեցուած էին հոծ բազմութեամբ մը որուն թիւը թերեւս 15 հազարը կ'անցնէր: Եւ դեռ ամէն նոր հասնող խումբ հեղեղներ կը թափէր Գումգափուի կայարանը որոնք կողմնակի, ճամբաներէն կը խուժէին դէպի հանդիսավայրը: ..Եկեղեցական արարողութիւններէ վերջ, հանդիսութեան ներկայ գտնուող ներքին նախարար Թալաթ Պէյ, շնորհաւորութեանց ընթացքին գրեթէ հետեւեալ իմաստով կարճ բանախօսութիւն մը ըրաւ. "Օսմանցիութիւնը կազմող տարրերէն իւրաքանչիւրին գիտականապէս եւ ընկերային տեսակէտով յառաջդիմութիւնը կառավարութեան յառաջդիմութիւնը կը նշանակէ: Մեզի համար հայրենիքին զարգացումն ու յառաջդիմութիւնը երջանկութիւն եւ բաղդաւորութիւն են: Այսօր հայերէն տառերու 1500 ամեակի եւ հայ տպագրութեան 400 ամեակի հանդէսները կատարելապէս տօնելու համար հաւաքուած էք հոս. յանուն կառավարութեան կը մասնակցիմ ձեր ուրախութեան:" "Ծափեր:"

Օրուան վեհաշուք երգեցողութիւնը բոլոր ներկաները տպաւորած էր որոնցմէ «Հայ Կաթոլիկ համայնքին հոգեւոր պետ՝ Նազլեան Գերապայծառը, համերգէն վերջ, ճակատը համբուրելով Կոմիտասին, խնդրած էր որ յաջորդ Կիրակին Սաքըզ Աղաճի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցիին մէջ պատարագի երգեցողութիւն կատարէ: Կոմիտաս հետը առնելով Գումգափուի Մայր Եկեղեցիի Դպրաց Դասը որ 200 ամեայ կեանք ունէր, երաժշտապետ Մէհթէրեանն ալ միասին Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցիին մէջ կը կատարեն երգեցողութիւնը որուն ներկայ կ'ըլլան օտարազգի վեց դեսպաններ եւ Պէյօղլուի ազնուական դասակարգը:

Հետեւեալ օրը Իսթանպուլի Ֆրանսերէն «Սթամպուլ» մեծ օրաթերթը, առաջին էջին վրայ զետեղած Կոմիտասի մեծադիր նկարը, ընդարձակ ներբողականը ըրած էր գովելով թէ Վարդապետին տաղանդը եւ թէ հայ եկեղեցիի գանձերը:» (Տես՝ «Մարմարա» 1970 Յունուար 31 Տիկին Զ. Արշակունի)

★

Կոմիտաս Վրդ. այս բոլորը կ'ընէ առանց դոյզն ակնկալութեան եւ նոյնիսկ ճանապարհածախսն ալ իր գրպանէն վճարելով:

Դպրաց Դասու անօրէն խորհուրդն ալ կ'որոշէ յիշատակ մը տալ մեծանուն վարդապետին. յարմարագոյն նկատելով անոր ձայնացոյցի (տիապազոն) համար արծաթէ տուփ մը շինել, մակերեսը ամբողջ պա-րէլիէֆ եւ մէջտեղը ոսկիէ քնարով մը, որուն թելերուն վրայ տէքուածն է Կ մը:

Ըստ 1914 Օգոստոս 17-ի արձանագրութեան այդ յիշատակը արժած է -այդ ատենուայ արժէքով 1027 ղրշ. որուն 485 ղրշ.ը կամաւոր նուէրն է անդամներէն Նշան Սերգոյեանի (այժմ Փարիզ):

Կոմիտաս Վրդ.ի, ինչպէս նաեւ Գրիգոր Մէհթէրեանի ակամայ ու պարտադրեալ բացակայութեան պատճառով երաժշտապետութիւնը ու երգչախումբը վարելու գործը ձեռք կ'առնէ Նշան Սերգոյեան եւ իր կարելին կ'ընէ:

Այդ շրջաններուն, կարճ ատեն մըն ալ կը դասախօսէ Խաչար Մանաս որ բաւական տարիներ վերջ (1937 – 1964)ի շրջանին, երգչախումբին ղեկը ձեռք պիտի առնէր:

Ի՞նչպիսի դրդապատճառ մը դեր կը խաղայ, յայտնի չէ, բայց օրուան կրօնական իշխանութիւնը 2 Յունիս 1916 թուա-

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆ

կէր պաշտօնագրով մը Տնօրէն Խորհուրդին կը յանձնարարէ որ յետ այնու երգեցողութիւնները կատարուին միաձայնով: Թուական մը, երբ Կովկասի հայ առաքելական եկեղեցիներու մէջ Մեծ Պահքի օրերուն իսկ բազմաձայն երգեցողութիւն կը կատարուէր:

Այդ շրջանին, Լեւոն Չիլինկիրեան միջոց մը բազմաձայն երգեցողութեան կ'աշխատցնէ Պէյօղլուի Դպրաց Դասը: Նշան Սերգոյեան եւս, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն առընթեր, աջակից կ'ըլլայ Պէյօղլուի աշխատանքներուն: Բայց մինչ այդ, հաստատ ու մնայուն երգչախումբ մը չէ կազմուած ոչ մէկ տեղ: Պէտք է նըկատի առնել թէ Ա. Աշխարհամարտի օրերուն կը զուգադիպի այդ շրջանը (1914–1918), հետեւաբար ամէն կողմ կը տիրէ անորոշ եւ անկայուն վիճակ մը:

Երբ սակայն կը վերջանայ պատերազմը՝ խանդավառ շարժում մըն է որ կ'սկսի Դպրաց Դասերու առընչութեամբ՝ Երգչախումբերու կազմութիւնով:

Կոմիտասի վեց արժանաւոր սաներէն մին Վարդան Սարգսեան (այժմ Մարսէյլ), երբ կը վերադառնայ իր չորս տարուան զինուորական ծառայութենէն՝ կը հիմնէ Սկիւտարի Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ երկսեռ երգչախումբը եւ անոնք իրենց անդրանիկ պատարագը կ'երգեն Սէմէրճեան Ճեմարան վարժարանի վերաբացման առիթով (բազմաձայնի համամիտ չեղողներու կողմէ եկեղեցւոյ մէջ խնդիր յարուցուած է որոնց գլուխը գտնուած է տեղւոյն երաժըշտապետը -վերջէն Տ. Անանիայ Ա. քհնյ. Պալեան որ Կրօնական Ժողովոյ ատենադպիր ու երգչախումբերու ալ կուսակից եղած է. – վարժարանը՝ պատերազմական շրջանին գործածուած էր որպէս զինուորական հիւանդանոց Վ. Ք.):

Գուրուչէշմէի Երեւման Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ, 1910-ին կազմուած Դպրաց Դասէն վերջ, 1918 Նոյեմբեր 24-ին ծնունդ կ'առնէ երգչախումբ մը բազմաձայնի համար որ կը կոչուի ԿՈՄԻՏԱՍ: Պագրգիւղի մէջ ալ կը կազմուի ՏԱՒԻԴ անուն երգչախումբ մը որ քանիցս երգելու կը հրաւիրուի Մայր Եկեղեցի (Պագրգիւղի 125 ամեայ յիշատակարանին մէջ ՏԱՒԻԴ-ի գոյութիւնը չէ յիշատակուած. Վ. Ք.): Իսկ այդ օրերուն՝ Սամաթիոյ (այժմ Գոճամուսթաֆափաշա) մէջ եւս կը կազմուի երգչախումբ մը Ս. ԳԷՈՐԳ անունով. որ նոյնպէս քանիցս Մայր Եկեղեցւոյ մէջ երգելու հրաւիրուած է:

Գումգափուի մէջ ալ, Դպրաց Դասու ընկերակից ու կարգ մը անդամներու աշխատութիւններով Պէզճեան վարժարանի ուսանողութեան կողմէ կը կազմուի 210 հոգինոց երգչախումբ մը, Յ. Մեհրապեանի ղեկավարութեամբ: Բայց դժբախտաբար, վերջին այս երեք երգչախումբերն ալ երկար կեանք չեն ունենար:

Աւելի վերջերը Պէյօղլու Դպրաց Դասը, Երաժշտապետ Ներսէս Խիստավերտեանի առաջնորդութեամբ եռաձայնը կըրկին ձեռք կ'առնէ եւ 1926-էն սկսեալ անխափան մինչեւ օրս կը շարունակէ բազմաձայն երգեցողութիւնը, իսկ Պէշիկթաշի մէջ կազմուած ՆԱՐԵԿԱՑԻ երգչախումբը քիչ ատենէն ցրուած եւ 1932-ին հիմնըւած է այժմու համանուն երգչախումբը:

ԹԷ ԻՆՉՊԷ՞Ս ՀԻՄՆՈՒԵՑԱՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Նախքան ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբի կազմութեան յաջորդական փուլերուն մասին խօսիլ, կ՚ուզենք արտագրել, վաստակաւոր դաստիարակ ուսուցիչ – Տնօրէն՝ Տիար Վահրամ Պուրմաեանի երկու տարի առաջ 1969–ին «Մարմարա»ի մէջ լոյս տեսած «Երգչախումբերու տարեդարձներու առթիւ» յօդուածէն գլխաւոր մասերը, որ աւելի մօտիկ շրջաններու հետ կապ ունեցող յուշագրութիւն մըն է եւ խիստ ցայտուն կերպով նկարագրուած: Վերոյիշեալ յօդուածին մէջբերումէն վերջ աւելի լաւ հաս կնալի պիտի ըլլայ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբի հիմնադիրներէն ու առաջին Առենապետ՝ Յովհաննէս Մինթաճեանի յուշերը: Ուրեմն նախ հետեւինք Պր. Պուրմաեանի:

ՎԱՀՐԱՄ ՊՈՒՐՄԱԵԱՆ կ՚ըսէ

«Մեր երգչախումբերու տարեդարձները հանգրուաններ են, որոնք մեր մտքերուն մէջ կ՚արծարծեն հեռաւոր անցեալի մը տխուր յիշատակները:

Այսօր՝ երբ հաճոյքով կը լսենք զանոնք մեր տաճարներէն ներս եւ կ՚ընդունինք թէ բազմաձայն երգեցողութիւնը իսկապէս սրտագրաւ բան մըն է, կ՚անդրադառնա՞նք արդեօք թէ ինչ երկարատեւ ու դաժան պայքարներու ծնունդ եղած է ան: Ներկայ սերունդները զգի՞ն զայն պատրաստ՝ ինչպէս էխոխրնի էլեկտրական լամբարը, բայց թող գիտնան թէ անոնք՝ երգչախումբերը խոչընդոտներով լեցուն փշոտ ճամբաներէ անցնելով է որ եկան վերջապէս բարձրանալ այսօրուան իրենց փառքի պատուանդանին վրայ:

Մոռեանդութիւնը իր գուլի եղջիւրները կը ցցէր ամենուրեք՝ անոնց խարխափող ու վարանոտ քայլերուն դիմաց: Բայց անհրաժեշտ է երէկը աչքի առջեւ ունենալ այսօրը լաւ ըմբռնելու եւ գնահատելու համար: Ահաւասիկ մի՛ անդամայն պիտի ըլլար զարդացում մը, որ մեր երիտասարդները պիտի առաջնորդէր ըմբռնելու քաղաքակրթութեան պատմութեան ոգին:

Այդ ոգին կը հաստատէ թէ մարդիկ ընդվզումով դիմաւորած են ամէն նորութիւն, երբ անհնազանդ գտած են զայն իրենց ընկալեալ ըմբռնումներուն, սովորութիւն ներուն ու նախապաշարումներուն:

Նորութիւն մը իւրացնել նոր ճիգ կը պահանջէ, ուստի մարդիկ սիրած են քալել կոխուած ճամբաներէ: Սովորամոլութիւնը կաշկանդած է զիրենք ու դարերով արգիլած՝ քաղաքակրթութեան գնացքը:

Հոգեբանական այս ճշմարտութիւնը բացայայտ կերպով երեւան կուգայ քրիստոնէական կրօնի ենթարկուած հալածանքին, հաւատաքննական առեանին առջեւ կալլիէի յայտարարած նորութեան, մեր մէջ վարժարաններու երկաթ դրութեան հաստատումին առթիւ յարուցուած ընդդիմութեան, արեւելեան հին տարազներու եւ բարքերու եւրոպականացման առթիւ ծագած դժգոհութեան եւ նմանօրինակ պատմական թէ արդիական յեղաշրջումներու առիթով:

Հինը տեւականօրէն պայքարի մէջ եղած է նորին հետ: Յաղթանակը վերա-

պահուած է սակայն նորին, երբ այս վերջինը գիտցած է ինքզինքը հաստատել բանաւոր հիմերու վրայ։ Այլապէս անբնական կերպով աշխարհ եկած նորին կեանքը եղած է կարճատեւ։

Կեանքը փոփոխութիւն է համակ։ Ապրիլ կը նշանակէ փոխուիլ, յեղաշրջուիլ։ Ու երբ հիմնական օրէնք է հինէն դէպի նորը տեղափոխուելու երեւոյթը, երաժշտութիւնը չէր կրնար բացառութիւն կազմել։

Ապրած ու սնած արեւելեան բարքերով, հայ ժողովուրդը բնականաբար իւրացուցած պիտի ըլլար պարսկական ու արաբական երաժշտութիւնը։ Հայ եկեղեցական թէ աշխարհիկ երաժշտութիւնը երկար դարերու ընթացքին կրած է ազդեցութիւնը անոնց մխապաղաղ, ծեքծեքուն ու թախծաշունչ ոգիին։

Բայց կէս դարէ աւելի առաջ էր որ հայ հոգին իր առհաւական անմեկնելի, խորհրդաւոր բնազդով հոտոտեց նոր ճաշակի մը թարմ շունչը եւ որոշեց իր ղեկը դարձնել դէպի հոն, իր ուղեկիցները ձգելով այնտեղ ուր որ էին։ Այդ նոր շունչը արեւմտեան արուեստին կենդանի ու առողջ շունչն էր։

Փոխանցման գործը սակայն հինէն դէպի նորը, չէր կրնար առանց տագնապի կատարուիլ, ինչպէս օրէնք է բոլոր փոխանցումներուն համար, ֆիզիքական թէ բարոյական մարզի մէջ։ Եւ ահա այդ օրէն սկսաւ պայքարը։ Ակնարկը դէպի արեւմուտքը յառած հայ հոգին իսկոյն ծնունդ առաւ նորապաշտպան զինուորներու, որոնք սկսան յարդարել իրենց մարտակոչները։

Հիններու բանակը իսկոյն շարժման անցաւ առաջնորդութեամբ միաձայնին կառչած տարեց երաժշտապետներու, դպրաց դասերու եւ մասնակցութեամբ քահանաներու, թաղ. խորհուրդներու, կրօնական ժողովներու եւ ժողովուրդէն խաւարամիտ տարրերու։ Կրօնական ժողովներն էին որ իրենց նախանձախառն դժկամակութեամբ եւ սխալ ըմբռնուած աւանդապաշտութեան մը դիմակին ետեւ ապաստանած արգելք հանդիսացան որ Կոմիտաս իր անմոռանալի ձայնը դրոշմէր ձայնապնակներու վրայ եւ մենք այսօր զրկուած կը մնանք անմահ վարպետին հոյակապ երգերը լսելու վայելքէն, իր իսկ սեփական ձայնով։

Կրօնականի մը համար սրբապղծութիւն էր ձայնապնակ լեցնել եւ Կոմիտաս հազիւ արտօնուած էր երգչախումբ վարել աշխարհիկ բեմերու վրայ կամ երգեհոնով ընկերակցիլ Շահմուրատեանի ձայնապնակներուն։ Ասկէ զատ՝ բազմաձայն երգեցողութիւնը լոկ օբերաներու յատուկ երաժշտութիւն մըն էր, ոչ թէ եկեղեցիներու վայել երգեցողութիւն մը եւ մեր եկեղեցական աւանդութիւնները պէտք էր անվթար պահուէին, ոչ թէ եղծուէին օտարամուտ սովորութիւններով։ Այս էր ահա անոնց մտայնութիւնը։

Պայքարը շարունակուեցաւ տարիներով։ Բազմաձայնով խանդավառուած եւ իր դարին հաւատացող նորազարթ երիտասարդութիւն մը վճռած էր չի լքել իր սկսած գործը։ Պէտք էր հաստատուէր այլեւս բազմաձայն երգեցողութիւնը մեր եկեղեցիներուն մէջ, ինչպէս երգեհոնը աղմկալի ծնծղային տեղ եւ ինչպէս հանդըստաւէտ նստարանը փոշելից մինտէրին տեղ։

Երիտասարդները չէին կրնար իրենց փորձերը կատարել եկեղեցիներուն մէջ, ոչ ալ դպրաց դասու սենեակներուն մէջ։ Ու երբ աւելի յետոյ երիտասարդութեան եւ իր համախոհներուն ճնշումը աւելցաւ ու երբ թաղ. խորհուրդները ակամայ հարկադրուեցան բանալ եկեղեցւոյ դուռները անոնց գիշերային փորձերուն առջեւ, այս անգամ խափանարարութեան ճամբով սկսան գործել։

Գիշերները փորձի պահուն յանկարծ լոյսերը կը մարէին եւ տղաքը կը մնային մութին մէջ։ Կամ եկեղեցիին դուռը փակ ու ժամկոչը անգտանելի կ'ըլլար ճիշդ այն

պահուն երբ տղաքը ներս պիտի մտնէին փորձի համար:

Գոնուեցան թաղ. խորհուրդներ, որոնք փորձերու պահուն սպառած ելեկտրականութեան փոխարժէքը պահանջեցին նորակազմ երգչախումբէն, որուն անդամները իւ սէր խաղաղութեան իրենց միջեւ բաժնելով պահանջուած գումարը, գոհացում տուին անոնց տարբդի պարտադրանքին:

Առնուազն տասը տարիի չափ տեւեց ընդդիմութեան այս չրջանը, սկիզբները բացայայտ ու հետզհետէ քօղարկուած ընոյթով: Եղաւ ժամանակ, երբ կարգ մը թաղերու մէջ հաղիւ կազմուած երգչախումբեր, իրենց դեղեւկոտ քայլերուն դիմաց գտնելով հակառակութեան ուժգին հոսանքները, պահ մը յուսալքուած տեղի կուտային ու կը քայքայուէին, քիչ առեն ետք նորէն ոտքի ելլելու եւ վերակազմուելու համար, մրցակցին հարուածներէն գետին տապալած կռիսմարտիկին պէս, որ պահ մը ետք կ'ուշաբերի ու ոտքի ելլելով կը չարունակէ պայքարիլ աւելի բուռն թափով:

Բայց բան մը, զոր բնաւ պիտի չմոռնամ, այն տատապազին աշխատանքն է, որուն ինքնաբերաբար լծուած էր Գասըպիւղի մէջ, 1928 թուականին, Կովկասահայ երաժիշտ մը, Զօհրապ Սանթուրճեան անունով, մարզելու համար եկմալեան քառաձայնը, չրջապատուած ուսկաւաթիւ համակիրներէ, որոնք կը չահային նեցուկ ըլլալ իրեն:

Նուլ ընդդիմութիւն մը թաղին պաշտօնական մարմիններուն կողմէ: Միջոց մը երբ նորէն եկեղեցիին մէջ փորձերը կ'արգիլուի, Սանթուրճեան երանելի համբերատարութեամբ եւ զոհողութեամբ, նոյնքան երանելի ոգիով գիշերները իր փոքրիկ սենեակին մէջ կը հաւաքէր իր նորակազմ երգչախումբին երկտող անդամները, անոնց սորվեցնելու համար պատարագը:

Ըմբռնելու համար այն դժնդակ զոհողութիւնը զոր ինքզինքին կը պարտադրէր այդ պանդուխտ, համեստ բայց կորովի երաժիշտը, հարկ է երեւակայել ձմեռ գիշերներու ցեխը, զոր տղաքը փողոցէն ներս կը փոխադրէին ակամայ, անոնց աղմկալի ներկայութիւնը, դրացիներու դժգոհութիւնը եւ ուրիշ յարակից տաղտուկներ: Եւ ասիկա բազմաթիւ գիշերներ:

Հակառակ այս ամէնուն՝ Սանթուրճեան հերոսական ճիգերով յաղողեցաւ լոյս աշխարհ բերել իր պատարագը, որ քանի մը յաջող ելոյթներէ ետք իր նախորդներուն պէս մարեցաւ, թէ իր գործին հանդէպ անուցուած անտրելութեան եւ թէ զինքը հովանաւորող տարրերուն միջեւ ծագած երկպառակութեան պատճառով:

Անկէ ետք՝ Սանթուրճեան մեկնեցաւ Փարիզ, ուր մեռաւ, մեր մտքերուն մէջ թողլով չհասկցուած արուեստագէտի, զրկուած ու զոհաբերուած վաստակաւորի մորմոքիչ յիշատակը: (Գատըգիւղի Ս. Թազաւոր երգչախումբը հիմնուած է 1938 ին վ. Ք.)

Ահա թէ ինչ դժնդակ փուլերէ անցած են մեր այսօրուան առոյգ ու կենսունակ երգչախումբերը: Անոնք հիմա գերծ՝ իրենց նախորդներուն կրած մղձաւանջներէն, կը ծաղկին ազատ ու բարգաւաճ, վայելելով անխառն համակրանքը ժողովուրդին եւ կատարելով բարձրօրէն գնահատելի պաշտօն մը մեր տաճարներէն ներս:

Այսօր, երբ կը ծանենք խանդավառ տարեդարձները մեր ներկայ երգչախումբերուն, պարտաւոր ենք յարդանքով ոգեկոչել յիշատակը հինեերուն, այն հինեերուն, որ եղան նախավկայ նախահայրերը այսօրուան նորերուն եւ որոնք կրեցին ամէնէն դառն հարուածները յետադիմական աններող ոգիին եւ որոնք պատնէշներուն վրայ ինկան նահատակ, ճամբայ բանալու համար իրենց յաջորդներուն:

Ինկան ազնիւ ու սրտատուչ գաղափարականի մը սիրոյն, բերելով իրենց ծառայութեան անմոռանալի բաժինը լուսատենչ համայնքի մը քաղաքակրթական վերելքին:»

★

Պէտք է նկատի ունենալ թէ միշտ ու ամէն շրջանի ալ գտնուած են անհատներ, որոնք, մարմիններու կամ հաստատութեանց գլուխը երբ անցած են, զանազան նկատումներով չեն ուզած իրենց դէմ զօրաւոր անհատականութեամբ միութիւններ կազմուին: Կ'երեւի ասոնց կարգէն էին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 1924 - 1927ի Տնօրէն Խորհրդոյ անդամները, որոնք աւելի վերջ պարտաւորուեցան հեռանալ դասէն (տես՝ գրքիս 58 - 59 րդ էջերը): Ուրեմն ԳՈՂԹԱՆ-ի առաջին Ատենապետ Յովհաննէս Մինթանճեանի բերնէն լսենք թէ ինչպէս կազմուեցաւ ու ինչպիսի փուլերէ անցաւ ԳՈՂԹԱՆ-ը:

★

«1923-ին Պագրգիւղի Պէզազեան լիսէն աւարտելէ վերջ, Մայր Եկեղեցիի Դպրաց Դասու կրտսեր անդամներուն հետ կ'ունենանք մեր Թաղին մէջ ալ բազմաձայն խումբ մը կազմելու գաղափարը: Այդ շրջանին Դպրաց Դասուն փոխ շապկապահն էի եւ իմ մօտ կը մնար ուսումնարանին բանալին: 1924-ին օր մը ուսումնարանին մէջ հաւաքուեցանք: Մեր մէջ կային ատամնաբոյժ Գէորգ Զաքըրեան, Տիրան Փարթամեան, Գրիգոր Տ. Փափազեան, Սմբատ Շիշիկեան, Սարգիս Ծուլֆաեան, Արտաշէս Պէկեան, ներկայիս արտասահմանի մէջ ատամնաբոյժ Միհրան Պճիկեան, Նուպար Փէշտիմալճեան (ատամնաբոյժ), Պարթեւ Զաքըրեան եւ տակաւին ուրիշներ ալ որոնց անունը այսօր չեմ կրնար յիշել:

Անմիջապէս կը հիմնենք երգչախումբը եւ շարականագէտ Տիրան Փարթամեանի առաջարկով կը կոչենք «ԳՈՂԹԱՆ»: Խանդավառութեամբ կը շնորհաւորենք զիրար ու մեր առաջին գործը կ'ըլլայ «բարոյագիր կանոնագիր»ի մը պատրաստութեան համար կազմել երկու հոգինոց մարմին մը: Այդ պաշտօնին կը կոչուին Գրիգոր Փափազեանն ու ատենադպրեալս Յովհաննէս Մինթանճեան: Այդ օրը կ'որոշենք նաեւ առ ի վաւերացումն, Դպրաց Դասուս երիցագոյն անդամներէն՝ դարձեալ մեր քուէներով պաշտօնի կոչուած Տնօրէն Խորհուրդին յղել մեր որոշումը: Սակայն մեծ կ'ըլլայ մեր զարմանքը երբ բերանացի կերպով վերահասու կ'ըլլանք թէ օտարամուտ պատճառաբանութեամբ մը մեզի մեր ընկերներուն կողմէ կ'արգիլուի կազմել ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբը: Աւելի ըլլալով, երբ պատիժ, վերջ կը տրուի օգնական շապկապահի պաշտօնիս, ձեռքէս կ'առնուի ուսումնարանի բանալին, որպէսզի չկարենանք անգամ մըն ալ հոն հաւաքուիլ: Եւ մենք, մասամբ բարոյալքուած Տ. Խորհուրդի այս պատիժէն և մերժումէն, Մայր Եկեղեցիի Թաղական Խորհուրդի արտօնութեամբ կ'որոշենք Մայր Եկեղեցւոյ գաւիթը, երջանկայիշատակ Վարժապետեան Պատրիարքին շուրջ բոլորը հաւաքուիլ մերթ ընդ մերթ եւ հոն կատարել մեր դասաւարժութիւնը: Ձմրան խստաշունչ օրերուն մեր տուներէն կրակարան ու ածուխ կը հայթայթէինք ու կրակին շուրջ հաւաքուելով կը ջանայինք տաքցնել մեր մսած անդամները: Տնօրէն Խորհրդոյ անդամները տեսնելով որ չենք վհատիր, վերջնականապէս հարուածելու համար մեր բախտը, յաւելեալ ու ճոխացեալ բողոքներով կը դիմեն կրօնական ժողովին ու կը յաջողին շապկազուրկ ընել տալ Միհրան Պճիկեանն ու զիս, իբրեւ ձեռնարկին երկու առաջնորդները: Այս կերպով կ'արգիլուինք Առաքելական որեւէ եկեղեցիի մէջ երգեցողութեանց մասնակցելէ ու դպրաց խումբերու մէջ անդամակցելէ:

Այս անհեռատես որոշումին վրայ, Գումգափուի Դրսի Ս. Յարութիւն Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհրդոյ արժանայարգ անդամներէն Նշան Պալեան (այժմ նոյն եկեղեցւոյ դպրապետ Վ. Ք.) եւ Արտաշէս Յարութիւնեանի քաջալերութեամբ իբր բողոքի արտայայտութիւն, հաւաքաբար, աւելի քան յիսուն դպիր, կը յաճախենք Ս. Յարութիւն եկեղեցի: Աւելորդ է ըսել որ մեզ անիրաւուածներս

Դպրաց Դասուն ընկերակից անդամները 1922-ին խմբանկարուած Դասուն պարտէզը:

Դողթանի կորիզը կազմող Դպրաց Դասուն եռանդուն անդամներուն մէկ մասը:

քաջալերելու համար, Գումգափուի թաղեցւոց ստուար մեծամասնութիւնը զօրավիգ կ'ըլլայ մեզի ու կը հետեւի մեր երգչախումբին ուր որ երգելու կ'երթանք...:»

Խումբին վարիչը՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու անդամներէն Արտաշէս Գալչընճեանը կ'ըլլայ որ խումբը կը մղէ ու կը վարէ մինչեւ 1928: Փորձերը մերթ Ենիգափուի Եկեղեցւոյ մէջ ալ կը կատարուին. մէջոց մըն ալ Պազրգիւղի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ յարակից մէկ սենեակը, ուր Դողթան երգչախումբին վարչային ու անդամական ժողովները ալ տեղի կ'ունենան, ինչպէս այժմ

Կոմիտաս, Կեդրոնական, Խաչատուրեան, Հռիփսիմեանց երգչախումբերը իրենց կեդրոններէ հեռու տարբեր վայրերու մէջ փորձեր կ'ընեն ու ժողովներ կը գումարեն:

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու օրուայ Տնօրէն Խորհուրդն ու Դպրապետը թէ ի՞նչպէս կը տեսնեն «ԳՈՂԹԱՆ»ը կազմողներուն այս քայլի ու չինիչ ընթացքը· հետեւինք ուրեմն իրենց ատենագրութեան, որուն թուականն է 20 Հոկտեմբեր 1925:

Դպրապետ Խաչիկ Խանճեանն է որ կը խօսի «կրտսեր դպիրներու ստորագրութեամբ 1925 Օգոստոս 27, Սեպտեմբեր 11 եւ Հոկտեմբեր 2 թուակիր անպատշաճ ոճով գրուած երեք հանրագրութիւններով ընդհանուր ժողովոյ գումարումը կը պահանջուէր դպրապետութենէ: Դպրապետութիւնս նկատելով որ ընդհանուր ժողով գումարելու պէտք չկայ առանց որոշ օրակարգի մը չեղեալ նկատեց յիշեալ հանրագրութիւնը եւ հրաւիրեց զիրենք յատուկ ազդարարութեամբ 1925 Հոկտ. 2-ի Ուրբաթ օրը ժամը 11-ին ներկայանալ ուսումնարան լսելու համար Դպրապետութեանս յայտարարութիւնները· նոյն օրը ի ներկայութեան մէկ քանի երիցագոյն դպիրներու, Դպրապետութիւնս պէտք եղած յայտարարութիւնները եւ խրատականները խօսեցաւ եւ հրաւիրեց համերաշխութեամբ վերաբերուիլ հանդէպ մէկզմէկու եւ յարգանօք վարուիլ դպրապետին, ժողովականներու եւ երիցագոյններուն հետ, անպատշաճ եւ ընդոստ ընթացքի մէջ չգտնուիլ:»

«Երբ այս յայտարարութիւնները եւ բանախօսութիւնը վերջացաւ երիցագոյն դպիրներէն Պր. Յակոբ Գրալեանի առաջնորդութեամբ եւ դրդմամբ ներկայ կրտսեր դպիրք սկսան մեծ ժխոր մը յարուցանել, ընդհանուր ժողով պահանջելով, ցուցարարութիւն, անկարգապահ եւ ըմբոստ վարմունքով:»

Դպրապետութիւնս իրաց այս վիճակին առջեւ օրէնքին տուած իրաւասութեամբ, ժխորին պարագլուխ եղող կրտսեր դպիրներէն Պրք. Յովհաննէս Մին-

Արտաշէս Գալչըննեանի գլխաւորութեամբ Գողթան Երգչախումբը 1925-ին:

Թանճեան եւ Միհրան Պճիկեան Դպրաց Դասէն խապառ վտարման, իսկ հետեւեալ կրտսեր դպիրները Պրք. Տիրան Փարթամեան, Սմբատ Շիշիկեան, Գէորգ Զաքրեան, Գրիգոր Տ. Փափազեան, Զարեհ Սէմէրճեան, Ասատուր Մէվլատեան, Եփրատ Պօղոսեան, Որդիք Էքսէրճեան, Նուպար Մանավեան, Նիկողոս Քէշիշեան, Արշակ Գասապեան եւ Կարապետ Խուրտաճեան երկու տարի դպրաց շարքէն ջնջել եւ ընդհանուր ժողովոյ մասնակցութենէ զրկել..., իսկ յիշեալներու պարագլուխ հանդիսացող դասուս երիցագոյն անդամներէն Պր. Յակոբ Գրալեանի երկու ամիս չապկազրկութեան, դասուս մէջ որոմ ցանած եւ կրտսեր դպիրներու սոյն դատապարտելի ընթացքը քաջալերած եւ Տնօրէն Խորհրդոյ դէմ գրգռած ըլլալուն համար: «Դպրապետութիւնս, սոյն տնօրինութիւնը յատուկ նամակաւ մը 1925 Հոկտեմբեր 5 թուակիր եւ 598 թուահամարով պատկ. Կրօն. ժողովոյ տեղեկագրեց առ ի վաւերացումն: Պատկառելի Կրօն. Ժողովը Դպրապետութեանս բերանացի բացատրութիւնները եւս լսելէ յետոյ, յիշեալ դպիրներու համար Դպրապետութեանս կողմէ որոշուած վերոյիշեալ պատիժները 1925 Հոկտեմբեր 15 թուակիր եւ 1435 թուահամար պաշտօնագրով վաւերացուց, միայն Պր. Յակոբ Գրալեանի երկու ամսուան չապկազրկութեան պատիժը բարեփոխելով ի փոխարէն յանդիմանութեան արժանի գտաւ...»:

Կրօնական ժողովը, իր այս գործադրութեան դրած որոշումը առած ատեն պատժապարտներէն *ոչ մէկը չէ լսած եւ բացատրութիւն չէ ուզած:*

Կ'ենթադրենք թէ այն ատենուան Կրօնական Ժողովն ալ բազմաձայնի կողմնակից չէր: Նոյն թուականներուն, քահանայից միութեան (հիմնուած 1919-ին. Վ. Ք.), 4 Հոկտեմբեր 1925 թուակիր շրջաբերականը մեր այս ենթադրութիւնը կը հաստատէ «Կրօնական պատկ. Ժողովոյ որոշմամբ Պէշիկթաշի նախորդ Դպրաց Դասու եւ այժմ Նարեկացի երգչախումբ *անունը առած դպիրներէն Պ. Պ. Զաւէն Թնկրեան, Խաչիկ Սուճեան, Գէորգ Պաղտասարեան եւ Արմենակ Թումայեան... յետ այսօրիկ Պոլսոյ հայ եկեղեցիներու մէջ երգեցողութիւն կատարելու իրաւունքէն զրկուած են, Զայս՝ ըստ յանձնարարութեան Կրօն. պատկ. Ժողովոյն...»:*

Զարմանալի չէ մեզ թէ քիչ ատեն վերջ վերեւ յիշուած բոլոր պատժուողները իրենց պաշտօններուն վերադարձուած եւ պատիժ տնօրինողները դատապարտուած են մեր համայնքային զանազան ժողովներէն (զանազան պատճառներով) ու հեռացուած իրենց պաշտօններէն:

Մինչ այդ, ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբի անդամները Պագրգիւղի մէջ 21 Օգոստոս 1925-ին ընդհանուր ժողով կը գումարեն ու միաձայնութեամբ կ'ընդունին Յովհաննէս Մինթանճեանի եւ Գրիգոր Տ. Փափազեանի կողմէ պատրաստուած 73 յօդուածով ծրագիր կանոնագիրը (որուն առաջին էջի լուսատախտակը տեսնել գրքիս 59րդ էջին վրայ):

Գումգափուի թաղեցին կը սկսին բողոքել, Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհրդոյ ընդգրկած ընթացքին դէմ:

1926 Նոյեմբերին կրկին դիմում կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհուրդոյ, որ այս անգամ, կը ստիպուի ընդառաջելու կատարուած խնդրանքին եւ շաբաթը մէկ ժամ դասաւանդութեան համար ուսումնարանը կը տրամադրուի ԳՈՂԹԱՆ-ի փորձերուն:

Ինչպէս նախապէս ըսած ենք, Գողթանի հիմնադիր անդամներուն գլխաւոր մէկ մասը Դպրաց Դասուն ալ անդամներ էին, բայց եւ այնպէս Տնօրէն Խորհուրդը, հակառակ ուսումնասրահը տրամադրած ըլլալուն, արգելք ըլլալ կ'ուզէ երիտասարդութեան կողմէ շահագրգռութեան առարկայ դարձած Գողթան-ի զարգացման: Այս պայմաններու մէջ հիմնադիր անդամները, 1 Ապրիլ 1927-ին տեղի ունեցած ընդհանուր ժողովին բուռն պայքար մը կը մղեն եւ շատ նեղ կացութեան կը մատնեն Տնօրէն Խորհուրդն եւ Դպրա-

պետը (մանրամասնութիւնը տեսնել գըրքիս 58րդ էջը)։

Դպրաց Դասերը կը լուծուին եւ Կրօնական Ժողովոյ որոշման համաձայն Մայր Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդոյ հրաւէրին կը պատասխանեն 34 երիտասարդներ որպէս թեկնածու անդամ Դըպրաց Դասուն որոնց մէջ չկային նախկին Տնօրէն Խորհրդոյ անդամները եւ Դպրապետը։

Վերակազմուած Դպրաց Դասը 13 Յունուար 1928-ին կը գումարէ իր ընդհանուր ժողովը եւ Յակոբ Գրալեանը մեծամասնութեամբ Դպրապետ կ'ընտրէ։ Տնօրէն Խորհրդոյ անդամակցութեան կը կոչուին Գէորգ Պօղոսեան, Յակոբ Իգմիրլըեան, Գրիգոր Տ. Փափազեան, Գէորգ Զաքըրեան՝ (Տօքթ.) եւ Մարտիկ Փափազեան։

Գողթան-ի վարչութիւնը 7 Սեպտեմբեր 1928-ին ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն հետ միանալու պայմանները ճշդելու համար։

Եւ վերջապէս, երկուստեք, տեղի ունեցած բանակցութեամբ կ'որոշուի վերջնականապէս ու ամբողջապէս միանալ մէկ վարչութեան մը տակ։

Միացումը գեղեցիկ թուականի մը կը զուգադիպի։ Մայր Եկեղեցւոյ վերաշինութեան հարիւրամեայ յոբելինական հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ 1928 Հոկտեմբեր 1-ին։

ԳՈՂԹԱՆ-ի առաջին վարիչը՝ Արտաշէս Գալչըճեան Պաքրդիւղի երաժշտապետ ըլլալով կը բաժնուի Գողթանէն եւ ղեկավարի պաշտօնին կը հրաւիրուի Օննիկ Քիւրքճեան, որ միեւնոյն ատեն վարիչն էր Սկիւտարի Ս. Կարապետ երգչախումբին։ Կարճ եւ սակայն անդորր աշխատութենէ մը վերջ Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբը իր միացումէն վերջ առաջին Եկմալեան եռաձայն պատարագը կ'երգէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

1928-էն վերջ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբը անբաժան մէկ մասը կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն։

Երգչախումբի անդամները կ'ըլլան Դասուն ընկերակիցները որոնք երբ դիմում կը կատարեն իսկական անդամ ըլլալու համար, Դասուն ընդհանուր ժողովի որոշումով, ի շարս իսկական անդամներու, կ'ընդունուին ու կ'ընտրուին նաեւ Տնօրէն Խորհրդոյ անդամ եւ այսպէս միշտ թարմ ոյժերով եւ նոր աւիւնով կը շարունակուի մինչեւ որ իրենց վիճակած աւանդը կը փոխանցեն նորին որ նոյնպէս, իր կարգին պիտի յանձնէ յաջորդին. ճիշդ այնպէս ինչպէս է դրօշարշաւը։ Եւ անվարան պիտի կրնանք ըսել թէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասն ու Գողթան երգչախումբը կրցած են այս արշաւին մէջ իրենց պարտականութիւնը լիովին կատարել։ Մեր այս ըսածը հաստատելու համար բաւ է ակնարկ մը նետել անոնց ունեցած գործունէութեան վրայ։

Գողթան երգչախումբը երբ հաստատ հիմերու վրայ հանգչեցաւ, սկսաւ այլեւս երաժշտականօրէն յառաջդիմութեան մասին ծրագիրներ պատրաստել ու կիրարկել։ Առաջին առթիւ, սկսաւ Կոմիտասի դաշնաւորած բազմաձայն պատարագին փորձերը կատարել, որ վարիչ Օննիկ Քիւրքճեանի կողմէ ամփոփուած էր տետրակի մը մէջ եւ տպուած 1926-ին Իսթանպուլ։ Քիւրքճեան զայն սորվեցուցեր էր նաեւ Սկիւտարի Ս. Կարապետ երգչախումբին։

Աւելի ուշ Քիւրքճեան հետեւեցաւ նաեւ Վարդան Սարգսեանի կողմէ յիշողութեամբ վերարտադրուած, Կոմիտասի ձայնագրած պատարագին, որ 1933-ին տպագրուած էր Փարիզի մէջ եւ յետոյ Իսթանպուլ բերուած։

Գողթան երգչախումբին ներդաշնակ երգեցողութիւնները ամենուրեք գնահատուեցան, եւ ան ոչ միայն Մայր Եկեղեցւոյ այլ նաեւ մօտաւոր թէ հեռաւոր թաղերէ եկած հրաւէրները սիրով ընդունեց

Օննիկ Փիւրփիւեան, կոմիտասի դաշնաւորած պատարագը ամփոփած ու տպագրել տուած է 1926–ին, որուն առաջին էջի լուսատախտակը կը տեսնուի:

ու գնաց չէնցնելու Իսթանպուլի գրեթէ բոլոր եկեղեցիները:

Օրուան Պատրիարքը Տ. Մեսրոպ Աբք եպիսկոպոս Նարոյեան տեսնելով ԴՈՂԹԱՆ-ի գործունէութիւնը որպէս գնահատանք իր սատարագրութիւնը կրող պատարագի նօթատետր մը կը նուիրէ, որուն լուսատախտակը եւս կը հրատարակենք:

Դպրաց Դասու Դողթան երգչախումբի վարչութիւնները, քաղաքիս մէջ կազմա-

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԴԱՇՆԱՒՈՐԵԱԼ

Երգեցողութիւնք Սրբոյ Պատարագի

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ

Վասն Միաձայն Արական Խմբի

Կազմեալ ի ձեռն
ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

Տպագրեալ Արդեամբք ՀԱՅԿԱԶՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
Ա.Ռ. ի Երախտագիտութիւն
Սիրելի Ծնողաց իւրոց ԿՈՍՏԱՆ ԵՒ ԹԵՆՍՕ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Հրատարակութիւն Հ. ՍԱՄԱՐՃԵԱՆԻ — ՓԱՐԻԶ 1933 — Նարդագրութիւն Ռ. ՇԻՇՄԱՆԵԱՆԻ

Ամենայն իրաւունք վերապահեալ են

Tous droits de traduction et de reproduction réservés pour tous pays

Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեան Պատրիարք, ԳՈՂԹԱՆ Երգչախումբին որպէս գնահատանք, իր իսկ ստորագրութեամբ նուիրած է Կոմիտասեան պատարագի տետրակ մը որ ամփոփած է Վարդան Սարգսեան։

կերպած են ու մանաւանդ մասնակցած խմբային գլխաւոր համերգներուն ու հանդէսներուն, ձայնապնակ լեցնելու մասնակցած ու մաէսթրօ Էտկար Մանասի յօրինած (արական խումբի համար) ու երգչախումբին նուիրած նօթերը ուղղակի իր ձեռագրին վրայէն տպագրել տալով կորուստէ փրկած են, որուն լուսատախտակը եւս կը հրատարակենք։

Հանդէսներու մասնակցութիւններէ կարելի է յիշել հանրապետութեան 10 ամեակի տարեդարձը որ բացառիկ հանդիսութիւններով տօնակատարուեցան բովանդակ երկրին մէջ։ Այս առթիւ Գողթան երգչախումբն ալ իր պատուաբեր մասնակցութիւնը բերաւ Ֆաթիհ՚ի Հայֆէվիլ մէջ կազմակերպուած հանդէսին։

Տարի մը վերջ, (1934) Գողթանին 10

1928–ին Հաւքաթմաի օրը Եսիգուլէի Ս. Փ. Հիւանդանոցի մատրան մէջ պատարագի երգեցողութիւնները կատարելէ վերջ խմբակ մը հանդիպակաց պարտէզը լուսանկարուած:

1931–ին Գողթանը Գահի տիլլի եկեղեցւոյ տօնակատարութեան երգեցողութիւնները կատարելու կ'երթայ:

1932–ին Գողթանը Պէյօղլի եկեղեցւոյն արարողութիւնները կատարելէ վերջ Աբրահամ Փաշայի պարտէզը լուսանկարուած:

1928 Յունուարին վերակազմուած Մա յր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու անդամները:

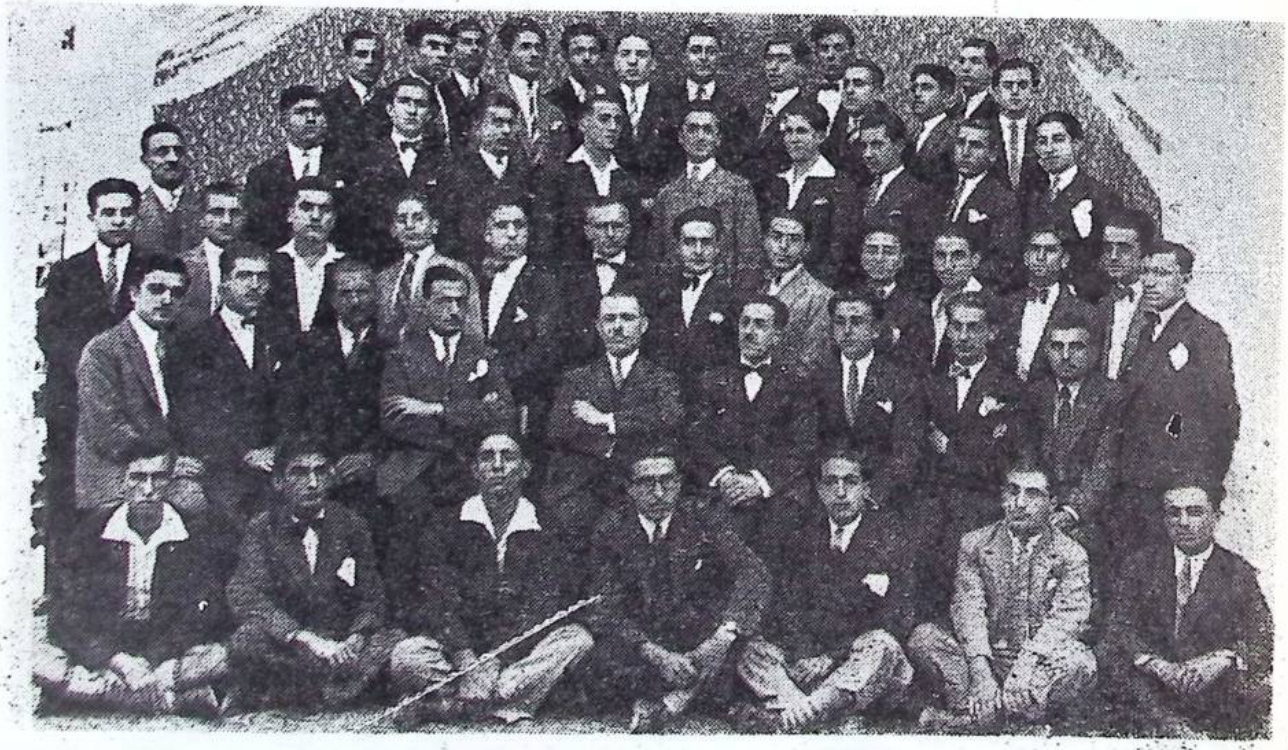

1928-ին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դա ան ու Գողթան երգչախումբը միանալէ վերչ, Սահակ Քիւրքճեանի գլխաւորութե ամբ համախումբ լուսանկարուած:

1929–ին Գողթանէն խմբակ մը:

1933–ին Գողթանին կազմը:

1934-ին, Գողթանին 10 ամեակին առ թիւ Իւնիօն Ֆրանսէզի մէջ տեղի ունեցած հանդէսին ներկայ եղողներէն մաս մը:

10 ամեակի հանդիսութեանց ներկայ եղողներէն տարբեր խմբակ մը:

ամեակին առթիւ, կրօնական հանդիսութիւններէ անջատ, Իւնեօն Ֆրանսէզի մէջ աշխարհիկ հանդիսութիւնով մը տօնակատարուեցաւ, որմէ եւս կուտանք լուսատախտակներ:

Մասնակցած է նաեւ հանրապետական շրջանին Ս. միացեալ երգչախումբին (1933) որ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ երգչախումբ անունով Էտկար Մանասի ղեկավարութեամբ ատեն մը գործեց եւ իր ելոյթներով մեծ արձագանգ ունեցաւ:

Գողթանի վարիչ Օննիկ Քիւրքճեան ամբողջ 10 տարի առաւ ինչ որ կրնար տալ երգչախումբին: Ան Գողթանը հասցուց այնպիսի դիրքի մը որ Էտկար Մանասի պէս հեղինակութիւն մը ուզեց յաջորդել իրեն: (1937):

Մանաս, մինչեւ իր մահը (1875–1964) Գողթանին որպէս վարիչ, ուսուցիչ ու երգեհոնահարը եղաւ եւ ապա պատուակալ վարիչ:

Մանասի պաշտօնի ձեռնարկելէն շատ առաջ, խումբէն բաժնուած էին կարգ մը անդամներ, ոչ թէ հակամարտ հոսանքի պատճառաւ, այլ երաժշտական գետնի վրայ աւելի արագ ոստում մը ընելու տարակարծութեան պատճառաւ ինչ որ անժամանակ ելոյթ մը նկատուած էր մեծամասնութեան կողմէ (1936): Բաժնուողները ալ չկրցան հասնիլ իրենց նպատակին ու իրենց կազմած խումբը (Դուսան) կարճ ժամանակ վերջ հաստատ հիմ չունենալուն պատճառաւ ցրուելու դատապարտուեցաւ: Նոյն շրջաններուն էր որ Կէտիկփաշայի նորակազմ Զուարթնոց երգչախումբէն բաժնուած էին 35 անդամներ որոնք խմբովին կը դիմէին ԳՈՂԹԱՆ-ի անդամագրուելու համար:

Այս միացումով զօրանալէ վերջ է որ ԳՈՂԹԱՆ-ին ղեկը ձեռք կ՚առնէ Փրոֆ. Էտկար Մանաս որ իր անվիճելի կարողութեամբ խումբը կը հասցնէ այնպիսի աստիճանի մը որ ան՝ ի պահանջել հարկին տարբեր վարիչի մը մականին տակ իսկ կրնար հանդէս գալ առանց փորձի ու տատամսումի եւ ասոր օրինակը բազմաթիւ անգամներ տուաւ նոյն Կիրակին տարբեր երկու եկեղեցիներու մէջ միանգամայն կատարելով բազմաձայն երգեցողութիւնները. ինչպէս նաեւ քանիցս Հոլանտական մատրան մէջ տեղի ունեցած հայ հոգեւոր համերգի ելոյթով, որ ԳՈՂԹԱՆ երգ-

1935–ին միացեալ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ երգչախումբը Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ բակը, վարիչ Էտկար Մանասի հետ խմբանկարուած:

ԴՈՂԹԱՆ–ին 1937–ի կազմէն խումբ մը

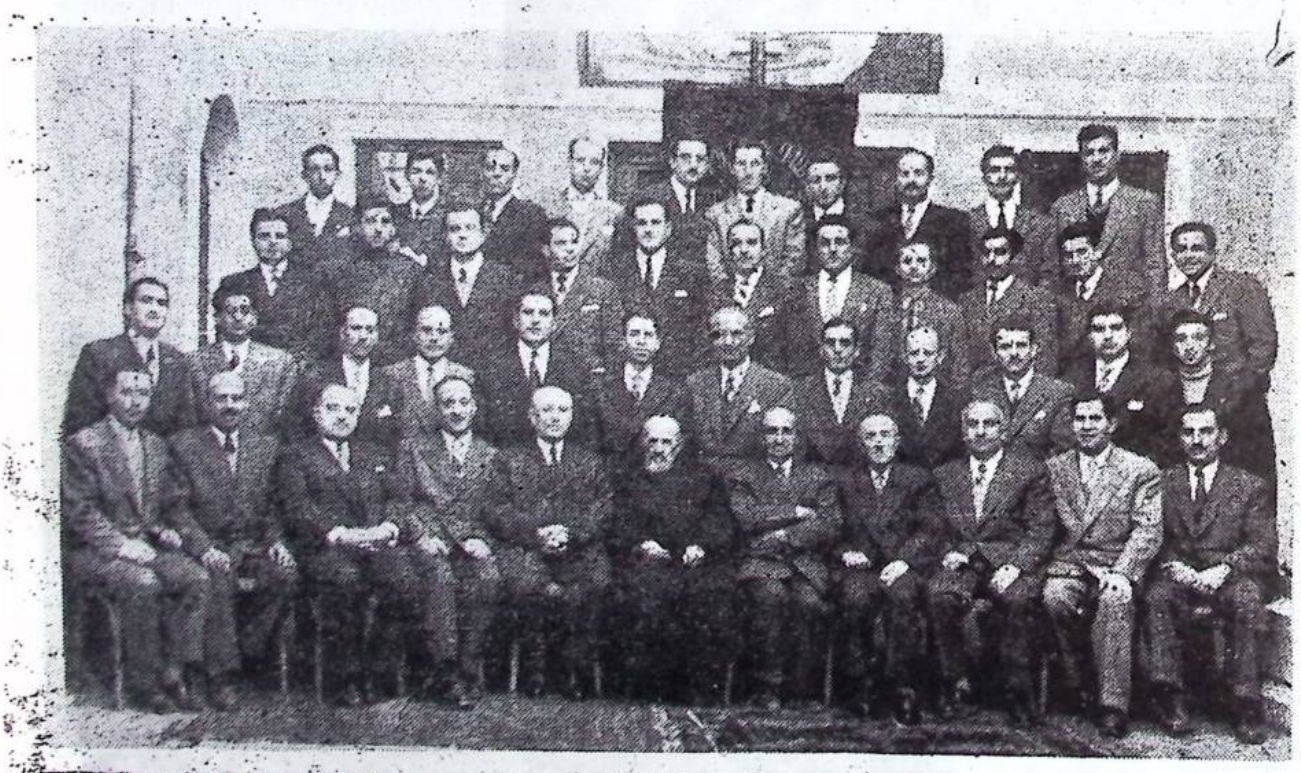

ԴՈՂԹԱՆ–ին 1939–ի շրջանէն խմբական կար մը. Աւագերէց Տ. Աբրահամ Խաչակիր Ա. Հոհոյ. Էպէեանի շուրջ կը գտնուին երաժշտապետ Յովհաննէս Մէհբէրեան եւ դպրապետ Յակոբ Գրալեան

1938-ին դէպի Սկիւտար կամուրջին վրայ Գողթաեան խմբակ մը "այսօր այս կագմէն երկու հոգի մնացած"

1938-ին Եշիլգիւղի եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առարողութիւնները կատարելէ վերջ Գողթանը խմբանկարուած "այժմ այս կագմէն հինգ հոգի մնացած:

1939ին Գողթանեան խըմբակ մը Մ'այր եկեղեցւոյ շրջաբակին մէջ "այսօր այս կագմէն չորս հոգի մնացած"

1939–ին Գողթանը Պէշիկթաշի եկեղեցւոյ մէջ "այսօր այս կազմէն հօրը հոգի մնացած"

1940ին Գողթանը Մայր եկեղեցւոյ շրջաբակին մէջ "այսօր այս կազմէն հօրը հոգի մնացած"

1940–ին Գողթանը Պալաթի մէջ "այսօր այս կազմէն վեց հոգի մնացած"

չախումբը երգած է, փրոֆ. Արշամ Գաւաֆեանի ղեկավարութեամբ:

Մանաս, իր տարիքը նկատողութեան առնելով հասցուց նաեւ խումբին երկու փոխ վարիչներ ըրոնցմէ մէկն էր Տօքթ. Համբարձում Եագըճեան, իսկ միւսը այժմու վարիչ Նուպար Սիմօնեան: Առաջինը այժմ կը գտնուի Ս. Մ. Ն. Շիքակօ քաղաքը, ու մինչեւ իր մեկնումը վարեց խումբը:

Իսկ անկէ վերջ հրաւիրուեցաւ երիտասարդ արժէք մը Յովհաննէս Չէքիչեանը (1956) որ ամբողջ երկու տարի արժանաւորապէս վարեց խումբը: Ինչպէս Մանասի շրջանին, Չէքիչեանի ղեկավարութեամբ ալ ԳՈՂԹԱՆ-ը տուաւ համերգներ ու մասնակցեցաւ համերգային ելոյթներու անշուշտ չմոռնալով իր բուն պարտականութիւնը՝ պայծառ պահել Մայր Եկեղեցին ու չէնցնել նաեւ այն թաղերը ուրկէ կ'ստանար հրաւէրներ ծօնախմբութեանց առիթով:

Յովհաննէս կամ Օննիկ Չէքիչեանէ վերջ՝ խումբը վարելու գործը ստանձնեց մեր համայնքին մէջ համերգային ելոյթներովն ու նուագահանդէսներ կազմակերպելով, հեղինակութիւն ստացած Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեան (1958) որ դրեթէ

Գողթան երգչախումբին համերգային ելոյթներէն մէկուն յայտագրի մը առաջին էջի լուսապատկերը

տասը տարի առաջ նկատելի աճ ապահովելով իր կազմին մէջ եւ դրած դնելով: Պէյօղլուի Թաղային Խո-

Գողթան երգչախումբը եւ հատերգի մը մասնակցութիւնը Յովհաննէս Չէքիչեանի ղեկավարութեամբ

Ա. Գալչըննեան 1924–1928, Օ. Թիւրքնեան 1928–1937, փրոֆ. Է. Մանաս 1937–1965

Տքր. Հ. Նազըրեան 1950-1953, Յ. Չէքիչ 1956-1958, Տք. Տ. Մամիկոնեան 1958–68

Ժ. Արսլանեանց պատուակալ երգի., Ն. Սիմոնեան վարիչ, Կ. Գըլըչեան երգեհոնա.

հրդոյ իր անդամակցութեան շրջանին, նոյն եկեղեցւոյ երգչախումբին վարիչի պաշտօնը սահմանուած ըլլալով իր տեղը առաւ այժմու վարիչը Նուպար Սիմոնեան որ Մանասին ձեռնասունն է:

Նուպար Սիմոնեան, միշտ ուզած է վարագոյրին ետին մնալ. համեստ այս երիտասարդն ալ առանց դոյզն ինչ ակնկալութեան, ճիշդ այնպէս ինչպէս կը մասնակցին պարզ անդամները, նոյնիսկ նիւթական զոհողութեամբ, սիրով կը վարէ խումբը: Եղած է նաեւ զանազան շրջաններու Տնօրէն Խորհրդոյ անդամ, անվերապահ սէրը վայելելով բոլոր անդամներուն: Երգչախումբին այժմու երգեհոնահարն է Կարպիս Գըլըչեան, իսկ պատուական երգեհոնահարը երաժշտագէտ Ժիրայր Արսլանեանց:

Ինչպէս ըսինք Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբի վարչութիւնները կազմակերպած ու խմբային մասնակցութիւն ունեցած են բազմաթիւ ոգեկոչական հանդէսներու որոնցմէ կարելի է յիշել, Նարոյեան Պատրիարքի մահուան 5րդ տարելիցը, Փրոֆ. Խաչա Մանասի, երաժշտապետ Գրիգոր Մէհթէրեանի, Միսաք Մեծարենցի ոգեկոչումները, պատմաբան ուսուցիչ – Տնօրէններ Պօղոս Պէզազեանի, Հինգլեան ու Պէրպէրեանի սգահանդէսներու մասնակցութիւններ: Գողթանը, եղաւ նաեւ ԿՈՄԻՏԱՍ-ի ծննդեան 90 ամեակի կազմակերպիչ նախաձեռնարկ երեք երգչախումբերէն մէկը (Սկիւտար Ս. Կարապետ եւ Կոմիտաս):

Գողթանը սիրով մասնակցեցաւ նաեւ համա-երգչախմբային շարժումներուն ու գտնուեցաւ հոն ուր համայնքային բարենպատակ ձեռնարկութեան մը ի նպաստ հանդիսութիւն մը կազմակերպուած էր եւ հրաւիրուած իր մասնակցութիւնը բերելու: Սիրով մասնակցած էր նաեւ Օհան Տիւրեանի, Արա Պարթեւեանի, Բարսեղ Կանաչեանի կողմէ Իսթանպուլի մէջ սարքուած համերգային ելոյթներուն:

Եթէ ոչ նիւթապէս գոնէ բարոյապէս նեցուկ կանգնեցաւ, հազուագիւտ անձնասէր ու մաքրամաքուր կղերականի մը, Կրօնական Ժողովոյ անդամ ու Մայր Եկեղեցւոյ Աւագերէց Տ. Աբրահամ Խչկր. Ա. քհնյ. Էպէեանի, որ երկար ատեն կախակայուած մնաց Տեղապահին կողմէ, իր կամայական գործունէութեան դէմ ծառացած ըլլալուն համար, եւ այս պատճառով անիշխանական ու անկերպարան վիճակ մը կը տիրէր համայնքին մէջ որ պառակտելով բաժնուած էր երկու մասերու: Այս առթիւ Գողթանի վարչութիւնը բուռն ու խիստ հաղորդագրութեամբ մը Տեղապահին ընթացքը քննադատեց ու մերժեց անոր հանգամանքը:

Ստորեւ կ'արտագրենք այն յայտարարութիւնը որ լոյս տեսած է "Մարմարա"ի 18 Յունիս 1949-ի թիւին մէջ:

«Գումգափու Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ դարաւոր Դպրաց Դաս եւ «Գողթան» երգչախումբս իր ամբողջական կազմով կուգայ թարգման հանդիսանալ իր եւ Գումգափուի ժողովուրդին ստուար մեծամասնութեան զգացումներուն թէ՝

Հակառակ քրիստոնէավայել համբերութեամբ երկարատեւ սպասումներու, ցարդ մեր սիրելի, անրասիր եւ մաքրամաքուր նախագահ Տէր Աբրահամ Ա. քհն. Էպէեանի եւ իր նման օրինապահ չորս եկեղեցականներու հանդէպ տրուած ապօրէն կախակայման որոշումը տակաւին լուծման մը չէ յանգած: Դպրաց դասերու հիմը կազմող եղբայրասիրութեան եւ համերաշխութեան ոգւոյն բոլորովին հակառակ այս ընթացքը մեզի այն համոզումը կը ներշնչէ թէ Արսլանեան արք. շատ հեռու է եղբայրասիրական եւ համերաշխական ոգի կրելէ:

Եթէ ապօրէն յետին միտքեր եւ համարատուութեան սարսռազդեցիկ տեսարաններէն խուսափելու պարագաներ գոյութիւն չունենային, արդէն լուսամիտ եւ գիտակից համագումար պահանջող կրօնաւորներու տեղին եւ խիստ կարեւոր խնդրանքը անմիջապէս պիտի ընդուն-

Տ. Աբրահամ Խչկր. Ա-
ւագ Քհնյ. Էպէեան
"1869 – 1958"

ուէր, հետեւաբար քրիստոնէական բարձր խոէալին լախտի հարուած մը խնայուած պիտի ըլլար: Կախակայման վերջին ելոյթը եկաւ Արսլանեան արք. ի տեղապահական արդէն սուերոտ պատմութեան էջերը անգամ մը եւս սեւցնել ու մրոտել:

«Բարձի Թողի»ի քաղաքականութեամբ մը «Զատկէն վերջը բան մը կ'ընենք»ին ալ տեղի չունենալը կ'ստիպէ մեզ հետեւեալ որոշումները տալ եւ յայտարարել կղերական դասուն. Ազգային մարմիններու եւ հանրային կարծիքին.

Ա.– Երգեցողութիւնները դադրեցնել, եթէ պատարագիչ կրօնաւորը համարձակի ապօրինի եւ քմահաճօրէն տրուած Արսլանեան արք. ի յիշման որոշումը գործադրել:

Բ.– Չընդունիլ այն ամէն հրահանգները, որոնց մէջէն Արսլանեան արք. իբր տեղապահ կը նախագահէ եւ կը պատարագէ:

Գ.– Զուգել սեւէ զրութիւն իր անուան եւ չընդունիլ որեւիցէ զրութիւն իր ստորագրութեամբ:

Դ.– Սոյն որոշումները ի զօրու են՝ մինչեւ օրինաւոր ընտրութիւն պատրիարքի կամ առժամեայ տեղապահի մը: Եւ քիչ մը աւելի բծախնդիր եւ անշալուրջ գտնուիլ երգեցողութեանց եւ արարողութեանց կանոնաւորութեան ու անանդութեանց պահպանման:»

Տնօրէն Խորհուրդ
Դ. Դաս եւ Դաղթան երգչ. ի
Մայր եկեղեցւոյ

Ատենապետ՝ Գրիգոր Փափազեան, Բ. ատենապետ՝ Արտաշէս Պէկեան, ատենադպիր՝ Վարդգէս Նիկողոսեան, գանձապետ՝ Նուպար Սիմոնեան, փոխ վարիչ եւ խորհրդական անդամ՝ Տքթ. Համբարձում Եաղըճեան, խորհրդական՝ Վարուժան Քէօսէեան, գոյքապահ՝ Յարութիւն Սէօլէօզեան:»

Հոս, փակագծի մը մէջ պարտք կը զգամ յիշել նաեւ դէպք մը որ 1886 Օգոստոսին տեղի ունեցած է Մայր Եկեղեցւոյ տօնախմբութեան օրը: Տեղւոյն Թաղային Խորհուրդը, երկար ատեն վճարել չէ ուզած երջանկայիշատակ Յարութիւն Ամիրայի կտակի այն բաժինը որ Դպրաց Դասուն իրաւունքն էր: Օրուան Տնօրէն Խորհրդոյ կրկնակի դիմումներուն՝ Պատրիարքը չէր միջամտած: Ինչպէս նաեւ օրուան Կրօնական Ժողովն ալ իր 9 Յունիս 1886-ի նիստին չէր վաւերացուցած Դպրաց Դասուն այն կանոնագրին նախագիծը որ 5 Յունիս 1886–ին մատուցուած էր իրեն (մանրամասնութիւնք տես գրքիս 55 եւ 56րդ էջերը):

Դպրաց Դասն ալ, իրաց այս կացութեան դիմաց իր ընդհանուր ժողովին որոշման համաձայն, Աստուածածնայ օրը երբ Պատրիարքը որպէս օրուան ժամարար Թաղային Խորհրդարան զգեստաւորուելու կ'երթայ, Դպրաց Դասու անդամներն ալ եկեղեցիէն ուղղակի դպրաց ուսումնարանը կը քաշուին: Պատրիարքը, Թաղային Խորհուրդը եւ ժողովուրդը ի զուր կ'սպասեն դպիրներուն որոնք չեն երեւիր: Ի վերջոյ խնդիրը կը լուսաբանուի: Դպրաց Դասը կը պահանջէր որ վճարուի Պէզճեանի կտակէն իրենց ինկած

Խաչատուրեան Պատրիարքի ընտրութեան քուէհամարէն դրուագ մը եւ Գողթան Երգչախումբի անդամներէն կազմուած կարգապահական յանձնախումբը պատրիարքարանի դրան առջեւ.

բաժինը որ չէր տրուած դեռ Թաղային Խորհրդոյ կողմէ։ Թաղեցիք իրաւունք կուտան Դպրաց Դասուն եւ ազդեցիկ անձերու միջամտութեամբ ու երաշխաւորութեամբ Թաղային Խորհուրդը կը պարտաւորուի Դպրաց Դասուն իրաւունքը վերադարձնել, որմէ վերջ Դպրաց Դասու անդամները համախումբ կը հագուին դպրական շապիկները ու կը մասնակցին արարողութեան։ Իսկ Դպրաց Դասուն կանոնագիրն ալ անկէ վերջ կը վաւերացուի։

*

Թաղային Խորհուրդներու եւ Ներկայացուցչական Ժողովի ընտրութիւններուն Դպրաց Դասու Գողթան Երգչախումբը որոշ բաժին մը ունեցաւ եւ այս առթիւ Գեղամ Գավաֆեանի վարչութեան տուաւ անդամ մը յանձին Գրիգոր Տ. Փափազեանի, Մայր Եկեղեցւոյ Թաղին՝ Կարապետ Ալեմշէրեանը, Կէտիկփաշայի Թաղին՝ Տքթ. Համբարձում Եազըճեանը, Ենիգաբուի Թաղին՝ Իրաւագէտ Յակոբ Պինեաթեանը, Պագըրգիւղի Թաղին՝ Սարգիս Ճուլֆաեանը, Ֆէրիգիւղի Թաղին՝ Վարդգէս Դշխոյեանը (Թաշան) եւ Պէյքօզի Թաղին ալ Նուրհան Պարտիզպանեանը որպէս Թաղային Խորհրդոյ անդամներ։

Դպրաց Դասն ու Գողթան Երգչախումբը, Խաչատուրեան Պատրիարքի ընտրութեան եւ ուխտի հանդիսութեանց կազմակերպութեանը մէջ, բերաւ նաեւ իր բաժինը։

Գողթանը ունեցած էր նաեւ իր Ֆութպոլի եւ պասքէթի թիմերը ԳՈՂԹԱՆ անունով, որոնք միջթաղային մրցանքներու մասնակցելով բազմաթիւ բաժակներ շահած էին։ Լուսանկարները ցոյց կուտան Ֆութպոլի եւ պասքէթի թիմերը (1946)։

Պասքէթի եւ ֆութպոլի թիմերը

Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբը զանազան Թաղերու բարենպատակ հաստատութեանց կողմէ եղած հրաւէրները սիրով ընդունած ու իր մասնակցութեամբ օրուան հանդիսութիւններուն փայլը աւել ցուցած է: Այս առթիւ կ'ուզենք արտագրութիւն մը ընել: Վերոյիշեալ գրութիւնը լոյս տեսած է 8 Դեկտեմբեր 1944–ին «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ Ա. Բ. Գ. ստորագրութեամբ ԴԱՐԱՒՈՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ ՄԸ խորագրով:

«Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը այս Կիրակի օր պիտի տօնէ իր 225 ամեակը, իսկ անոր Գողթան երգչախումբն ալ իր 20 ամեակը:

Թէ առաջնոյն տարեդարձերը ինչ յիշատակներ կ'արթնցնեն նախորդ սերունդներուն մէջ եւ Գողթանեաններն ալ ինչ երաշխիքներ կը կազմեն որպէս զի ապագայի մեր սերունդներն ալ աւելի քան քաղցր յիշատակներ ունենան, այդ մասին կատարեալ գաղափար մը կազմելու համար կ'արժէ անձամբ ներկայ գտնուիլ անոնց ամէն մէկ տօնակատարութեան:

Այդ պարագային պիտի պատկերանան մեր առջեւ բոլոր այն հին պատուական եւ պատմական դէմքերը, որոնք հիմ–

– Ներկայ ու նախորդ տնօրէնները, Վարուժան Բէօսէեան եւ Գրիգոր Փափազեան շնորհաւորութենէ մը վերջ Պատրիարքարանը զարդարող Այվազովսքիի «Ջրհեղեղէն յետոյ Արարատէն էջք» խղանկարի պատկերին առջեւ:

– Փրոֆ. Լեւոն Մանուս եւ Գողթանի վարչութեան անդամներէն Եդուարդ Պալտասարեան եւ Յարութիւն Շէքիկեան:

– Համերգէ մը վերջ Գողթանէն վարիչը Նուպար Սիմոնեան յանուն իր երգչախումբին կը շնորհաւորէ Արուեստագէտ խմբավար Ժիրայր Արսլանեանը:

ներ են այդ Դպրաց Դասը, որոնք յաջողաբար զարգացուցեր են զայն, որոնք հաստատ եկամուտներ են ապահովեր անոր եւ որոնք, մէկ կողմէ, Պատրիարքանիստ եկեղեցիին պայծառութիւնը դարեր ամբողջ պահպանելէ զատ, օրինակելի հանդիսացեր են ուրիշ եկեղեցիներու ըղձրացուցիչներու իրենց կանոնաւորութեամբ:

Եւ տակաւին չեմ խօսիր Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասին իր հիմնարկութենէն ի վեր ունեցած դպրապետներուն մասին, որոնք բարձր ձիրքեր ունեցած են, եւ ազգս ձայն իրենց վարչութեան տակ պահած բոլոր երաժշտներուն վրայ եւ որոնց լուսանկարները կը զարդարեն այսօր Ուսումնարանի պատերը, իբր կենդանի վկաները իրենց անցեալ գործունէութեան:

Դպրաց Դասուն երգչախումբը որ Գողթան երգիչներու սիրելի անունը կը կրէ, ինչ անսահման զուրգուրանքով կը պահէ ու կը պահպանէ այդ պատմական կազմակերպութեան բոլոր գեղեցիկ աւանդութիւնները, եւ ինչ մոլեռանդ օրինապահութիւն մը եւ կանոնաւոր գործունէութիւն մը կը պատկերացնէ իր գեղանին վրայ, ուր ամէնէն թծախնդիր դիտողն իսկ չպիտի կրնայ արատ մը գտնել:

Գողթանի այս օրինակելի վարչութեան մէջ՝ հպարտութեան բաժինը ըղձրացուցիչին կ'իյնայ առաւելապէս թէ Տնօրէնն Յովհաննէս եւ կամ ամբողջ երգչախումբը կազմող պատուական երիտասարդներուն զմայլելի համերաշխութեան, այդ կէտը քրքրել անկ չէ հետաքրքիր մը:

Այս վերջինը միմիայն պատկերին ներչնչած տպաւորութիւնն է որ կը կրէ եւ եթէ այս տողերը գրողին պէս, պիտի ուզէ այդ տպաւորութեան հաղորդակից ընել ուրիշներ ալ, չատ չատ՝ պիտի բաւականանայ երեւոյթը պատկերացնելով:

Երաժշտական գետնին վրայ, Գողթանի առաւելութիւնը մեր միւս երգչախումբերէն, կասկած չկայ թէ՝ իրեն ղեկավար ունենալն է Մանասի պէս հեղինակութիւն մը:

Հեղինակութիւն մը՝ որուն եթէ միմիայն համեստութենէն օրինակ առնէին մեր երիտասարդները, նորէն չահ մը ապահովուած պիտի ըլլար ազգին, որովհետեւ կը տեսնենք թէ մեր երգչախումբներուն փոխադարձ յարաբերութենէն մէջ ինչ ատեր կը գործեն նրբանկատութիւններ:

Մնաց որ բնական է թէ՝ Գողթանին համար բացառիկ չնորհ մըն է իրեն ղեկավար ունենալ՝ Մանասի պէս մտնոգէտ մը՝ որուն խնկական մատաղ տարիքէն ի սկզբանէ ներշնչուած է ազգային երգարուեստը, եւ որուն ձեռքերուն տակ ամէն մի նուագարան կը ստանայ իր ինքնուրոյն ձայնը:

Ասկէ զատ, Մանասի պէս հեղինակութիւն մը՝ որուն ներկայութիւնը միայն իսկ մեծ ազդեցութիւն մը կ'ընէ երգչախումբին վրայ, ինչպէս նաեւ ներկայ Տնօրէնին Յովհաննէսի, որ ինքն ալ ունի իր ուրոյն ձայնը, իր ուրոյն ոճը, իր ուրոյն ձեռագիրը, որ ամէն մէկ երգչախումբի համար ալ ուրոյն ոճ մը կը կազմէ

տը եւ թէ քաջալերելու զինքը բարոյապէս եւ նիւթապէս՝ իր դիւցազնական ձեռնարկներուն եւ առաջադրութիւններուն մէջ։»

Ա. Բ. Գ.

Դպրաց Դասն ու Գողթան երգչախումբին տարեդարձները միշտ փնտռուած հաւաքոյթներ եղած են, անշուշտ որ այդ հաւաքոյթներուն բնոյթը իրենց ժամանակի ըմբռնումներու համաձայն կերպարուած է։ Աւելորդ է յիշել թէ 20 – 25 տարի առաջ մինչեւ մեր եկեղեցիներու մատաղօրհնութեանց անթիւ ճաշասեղաններու շուրջ կը համախմբուէին եւ առ հասարակ այ ճաշացուցակը կ'ըլլար բիլաւ եւ մատաղի միս եւ իրմիկ հելվա։ Այդ շրջաններուն Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբին մեծարանքը կ'ըլլար լիքէօր, շօքօլա եւ անըպատէմ որ ամէն տարի Համի Պէքիրին նուէրը կ'ըլլար Դպրաց Դաս Գողթանին։ Կ'ուզենք այդ շրջաններու յատուկ տարեդարձի նկարագրական մը արտատպել «ՆՈՐ ԼՈՒՐ»էն որուն թուականն է 5 Հոկտեմբեր 1942։

«Երէկ մեծ հանդիսութեամբ կատարուեցաւ Դ. Դասուն 223րդ եւ Գողթան երգչախումբին 18րդ կրկնակ տարեդարձները։ Հակառակ յորդահոս անձրեւին հրակալ տաճարը լեցուած էր ուխտաւորներու հոծ բազմութեամբ։ Արարողութեանց նախագահեց Ս. Պատրիարքը, իսկ պատարագեց եւ քարոզեց Տ. Հմկ. Ծ.յ Վրդ. Պախթիարեան։ Ս. Պատարագի երգեցողութիւնք շատ դուրեկան եւ դաշն կերպով կատարեց «Գողթան» երգչախումբը Կոմիտասեան քառաձայն եղանակաւ ընկերակցութեամբ երգեհոնի զոր նուագեց եւ ղեկավարեց մաէսթրօ Էտկար Մանաս։

Պատարագէն Հայր Սուրբը պատրաստուած եւ օրուան պատշաճ քարոզ մը խօսելով ողջունեց Դ. Դասն ու Գողթան երգչախումբին գործունէութիւնը։ Յաւարտ Ս. Պատարագի յուղիչ արարողութեամբ հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ։

Հոգեւոր հանդիսութեան աւարտումէն վերջ Դասուն հիւրասրահը առաջնորդուեցան ընտրեալ երկսեռ համակիրներ, քոյր Դ. Դասերու եւ երգչախումբերու ներկայացուցիչներ։

Անկախութեան քայլերգով բացումը կատարուեցաւ՝ որուն յաջորդեց Տէր Կեցօ խմբերգը։ Ուղերձ մը կարդաց Դպրապետ Տիար Յակոբ Գրալեան որմէ վերջ խօսեցաւ Ս. Պատրիարք Հայրը։ Ապա Տնօրէն Խորհուրդի ատենադպիր Տիար Վարուժան Քէօսէեան կարդաց Տեղեկագիրը համառօտիւ պարզելով Դ. Դասուն կազմութիւնն ու Գողթան երգչախումբին հիմնարկութիւնը։ Ապա տարուան մը գործունէութիւնը պարզեց որ բաժնուած է երեք գլխաւոր մասերու։ 1.– Կալուածական ե-

1941ին Գողթանէն խումբ
ակ մը Պալաթու մէջ, դրպ
ապետ Յակոբ Գրալեանի
ու Փրոֆ. Էտկար Մանասի
ուրջ "այսօր այս կազմէն
երեք հոգի մնացած"

լեմատական: 2.- Ընկերային եւ բարոյական: 3.- Երաժշտական:

Ասոք առին նաեւ Պէգճեան վարժարանի Տնօրէն Տիար Մ. Թաթարեան եւ Պէգճեան վարժարանի հիմնադիր Տնօրէն Տիար Պօղոս Պէգճեան որ, պատմական յիշատակներու կարգին խրատական մը խօսեցաւ Դ. Դասու եւ Գողթան երգչախումբի անդամներուն: Մեներգներ երգեցին Տիարք Կարպիս Պէրպէրեան եւ Ժիրայր Գասպարեան որոնք մեծապէս գնահատուեցան ներկաներէն:

Հիւրերը մեծարուեցան լիքէօր եւ ածխպատճէններով: Ներկաները ինքնարուխ նուէրներ ըրին Դ. Դասուն եւ երգչախումբին:

Հանդէսը վերջ գտաւ ժամը 14-ին:»

Մանաւանդ վերջին տասնըվեցնդ տարիներու տարեդարձի հանդիսութիւնները զեղարուեստական, բանախօսական, մշակութային բովանդակալից հաւաքոյթներ եղած են: Բացի Գողթանի երգիչներէն Իսթանպուլահայ անուանի արուեստագէտներն ու արուեստասէրները սիրով իրենց բաժինը բերած են, որոնցմէ կարելի է յիշել Իսթանպուլի Օրերթայլն Հանգուցեալը Ժիրայր Զարքճեան (Օփերայի երգչախումբի վարիչ), Նուպար Գամճեան (Օփերայի երգիչ եւ Սահակեան երգչախումբի վարիչ), ինչպէս նաեւ Յակոբ Թօփուզեան (Օփերայի մեներգիչ, այժմ Ա. Մ. Ն.), Օր. Վարդուհի Սիմոնեան (Իսթանպուլի Օփերայի երգչուհի), ժողովրդային երգիչ Գուրգէն Մկրտիչեան (Առողիկ երգչախումբէն), արուեստագէտներ՝ Խաչիկ Արզումանեան (Գալաթասարայի Մ. Թաղուոր երգչ.էն), ասոնց վերջինը՝ մրցակցութեան արուեստագէտ Խառնեան լիակէն չըջանցուար՝ Օր. Մարթա Տնթակեան (այժմ Հոլանտա): Սիրոյ դերասանուհի ու հայ գրչի աչխատասէր՝ Օր. Արմենուհի Զօրաեան (եղերական արկածի պոհ, 1903 – 1970) որուն Գողթանի վերջնական տարեդարձին ունեցած ելոյթը կ'արտապրենք որպէս վերջին յիշատակ մը երմէ որ ունեցաւ դառնութիւններով լիցուն կեանք մը...:

«Գողթան երգչախումբի տարեդարձի հանդիսութիւնները այլեւս տեսակ մը աւանդութեան կարգ անցան, ու մենք ամէնքս սիրով կը փութանք բոլորուիլ միրոյ սեղաններու չուրջ լսելու համաք Հայ լեզուն, Հայ երգը, Հայ խօսքը:

Եկեղեցի եւ դպրոց՝ երկու գլխաւոր ապրակները հայ ժողովուրդի գոյատեւ-

Տարեդարձի մը առթիւ ասուլճապրահիճեմէջ

ՄԱՐԴԱ ԴԵՐՁԱԿԵԱՆ

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԶՕՐԱԵԱՆ

ման, որոնք հիմնած ու սատարած են հայ տոհմին դաստիարակութեան ու վերելքին: Անոնք զիրար կ'ամբողջացնեն: Առանց մէկուն՝ թերի է միւսին պաշտօնն ու գործունէութիւնը: Ինչպէս ըսած է իմաստասէրը թէ՝ աշխարհի մէջ կարելի է հանդիպիլ ազգերու, ժողովուրդներու, որոնք չունենան դիր, դրականութիւն, չունենան թատրոն կամ գեղարուեստ, բայց կարելի չէ հանդիպիլ ժողովուրդի մը որ չունենայ աղօթատեղի մը:

Արդ, եկեղեցին կը գրաւէ առաջին տեղը հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ: Եկեղեցիով է որ Հայը կրցած է դիմադրաւել եւ կուրծք տալ անցեալին մէջ իր դէմ ցցուած խոչընդոտներուն եւ կանգուն պահել դարն մինչեւ օրս: Իսկ դպրոցը, որ մշակոյթի վառարանը կը հանդիսանայ Հայ որդիին, նոյնպէս կարեւոր տեղ կը գրաւէ, առանց որուն մենք պիտի մնայինք նախնական ժողովուրդ մը, զուրկ՝ քաղաքակրթութեան բարիքներէն եւ անոր ընծայած առաւելութիւններէն:

Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը աննման է իր տեսակին մէջ: Բաղդատելով Եւրոպական եկեղեցիներու երաժշտութեանց հետ, առանց չափազանցութեան կրնանք ըսել թէ՝ հայ եկեղեցւոյ երգեցողութիւնները այնքան սրտաբուխ են եւ հոգեթով, որքան չէ՛ որեւէ օտար եկեղեցական երաժշտութիւն: Ու մենք, մեր այս դեղեցկագոյն երաժշտութիւնը կը պարտինք մեր ծոցէն ծնած հանճարներու՝ կոմիտասներու, եկմալեաններու եւայլն, որոնց յիշատակին հանդէպ սիրով եւ յարգանքով պարտ է խոնարհիլ ամէն Հայ եւ երբեք չմոռնալ· ու ոչ միայն չմոռնալ, այլ ծանօթացնել զանոնք նոր սերունդին՝

ժողովրդային երգիչ
ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

մեր զաւակներուն ճիտին պարտքը համարելով իրեն համար ամէն հայ ծնող:

Մենք՝ Հայերս, ընդհանրապէս կը սիրենք երաժշտութիւնը, մասնաւորաբար մեծ վարպետին՝ Կոմիտաս Վրդ.ի համերգներէն վերջ, դուռ հայկական երաժշտութեան սէրն ալ տարածուեցաւ ամէն խաւերու մէջ: Այսօր, երբ երաժշտական հիմնաւոր դաստիարակութեան ծառայող եւրոպական կարեւոր գործ մը կը ներկայացուի, կը փութանք ունկնդրել եւ ծափահարել զայն, որովհետեւ փափաքելի է որ ժողովուրդներու մէջ յառաջ եկած գեղարուեստական ամէն շարժումներ առաջնորդուին լուրջ եւ հիմնական սկզբունքներով:

ԺԱՄԱՆԱԿ 9 Ապրիլ 1958 Ուրբաթ

“ԳՈՂԹԱՆ„ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՐՁ

Գողթանի հրապարակային շնորհաւորութիւններէն մին

«Արուեստը ըլլալով գեղեցկագոյն գեղեցկութիւն, ոչ միայն անապակ աղբիւրն է հոգեզմայլ յուզումներու, այլեւ լուսափառ իմացումի:»

Այս խօսքերուն հեղինակն է հայ թատրոնի նուիրեալ զինուորը՝ դերասան եւ բեմադրիչ հանգուցեալ Աշոտ Մադաթեան:

Արդարեւ, երգն ալ գեղեցիկ արուեստ մըն է, առանց որուն մենք բոլորս չոր արարածներ պիտի ըլլայինք, ինչպէս կ'ըսէ ծանօթ առածը. «Չարերն են միայն որ երգ չունին»:

Գողթան Երգչախումբի կրօնական թէ աշխարհիկ երգերը իրարու միացած եւ իրարմով ձուլուած՝ կը կազմեն գեղեցկագոյն արուեստը, որոնցմով կը փառաւորուին թէ Հայ Եկեղեցին եւ թէ Հայ երգահաններն ու երգասացները: Ոչինչ ունիմ աւելցնելիք, այլ միայն մաղթել Գողթանի մեներգուներուն և երգչախումբին, որպէսզի ժողովրդային համակրանքի այս արտայայտութիւնը զօրավիգ ըլլայ իրենց Աստուածահաճոյ գործին ու իրենք աւելի ու աւելի բարգաւաճին, թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս, իրենց աշակերտներուն մէջ եւ մանաւանդ խթանեն Եկեղեցիին սէրը՝ իրենց զաւակներուն սրտին մէջ»:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՋՕՐԱԵԱՆ

Խաչատուրեան Պատրիարքի Արժանթին. ժամանումէն առաջ երգչախումբերու միացեալ կազմը Պէյօղլուի Երրորդութիւն եկեղեցւոյ բակը, փորձի սկսելէ առաջ

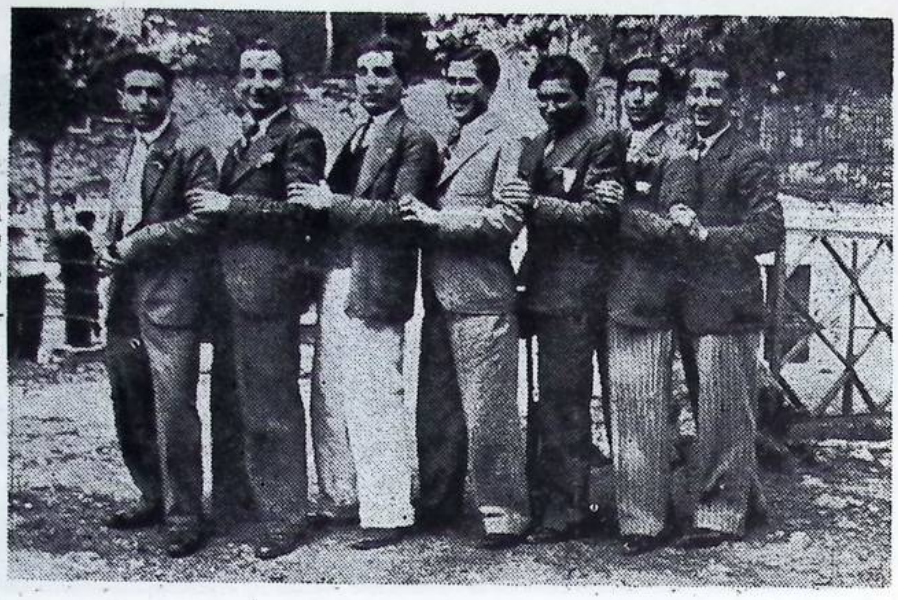

1933 Յուլիս 2–ին, Գողթանը, Սկիւտարի Ս. կարապետ եկեղեցւոյ մէջ պատարագի երգեցողութիւնը կատարելէ վերջ, խմբակ մը դէպի Չամլըճա կ'ելլէ:

1937–ին, Պէյօղլի եկեղեցւոյ արարողութիւններէ վերջ Աբրահամ Փաշայի պարտէզին մէջ Գողթանի անդամներէն մաս մը խըմբակարուած "այժմ այս կազմէն չորս հոգի մնացած"

Բ. Աշխարհամարտի շըրջանին 1941–ին Գողթան–էն մաս մը անդամներ Մայր եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ "այժմ այս կազմէն հինգ հոգի մնացած"

Խումբ մը Գողթանցիներ լուսանկարուած "Մայր Եկեղեցւոյ շրջափակը" 1942" այսօր անոնցմէ հինգ հոգի կը մնան դեռ երգչախումբին մէջ:

Գողթանէն խումբ մը լուսանկարուած Պագրգիւղի մէջ "1942" թուին 6 անդամներ կը մնան դեռ:

Գողթանէն ուրիշ խումբ մը, դարձեալ Պագրգիւղի մէջ "1942":

1949–ին Համբարձմա հանդիսութեան Գողթան Ս. Փ. Հիւանդանոցի մատ րան մէջ: Գողթան երգչա խումբի անդամները թափո րով տաճար կ'առաջնորդե պատարագիչ Գերշ. Տ. Սա հակ Ծ. վրդ. Փափազեանը

1949–ին Կէտիկփաշայի Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյ մէջ երգչախումբերու միաց եալ կազմով երգեցողութիւն ները կատարելէ վերջ: Վարչային անդամները խմբանկարուած

1950–ին Գողթանը Պէ շիկթաշի Եկեղեցւոյ շրջա փակը լուսանկարուած. կե րոնը Հմյկ. Ծ. վրդ. Պախ թիարեան, Թովմա Ա. եհյ Շիկահեր եւ զանազան հա մայնքային ծանօթ դէմքեր

ԳՈՂԹԱՆ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՆ ՈՒ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆՆԵՐԸ

Առաջին նկարը ցոյց կու տայ Կեդրոնական վարչութեան Ատենապետ Գեղամ Գավաֆեանը որ 1952-ի սիրոյ սեղանին մասնակցած էր:

Երկրորդ նկարը կը ցուցաբերէ 1954-ի տարեդարձի սիրոյ սեղանէն դրուագ մը:

Իսկ երրորդը 1955-ի տարեդարձի սիրոյ սեղանին մասնակցողներէն խումբ մը

★

Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբի տարեդարձի հանդիսութիւնները լայն արձագանգ կը գտնեն նաեւ Իսթանպուլահայ մամուլին մէջ: Ստորեւ կ'արտադրենք մէկ քանի խորագիրներ այդ առթիւ գրուած նկարագրականներէ:

★

"Առոյգ ծերունիի մը տարեդարձը" Ժամանակ 13 Նոյեմբեր 1943:

"Մայր Եկեղեցւոյ Դ. Դասուն եւ Գողթան երգչախումբին կրկնակ տարեդարձներու շքեղ հանդիսութիւնները" Մարմարա 19 Դեկտ. 1955:

"Գողթան երգչախումբի տարեդարձը փառաւորուեցաւ երէկ Մայր Եկեղեցիին մէջ" Ժամանակ 23 Դեկտեմբեր 1957:

1961-ի հանդիսութեան մասնակցողներու մէջ կը գտնուի ընդհանուր ժողովոյ ատենապետներէն Տքթ. Պօղոս Քիրէմիթճեան

"Գողթան երգչախումբի տարեդարձի հանդիսութիւնները ոգեւորութեամբ կատարուեցան, դարաւոր Դ. Դասուն հին եւ նոր անդամները գիրար ողջունեցին եղբայրական մթնոլորտի մը մէջ, հանդէսին աշխարհիկ մասը եղաւ փառաբանութիւնը երգին" Ժամանակ 22 Դեկտեմբեր 1958:

"Գողթան երգչախումբի տարեդարձը մեծ հանդիսութեամբ տօնուեցաւ" Ժամանակ 21 Դեկտեմբեր 1959:

"Մայր Եկեղեցւոյ Դ. Դասն եւ Գողթանի կրկնակ տարեդարձներուն Բարձր. Խաղ Արք. Աջապահեան նախագահեց եւ քարոզեց, Գողթան երգչ. ը Կոմիտասեան իր բազմաձայնով անգամ մը եւս վերացուց հաւատաց եալ ուխտաւորները" Ժամանակ 15 Յունուար 1962:

Դրուագ մը 1956-ի սիրոյ սեղանէն, ուր կը տեսնուի Փրոֆ. Էտկար Մանաս շրջապատուած Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբի երիցագոյն անդամներով:

Իսկ երկրորդը 1957-ի տարեդարձէն դրուագ մը ուր կ'երեւին Մանաս, Զէքիչ եւ Գողթանի վարչութիւնն ու երիցագոյն անդամները:

Երրորդ նկարը 1962-ի հանդիսութենէն դրուագ մը ցոյց կուտայ: Ներկաներուն մէջ կը գտնուի Կեդրոնական վարչութեան անդամներէն Տիար Մագսուտ Փափազեան:

1943–ին Ատանա գտնուող Գողթանցիները:

1954–ի սիրոյ սեղանէն դրուագ մը:

1953–ի տարեդարձին պատարագիչ Հմյկ. Ծ.վրդ. Պախթիարեան ջերմապէս կը շնորհաւորէ Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբին ատենադպիր վարուժան Բէօսէեանը:

"Երէկ տօնուեցան Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն եւ Գողթան երգչախումբին կրկնակ տարեդարձները, անգամ մը եւս ոգեկոչուեցաւ յիշատակը մեծանուն բարերար Գազազ Ամիրայի եւ դարաւոր Դպրաց Դասէն անդարձ բաժնուողներուն" ժամանակ 16 Դեկտեմբեր 1963:

"Գողթան երգչախումբի եւ Մայր Եկեղեցւոյ Դ Դասուն կրկնակ տարեդարձները մեծ փայլով տօնուեցան երէկ, սարբունեցաւ սիրոյ սեղան մը որ անցաւ մեծ խանդավառութեան մէջ" ժամանակ 20 Դեկտեմբեր 1965:

1966–ի սիրոյ սեղանէն դրուագ մը:

Նկարները կարգաւ ցոյց կուտան 1963–ի, 1964–ի եւ 1965–ի սիրոյ սեղաններէ զանազան դրուագներ:

ՏՕՔԹ. ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՉԵԱՆԻ ԽԱՆԴԱՎԱՌ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբի տարեդարձներուն «քլուն» եղած է ծանօթ մտաւորական ու բեմբասաց Տօքթ. Եդուարդ Սիմքէչեան, որ փնտռուած դէմքերէն մէկն է Գողթանի սիրոյ սեղաններուն: Տօքթ. Սիմքէչեան Գողթան երգչախումբի ջերմ համակիր, Մայր Վարժարանի նախկին սան եւ Մայր Եկեղեցիի երբեմնի մանուկ դպիր, տարիներէ ի վեր կը պատուէ երգչախումբին տարեդարձի հանդիսութիւնները, իր խանդավառ եւ նշանակալից բանախօսութիւններով, որոնք մասնաւոր գաղափար մը կը չօշափեն միշտ եւ մեկնաբանութենէն վերջ անդրադարձ կ'ունենան Գողթանի դոյութեան եւ վերելքին վրայ:

Տօքթ. Սիմքէչեան միշտ գեղեցիկ պատկերներ, բացատրութիւններ, չունչ ու ոգի կը դնէ իր բանախօսութիւններուն մէջ, որոնք թէ վերլուծում են եւ թէ ոգեկոչում, կ'ընդգրկեն անցեալը եւ կը դառնան ապագային, պատմութենէն, մշակոյթէն եւ մեր ժողովուրդին դարաւոր նուաճումներէն դրուագներ կը քաղեն եւ կը հիւսեն փառապսակը Հայ Եկեղեցիին: Անոր երգերուն, շարականներուն, սիրոյ եւ հաւատքի պատուիրաններուն լոյսին տակ կը ներկայացնեն հայ կեանքը, մեր ժողովուրդին աչխատանքը եւ աղօթքը, իր կեր տած սրբավայրերը եւ վաղուան սերունդին վիճակուած պարտականութիւնը: Եւ եզրակացութիւնը միշտ դրուատիք մը կ'ըլլայ Գողթանի համար, սրտաբուխ մաղթանք մը, եւ հրաւէր մը՝ աւելի վեր եւ աւելի յառաջ սլանալու:

Այսպէս է որ 1964 Դեկտեմբերին, քառասնամեակի հանդիսութեան առթիւ, Տօքթ. Եդուարդ Սիմքէչեան պատկերացուց Գողթան դպրութիւնը եւ այդ գինեւէտ գաւառէն ծնած երգը եւ բանաստեղծութիւնը, յիշեց Գողթնի քնարէն թրթռացող մեղեդիները եւ այդ երգերուն արձագանգը լսեց երգչախումբիս մաս կազմող երիտասարդ կամ երէց հոգիներուն մէջ: Ըսաւ թէ Գողթան իր երկրորդ երիտասարդութիւնն է որ թեւակոխած է այլեւս, բուն հասունութեան չրջանը, ուրկէ կը քալէ ապահով ու երջանիկ:

ՏՕՔԹ. ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՉԵԱՆ

1965 Դեկտեմբերի հանդէսին, բանախօսը նշանաբան ընտրեց աչխատանքի երկու հերոսները, Մրջիւնը եւ Մեղուն, որոնց հանճարին առջեւ մարդը կը խոնարհի ամէն վայրկեան, անոնց ուժին եւ ոգիին պէտքը տեսաւ մեր ժողովուրդին կեանքին մէջ եւ զայն մաղթեց նաեւ Գողթան երգչախումբին:

1966 Դեկտեմբերի հանդէսին, Տօքթ. Սիմքէչեան բնաբան ընտրեց փոքր մեծութիւնները, որոնք աչխարհ մը կ'ընդգրկեն սակայն, պատկերացուց առուն, որ բովանդակ երկինքը կը ցոլացնէ, 1967

Հոկտեմբերի հանդէսին մեկնարկեց երեք թռչուններ, Արտոյտը, Սոխակը եւ Ծիծեռնակը, իսկ 1968-ին ներկայացուց աշխատանքի ուրիշ խորհրդանշան մը, Ճերամը, եւ այս ամէնուն ուժը, Թռիչքը, տեւելու եւ ստեղծելու կամքը վերապահեց Գողթան երգչախումբին:

★

Ստորեւ կը հրատարակենք նաեւ Տքթ. Եդուարդ Սիմքէշեանի այն գրութիւնը որ Դպրաց Դասուն 250 ամեայ եւ Գողթան երգչախումբին ալ 45 ամեայ յոբելինական հանդիսութեանց առթիւ ղրկած է:

★

«ԳՈՂԹԱՆ»Ի ԵՐԳԵՑԻԿ ՀՈԳԻՆԵՐՈՒՆ

Դուք որ հաւատարմութեամբ եւ երկիւղածութիւնով կ'երգէք մեր ժողովուրդին սահմանուած սրբասացութիւնները, ձեր հոգիներուն մէջ կը պահէք միշտ երգեհոնին մրմունջը, դուք որ կ'աղաղակէք, կը պաղատիք ու երանութեամբ կը լիանաք պատարագին հետ, գիտցէք թէ կրօնական տաճարէն զատ կը սպասարկէք նաեւ Հայ Դպրութեան նուիրական պատուիրաններուն:

Անոնք կը մնան քանդակներ ու պատգամներ, որոնք մագաղաթներու կամ թռչնագիրներու վրայ են փորագրուած, եւ դարէ դար կը լուսաւորեն մեր էութիւնը, ամենօրեայ մեր ճանապարհը, մեր անձկութեան վայրկեանները, մեր ցաւն ու հրճւանքը:

Անոնք կը ծաղկին Մեսրոպեան այգիներուն եւ պարտէզներուն մէջ, կը մշակեն մեր անդաստանը, եւ կ'ըլլան ծառ ու ծաղիկ, հունձք եւ պտղաբերութիւն, ամէն ինչ որ կը պսակուի ու կը նոյնանայ հայ հոգիին հետ:

Դուք ձեր չարականներուն եւ մեղեդիներուն հետ այդ պատուիրաններն են որ կը գովերգէք, խորանի մը դիմաց, ուրկէ ծագող լոյսը ժողովուրդի մը յաւերժութիւնը կը նուիրագործէ, պատմութեան եւ Աստուծոյ առջեւ:

Ուրեմն արժանի մնացէք միշտ այդ կոչումին, եւ ինչպէս յիշած եմ ձեր բեմէն, ձեզի նուիրած ողերձներուս մէջ, եղէք Գողթան հոգիներ, որ կը ցոլացնեն մեր ամբողջ գաղափարական պանձերը, եղէք առուակի մը հայելին, որուն մէջ կը նայի բովանդակ երկինքը, եղէք մըջիւն, մեղու եւ չերամ, եղէք վերջապէս արտոյտ եւ սոխակ:

Ձեզի այս մաղթանքը, այնքան սիրալիր անկեղծութեամբ:

Ձեր սրտակից բանախօսը,

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՇԵԱՆ

Ինչպէս միշտ 1968-ի սիրոյ սեղանին եւս մասնակցեցան բոյր երգչախումբերու ներկայացուցիչները:

Դպրաց Դասուն 224րդ եւ Գողթան երգչախումբին ալ 19րդ կրկնակ տարեդարձներուն առթիւ, 1943-ին, երջանկայիշատակ Նարեկեան Պատրիարքի նախագահութեամբ վերջին անգամ տեղի ունեցած աշխարհիկ հանդիսութեանց ընթացքին, օրուան առենապետ՝ Գրիգոր Տ. Փափազեանի կարդացած ուղերձէն կարտագրենք գլխաւոր մասեր:

*

Դպրոց, Դպրաց Դաս երգչախումբ (ուսումնարան) եւ Եկեղեցի: Ահա երեք բառեր որոնք անքակտելիօրէն զուգորդուած են Իսթանպուլահայութեան համար:

Դպրոցը՝ որպէս լոյսի վառարան երբ կը հերկէ տղուն իմացական դաշտն ու ազնիւ նկարագիրը կերտելու վաղուան անհատականութեան համար, անդին, ուսումնարանն ալ կամ Դպրաց Դասը, տեսակ մը դպրոց մըն է, ուր փոխանակ աշխարհագրութեան կամ թուաբանութեան, կը սորվեցնէ երաժշտութիւնը կամ ճաշակը երաժշտութեան ըլլայ ան հոգեւոր կամ աշխարհիկ:

Մեր Դպրաց Դասը ճիշդ 224 տարի առաջ կազմուած է, անշուշտ, նպատակ ունենալով եկեղեցւոյ պայծառութիւնը:

Ուսումնարանիս մէջ, մեր նախնիք՝ բազմոցներու վրայ ծալապատիկ նստած, դասաւանդութեանց հետեւեր են որպէս ուխտեալ նուիրուածներ:

Դարերու ընդմէջէն, ձեռքէ ձեռք մղի է փոխանցուած այս ուսումնարանը, որուն վրայ կը գուրգուրանք ամէնքս ալ առանց բացառութեան, նուիրական աւանդ մըն է ան մեզի համար: Կը սիրենք զայն. որպէսզի ապրեցնենք՝ մեր կարելի բոլոր ջանքն ու ուժերը կը վատնենք անոր համար:

Ո՛վ սիրելի մայրեր ու հայրեր, դուք ալ սիրեցէք Դպրաց Դաս երգչախումբը. խրատեցէք ձեր զաւակները որպէսզի անոնք ալ նոր աւիւնով, բերեն իրենց բաժինը՝ անդամագրուելով մեր Դպրաց Դասու երգչախումբերուն:

Մեր այս կոչին եթէ անտարբեր պըտնուիք, ո՞վքեր պիտի յաջորդեն մեզի, ո՞վ պիտի չարունակէ այն վսեմ գործը, որուն դուք ալ պէտք ունիք: Եթէ մեր ըսածներուն կը տարակուսիք՝ ուրեմն միասին մտնենք չորս պատերով անխօս ու լուիկ, խուլ ու համր եկեղեցիէն ներս ուր ոչ դպիր կայ ու ոչ ալ ձայն:

Այս ամայութեան մէջ չեն լսուիր մեր աննման շարականներու տաղերը եւ ոչ ալ վերացնող երգեցողութիւն մը: Բայց եթէ դպիրները իրենց պաշտօնին գլուխը գտնելու եւ իրենց դեղեցիկ ձայներով հեշտօրօր եղանակներ երգեն՝ Զեզ պիտի առաջնորդեն հաւատքի սկիզբին առջեւ: Նախամարդը, այդ կիսավայրենին անգամ երգով մը մօտեցեր է իր Աստուծոյ:

Սէր, լոյս եւ կեանք, առանց երգի գոյութիւն չեն կրնար ունենալ:

Դպիրները՝ կը ջանան ձեզի տալ այն անտեսանելի սանդուխը, ուրկէ կ'ուզէք անզգալաբար վեր բարձրանալ այն յոյսովը ուր պիտի գտնէք ձեր տառապած հոգիներուն սփոփանք, ցաւերու դարման, երազներու իրականացում:

Դպիրները, մեր ժողովուրդին ու մշակոյթին մէջտեղ կամրջակներ են: Ձեր հոգիներուն խաղաղութիւն գտնելու համար, մեր ոսկեղնիկ գրականութիւնը իր մեծատքանչով, ընդելուզուած իր հոգեւոր երաժշտութեամբ, կ'ստիպէ ձեզ հաւատքի խորունկ ծալքերուն մէջ իջնելու:

Ահա այդ միտքը վայրկեանին թեթեւցած, դուք կ'օրօրուիք խռնկին ու կնդրուկին բուրումին հետ. կ'սթափիք երբ արդէն արարողութիւնը աւարտած է:

Ուրեմն պարտաւոր ենք որ մենք ալ մեր կարգին, մեր զաւակներուն մէջ հրահրենք այն հուրն ու բոցը որոնք նպաստեր են վառ պահելու մեր եկեղեցւոյ լուսաւոր-չի մշտավառ կանթեղը:

"ՏԷ՛Ր, կեցո դու զայս":

Մեղք որ, Դպրաց Դասը ու ապա Գողթան երգչախումբը, իր պատուոյ յուշատետրը չէ ունեցած, ինչ որ կարեւոր պակաս մը ըլլալով պիտի մնայ: Բայց ասոր փոխարէն մեր արչիւէն ու հաւաքածոյէն՝ լուսանկարներով, իսկ Դասուն Թղթածրարէն ալ՝ երեւան կը հանենք կարգ մը պատահական շնորհաւորագիրներ ու գնահատագրեր որոնք տրուած, ղրկուած ու հրատարակուած են զանազան առիթներով: Կը վերհրատարակենք նաեւ հիւրաբար քաղաքս այցելող Ամենայն Հայոց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին, եւ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ արարողութեան մասնակցող կարգ մը բարձրաստիճան եկեղեցականներու՝ ինչպէս նաեւ օրուան պատրիարքներուն հետ Գողթան երգչախումբին խմբանկարներուն լուսատիպերը:

ԺԱՄԱՆԱԿ

ԳՈՂԹԱՆ... ԳՈՂԹԱՆ...

ՁՕՆ ՀԱՄԱՆՈՒՆ ԵՐԳՉԱԽՄԲԻ 20ՐԴ ԵՒ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ 235ՐԴ ԿՐԿՆԱԿ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

Գորովի բոյն, գութի աղբիւր, քեզի համար ի՛նչ գրեմ հոս
եղաձայն քու դպիրներուդ, որոնք ծոցիդ մէջ սրբահոս
ողթան անուան արժանանալ և փառքն անոր պահելը վառ
էացեր են մի՛շտ... բարոյապէս մեծ են եղեր քու կողքիդ յար։

Որքա՛ն հեշտ է դպրաց դասուդ հիւսել գովքը գրչով ակար
բուն հիմա երկու հարիւր քսանըհինգ տարուան նկար
բդեզրած իր երգչախումբին քսան տարուան գործով արի
վ՛ Գողթանցի, զոյգ տարեդարձ՝ տօնէ խանդով անպատմելի։

Ղօղանջն ահա՛, զանգակներուն՝ տարեդարձիդ աւետաբեր
եկաւ՛րը վարբիչներուդ՝ սրտին, հոգւոյն, լո՛յս են սփռեր
բկէ Բարձեալ, երջանկութեան քու խնկելի, սուրբ աւանդից
դրկէ՛, ղրկէ՛, բիւր տարիներ երանելի ու խանդաւէտ...։

Թո՛ղ քեզ համար, ո՛վ բոյն ընտիր. ամէ՛ն հոգի գովքը՛ր հիւսէ
ող քեզ վայելել գան կիրակի, հարաւներէ և հիւսիսէ
ազատորն ես երգչախմբաց, բարի գործի սիրող մի՛շտ բաց
ող միութեան կապն անսասան, անխախտ պահէ Մեծն Աստուած։

* * *

Այսօր քեզմով զգացուեր եմ, անձն ուրացեր վերացեր եմ
Նուէրիդ շուրջ գրչով ակար, ձօն ու մաղթանք քեզ ածեր եմ
Նախանձ չեմ, եկեղեցւոյ, ժողովրդեան տաք ծոցին մէջ.
Նախանձ չեմ՝ քեզ բարձրացնող վեհ անհատներ Թող բոյնիդ մէջ։

Նուիրուածներ շուրջդ են աւեր՝ քեզմով բարձրէն են տիրացեր
Նորե՛, հինե՛ր... սիրտ ու հոգի քեզի յաւէտ լայն են բացեր։

Պէյօղլու, 6—12—944

ՀԱՄԱԿԻՐ

Շարք մը երգահանդէսներու համար 1965-ին Բաղաբս գտնուող հայոց սոխակ Գոհար Գասպարեան եւ դաշնակահարուհի Էլէոնորա Ոսկանեան իրենց առաջնորդող-ներուն "Մարմարա"ի արտօնատէր Պետրոս Զօպեանի եւ "Պայբար"ի տէր եւ Տնօրէն Յակոբ Սվազլեանի եւ իր տիկնոջ հետ, յոյն տարուոյն Դեկտեմբերին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած Գողթան Դպրաց Դասի երգչախումբին տարեդարձի հանդի-սութեան տրուած այցը յիշատակ մը ըլլալով պիտի մնայ: Լուսատախտակները ցոյց կուտան այդ այցելութենէն դրուագներ, ուր իրենց վարուժան Բէօսէեանի կողմէ նուիրուեցան Էտկար Մանասի պատարագի գիրքերը:

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ԷՋԸ

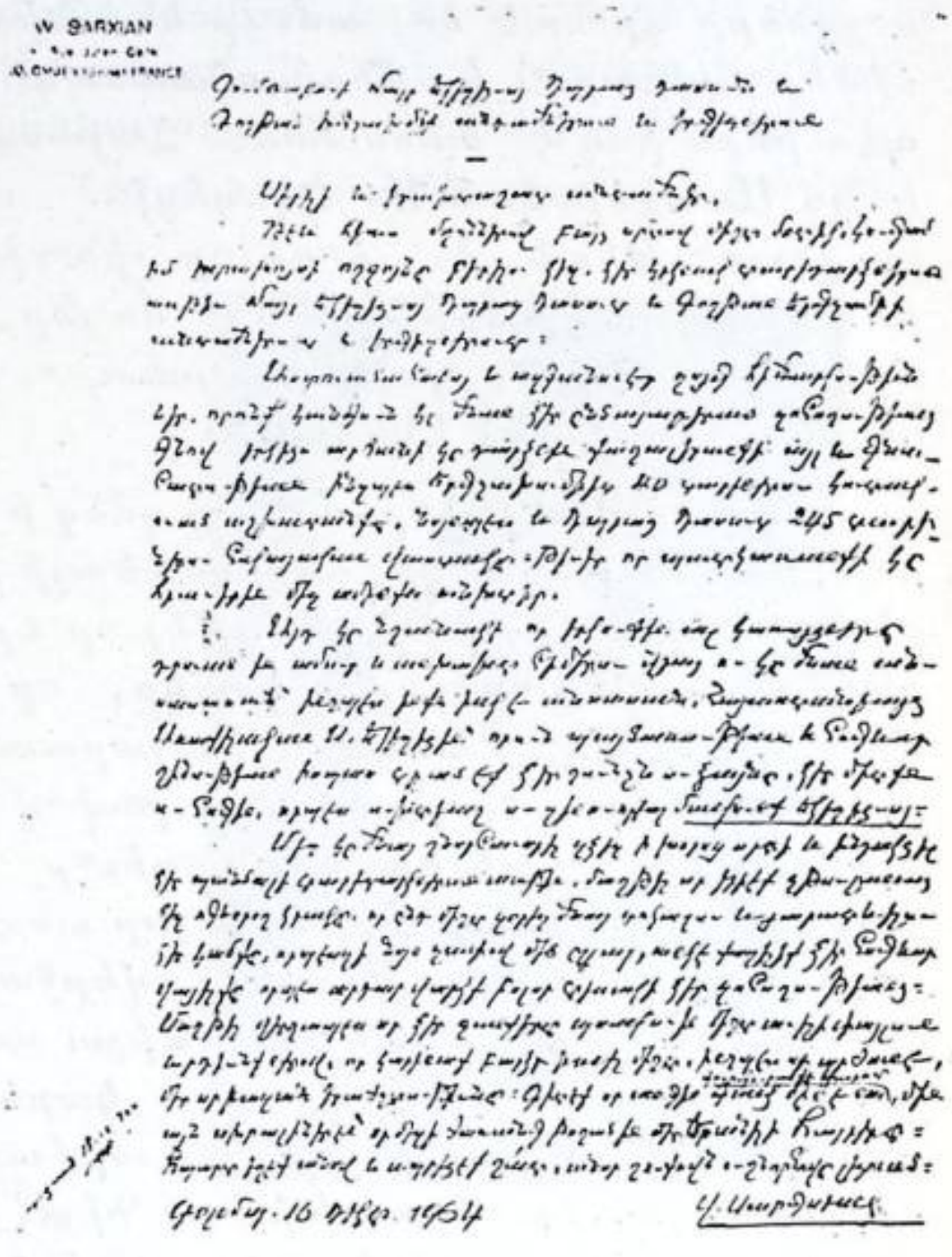

Վարդան Սարգսեանի նամակին լուսատախտակը

★

Վարդան Սարգսեան, 1970–ին Իսթանպոլ այցելութեան առթիւ ի պատիւ իրեն Սկիւտարի Ս. Կարապետ երգչախումբի վարչութիւնը հանդիսութիւն մը կազմակերպած էր: Գողթան երգչախումբը երեք ներկայացուցիչներով ներկայ եղաւ եւ ապա խմբանկարուեցան եկեղեցւոյ պարտէզը: Լուսանկարը ցոյց կուտայ Վարդան Սարգսեանը, Ատենադպիր Վարուժան Թէօսէեանը, Ատենապետ Գրիգոր Տ. Փափազեանը եւ վարիչ Նուպար Սիմոնեանը: "Իր մասին տես գրքիս 99րդ եւ 109րդ էջերը":

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉ. Ի ՍԻՐԵԼԻ ԵՒ ԵՐԱԽՏԱՇԱՏ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Թէեւ հեռու – մղոններով, բայց սըրտով միշտ մօտիկ, կուզեմ իմ խրախոյսի ողջոյնը բերելու ձեզ, ձեր կրկնակ տարեդարձներուն առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ Դ. Դասուն եւ Գողթան երգչախումբի անդամներուն եւ երգիչներուն:

Աստուածահաճոյ եւ ազգանուէր զոյգ հիմնարկութիւններ, որոնք կանգուն կը մնան ձեր ընծայաբերած զոհողութեանց գնով, երկիցս արժանի կը դարձնեն քաջալերանքի այլ եւ գնահատութեան։ Ինչպէս երգչախումբին 40 տարիներու կուտակուած աշխատանքը, նոյնպէս եւ Դըպ–

րաց Դասուդ 245 տարիներու հսկայական վաստակը: Թիւեր որ պատկառանքի կը հրաւիրեն մեզ ամէնքս անխտիր:

Այդ կը նշանակէ որ երկուքին ալ կառոյցները դրուած են ամուր եւ անխախտ հիմերու վրայ ու կը մնան անսասան՝ ինչպէս ինքն իսկ է անսասան, Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին՝ որուն պայծառութեան եւ հոգեւոր շինութեան խարիսխ ըրած էք ձեր շունչն ու ձայնը, ձեր միտքն ու հոգին, որպէս ուխտեալ ու գինուորեալ մանկունք եկեղեցւոյ:

Մեզ կը մնայ շնորհաւորել զձեզ ի խորոց սրտի եւ խնդակցիլ ձեր պանծալի տարեդարձներուն առթիւ, մաղթել որ երբեք չթուլանայ ձեզ ոգեւորող կրակը, որ ընդ միշտ զօրեղ մնայ տոկալու եւ յարատեւելու ձեր կամքը, որպէսզի նոյն չափով մեծ ըլլայ, անկէ քաղելիք ձեր հոգեւոր վայելքը որպէս արդար վարձք բոլոր տեսակի ձեր զոհողութեանց: Մաղթել վերջապէս որ ձեր ջանքերը պսակուին միշտ աւելի վայելուն արդիւնքներով, որ կարենաք բարձր պահել միշտ, ինչպէս որ արժան է, մեր սրբազան երաժշտութիւնը: Գիտէք որ անդին գուրգուրանքի կարօտ գանձ մըն է նա, մին այն սխրալիներէն՝ որ մեզի ժառանգ թողած են մեր Երանելի Հայրերը: Հպարտ եղէք անով եւ ապրեցէք շա՛տ, անոր շուքին ու շնորհովը լեցուած:

Գօլօմպ. 16 Դեկտ. 1964

Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

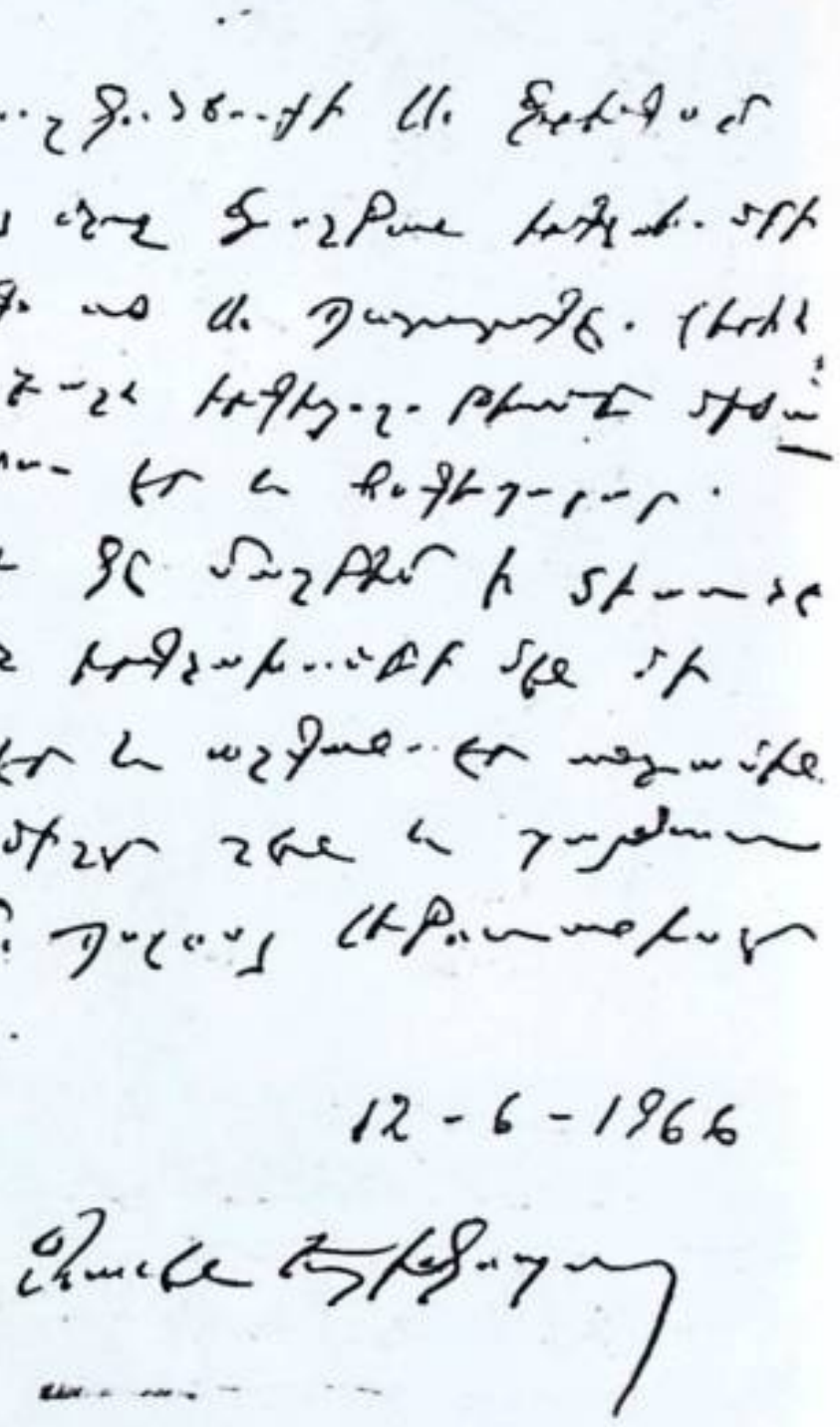

Աղեքսանդրիոյ առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տ. Զաւէն Եպիսկ. Չինչինեան 1966-ին Մայր Եկեղեցւոյ շրջափակը խմբանկարուած: Քովի նկարը ցոյց կուտայ Գողթանի 1968-ի տարեդարձի աշխարհիկ հանդիսութենէն դրուագ մը, որուն կը նախագահէ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ առաջնորդ Գերշ. Տ. Տիրայր Եպիսկոպոս Մարտիկեան:

ԶԱՐՄԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ ԿԷԶԻՒՐԵԱՆԻ ԷՋԸ

Ինքնազարգացումով պատրաստուած մտաւորական կղերական դէմք մը, որ Տ. Աբրահամ Ա. Քհնյ. Էպէեանի նման կախակայուեցաւ Տեղապահին կողմէ, իր դէմ ծառացած ըլլալուն համար:

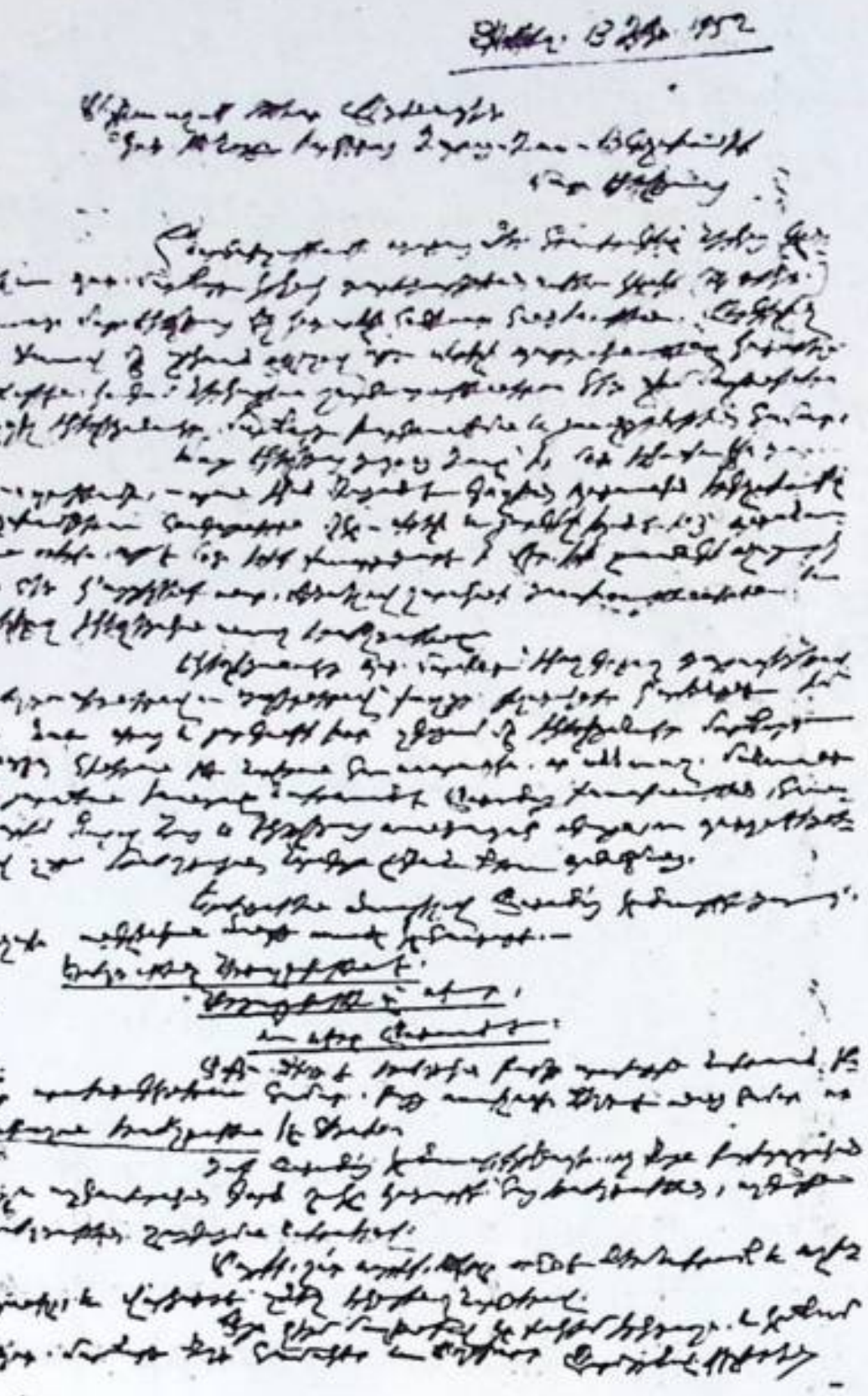

Լուսատախտակը ցոյց կուտայ Զարմայր Ծ. Վրդ. Կէզիւրեանի ձեռագիրը

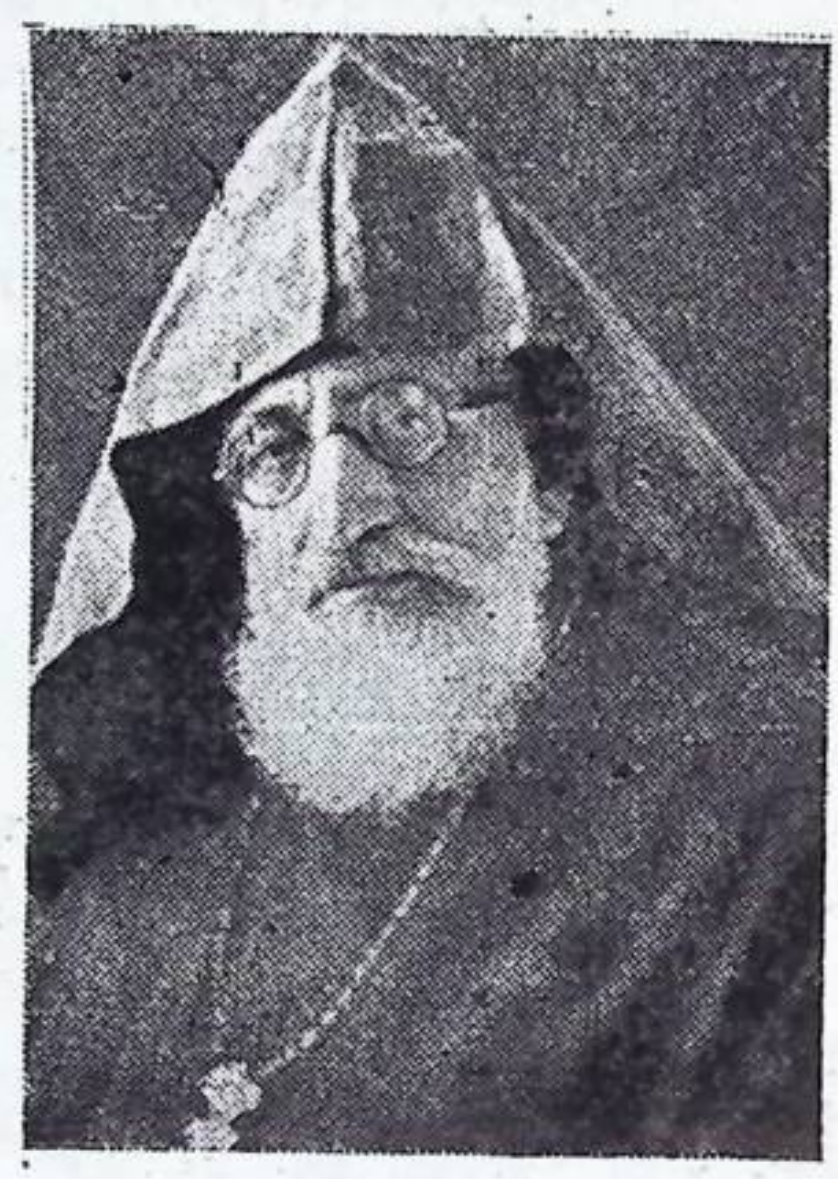

1865 – 1955

ԱԶՆՈՒԱՇՈՒՔ ՏԻԱՐ ԱՏԵՆԱՊԵՏ ՊԱՏ. ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԴՊՐԱՑ – ԴԱՍ ԵՐԳՉ.Ի ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Շնորհակալութեամբ ըստացայ ձեր հրաւիրագիրը՝ ներկայ գտնուելու Պատ. Մարմնոյդ կրկնակ տարեդարձներուն առթիւ Կիրակի (14 *Դեկտ.* 1952) *առաւօտ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարելի հոգեւոր հանդիսութեան: Արգելիչ պատճառով մը զրկուած ըլլալով այդ սիրելի պարտականութիւնը կատարելու հաճոյքէն, կուգամ ներկայիս շնորհաւորութիւններուս հետ ջերմ մաղթանքներս ուղղել եկեղեցանուէր մարմնոյդ բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան համար:*

Մայր Եկեղեցւոյ Դըպրաց Դասը՝ իր մօտ երկուքուկէս դարու տեւողութեամբ, —որուն եկած միացած է Գողթան պատուական երգչախումբը՝ երգչախումբերու հնագոյններէն մէկը— սիրելի եւ յարգելի եղած է ինծ՝ պատանութեան օրերէս, այն է մօտ երեք քառորդ դարէ ի վեր, երբ Լուսահոգի աշուղուրկ Հօրս հետ կ'այցելէինք անոր, օգտուելով շարականի դասախօսութիւններէն եւ վայելելով եկեղեցական անոյշ երաժշտութիւնը:

Եկեղեցանուէր Պատ. Մարմնոյդ՝ եկող գացող դպրապետներով, երաժշտապետներով ու դպիրներով՝ քաղցր յիշատակներ կ'արթննցնէ իմ մէջս, նաեւ սիրոյ եւ յարգանքի խոր զգացում մը եկեղեցանուէր մարմնոյդ հանդէպ, հիներուն թէ նորերուն հաւասարապէս, որ աննուազ, մանաւանդ թէ յարաճուն եռանդով նուիրուած է Աստուծոյ փառաբանութեան, հաւատարիմ մնալով Հայ Ս. Եկեղեցւոյ աւանդապահ ոգւոյն, ու պատշաճեցնելով զայն երաժշտական նորագոյն ըմբռնումներու պահանջմանց:

Երաժշտութեան ծառայելով Աստուծոյ կը ծառայէք դուք, ինչպէս անգլիական ծանօթ առածը կը հաստատէ.—

երաժշտութիւնը ներդաշնակութիւն է,
ներդաշնակութիւնը սէր,
ու սէրը Աստուած է:

Ասիկա ճիշդ է երաժշտական բարձր ուսումին համար, բայց նուիրուած բոլոր ուսուցիչներու համար, թայց առաւելապէս ճիշդ է անոնց համար՝ որ Սրբազան երաժշտութեան կը հետեւին:

Գի՞ւք Աստուծոյ կը ծանայէք կրկնապէս, "չ՛միայն բարեպաշտական մը կը դասախրական դ՞րծ մը կը կատարէք՝ Հայ երաժշտութեան, ազգային երաժշտութեան զարդացման նուիրուելով:

Ապրիք, շատ ապրիք, Տէրը օրհնէ ձեր նուիրումն եւ աշխատանքը, եւ վարձատրէ զձեզ երկնային չնորհներով:

Այս ջերմ մաղթանքով կը փակեմ երկտողս, եւ կը մնամ Պատ. Մարմնոյդ

միշտ համակիր եւ աղօթաքար:

Ջ. Ծ. ՎԱՐԴ. ԿԷՋԻՒՐԵԱՆ

1948–ի երգեցիկ երկսեռ խումբը դըպրապետ Յակոբ Գրալեանի գլխաւորութեամբ:

ԳՈՂԹԱՆԻՆ

Չէ այն գաւառն որ էր Գողթան
Չի ան ունէր տասնեակ աւան
Այլ այն Գողթան թարմ գոյն կուգայ
Որ ծնաւ տասը տարի առաջ:

Հոս Գումգափու եղաւ օթյան
Մայր եկեղեցի իր Աւագան
Եկան գրկել դպիրներ շատ
Այս մեծ թաղին հարազատ:

Մայր եկեղեցւոյ Դասը Դպրաց
Պարուրեց զայն մէջը գրկաց
Ուսուց երգեր Հայկազեան
Կոմիտասեան եկմալեան:

Հրնուէ՛ Գողթան ել ցնծայ
Սիրով կուտամ սիրտս ընծայ
կանգնած Դասուդ հնադարեան
Պարծանքն ըլլաս Դու յաւիտեան:

Գումգափու 1933

ՅՈՎ. ԿԱՐ. ՃԻՑԷՐՃԵԱՆ

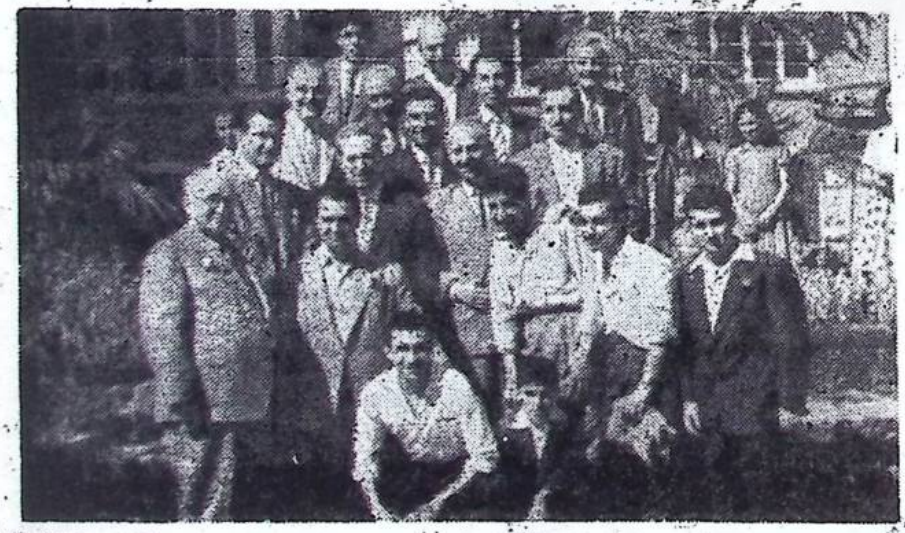

1951-ին Գողթանը Ետիգուլէի Ս. Փ. Հիւանդանոցին տարեդարձի հանդիսութեան իր մասնակցութիւնը կը բերէ: Նկարներէն առաջինը ցոյց կուտայ մատրան մէջ տեղի ունեցող հոգեւոր հանդիսութենէն դրուագ մը; երկրորդը աշխարհիկ հանդիսութենէն, իսկ երրորդը ճոյն հաստատութեան պարտէզին մէջ վարդան Ագկիւլի, Պետրոս Զօպեանի եւ Մկրտիչ Շէլէֆեանի հետ Գողթանի կարգ մը անդամներով յիշատակ խմբանկար մը:

ԳՈՂՏՐԻԿ ՆԱՄԱԿ ՄԸ.

Տարիներ ամբողջ, Դ. Դաս երիչեանամբին ընկերային կեանքի մէջ գանուող, օդը շնչող ու գործողները անգործակեալի կացութեան ուսումնարանին կապուած կը մնան: Նոյն իսկ եթէ գանազան պատճառներով անոնք հեռանան այդ բոյնէն ու գաղթեն աշխարհի մէկ ծայրը նորէն կը յիշեն ու սիրով յիշեն երբեմն ընկերային այն չրջանակը որ ոչ մէկ տեղ կարելի է գտնել:

Նոր աշխարհի Շիքագօ քաղաքը գտնուող, Դասուս ու Գողթան երիչեանամբի նախկին անդամ ու խմբավար Տօքթ. Համբարձում Եաղըճեանի մէկ գողտրիկ նամակը հրատարակելով կ'ուզենք ցոյց տուն օրինակ մը տալ մեր այս լսածը հաստատող: Թուականն է 11 Նոյեմբեր 1968:

★

«Ինչպէս նախորդ տարի նոյնն, այս տարի եւս ուրախութեամբ եւ հպարտութեամբ առացայ Ձեր հրաւիրագրամսը մեր շատ սիրելի եւ պատուական զոյգ հատ աստուածանց տարեդարձներուն առթիւ. եւ ահա, երէկ կարող չեմ անձնապէս ներկայ ըլլալ Ձեր հանդիսութեան, հոգիս եւ յղդեցիկ ծաղիկ այս երկտողին եւ կ'ուղարկեմ Ձեզ լիբ օրհներդ, լիբ համբոյր եւ լիբ չնորհակալութիւն: Անմիջապէս աւելցնեմ թէ նոյն զգացումներով տածուած իմ իւրաքանչիւր խոհան-

1951-ին Գողթան Երգչ. ը Գնալըի Եկեղեցւոյ փակը:

Նկարները ցոյց կուտան 1951-ին Իսթանպուլահայ երգչախումբերուն միացեալ կազմը Երրորդութեան եկեղեցւոյ վերնատան մէջ. խմբավարն է Յովհաննէս Չէքիճեան:

պծուլահայ երիտասարդէ համդէպ որ մասնակից է նման հաստատութեան մը եւ իր չափով կը մասնակցի երգերուն եւ մշակոյթին:

Անոնք որոնք հեռու են մեր մշակոյթի կեդրոններէն շատ լաւ կ'ըմբռնեն արժէքը Ձեր միութեան, երգչախումբերուն, օրաթերթերուն եւ ամէն տեսակ հրատարակութեանց, բանախօսութեանց, ներկայացմանց, համերգներու եւ անշուշտ աննման եկեղեցական ու աշխարհիկ հանդիսութեանց: Մենք՝ հեռուի անբախտները կարող չենք ունենալ այս ամէն սրբութիւնները զորս կարելի չէ գնել եւ կամ հասցնել կարճ ժամանակի մէջ:

Այդ պատճառաւ ալ սիրտս հպարտութեամբ կը լեցուի երբ կը նայիմ հրաւիրատոմսին եւ 1719 թուականին: 249 ամեայ երիտասարդ մարդ, յանձնած է իր 44 ամեայ փոքր զաւկին ձեռքէն եւ յաղթական քայլերով կ'առաջանայ իր լուսաւոր ապագային:

Երեւակայեցէք թէ մեր Դպրաց Դասը հիմնուած էր Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու հիմնուելէն աւելի քան կէս դար առաջ, երբ մարդկութիւնը հազիւ սկսած էր յառաջդիմութեան առաջին քայլերը առնել Եւրոպայի մէջ: Օրհնեալ ըլլան ամէն անոնք որոնք անցեալին հպարտութեամբ տուին ամէն զոհողութեանց բեռն ու լուծը մինչեւ այսօր բերելու եւ յանձնելու աւանդ մը այսօրուայ պատանեկան երիտասարդներուն որոնց վրայ է մեր ամէնուն յոյսը:

1957–ի Համբարձման տօնին, Գողթան Երգչ․ը Ս․ Փ․ Հիւանդանոցի հանդիսութեան կը մասնակցի։ Նկարը ցոյց կուտայ դրուագ մը։

Օրուան Պատրիարքները բնական քարոզիչներն ու հանդիսապետներն են Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ։ Նկարը ցոյց կուտայ 1958–ի Զատկի հանդիսութենէն դրուագ մը ուր Խաչատուրեան Պատրիարքը կ'առաջնորդուի Մայր Եկեղեցիէն դէպի Պատրիարքարան Գողթան Երգչախումբին կողմէ։

Կ'երեւի Աստուածային գաղտնիք մը կայ հակառակ ամէն տեսակ դժուարութեանց, նման հաստատութիւններու աճման եւ բարգաւաճման մէջ։ Այդ գաղտնիքը կ'ըլլայ «Թալիսման» եթէ իւրաքանչիւրդ փոխադարձէք Ձեր ազգին որքան որ ստացած էք Անկէ։ Ձեր վարժարաններն ու Ուսուցիչները, Եկեղեցիներն ու Կղերականները, Միութիւններն ու անոնց ղեկավարները, Հրատարակութիւններն ու անոնց աշխատակիցները թէկուզ չնչին չափով, բայց անպայման տուած են Ձեզ բաներ մը անցեալէն։ Ձեւով մը վերադարձուցէք այդ շընորհը որպէս զի Ձեր յաջորդները, Ձեր զաւակներն ալ արժանանան ստանալու մաս մը այդ շնորհներէն։

Ամէն Ազգային հաստատութիւն նկատեցէք իբր սրբութիւն, դորովով պահեցէք զայն եւ երբ օր մը յանձնէք զայն Ձեր յաջորդներուն իւրաքանչիւրիդ ճակտին վրայ պիտի փայլի յաղթանակի դափնին եւ գոհունակութիւնը Ձեր սրտերուն պիտի կրկնապատկուի տեսնելով Ձեր զաւակներն ու թոռները նոյն ճամբուն վըրայ։

Կը շնորհաւորեմ Ձեզ եւ կը բարեւեմ իւրաքանչիւրիդ։ Այս առիթով եւ Ձեր միջոցաւ հիացումս կը յայտնեմ ամբողջ Իսթանպուլահայութեան։ Մնացէք միացած, մնացէք սիրով եւ խոհուն, մնացէք առողջ եւ բարգաւաճ։

Կեցցէ Մեր Դպրաց Դասըն ու կեցցէ մեր սիրելի Գողթանը։ Յուսամ, օր մը դարձեալ կը լսեմ Ձեզ անձնապէս։

Յարգանքի համբոյրներով
ՏՕՔԹ․ Հ․ ԽԱԶԸՃԵԱՆ

ԲԵՄԱՅԱՐԴԱՐՈՒՄՆԵՐ

1962ի, 1964ի, 1966ի, 1967ի եւ 1963–ի բեմայարդարումները ցուցաբերող լուսատախտակներ որոնցմէ 1967–ինը ցոյց կուտայ ճոր աւդամագրուող երիտասարդները Տճօրէճ Խորհրդոյ ու Մայր Եկեղեցւոյ երէց Տ. Շաւարշ Քհնյ. Պալըմեանի հետ:

Բեմայարդարումները կատարած են, այժմու վարիչ Նուպար Սիմօնեանը, "Տես էջ 119", յետոյ Եղիա Քէօշէեանը 'համալսարանական'

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԻՍՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐ

Կ'ուզենք նաեւ Դպրաց Դաս Գողթան երջանկայիշատակ հիմնադիրներուն կազմակերպած կամ մասնակցած կարգ մը յուշահանդէսներու առթիւ հրատարակուած գրութիւններն ու նկարները լուսանկարահանելով մաս մը ներկայացնել։

Առաջին առթիւ կարելի է յիշել Մեսրոպ Արքեպիսկ. Նարոյեանի, Պատրիարքին մահուան 5րդ տարելիցի հանդիսութիւնը որ ուղղակի կազմակերպուած էր Գողթան երջանկայիշատակներուն կողմէ։

Սոսկալի կը հրատարակենք քոյի լուսանկարները — ոչխարն դուրս մնացած ու թեր-թերին չորցող էջի մասերը։

Տարելիցին լուս անցան. կտրած են, իրենց գործերը։ Մենք լաւ պիտի ունենք իրենց պատասխանները կ'սպասենք կոյր, համր ու խուլ ձեւանալ։

Սրբազան Հայր, նորէն դաւանութիւն։ Հինգ տարի չաւարտած կրօնական ժողովի անուն «սիրէ»ը պիտի կրնայ ամենայն անտարբերու — թեւամբ։

Նկարը ցոյց կուտայ Տ. Տ. Զարմայր Կէզիւրեան, Հմայեակ Պալաթիանեան եւ Սահակ Փափազեան Ծ. վար դպիրները։

ՌԱՐԱ

ՏՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

10 ՏՐՈՒՇ 5 Յունիս 1949

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՅՈՒԼԻՍ 1949

ՄԱՐՄԱՐԱ
ԲԻՐԱԿՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ
Կալաքա, Նակի Կէլաքիւկ Ճաուշէսի, Քիւ 52
Թղթակցութեան հասցէ
Փոստարկղ 1354 Իսթ.
Հեռ 49442 — 81941

— ՀՈԳԵԼՈՅՍ ՆԱՐՈՅԵԱՆ Ս.Ի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՊԱՆԹԱՅՈՒՄԸ —

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏԸ ԱՐՏԱՅԱՅՏԵՑ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐ ԽԱԻԵՐՈՒՆ ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

ՊԱՏԱՐԷՆ "ԳՈՂԹԱՆ,, ԵՐԳ.Ի ԱՏԵՆԱՊԵՏ Պ. ԳՐ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՁԱՌԻՆ

. Հաւատացի Նարոյեան պատրիարքին մահուան 3րդ տարելիցի հոգեւոր հանդիսութիւնները ա ռիթ մը եղան, որ ժողովուրդին ըլլոր դասակարգերը հրապարակով արտայայտեն իրենց զգացումները որպէսզի կամաւոր ֆայրերն անգամ տեսնեն անոնք. քալի իրողութիւնը։

Երդարեւ, եկեղեցականութեան կողմէ խօսեցաւ Հմայեակ Ծ. վրդ. Պախչիյեան, վարչութեան կողմէ Գ. Վարդան Ագկիւլ. ժողովուրդին կողմէ Գ. Ստեփան Գալոնեան. իսկ յանձն եր իասաւ դուքեան «Գողթան» երգչախումբի եւ Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու առենապետ Գ. Գրիգոր Չափաչեան։

Պ. ԳՐ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՁԱՌԸ

Աճապարիկ Գ. Գրիգոր Փափազեանի խանգաւառ ճառը.

Սրբազան հայր. Ներքուն Աստուածարան, բարձրութեանդ մէջ ներողամիտ. բարկութեանդ մէջ գնճ ու վսեմ, միշտ գութդ ուրտ, ազգասէր եւ բարեգութ. գրական ջինջ ու վճիտ ոճդ մէկ պայծառ ոգեկիր ցոլացումը եւ այս ամէն սուն համադրութիւնէն կատարեալ տիպիմը. 1815էն մինչեւ 1949 տարիներդէն մինչեւ շիլլի տեւող քահանայութեան մը համայնապատկերը. ածականներու հոյլը ոչ ոքէն պատմութիւնն է կեանքդ։

Կ'սկսեմենք մօտենալ մաքառ ու տքնիդ շրիմդ, որպէսզի ես յանգարտ ենք ձնչի դէմ. առաքին առքիւ պարտադրեցին որ Ձեր անունն լլիշենք. ուզեցին որ մոռնանք ձեզ... հակառակ որ նուիրապետական աթոռները իրենց սովորութիւնները և կանոնները ոտնիս փոխել մուրի գանուի, ճիշտ յորսակէս տարի Ձեր անունը ուրացան, կարծես թէ գոյութիւն ունեցած չըլլայիք. 17 տարուան պատրիարքութեան շրջան մը մէկ օրէն միւսը մոռացութեան մատիրով մը ծածկել ուզեցին.

Մաճուանդ օրերուն լսանդը կարենդ իրը շահու տղթիւր քանի մը դրուշ գրպանելու համար տղոցելիքդ չինզրենքը ճիճգրորդ ա՞ ելիքդ լուռ անցան. կոտրած

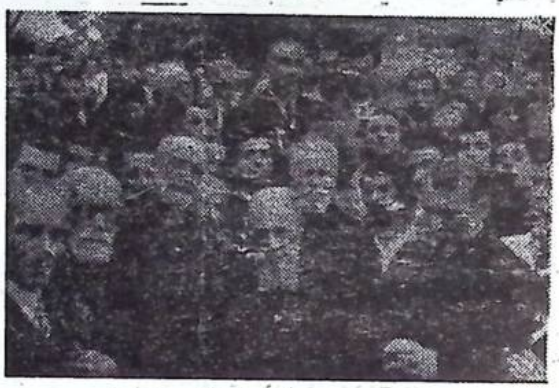

Դրիգոր Փափազեան հատիկուած դասուն

Ակնատես եղանք քաւալաքցւոր անկումին այն եղերականութեան, զոր ուզդքը բարձրացընել. նկատ առեն մը, որ պիրը շատ ուշէն մարդկորօն եղաւ քան քահանան եւ գոնուեցան քահանաներ որոնք ամօթ զգացին արդի կղերականութեան մաս կազմելէ. բայց կարաւանը քալեց,

Ար մըն ալ լսեցինք որ հոգեդ ընկճելու եւ ուղղակի սրտիդ հարուածելու համար թզ. այնքան սիրած ու գործրանքիդ առարկայ, հիւանդներու դարման. յիմարներու քաւժարան, ծերերու հանգստարան, մեծ ու անմահ ընթերար Ռարեքիւն Ամիրայ Գէգհեանի կոթողը Ազգ Հիւանդանոցը գոտացան է քաշուեր... գիտէք քէ որո՞ւ կողջէ. Նո՛յն համայնքին պատկանող ազգային պատրիարքարանին կեզմէ. Ու խորհիլ քէ հոն սպրտակ մահճակալներու մէջ անոց ո. անտէր հիւանդներ մանկէներու մահուան փիւռ ճիրաններէն փրկուելու տենչանքէն պարտասած. յզկնած ու հիւծած, օրեան քանքարոր ժամը մարող ճրագի մը պղտոր լոյսին նմանող նայուածքով հիւանդապահուհիին ծնոտը կը գլխտեն... ի գո՞ւր կը սպասեն կարիքի մը այն դիղէն որ կեանք պիտի տայ։

Ո՛ւղդանայ, օրագմեանս անուն ապատարար հիւանդանոցին ծառերը պայքարի մը ծախքերուն

Շար.ր նդ. կ.

1949–ին, երջանկայիշատակ Մեսրոպ Արք. Եպիսկ. Նարոյեան Պատրիարքի մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ Գողթան երգչախումբը ոգեկոչական հանդիսութիւն մը կազմակերպած էր որուն մասնակցած էին հայմայնիայի բոլոր խաւերը: Նկարները ցոյց կուտան այդ հանդիսութիւններէն դրուագներ, ուր կ'երեւին Գողթանի անդամները շքեղ ծաղկեպսակով մը որ Շիշլիի Հայոց գերեզմանատան մէջ գետեղելու կը տանին վախճանեալ Նարոյեան Պատրիարքի դամբարանին վրայ: Ինչպէս նաեւ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պախթիարեանը որ կը խօսի Մեսրոպ Պատրիարքի դամբարանին առջեւ:

Հանդիսութեան ներկայ եղած էին Իսթանպուլահայ բարձրաստիճան կղերն ու քահանայից դասը համայնքային վարչային մեքենային մաս կազմող մարմինները՝ գրեթէ ամբողջական կազմով:

Երգչախումբերը՝ ընդառաջելով Գողթանին հրաւէրին սիրով իրենց մասնակցութիւնը բերած էին օրուան երգեցողութեան եւ այսպէս հանդրապետական շրջանին, առաջին անգամ ըլլալով այսքան բազմանդամ երգչախումբ մը միեղ բերուած եղաւ որուն դիւանապետն էր Փրոֆ. Էտկար Մանասը:

ԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍԸ

Յաւակցուած է, ըրած ափերով վաստահաննելու եւ դատական ծախքերու վճարուած է եւ տակաւին մահուան մանգաղը կը չարժի յամրօրէն...:

Տակաւին ոպասե՞նք Սրբազան, տակաւին հանդուրժե՞նք անլուր ապօրինութեանց, անօրինակ երկպառակութեանց, ձգե՞նք որ մեր արիւնով մեր եկեղեցիները ներկեն: Աղօթատեղիները պատերազմի դաշտեր դարձան:

Անհաւատները, վերցուցէք երգչախումբերը ու պիտի տեսնէք թէ ոչ մէկ բան մնացած է անցեալէն եկեղեցիներու մէջ, չէնքերու չորս պատերէն զատ:

Ի՞նչ ունինք այսօր· վերժխնդիր ու առեւլավառ եպիսկոպոս մը, կախակայուած վարդապետներ ու աւազակ քահանաներ, իրենց ընկերները լքող եւ խոստմնադրուժ քահանաներ... ահա պատկերը այն կղերականութեան, որը ուզեցիք բանտարկել՝ 49 տարիներու աքսաջան աշխատութեամբ: Բայց թշնամիները կը սիրեմ յարգել ու մեր վերջին յոյսերն ալ անոնք չե՞ն մնթէ:

Տակաւին համբերե՞նք Սրբազան: Սպասումի եւ յոյսի ճամբուն վրայ կորա քամակ ծերունիներ պիտի դառնանք: Բայց ինչու մերկ է սպիտակ խաչդ մարմարեայ: Կարծեցինք որ Ապուչեխի 84 աղամանդները կան վրան· բայց ի՞նչ կ'ըսեմ, հայը ներէ ինձ ու թող որ ընդվզիմ կոյրզկուրացին հնազանդութեան դէմ:

Կարծեցին թէ մեր ե-րանները ղատարկ են՝ ըոչ-ուած Ցիսուսի արիւնէն։ Մենք որոշեցինք քալել քու ուղիէդ բարիին, գեղեցի-կին ու ճշմարիտին ուղին ու այսօր մենք ներշնչուելու եկանք քու անսպառ աղբիւ-րէդ:

Այն որ բարի չէ՝ չար է, այն որ գեղեցիկ չէ՝ տգե-ղեկ է, իսկ այն որ ճշմա-րիտ չէ՝ սուտ է մեզ հա-մար: Անէծք անոնց որ կ'ու-րանան բարին ու վսեմը գե-ղեցիկն ու ազնուականը, ճշմարիտն ու արդարութիւ-նը:

Ու հիմա տեղին չէ՞ ը-սել բոլոր ընկերներուս կող-մէ Գուրեան Սրբազանի բա-ռերով.

Օրհնութիւնդ, Հայր
Խոգի լքիրշ աղտերէն
Ալ սրբուած է հոգիս
Վարձկանդ ըլլամ,
Զքեզ պաշտեմ, ու նորէ՞ն
Իբրեւ Աստուած օրհնե՛մ,
գիս:

ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ
ՓՐՈՖ. ԷՏԿԱՌ ՄԱՆԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Գումգափուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ ԳՈՂԹԱՆ Երգչախումբի նախաձեռնութեամբ Կիրակի 26 Ապրիլ 1964 համանուն Երգչախումբին վաստակաւոր վարէչ

ՓՐՈՖ. ԷՏԿԱՌ ՄԱՆԱՍ'Ի

մահուան քառասնից լրման առթիւ մեծահանդէս հոգեհանգստեան պատարագ եւ պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Թաքսիմի Ս Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ հանդիսապետութեամբ Գեր. Տ. Յովհաննէս վրդ. Չոլաքեանի, որ պիտի մատուցանէ Ս. Պատարագը։

Ս. Պատարագը բազմաձայն պիտի երգէ ԳՈՂԹԱՆ Երգչախումբը ի յարգանս իր անմոռանալի վարպետին յիշատակին։ Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ։

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող հին եւ նոր սաները ու ժողովուրդը ներկայ գտնուելու։

Ս. Պատարագ ժամը 10ին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

× Նոյն օրը, ժամը 16ին, Կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ տեղի պիտի ունենայ գեղարուեստական հանդէս մը, որուն յայտագրին մեծագոյն մասը Փրոֆ. Էտկառ Մանասի գործերը կը կազմեն։

Գողթանը ողջ էր նաեւ, ամմահ Կոմիտասի ~~ծննդեան 90~~ ամեակի հանդիսութեան կազմակերպիչ մարմնոյ նախաձեռնարկ երեք երգչախումբերէն "Կոմիտաս - Ս. Կարապետ" մին:

Նկարը ցոյց կուտայ Կոմիտասի յիշատակին նուիրուած ծաղկեպսակը եւ կազմակերպիչ մարմնոյ ատենապետն ու ատենադպիրը:

Գողթանը 1964-ին Փրոֆ. Էտկառ Մանասի մահուան քառասունքին առթիւ ոգեկոչման հանդէս մը կազմակերպած էր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով որուն լուսատախտակը կը տեսնէք:

Գողթան երգչախումբ, Փրոֆ. Արշամ Գավաֆեանի ղեկավարութեամբ Այնայր Զէշմէի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ մէջ 1953-ին հանդիսութեան մը մասնակցելէ վերջ խմբանկարուած:

1949-ին, Կէտիկփաշայի Ջուարթնոց երգչախումբը իր վախճանեալ ձարոզչին Տ. Խորէն Ծ. Վրդ. Միսաքեանի մահուան ձառասնից լրման առթիւ ոգեկոչման հանդիսութիւն մը կազմակերպած էր որուն մասնակցած էին վեց երգչախումբեր. անոնցմէ մէկն էր Գողթան: Նկարը ցոյց կուտայ Փրոֆ. Էտկառ Մանաս եւ Տ. Գուրգէն ձհնյ. Անտրիկեան շրջապատուած երգչախումբի անդամներով:

Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբի վարչութիւնը իր արժանաւոր երաժշտապետներէն Գրիգոր Մէհթէրեանի յիշատակը պատշաճ հանդիսութիւններով հանիցս ոգեկոչած է: Նկատը ցոյց կուտայ այդ հանդիսութիւններէն վերջինը, որ տեղի ունեցաւ Դասուն-ուսումնասրահին մէջ:

կէս դարէ աւելի անշահախնդրութեամբ ու նուիրումով մը Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն ծառայող շարականագէտ ու շապկապահ հանգուցեալ Յակոբ Իզմիրլեանի դպրական յիսնամեայ յոբելեանը տօնուեցաւ Դասուն ուսումնասրահը: Խովի նկարը ցոյց կուտայ այդ հանդիսութենէն դրուագ մը, ուր Տնօրէն Խորհրդոյ անունով Տօքթ. Նուպար Փէշտիմալճեան, Յակոբ Իզմիրլեանի ճակտէն կը համբուրէ, իսկ վարի նկարը կը ցուցաբերէ Յակոբ Իզմիրլեանի ձեռագիրը եղող շարականատետրէն էջ մը:

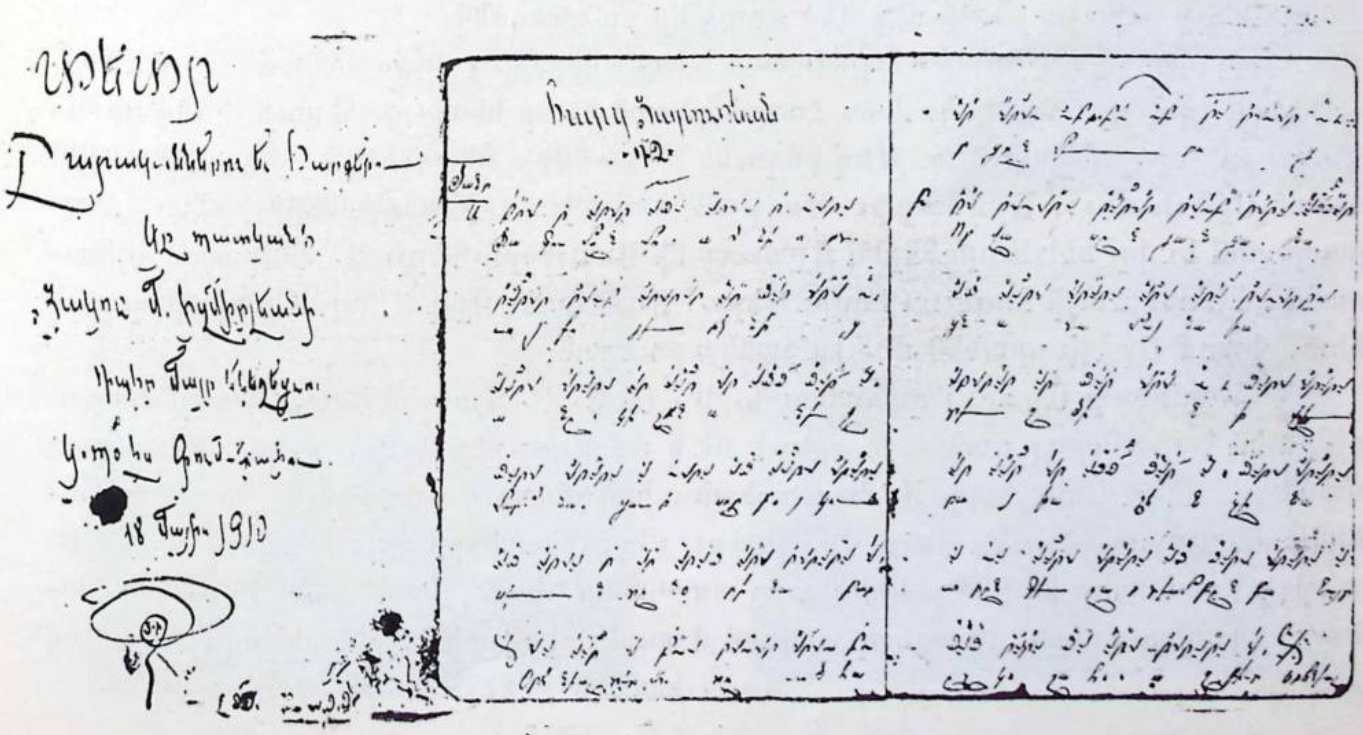

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Ամենայն Հայոց վեհ. Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. վազգէն Սրբազնագոյն կաթողիկոսը, 1961–ին Գարեգին Պատրիարք ի մահուան առթիւ յուղարկաւորութեան ու օծման ներկայ գտնուելու համար իսպանպուլ եկաւ: Իր ներկայութիւնը, բովանդակ թրքահայութեան մէջ մեծ եռուզեռ մը ստեղծեց:

Երգչախումբերը, իսթանպուլահայ կազմակերպեալ մարմիններու մէջ առաջինը եղան, որ ի պատիւ վեհափառ Հայրապետին եւ իր հետեւորդներուն "Տես գրիս 33րդ էջը" պաշտօնական ու շքեղ ընդունելութեամբ ևաշասեղան մը սարքեցին փառք Օթէլի մէջ: Այս առթիւ Գողթան երգչախումբի անդամները, վեհ. Հայրապետին եւ իր հետեւորդներէն վրաստա ևի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Կոմիտաս Սրբազանն ու Մոսկուայի հոգեւոր հովիւ Գերշ. Տ. Պարգեւ Վրդ. "այժմ եպիսկոպոս" ի հետ, փառք Օթէլի սրահին մէջ խմբանկա րուեցան:

Նախամեծար Աթոռոյ գահակալ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Սրբազնագոյն կաթողիկոսին իսթանպուլ գտնուած գրեթէ մէկ ամսուայ ընթացքին երկու Պատարագ մատոյց, մէկը Սկիւտարի Ս. կարապետի, իսկ միւսը Գումգափուի Պատրիարքանիստ Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցւոյ մէջ: Նկարները ցոյց կուտան փառք Օթէլի խմբանկարը եւ Մայր եկեղեցւոյ ար արողութեան մասնակցող իսթանպուլահայ երգչախումբերու միացեալ կազմէն մ աս մը: Երգչախումբին ղեկավարն էր Յով հաննէս Ջէբիչ:

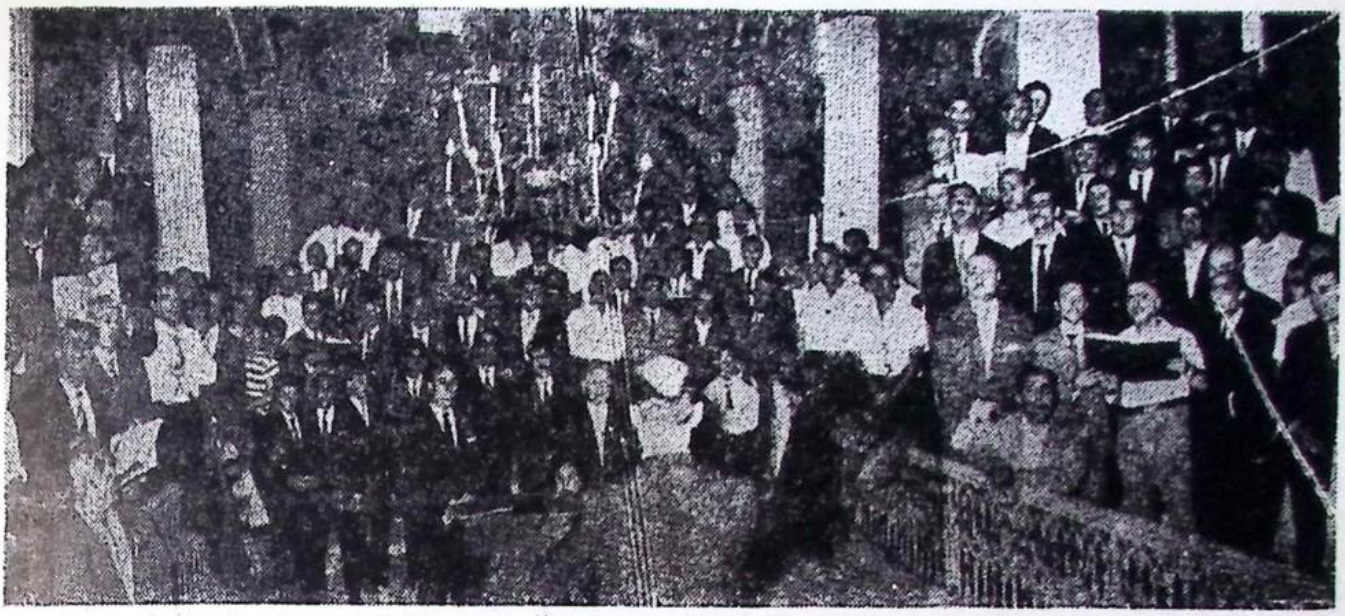

Մայր Եկեղեցւոյ գաւիթէն կ՛երգէ Իսթանպուլահայ միացեալ երգչախումբը:

Վեհափառ Հայրապետին ի պատիւ սարքուած ճաշասեղանին Գողթան երգչախումբին անունով կը խօսի Գ. փափազեան

– Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ Վեհափառ Հայրապետին շուրջ կը գտնուին Գողթան Գ. Դաս երգչախումբի վարչութենէն Եդուարդ Պաղտասարեան եւ վարիչ Նուպար Սիմօնեան

– Դպրապետ Սմբատ Շիշիկեան Տ. Շնորհէ Ս. Պատրիարք հօր հետ զրոյցի մը պահուն

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ

1947 Սեպտեմբեր 21 Կիրակի օր տեղի ունեցաւ վաղամեռիկ բանաստեղծ Մ. Մեծարենցի յիշատակին նուիրուած հանդիսութիւն մը Գումգափուի եւ Պալըգլըի մէջ:

Առաւօտուն՝ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Պատարագեց եւ քարոզեց Արժ. Տէր Վարդան քհնյ. Դարբինեան եւ երգեցողութիւնները կատարուեցան Գողթան երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ ու երգեհոնարութեամբ Փրոֆ. Խաչիկ Ամիրեանի, բազմաձայն՝ Կոմիտասեան եղանակով եւ մեծ ներդաշնակութեամբ: «Ի պատիւ երգչախումբին, պէտք է ըսել թէ, անոնք որոնք շատ հեռուներէն եկած էին եւ առաջին անգամ ունեցած էին պատեհութիւնը խումբը լսելու, անկեղծօրէն յայտնեցին իրենց գրուատիքը, խումբին լաւագոյն կազմին համար: Տէր Վարդան քհնյ. Դարբինեան, խօսեցաւ իր գեղեցիկ եւ կուռ քարոզներէն մին եւ իր նախկին ուսուցիչ, ինքզինքը լաւագոյնս արժեցուց, շեշտելով Մեծարենցի քերթողական արժանիքը, բարձրութիւնը ու նուիրումի անսահմանութիւնը:» (Ժամանակ 1947)

Պատարագէն յետոյ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւնը, յետոյ ներկաները առաջնորդուեցան ուսումնարան, ուր պատուասիրուեցան: Հոն խօսք առին, վերջերս Տնօրէն Տիար Պօղոս Պէ-յազեան (1878 - 1951), Թորոս Ազատեան, Գողթանի Դիրապետ Յակոբ Գըմըլեան, անդամներէն՝ Ստեփան Մանուէլեան:

Ապա ներկաները օթօպիւսներով Պալըգլըի գերեզմանատունը գացին քերթողին գերեզմանին այց մը տալու եւ հոն անգամ մը եւս ոգեկոչելու Մեծարենցը, ուր կազմակերպիչ մարմնոյ ատենադպիր եւ Գողթանի ներկայացուցիչ Ժիրայր Գասպարեան գեղեցիկ գրութեամբ մը անգամ մը եւս պանծացուց զայն:

Նկարը ցոյց կուտայ Միսաք Մեծարենցի գերեզմանին առջեւ "Պալըգլը" ոգեկոչման հանդիսութեան ներկայ եղողներէն մաս մը, ինչպէս նաեւ կարգադիր յանձնախումբի անդամները ատենադպիր եւ Գողթանի ներկայացուցիչ ժիրայր Գասպարեան "այժմ Փարիզ" որ կը խօսի; 'նաւագայթ'ի վարիչ խմբագիր Յակոբ Սվազլեան եւ արտօնատէրը Խաչիկ Ամիրեան "այժմ Երեւան":

ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ ԽՕՍՔԸ ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ ՄԱՍԻՆ

Սա պահուս երբ եկած ենք մեր յարգանքի տուրքը ընծայել քու նուիրական յիշատակիդ, պարտականութիւն կը ծանրանայ իմ վրայ ի դիմաց յանձնախումբի քանի մը խօսք ըսել հանճարիդ մասին, եւ սակայն ստիպուած եմ խոստովանիլ որ եթէ իմ բառերս պիտի չկարենան ցոլացնել քու բացառիկ տաղանդդ, գոնէ թոյլ տուր որ անոնք ըլլան համակրանքի տկար արտայայտութիւն մը միայն:

Զգացումներդ — որոնք մէկմէկ կամուրջներ են նետուած մարդոց եւ անիմանալիին միջեւ — դժուարութեամբ ըմբռնելի թերեւս հասարակ մահկանացուներու կողմէ:

Դժուարութեամբ ըսինք, վասնզի սովորական բանաստեղծ մը չես դուն: Մէկն ես այն հազուագիւտներէն, որոնք յաջողած են դարերը կանխել, եւ այդ իսկ պատճառաւ անմահացած են, գիրի եւ արուեստի աշխարհին մէջ:

Մշակած սեռդ քեզմով է որ կատարելութեան բարձրացաւ, մաքրափայլ, քաղցրալուր եւ նրբահիւս լեզուիդ առընթեր:

Ցեղդ՝ յանձին քեզի, իր գեղարուեստի տաճարը ճոխացուց եւ դուն պարծանք կոթող մը հանդիսացար: Հայ քնարերգութիւնը քեզմով համաշխարհային փառքի արժանացաւ:

Սերունդներ ամբողջ պիտի խանդավառուին քու շունչովդ, որ «Ճամբայ մըն է լուսեղէն, օծուն՝ հաշիշով ու բարասանով»:

Գերզգայուն հոգիիդ թրթռացումները, որոնք ծնունդ կ'առնեն բարի, տառապած եւ համակերպող էութենէդ, հակառակ կուրծքդ կրծող անողոք հիւանդութեանդ մասին ունեցած լուռ գիտակցութեանդ, կ'արտացոլացնեն բնութեան եւ կեանքի գեղեցկութիւնները միայն:

Ընդվզումի ոչ մէկ տող ճակատագրիդ դէմ, ոչ մէկ բառ դժբախտութեանդ մասին, այլ միշտ համակերպող եւ աղերսարկու երբեմն. երբ երեկոյեան մարող արեւին հետ մաշող կեանքիդ միջեւ աղերսը կը յօրինայ:

«... Վերջին անգամ մըն ալ
Դեռ իրիկուն չեղած,
Ու, դեռ տամուկ գիշերին վհուկը զիս
չընդգրկած,
Վերջին անգա՛մ մըն ալ,
Փարէ՛ հոգւոյս խանդաբորբ ու կաթոգի՛ն
Հիւա՛նդ եմ, բա՛րի արեւ, շողա՛ շողա՛..

Դուն այնքան բարձր կը մնաս մարդկային ցաւերէն, որ զանոնք կ'ըսքօղես պատկերելով զգացումներդ, բնութեան նկարներուն հետ:

Ուռենիներ, շիթ շիթ արցունք ցօղեցէք,
Մինչ բուրմունքներդ իմ հոգւոյս մէջ
կ'ամպանայ.
Եւ այս չքնաղ անդորրութեան յեց՝ թող
հէք
Երազանքս պահիկ մը գէթ հեշտանայ.
. . . .
Ու երբ ցայգն ալ ծառաստանին մէջ սահի
Սեւ մագիլով ձեր ջինջ հոգին ճանկելու,
Լացէ՛ք նորէն, դուք համակերպ եւ հլու
Դողդողագին ձեր տագնապին մէջ ահի:

Բնութեան ամէն երեւոյթ խօսեցաւ քու սրտին, «Ցորենի ցանքին գոգը ինկած չուարուն մատղաշ ծառերը, կեանքի յորդ ճաճանչները ըմպող խոտը, լեռնակի մանրիկ լճին վրայ կաթ թեւերը բացող թիթեռը, չէկ ծաղիկին վազող մեղուն, կապոյտ ծովը, յորդաջուր գետերը, դեղուն աղբիւրները, ստինքներէն հրաշալի հեղունկներ թօթուող ամպերը. խաժակոյն լիճերը, ծառին հովանին ապաստան ըրած հարսենի տատրակի մը սպասումը իր վարուժանին, լոյս ծծող սարիկը» եւայլն, ամէնքն ալ թափ առին քու վառ երեւակայութեանդ եւ դուն ապրեցար եւ ապրե-

ցույցը այնպիսի պահեր ընթերցողներուն, որոնք հարկադրուեցան քեզ պէս խորհիլ ու իմաստասիրել՝ բնութեան մէջ Աստուածն իմանալով —

Աստուածն՝ որ եկաւ՝ չես գիտեր ուրկէ...:

Նոյնացար այն ծաղիկներուն հետ, որոնց վիշտերը յար եւ նման էին քուկիններուդ, եւ հարցուցիր մանրամասն «ցանկապատին չուքին նստած ծաղիկին»:

Գիտե՞ս, ծաղիկ, անունն ի՞նչ է
Դողին, զոր բեզ տուաւ հովիկ,
Ու ձայնին որ գիս կը կանչէ...:

Այլասիրութիւնը, որ բնորոշ մէկ տարրն է քու համայնական հոգիիդ, քեզ նեբշնչեցին ամէնէն պեղեցիկները քու երգերուդ, եւ դուն խնդրեցիր «Անանձնական ուրախութիւնը» Աստուծմէ, զայն տալու համար բոլոր վշտակիրներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք պահանջը ունէին երջանիկ սիրտի մը:

Տո՛ւր ինծի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն աշխանձնական,
Ձրագներու պէս գայն բոցեմ բազմաստեղնեան:

Նեւրոմի այս տենչը վառ պահելով մինչեւ վերջ, եւ երբ քայքայուած մարմինդ այնքան պէտք ունէր հանգիստի եւ կազդուրման, կը մերժէիր բժիշկ բարեկամի մը առաջարկը եւ կ'ըսէիր· «Մեղք որ չպիտի կարենամ գալ հոդ՝ օգափոխութեան համար, որովհետեւ նոր տաղերս հրատարակելու ձեռնարկով զբաղած եմ»:

Եղեր նաեւ Նարեկացին աշխարհաբար լեզուին եւ նոյնքան հմայքով ու ոգեւորութեամբ երգեցիր Աստուածամայրը քու նկեղեցիիդ, որուն բարի դէմքը գծագրուած կը մնար երեւակայութեանդ մէջ, որպէս «վարդ ա՛մպ, երանելոյ ոստոյն ճամբէն ամպեր ցրուող»:

Այդ բոլորէն գատ, հակառակ կարճատեւ գիւղական կեանքիդ, անոր քաղցր յիշատակն ու կարօտը անջնջելի մնացին քու սրտիդ մէջ, եւ դուն հայրենաբա՛ղձ պատանի, յաջողեցար մեզ ներկայացնել հայ գիւղը մանրնկատոյն բլուրներով զարդարուած, բարի մշակը, Զրուռքի արարողութիւնը եւայլն, որոնք այնքան կենդանի, դունագեղ եւ պատկերալից դարձան գրչիդ տակ, դաղափարի ու լեզուի աննման ներդաշնակութիւն մը միշտ պահելով:

Կարօտներու եւ բաղձանքներու համադրութիւն մը եղաւ քու բովանդակ կեանքդ, որոնք հզօրապէս ազդեցին գերընդգայուն կազմուածքիդ վրայ եւ պատահեցան անխուսափելին դժբախտաբար:

Վերջապէս «մշեցաւ քիչ քիչ հոգոյդ լոյսը...»: Ինչպէս դուն կ'ըսէիր, հիշդ այն պահուն, երբ տակաւին փափաքը կ'ղգայիր·

«Վիտասա ծծելու, հնչատպին կամքը մեզմանոս լոյսի մը տարփանքին...»:

Վ.Հոգի Մեծարենց, դուն գոյիր կարօտը արտիդ, մեզի ձգելու համար այն հնչատպին տարտունեերուն եւ ապրումներուն վայելքը, զորս կ'ըմբոշխնենք քու քերթուածներով հիմայ, եւ երբեւ յաւերտենական աղբիւր, այսօր եւս եկեր ենք մեր ծարաւ հոգիներուն պապակը յագեցնելու եւ խոնարհելու քու յիշատակիդ առջեւ, որ զարերով ու զարերով պիտի մնայ յաւերժական:

Փիրայր Յ. Գասպարեան

Գողթան երգչախումբը սիրով մաս ցակցած է նաեւ համերգային ելոյթներու որոնցմէ կը ներկայացնենք խմբանկար մը Ցրանսահայ երաժշտագէտ Արա Պարթեւեանի սարքած երաժշտահանդէսէն դր ուագ մը որ տեղի ունեցած է 1953-ին Ալլասի բեմին վրայ:

Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեան 1958-ի ն Ալլասի մէջ սարքած երաժշտահանդէսէն դրուագ մը, որուն եւս իր մասնակցու թիւնը բերած է Գողթան երգչախումբը:

Իսթանպուլի քաղաքային թատրոնի քէմէ Իսթանպուլահայ երգչախումբերու միացեալ կազմը 1961–ին Յովհաննէս Չէֆ իչի եւ Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեանի ղեկավարութեամբ տասնեակ հազարաւորնի բու ներկայութեամբ մեծ համերգ մր տուին, որուն եւս իր մասնակցութիւնը բերաւ Գողթան երգչախումբը:

1970–ին Շանի քեմէն, կեդրոնական Սանուցի նախաձեռնութեամբ, Գողթան, Խաչատուրեան, կեդրոնական եւ Սկիւտարի միացեալ երգչախումբերը նուագախումբի ընկերակցութեամբ մեծ համերգ մը սարքեցին, երաժշտագէտ Փիրայր Արսլանեանցիի ղեկավարութեամբ:

Խաթանպուլահայ երգչախումբերէն ը նտրանի մաս մը: կարօ Արմանի դեկավարութեամբ, կոմիտասի եւ Թումանեանի ծ նընդեան 100 ամեակի հոգեւոր հանդիսութեան երգեցողութիւններուն մասնակցու թիւնը բերաւ նաեւ Գողթան երգչախումբը: Նկարները ցոյց կուտան երկու դրուա գներ: Մէկը հանդիսութենէ վերջ խումբը Ս. Պատրիարք Հօր հետ, իսկ միւսը փորձ ի պահուն, վարիչ կարօ Արմանի եւ երգեհոնահար Տիկին Ալիս Բէպապեանի հետ. երրորդութեան եկեղեցւոյ բակին ու վերնատան մէջ:

1958 Փետր. 26–ին Շանի բեմին վրայ Ս. Խաչ Դըպրեվանքի ի նպաստ Գողթան եւ Սկիւտար միացեալ երգչախումբերու մասնակցութեամբ սէնֆօնիք մեծ երաժըշտահանդէս մը սարքուեցաւ Յովհաննէս Չէքիճի նըրման երիտասարդ ու արժէքաւոր խմբավարի մը առաջնորդութեամբ: Յայտագըրին մէջ տեղ գրաւած էր նաեւ Փրոֆ. Էտկար Մանասի Օրաթօրիոն որուն առաջին ունկնդրութիւնը տըրուած էր Աթլասի բեմին վըրայ 1954–ին Տոքթ. Տիգրան Մամիկոնեանի ղեկավարութեամբ: Մանասի գործունէութեան 60 եւ ծնընդեան ալ 80 ամեայ յոբելինական այդ հանդիսութիւնը հովանաւորուած էին Իսթանպուլի կուսակալ եւ Քաղաքապետ Փրոֆ. Ֆահրէտտին Քէրիմ Կէօքայ եւ Ամենապատիւ Տ. Գարեգին Խաչատուրեան Պատրիարքը:

Մանասի Օրաթօրիոն մեծապէս գնահատուեցաւ երաժշտագէտներու եւ երաժշտասէրներու կողմէ:

Նկարները ցոյց կու տան Շանի բեմին վրայ Յովհաննէս Չէքիճի ղեկավարած խումբը:

Յովհաննէս Չէֆիչի ղեկավարութեամբ բ. Շանի մէջ սարքուած երաժշտահանդէսէն դրուագ մը:

Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեանի խումբը Սարայի բեմէն համերգ մը կուտայ, որուն կը մասնակցին նաեւ Գողթանի անդ ամիները:

Տարբեր առիթով մը յօբք. Տիգրան Մամիկոնեանի խումբը Սարայի բեմին վրայ։ Կը մասնակցին նաեւ Գողթանի անդամները։

1961ին բացօթեայ թատրոնը սարքուած համերգէն վերջ Գողթան երգչախումբի անդամներէն մաս մը Յովհաննէս Չէքիչի եւ Տք. Տիգրան Մամիկոնեանի հետ խմբանկարուած։

Ապագայ երգիչ եւ երգչուհիներ, որոնք նախ[illegible] շրջան մը կը բոլորեն Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն երգեցիկ խումբին մասնակցելով։

ԳԱԼԱԹԱՑԻՒՆ ԿԱՂԱՆԴԸ

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՇՈՒՐՋ

Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցւոյ կից Որդւոց Որոտման եկեղեցին, որ ինչպէս ըսած ենք նախապէս, որպէս եկեղեցի այժմ անգործածելի է ու յատկացուած է գաւառէն եկողներու իբր ժամանակաւոր պատըսպարան:

Եկւորները թերեւս իրենց կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով այսպէս սեղաններու շուրջ համախումբ կը տօնեն Կաղանդը: Ուսումնասրահին մէջ սարքուած այս սեղանին նախագահած է Ամեն. Տ. Շնորհք Արքեպիսկ. Պատրիարքը, ինչպէս նաեւ ներկայ եղած են Հայ Կաթողիկէ համայնքին վիճակաւոր Արհի. Յովհաննէս Արքեպիսկ. Չօլաքեան իր փոխանորդ վարդապետին հետ եւ Հայ Աւետարանական եկեղեցիէն Պր. Հրանդ Կիւզէլեան:

Դպրաց Դաս եւ Դողթան երգչախումբի 1963–տարեդարձի պատարագմատոյց Գերշ. Տ. Շահէ Եպիսկ. Սվաճեան: Նկարցոյց կուտայ պատարագի Սրբազանը որ դէպի եկեղեցի կ'առաջնորդուի:

Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբը ունեցած է նաեւ իր ընկերային պտոյտները ուր մէկտեղուած են երբեմն միայն Գողթանցիներ եւ երբեմն ալ իրենց պարագաներով միասին: Խմբանկարները ցոյց կուտան այդ մէկտեղումներէն զանազան դրուագներ:

1929-ին Քիւչիւք Չամ լըճայի մէջ:

1956-57-ին Պոլոնեզքէօյի մէջ:

1968-ին Պէպէք Քաղաքապետական զբօսարանը :

1967ի տաքեդարձի հանդիսութեան Ս. Պատրիարք Հայրը դպրական չորս ատիճաններ կը շնորհէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբին մասնակցող չորս անդամներու:

Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբի 1968–ի տարեարձի հանդիսութեան ներկայ եղաւ նաեւ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ առաջնորդ երշ. Տ. Տիրայր Եպիսկ. արտիկեան: Նկարը ցոյց ուտայ դրուագ մը եկեղեցական արարողութենէն:

Գողթան Դպրաց Դասի երգչախումբը 1969–ին եղած գիւղի Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյ տօնախմբութեան մասնակցած էր: Նկարը ցոյց կուտայ հանդիսութեան մասնակցող անդամներէն մաս մը:

Նարեկեան Պատրիարքը դագաղը շուրջ ապատուած Կողքաց երգչախումբի անդամներով: 1944:

Նարեկեան Պատրիարքի վախճանումէ ն 10 տարի վերջ Կողքանի ամբողջական կազմը Պատրիարքարանին առջեւ:

Գարեգին Պատրիարքի ընտրութենէն վերջ, բարձրաստիճան եկեղեցականներ առիթը ունեցան Իսթանպուլ այցելել ու Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեանց մասնակցիլ:

Այս առիթով Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբը խմբանկարներ ունեցած է այդ հիւր եկեղեցականներուն հետ:

Նկարները կը ցուցաբերեն 1952-ին Իսթանպուլ այցելող հիւր եկեղեցականները որոնք Գողթան երգչախումբին հետ նկարուած են:

– Առաջինը՝ Պէյրութէն, Գերշ. Տ. Խորէն Եպիսկոպոս Բարոյեան (այժմ՝ Անթիլիասի Կաթողիկոս):

– Երկրորդը՝ Երուսաղէմայ Պատրիարք Գերշ. Տ. Եղիշէ Արքեպիսկ. Տէրտէրեան:

– Երրորդը՝ Անթիլիասի միաբան Գերշ. Տ. Դերենիկ Եպիսկ. (այժմ վախճանեալ):

Օրթոտոքսներու Տիեզերական Պատրիարք Տ. Տ. Աթենակորաս Սրբազանը տօնական առիթներով փոխ այցի շնորհաւորութեան կուգար Գումգափուի մեր Պատրիարքարանը եւ ապա Մայր Եկեղեցի իջնելով ժողովուրդին կուտար իր պատգամը։ Նկարը ցոյց կու տայ 1952-ի այցելութենէն դրուագ մը ուր շրջապատուած է Սահակ եւ Գարեգին Ս. Վրդ. եւ Գողթան Դպրաց Դաս երգչախումբի անդամներով։

1953-ին Գողթանի անդամները Մայր Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ։

1954-ին, Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբին կրկնակ տարեդարձներուն առիթով Գողթանը ելոյթներ ունեցաւ: Նկարը ցոյց կուտայ Փրոֆ. Էտկար Մանասի շուրջ բոլորուած Գողթանցիներէն խումբ մը:

1955-ին Արժանթինահայոց առաջնորդ Գերշ. Տ. Սիոն Արքեպիսկ. Մանուկեան քաղաքս տուած իր այցելութեան Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ալ պատարագ մատուցած էր: Նկարը ցոյց կուտայ Սիոն Սրբազանը Գողթան երգչախումբի անդամներով Մայր Եկեղեցւոյ փակը:

Ամենապատիւ Խաչատուրեան Պատրիարք, 1957–ին, Մայր Եկեղեցւոյ Գպրա-
Գաս Գողթան երգչախումբի անդամներով խմբանկարուած Պատրիարքարանի առջ

Գողթան երգչախումբը 1956–ին հանդիսութեան մը ընթացքին Պատրիարք.ի առջեւ:

Խաչատուրեան Պատրիարքը, հանդիսութենէ մը վերջ, Գողթան երգչախումբին կողմէ Մայր Եկեղեցիէն Պատրիարքարան կ'առաջնորդուի: 1958:

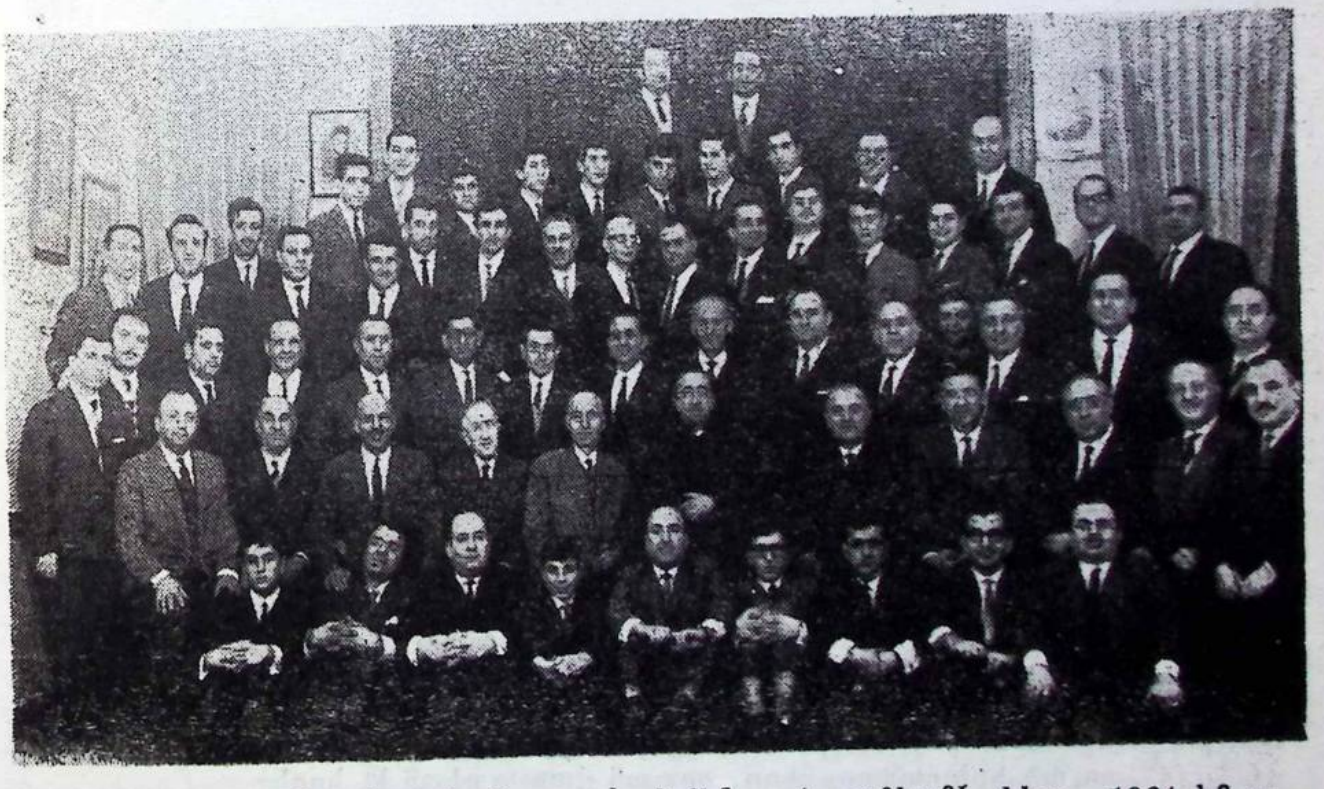

Գողթան երգչախումբը, Տ. Յարութիւն Եպս. Հալաճեանի հետ, 1964–ին ուսումնասրահին մէջ խմբանկարուած:

Պատրիարքարանի մայր դահլիճին մէջ Ամեն. Տ. Շնորհք Ս. Պատրիարք Հայրը 1967-ին շրջապատուած Մայր Եկեղեցւոյ Դ. Դաս Գողթան երգչ.ի անդամներով:

1967-ին, Գողթան երգչախումբին նոր արձանագրուած երիտասարդները, օրուան վարչութեան եւ հոգեւոր հովիւ Տ. Շաւարշ Եպս. Պալըմեանի հետ Ուսումնասրահին մէջ խմբանկարուած:

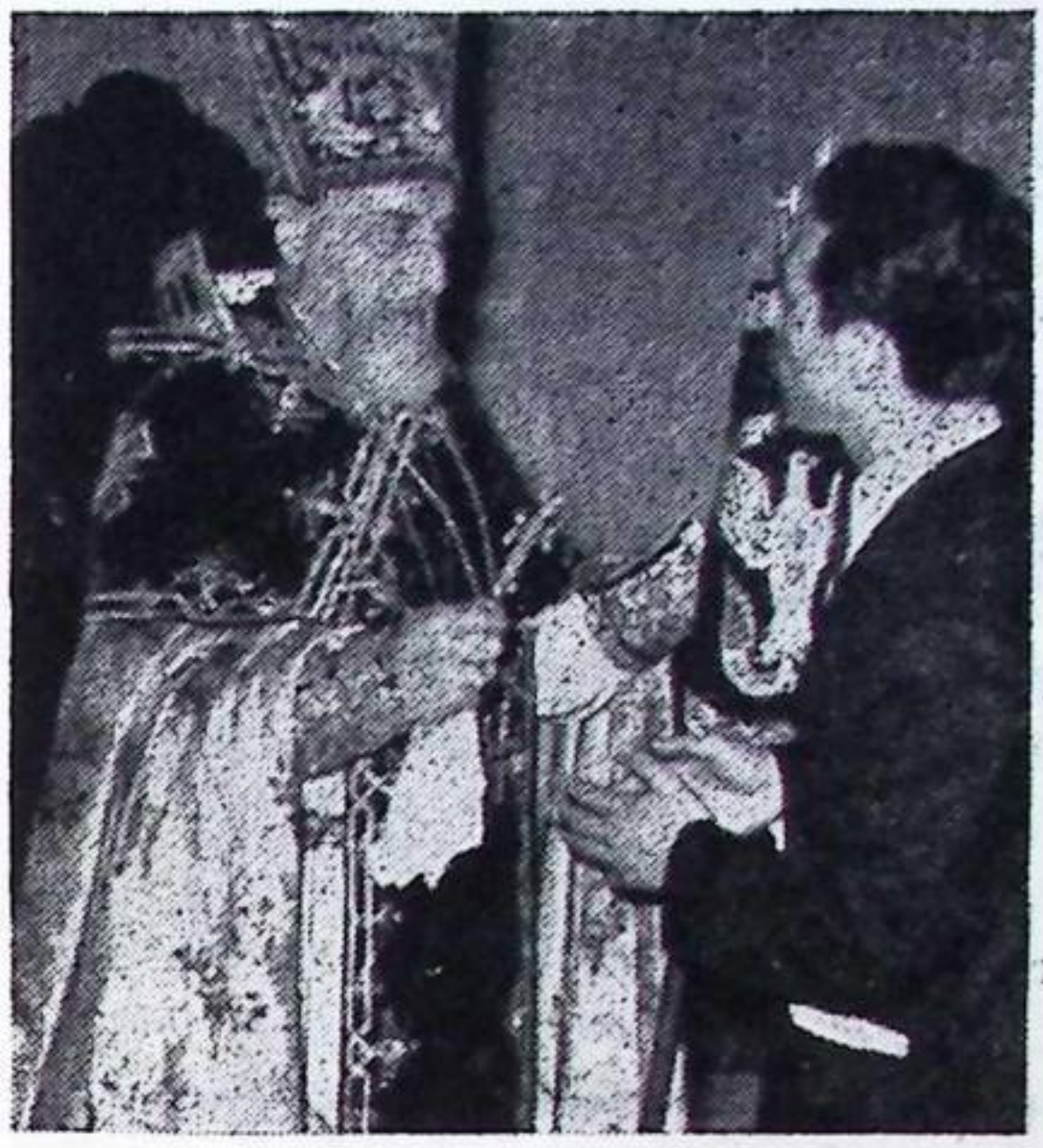

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբի ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան 1969-ի Զատկին Էջմիածին գացած ու ներկայ եղած էր արարողութեանց: Պատարագէն յետոյ Վեհարանի Գահասրահը առիթը ունեցած էր Վեհափառ Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին մասնաւոր ունկնդրութեան արժանանալու եւ իր պատկանած երգչախումբին անունով [illegible] շնորհաւորութիւնները յայտնելու եւ տեղեկութիւններ տուած Իսթանպուլահայ երգչախումբերու մասին. տրուած բացատրութիւնները շատ գոհ ձգած էին Նորին Վեհափառութիւնը: Լուսանկարը ցոյց կու տայ դրուագ մը այդ ունկնդրութենէն:

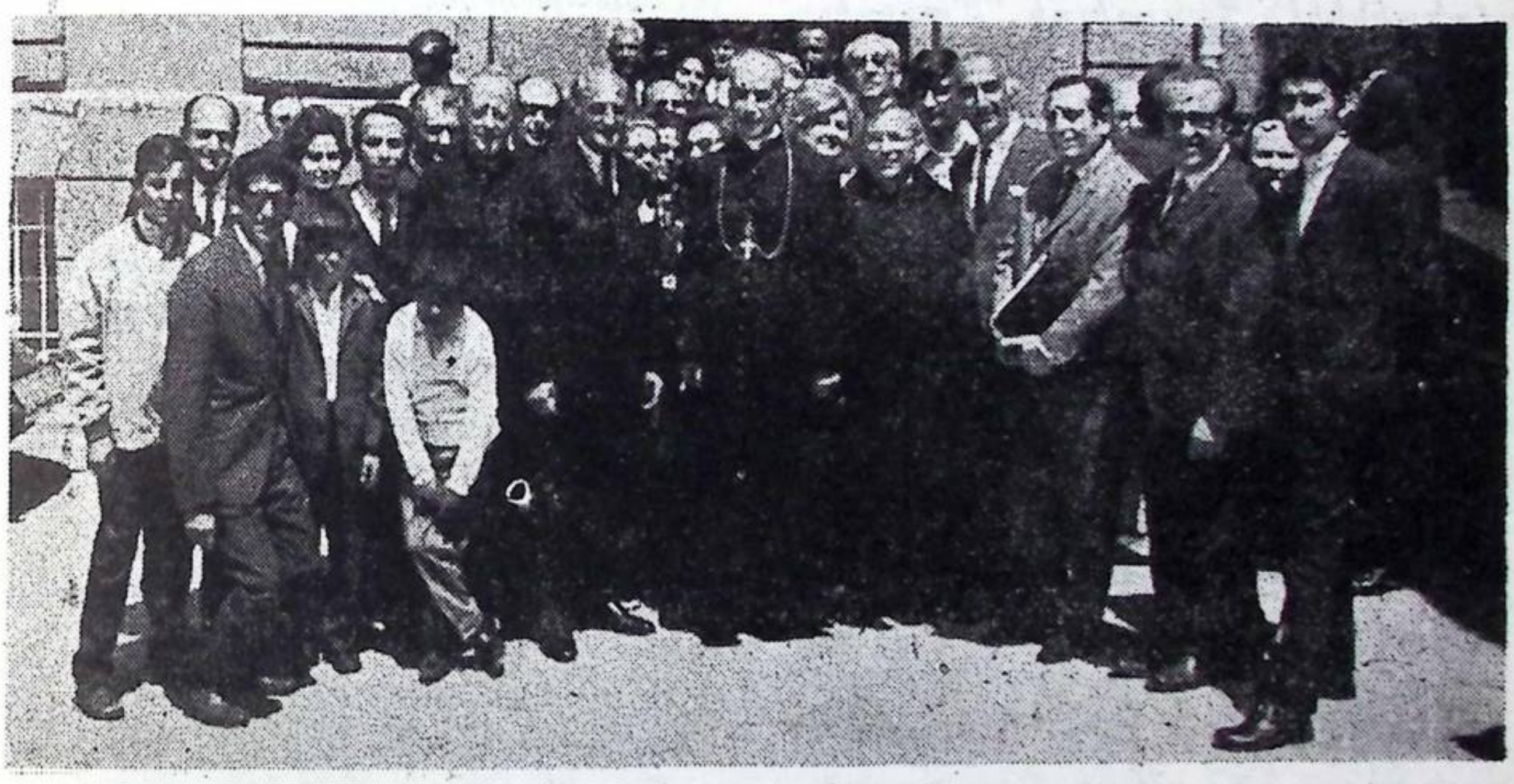

ԳՈՂԹԱՆ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ.– 1970-ին Անգարայի Ֆրանսական մատրան մէջ Հայ Կաթողիկէ վիճակաւոր Արհի. Յովհաննէս Արքեպիսկ. Չօլաքեան հայածէս պատարագ մատոյց. ներկայ էին ֆրանսական դեսպանատան պաշտօնէութիւնը: Երգեցողութիւնները, օրկի մը գնման համար Անգարա գացող Գողթանցիները կատարեցին Կոմիտասեան բազմաձայնով Ժիրայր Արսլանեանի երգեհոնահարութեամբ ու ղեկավարութեամբ: Անխտիր բոլոր ներկաները իրենց հիացումը յայտնեցին երգեցողութեան կանոնաւորութեանը համար: Վերի պատմական նկարը ցոյց կու տայ, պատարագէն յետոյ, մատրան դրան առջեւ հոգեւոր դասը, տեղացի ժողովուրդն ու Գողթանի անդամները:

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

Գողթան երգչախումբը ոչ միայն Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու մէջ պատարագի երգեցողութեան, աշխարհիկ բեմերու վրայ տոհմիկ երգերու եւ կամ սէնֆոնիք նուագախումբի ընկերակցութեամբ համերգային ելոյթներու մասնակցած է, այլ նաեւ, քաղաքիս մէջ օտար եկեղեցիներու մէջ Հայ Սրբազան երաժշտահանդէսներ ալ սարքելով մեր եկեղեցական երգեցողութեանց բոլորովին անտեղեակներու առիթ ընծայած է ծանօթանալու մեր հոգեւոր բանաստեղծական երաժշտութեան:

Ասոնց կարգէն կարելի է յիշել հին ամանակներէն Պագրգիւղի "Մաքրգիւղ" Ֆրէրներու մատրան մէջ տեղի ունեցածը, աւելի վերջերը եւ մօտիկ թուականներուն Պէյօղլուի Իտալական եւ Կէտիկ Փաշայի Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու եւ բազմաթիւ անգամներ ալ Պէյօղլու Հոլանտական Տաչ Չէփըլ մատրան մէջ սարքուած սրբազան երաժշտահանդէսները: Տաչ Չէփըլի մէջ տեղի ունեցածներուն նախաձեռնարկ եղած է Փրֆ. Արշամ Գոլաֆեան: Այս առթիւ, անշուշտ որ, Պատրիարքարանին ալ մասնաւոր արտօնութիւնը առնուած է:

Տեղին կը գտնենք հրապարակել Փրֆ. Արշամ Գոլաֆեանի ստորագրութեամբ Գողթան երգչախումբի ուղղեալ, ինչպէս նաեւ յաջորդական տարիներու շնորհաւորական ու շնորհակալութեան նամակներուն բովանդակութիւնը եւ կամ նոյնինքն լուսատախտակները:

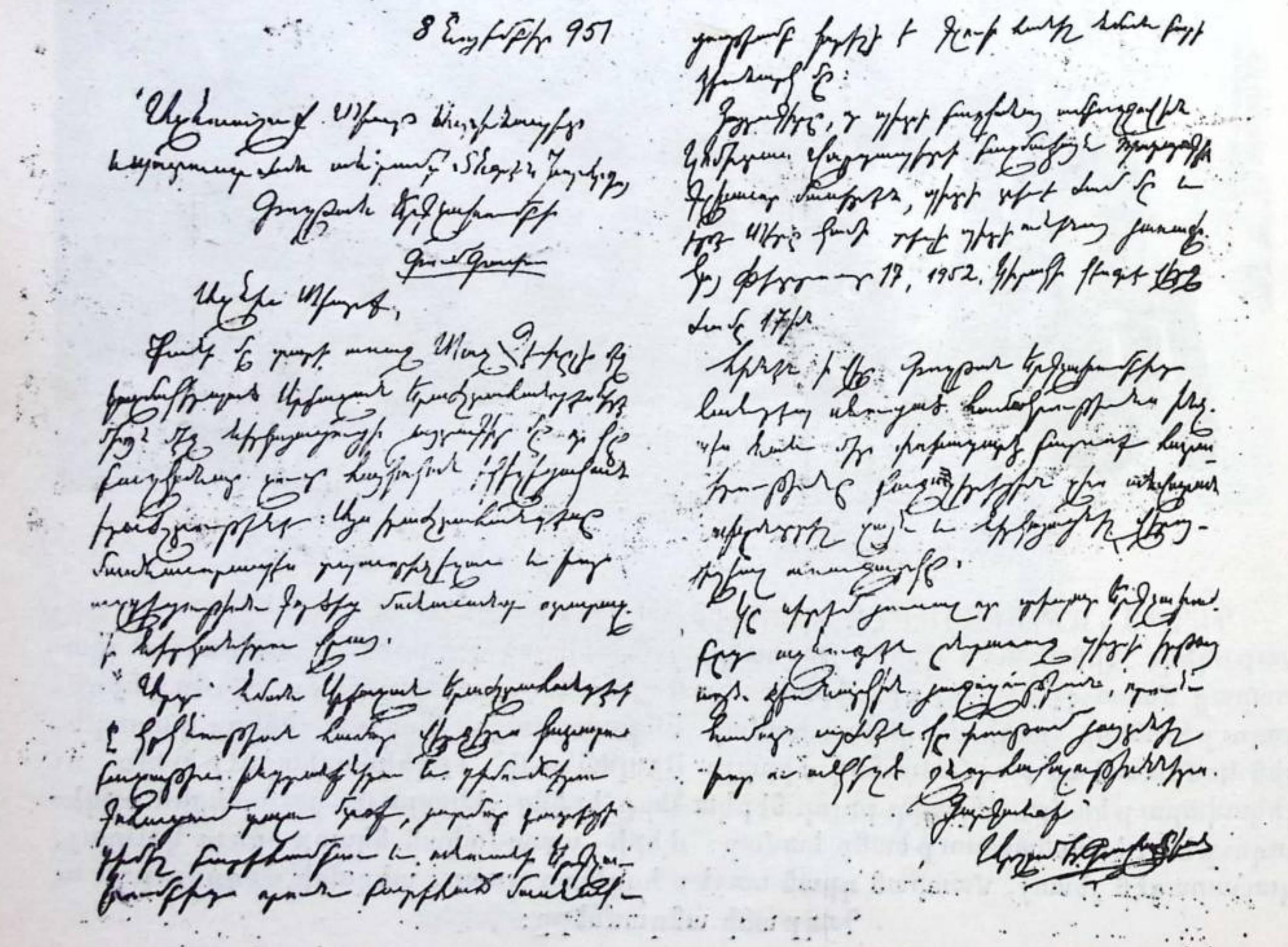

Հոլանտական մատրան երաժշտական յանձնախումբի Ատենապետուհի Տիկ. Նորման Պիչըր 5 Մարտ 1952-ին անգլերէն գրած ու ղրկած նամակին բովանդակութիւնը թարգմանաբար կու տանք, ինչպէս նաեւ տարբեր առիթով (1953-ին) նոյն մատրան մէջ սարքուած հայ հոգեւոր երաժշտահանդէսէն վերջ ղրկած թրքերէն նամակին լուսատիպը:

★

Սիրելի Պարոններ

Ձեր ներողամտութեան ապաւինելով մեր յապաղումին համար, կու գամ իմ եւ իմ եկեղեցւոյս խոր գնահատանքը յայտնել այն վեհանձն շարժումին համար, որով ընդունեցիք մեր 18 Փետրուարի երեկոյեան համերգին մէջ երգել անմահ Կոմիտասի հոգեւոր երաժշտութիւնը:

Երախտապարտ ենք ձեզի այն հոգեկան բաւարարութեան համար զոր պարգեւեցիք մեզի եւ բոլոր ունկնդիրներուն, որոնք իրենց գնահատանքը յայտնեցին անխտիր:

Հայկական գեղեցիկ ժամերգութիւնները մտիկ ընելով է որ, մենք՝ օտարներս կը սկսինք աւելի լաւ ըմբռնել ու հասկնալ ձեզ: Կը սիրենք յուսալ որ, դուք ալ հաճոյութիւն գտաք մեր փոքրիկ «Տաչ Չէփըլ»ը (Հոլանտական մատուռ) գալով եւ տեսնելով մեր պաշտամունքի վայրը:

Շնորհակալութիւններ բոլորիդ, մեզի ընծայած ձեր գեղեցիկ ունկնդրութեան համար:

Ձերդ Անկեղծօրէն
ՏԻԿԻՆ ՆՈՐՄԱՆ ՊԻՉԸՐ
Ատենապետուհի Հոլանտական մատրան
Երաժշտական Յանձնախումբի

Kumkapı Ermeni Patrikhane
Kilisesi "Kaştan" Korosu
tarafından on beş şubat
pazar günü Holanda kilisesinde
verilen güzel koro konseri için
Holanda kilisesi mensupları
namına teşekkür etmeği
bir vazife biliriz

Bu vesile ile Ermeni
dinî musikisinin güzelliğine
hayran olduk.

Koro şefini ve koroyu
tebrik etmek vazifemizdir.

Bize bu güzel âyini
veren birliğinize teşekkür-
lerimizi sunarız.

Janet Begmark
1953
Music Committee Chairman

Հայ հոգեւոր երգը լսելի եղաւ նաեւ իտալական եկեղեցւոյ մէջ: Նկարը ցոյց կու տայ դրուագ մը:

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԵՐՈՎ

Մեր երգեցիկ խումբերէն "Գողթան"ը սիրոյ սեղան մը կը սարքէ այս օրերս:

Գողթա՛ն երգ, եւ սիրոյ սեղան: Երկուքը որքա՛ն պատշաճ են իրարու: Երգել խորանին առջեւ, կամ աշխարհիկ բեմի մը վրայ, յետոյ արբենալ սիրոյ գինիով: Այդ չէ՞ր արդէն գողթան երգիչներու մեծագոյն կտակը, այսինքն վառ պահել հայ հոգիին երգը յաւիտենութեան մը համար եւ ըլլալ անսպառ, խաղողին եւ ցորենին նման:

"Գողթան" բառը կը մնայ խորհրդանշանը երգի եւ արգասաւորման կրկնակ գաղափարներուն:

18 – 12 – 1964 ԾԻԾԵՌՆԱԿ

Մայր եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս եւ Գողթան երգչախումբին պատմական անցքերուն յատկացուած այս գլուխը կը բակենք բանալու համար յաջորդը որ իր մէջ կը բովանդակէ անդամացանկեր, վարչութիւններ, դպրապետներ, երաժշտապետներ ու վարիչներ իրենց ժամանակագրական կարգով:

ԳԼՈՒԽ Դ

ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԵՐ, ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ, ԴՊՐԱՊԵՏՆԵՐ, ԵՐԱԺՇՏԱՊԵՏՆԵՐ, ՎԱՐԻՉՆԵՐ

1877-Ի ԻՊՐԱՑ ԴԱՍԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ

ՆԵՐԿԱՆԵՐՈՒ ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յովսէփ Բէրլիվանեան
2.– Ատենապետ Ազարիա Գարաեան
3.– Ատենադպիր Մաթիկ Մ. Փափազեան
4.– Գանձապետ Աւետիս Ս. Նաթանեան
5.– Համարակալ Նիկողոս Ղ. Ալմամեան
6.– Խորհրդական Բարսեղ Համամճեան
7.– Երաժշտապետ Արիստակէս Յովհաննէսեան
8.– Աբրահամ Ցարութիւնեան
9.– Ագրիպաս Ցարութիւնեան
10.– Գասպար Յ. Գասպարեան
11.– Գառնիկ Իւթիւճեան
12.– Դրիգոր Մ. Իշլէմէնեան
13.– Դրիգոր Համամճեան
14.– Գառնիկ Պէրպէրեան
15.– Ղեւոնդ Կարապետեան
16.– Երմոգինէ Յակոբեան
17.– Թադէոս Արիսեան
18.– Խնդիր Մաճունճեան
19.– Խորէն Տ. Մկրտիչեան
20.– Խաչատուր Օտապաշեան
21.– Կարապետ Մկրտիչեան
22.– Կարապետ Մճակեան
23.– Մկրտիչ Արապեան
24.– Մկրտիչ Հիւրմիւզեան
25.– Միհրան Մաճուկեան
26.– Միհրան Ա. Փափազեան
27.– Յովհաննէս Մարտիկեան
28.– Ցարութիւն Պէրպէրեան
29.– Յովհաննէս Սարգիսեան
30.– Ներսէս Նշան Քէօշկեան
31.– Պաղտասար Ս. Նաթանեան
32.– Ռուբէն Ճիվանեան
33.– Սիրուն Ակաեան
34.– Ստեփան Նազնեան
35.– Սիմօն Զաքարեան
36.– Սիմօն Ե. Թուղլաճեան
37.– Սահակ Մաճունճեան
38.– Ստեփան Սրմաէշեան
39.– Քրիս Աբապեան

1883–Ի ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎՈՑ

ՆԵՐԿԱՑ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յովսէփ Բէհլիվանեան
2.–Աստուածատուր Կարապետեան
3.– Արշակ Սէտէֆեան
4.– Ազարիա Գարաեան
5.– Բարսեղ Հախմախեան
6.– Գրիգոր Համամճեան
7.– Գրիգոր Մէհքէրեան
8.– Լեւոն Պաղճեան
9.– Խաչատուր Խանճեան
10.– Խաչատուր Մաթրեան
11.– Խնդիր Մաճունճեան
12.– կարապետ Գալֆաեան
13.– Համբարձում "մականունը կարելի չէ եղած կարդալ"
14.– Միհրան Ձերամեան
15.– Մկրտիչ Յակոբեան
16.– Միհրան Փափազեան
17.– Յովհաննէս Անդրանիկեան
18.– Նիկողոս Ալմամեան
19.– Ներսէս Քէօշէեան
20.– Սիմօն Թուղլաճեան
21.– Սահակ Մաճունճեան
22.– Ստեփան Սրմաքէշեան
23.– Ռուբէն Գապասաքալեան

1886–Ի ՑԱՆԿԸ ԴՊՐԱՑ ՆԵՐԿԱՑՈՒԹԵԱՆ

1.– Դպրապետ Մաճուկ Զօլաքեան
2.– Ատենապետ Միհրան Վ. Փախազեան
3.– Ատենադպիր Խաչատուր Մ. Խանճեան
4.– Գանձապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան
5.– Երաժշտապետ Լեւոն Խանճեան
6.– Արշակ Գ. Տօղրամաճեան
7.– Գրիգոր Զոփեան
8.– Գրիգոր Իշլէմէնեան
9.– Գրիգոր Մէհքէրեան
10.– Գրիգոր Սիմօնեան
11.– Եղիա Հայրապետեան
12.– Թադէոս Արիստակէսեան
13.– Խաչատուր Մ. Մաթրեան
14.– Յովհաննէս Անդրանիկեան
15.– Նշան Մկրտիչեան
16.– Պետրոս Յ. Գարագաշեան
17.– Սահակ Գ. Մաճունճեան
18.– Սիմօն Թուղլաճեան
19.– Ստեփան Ա. Սրմաքէշեան

1892–Ի ԴՊՐԱՑ ՆԵՐԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Մաճուկ Զօլաքեան
2.– Փոխ–դպրապետ Ազարիա Մկրեան "աւելի ա–ռաջ Գարաեան"
3.– Ատենապետ Միհրան Փափազեան "աւելի վերջ Աճարոնեան"
4.– Ատենադպիր Խաչիկ Մ. Խանճեան "խա–չատուր"
5.– Գանձապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան
6.– Երաժշտապետ Գրիգոր Մէհքէրեան
7.– Արքահի Խանճեան
8.– Գրիգոր Տ. Գասպարեան
9.– Խորէն Մկրտիչեան
10.– Հրանդ Խոնարճեան
11.– Մաճուկ Խանճեան
12.– Մկրտիչ Ճիզմէճեան
13.– Յարութիւն Շիշմանեան
14.– Յովհ. Արիս Շալճեան
15.– Նիկողոս Ղ. Ալմամեան
16.– Ներսէս Քէօշէեան
17.– Պետրոս Գարագաշեան
18.– Պիմէն Տ. Գասպարեան
19.– Պօղոս Յովակիմեան
20.– Տիգրան Գանքարճեան

1905-Ի ԴՊՐԱՑ ՆԵՐԿԱՆԵՐՈՒ ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ
Միհրան Տ. Ահարոնեան
2.– Առենապետ
Ստեփան Սիմքէչեան
3.– Ատենադպիր
Արշակ Տէվլէթեան
4.– Գանձապետ
Բարշամ Պէրպէրեան
5.– Համարակալ
Մկրտիչ Ճիզմէճեան
6.– Կալուածապետ
Գրիգոր Ղ. Փափազեան
7.– Երաժշտապետ
Գրիգոր Մէհթէրեան
8.– Արսէն Մարաշլեան
9.– Արտաշէս Մինթանճեան
10.– Արիս "Յովհաննէս – Օննիկ" Շալճեան
11.– Եղիազար Երեցեան
12.– Խաչիկ Խանճեան
13.– Խորէն Մկրտիչեան
14.– Խնդիր Մանուկեան "Քիւրք ճեան"
15.– Համբարձում Տէօքմէճեան
16.– Մատթէոս Աբէլեան
17.– Միհրան Գարագաշ
18.– Մարտիկ Մէշտուտճեան
19.– Միհրան Յակոբեան
20.– Միհրդատ Պէլէկեան
21.– Մուշեղ Սերովբեան
22.– Միսաք Սվաճեան
23.– Յակոբ Գրալեան
24.– Յովհ. "Օննիկ" Մէհթէրեան
25.– Յարութիւն Շիշմանեան
26.– Յովհ. "Օննիկ" Զիլինկիրեան
27.– Նիկողոս Ալմաճեան
28.– Նշան Ճիլէրճեան
29.– Նշան Սերգոեան
30.– Ներսէս Քէօշէեան
31.– Պօղոս Կարապետեան
32.– Պետրոս Մուրատեան
33.– Պօղոս Յովակիմեան
34.– Սարգիս Միսաքեան
35.– Սերովբէ Սիրունեան
36.– Տիրան Շիրինեան
37.– Ռուբէն Սերովբեան

1908-Ի ՆԵՐԿԱՅ ԴՊՐԱՑ ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ
Միհրան Տ. Ահարոնեան
2.– Արտաշէս Գալչըճեան
3.– Անդրէաս Գաշեան
4.– Արտաշէս Մինթանճեան
5.– Արմենակ Յակոբեան
6.– Արմենակ Սարգսեան
7.– Արշակ Տէվլէթեան
8.– Բերուն Գազանճեան
9.– Բարշամ Պէրպէրեան
10.– Գրիգոր Մէհթէրեան "Երաժշտապետ"
11.– Գարեգին Շահնազար "Տէր."
12.– Դանիէլ Վարժապետեան
13.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
14.– Երուանդ Իւթիւճեան
15.– Լեւոն Խաչատուրեան
16.– Լեւոն Մանուկեան
17.– Լեւոն Զալըքեան ★
18.– Լեւոն Բէյխանեան
19.– Խաչիկ Խանճեան
20.– Խաչիկ Ծիւլամեան
21.– Խորէն Մկրտիչեան
22.– Խնդիր Քէօրիւքճեան
23.– Կարապետ Հիւպէեան
24.– Կարապետ Տ. Միքայէլեան
25.– Հրանդ Ագթարեան
26.– Համբարձում Տէօքմէճեան
27.– Հայկ Փանոսեան
28.– Մատթէոս Աբէլեան
29.– Միհրան Գարագաշ
30.– Միհրան Էլվան
31.– Մարտիկ Մեշտուճեան
32.– Միհրան Յակոբեան
33.– Մկրտիչ Ճիզմէճեան
34.– Միհրդատ Պէլէկեան
35.– Միսաք Սվաճեան
36.– Մուշեղ Սերովբեան
37.– Մարտիկ Փափազեան
38.– Յակոբ Գրալեան
39.– Յովհ. "Օննիկ" Մէհթէրեան
40.– Յակոբ Միքայէլեան
41.– Յարութիւն Շիշմանեան
42.– Յովհ. "Օննիկ" Զիլինկիրեան
43.– Յարութիւն Բէհիսեան
44.– Նիկողոս Ալմաճեան
45.– Նշան Ճիլէրճեան
46.– Նշան Սերգոեան
47.– Ներսէս Քէօշէեան
48.– Շնորհք Մկրտիչեան "Սաֆեան"
49.– Պետրոս Մուրատեան
50.– Սարգիս Միսաքեան
51.– Սերովբէ Սիրունեան
52.– Ստեփան Սիմքէչեան
53.– Վահան Գափամաճեան
54.– Վահան Զիվկճեան
55.– Տիրան Տ. Եղիաեան
56.– Տիրան Շիրինեան
57.– Տեղեմաք Սէմէրճեան
58.– Ցիգրան Քանթարճեան
59.– Ռուբէն Սերովբեան

★ *Պատրիարքական Տեղապահը իր 3 Մարտ 1909 Թուակիր եւ 13 Թուահամար գրութեամբ՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետէն եկած հրահանգով, Լեւոն Զալըքեանը, Մայր Եկեղեցւոյ Դըպրաց Դասու անդամակցութենէն դադրեցուցած» ըլլալը հաղորդեր էր:*

1913–Ի ԴՊՐԱՑ ՑԱՆԿԸ

"Ընկերակիցներու անունները չեն գրուած"

1.– Դպրապետ Խաչիկ Խանճեան
2.– Արշակ Ֆօրթունաթօ
3.– Բիւզանդ Գույումճեան
4.– Բարշամ Պէրպէրեան
5.– Գրիգոր Մէհթէրեան "Ե-րաժշտապետ"
6.– Գարեգին Շահնազար "Տէր."
7.– Գառնիկ Վարժապետեան "Իւդատ"
8.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
9.– Երուանդ Իւթիւճեան
10.– Եդուարդ Ճիվմէճեան
11.– Եղիազար Օհանեան
12.– Լեւոն Խաչատուրեան
13.– Կարապետ Միքայէլեան
14.– Հայկ Գալփաեան
15.– Հրանդ Գույումճեան
16.– Միհրան Տ. Ահարոնեան
17.– Մատթէոս Աբէլեան
18.– Միհրան Գարագաշ
19.– Մկրտիչ Ճիվմէճեան
20.– Մարտիկ Մէշտաճեան
21.– Միհրան Յակոբեան
22.– Մուշեղ Սերովբեան
23.– Յակոբ Գրալեան
24.– Յակոբ Իզմիրլեան
25.– Յարութիւն Շիշմանեան
26.– Նիկողոս Ալմամեան
27.– Նշան Սերգօեան
28.– Ներսէս Քէօշէեան
29.– Շնորհիք Սայիեան
30.– Պետրոս Մուրատեան
31.– Սարգիս Գարագաշ
32.– Սերովբէ Տ. կարապետեան
33.– Սարգիս Միսաքեան
34.– Սերովբէ Սիրունեան
35.– Ստեփան Սիմֆէշեան
36.– Տիրան Շիրինեան
37.– Օննիկ Չիլինկիրեան
38.– Օննիկ Սմսարեան

1918–Ի ԴՊՐԱՑ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑԱՆԿԸ

"Ընկերակիցներու անունները չեն գրուած"

1.– Դպրապետ Խաչիկ Խանճեան
2.– Արշակ Ֆօրթունաթօ
3.– Բարշամ Պէրպէրեան
4.– Գրիգոր Մէհթէրեան "Ե-րաժշտապետ"
5.– Գառնիկ Վարժապետեան
6.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
7.– Երուանդ Իւթիւճեան
8.– Եդուարդ Ճիվմէճեան
9.– Եղիազար Օհանեան
10.– Կ. Մ. Միքայէլեան
11.– Հայկ Գալփաեան
12.– Հրանդ Գույումճեան
13.– Միհրան Տ. Ահարոնեան
14.– Մատթէոս Աբէլեան
15.– Միհրան Գարագաշ
16.– Մկրտիչ Ճիվմէճեան
17.– Միհրան Պաղտէլէճեան
18.– Մուշեղ Սերովբեան
19.– Յակոբ Գրալեան
20.– Յակոբ Իզմիրլեան
21.– Յարութիւն Շիշմանեան
22.–Յովհ. "Օննիկ" Չիլինկիրեան
23.– Յովհ. "Օննիկ" Սմսարեան
24.– Նիկողոս Ալմամեան
25.– Նիկողոս Բ. Գույումճեան
26.– Նշան Ճիվէրճեան
27.– Նշան Սերգօեան
28.– Ներսէս Քէօշէեան
29.– Շարամ Տիրատուրեան
30.– Պետրոս Մուրատեան
31.– Սարգիս Գարագաշ
32.– Սերովբէ Տ. կարապետեան
33.– Սարգիս Միսաքեան
34.– Սերովբէ Սիրունեան
35.– Ստեփան Սիմֆէշեան
36.– Տիրան Շիրինեան

1923–Ի ԴՊՐՑՑ ԴԱՍՈՒ ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

"Որոնցմէ մէկ մասը բաղաբէս հեռացած էին"

1.– Դպրապետ Միհրդատ Համբարձումեան "Գերմանիա"
2.– Փ. Դպրապետ Միհրան Գարագաշ
3.– Երաժշտապետ Գրիգոր Մէհբէրեան "Եգիպտոս"
4.– Արշակ Ֆօրթունաթօ "Ատենա"
5.– Բիւզանդ Գույումճեան
6.– Բարշամ Պէրպէրեան
7.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
8.– Երուանդ Իւթիւճեան
9.– Եդուարդ Ճիզմէճեան "Եգիպտոս"
10.– Եղիազար Օհանեան "Հասցէն անծանօթ"
11.– Խաչիկ Խանճեան
12.– Հրանդ Գույումճեան
13.– Միհրան Տ. Ահարոնեան
14.– Մատթէոս Աբէլեան "Հասցէն անծանօթ"
15.– Մկրտիչ Ճիզմէճեան
16.– Յակոբ Գրալեան
17.– Յակոբ Իզմիրլեան
18.–Յովհ. "Օճնիկ" Չիլինկիրեան
19.– Յովհաննէս Սմբատեան "Ռումանիա"
20.– Նշան Ճիլէրճեան
21.– Նշան Սերգօեան "Ֆրանսա"
22.– Շարամ Տիրատուրեան
23.– Պետրոս Մուրատեան
24.– Սերովբէ Կարապետեան
25.– Սարգիս Միսաքեան "Ռումանիա"
26.– Սերովբէ Սիրունեան
27.– Տիրան Շիրինեան "Եգիպտոս"

1927 ԱՊՐԻԼ 1–Ի ԴՊՐՑՑ ԸՆԴՀ. ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Խաչիկ Խանճեան
2.– Արշակ Գասապեան
3.– Արտաշէս Մինթաճեան
4.– Ասատուր Մէվլատեան
5.– Արշակ Ֆօրթունաթօ
6.– Բիւզանդ Գույումճեան
7.– Դէորգ Զաքըրեան "Տէր."
8.– Գառնիկ Վարժապետեան "Իսթատ"
9.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
10.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
11.– Երուանդ Իւթիւճեան
12.– Եփրատ Պօղոսեան
13.– Զարեհ Սէմէրճեան
14.– Կարապիս Խուրտաճեան
15.– Հրանդ Գույումճեան
16.– Միհրան Տ. Ահարոնեան
17.– Մկրտիչ Ճիզմէճեան
18.– Միհրան Պճիկեան
19.– Մարտիկ Փափազեան
20.– Յակոբ Գրալեան
21.– Յակոբ Իզմիրլեան
22.– Յովհ. Մէհբէրեան "Օճնիկ"
23.– Յովհ. Մինթաճեան "Օճնիկ"
24.– Նշան Ճիլէրճեան
25.– Նուպար Մանավեան
26.– Նիկողոս Քէշիշեան
27.– Շարամ Տիրատուրեան
28.– Որդիկ Էքսէրճեան
29.– Պետրոս Մուրատեան
30.– Սերովբէ Կարապետեան
31.– Սմբատ Շիշիկեան
32.– Սերովբէ Սիրունեան
33.– Ստեփան Սիմճիշեան
34.– Տիրան Փարթամեան
35.– Օճնիկ Չիլինկիրեան

ՆՕԹ.– Ընկերակիցներու ա-նունները չէ գրուած։

1927 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 14-ԻՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ

ԴՊՐԱՑ ՑԱՆԿԸ

1.– Արշակ Գասապեան
2.– Աստուր Մէվլատեան
3.– Աստուր Զատըրեան
4.– Արտաշէս Պէկեան
5.– Գէորգ Մկրտիչեան
6.– Գէորգ Զաքըրեան "Տէր."
7.– Գէորգ Պօղոսեան
8.– Գէորգ Սիմէէշեան
9.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
10.– Եփրատ Պօղոսեան
11.– Զարեհ Սէմէրճեան
12.– Կարապետ Կիրակոսեան
13.– Միհրան Տ. Ահարոնեան
14.– Մելիք Գօչունեան
15.– Մկրտիչ Մինթաճեան
16.– Միհրան Պելիկեան
17.– Մարտիկ Փափազեան
18.– Յակոբ Գրալեան
19.– Յակոբ Իզմիրլեան
20.– Յարութիւն Ճիվէլէկեան
21.– Յովհ. Մէհէրէեան "Օննիկ"
22.– Յարութիւն Յարութիւնեան "Արմաղան"
23.– Նշան Ճիլէրճեան
24.– Նուպար Մանավեան
25.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթ."
26.– Նիկողոս Փէշիշեան
27.– Շնորհէ Շնորհէեան
28.– Պետրոս Մուրատեան
29.– Պաւգէ Զաքըրեան
30.– Սարգիս Ճուլֆաեան
31.– Սմբատ Շիշիկեան "Իլէէր"
32.– Ստեփան Սիմէէշեան
33.– Վարդգէս Դշխոյեան "Թաշան"
34.– Տիրան Փարթամեան

ԸՆԿԵՐԱԿԻՑՆԵՐ

1.– Գառնիկ Ոսկանեան
2.– Երուանդ Պալուքեան
3.– Շաւարշ Տէմիրճեան "Երկար"
4.– Վահէ Բաֆլաեան
5.– Վահէ Փիւշիւճեան

1932 – 1933 ԴՊՐԱՑ ՈՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԶ.Ի

ԱՆԴԱՄՈՑ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յակոբ Գրալեան
2.– Երաժշտապետ Յովհաննէս Մէհէրէեան
3.– Խմբավար Օննիկ Քիւրքճեան
4.– Արեւտիս Աւագեան
5.– Արշակ Գասապեան
6.– Աստուր Մէվլատեան
7.– Աստուր Զատրճեան
8.– Արտաշէս Պէկեան
9.– Առաքել Տօլմաեան
10.– Գեղամ Թէմէրճեան
11.– Գէորգ Մկրտիչեան
12.– Գեղամ Մեծիկեան
13.– Գեղամ Շիշմանեան
14.– Գէորգ Զավուշեան
15.– Գէորգ Զաքըրեան "Տէր."
16.– Գեղամ Սէմէրճեան
17.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
18.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
19.– Եդուարդ Դաւիթեան
20.– Ե. Երեցեան
21.– Երուանդ Պալուքեան
22.– Զեննոր Զեննորեան
23.– Զարեհ Սէմէրճեան
24.– Զարեհ Տիմիճեան
25.– Թիրայր Գալուստեան
26.– Թիրայր Պէրպէրեան
27.– Խաչիկ Գաբրիէլեան
28.– Խոսրով Պէկեան
29.– Կարապետ Կիրակոսեան
30.– Կարապետ Յովհ. Ճիլէրճեան
31.– Կարապետ Շիշիկեան
32.– Կարապետ Պէրպէրեան
33.– Կարապետ Պէյլէրեան
34.– Կարապետ Սէմէրճեան
35.– Կիրակ Սագզեան "Արմէն Կիրակ, այժմ Ա. Մ. Ն."
36.– Կարապետ Ոսկանեան "այժմ Խահանայ – Գանատա"
37.– Հայկ Զեննորեան
38.– Միհրան Կակաչեան
39.– Մկրտիչ Հաճըմեան
40.– Մկրտիչ Հաճեան "այժմ Մեքսիկա"
41.– Մկրտիչ Ներկարարեան
42.– Մասիս Տօնիկեան
43.– Յակոբ Աւագեան
44.– Յարութիւն Թիմուրեան
45.– Յակոբ Իզմիրլեան
46.– Յակոբ Ծառուկեան
47.– Յովսէփ Ճուլֆաեան
48.– Յարութիւն Հաճեան
49.– Յովհ. Կարպ. Մատթէոսեան
50.– Յակոբ Միրիճանեան
51.– Յարութիւն Յարութիւնեան
52.– Յարութիւն Պալեօզեան
53.– Յարութիւն Տաճեան
54.– Յարութիւն Փօթուրեան
55.– Նշան Ճիլէրճեան
56.– Նիկողոս Մարաշլեան
57.– Նուպար Մանավեան
58.– Նազարէթ Տիլսիզեան "Տօքթէօր"

59.– Նուպար Փաշայեան
60.– Նուպար Փափազեան
61.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթէօր"
62.– Նիկողոս Քէշիշեան
63.– Շնորհիկ Շնորհիկեան
64.– Շահարշ Տէմիրճեան
65.– Պարթեւ Զաքրեան
66.– Սարգիս Ճուլֆաեան
67.– Ստեփան Մանուէլեան "Կամակ"
68.– Սմբատ Շիշիկեան
69.– Սնար Պետիկեան
70.– Սուքիաս Վարդանեան
71.– Վահէ Տ. Անդրէասեան
72.– Վարդգէս Դշխոյեան "Թաշան"
73.– Վահէ Զնտանճեան
74.– Վահէ Մանավեան
75.– Վիչէն Միճոսեան
76.– Վահէ Շատուրեան
77.– Վահէ Քիւչիւքեան
78.– Տիրան Համբարձումեան
79.– Տիրան Փարթամեան
80.– Օննիկ Ավճեան
81.– Օննիկ Պէյլիկեան
82.– Ֆրանկլին Շէրիքճեան

1937–ի ԴՊՐԱՑ ՈՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻ

ԱՆԴԱՄՈՑ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յակոբ Գրալեան
2.– Երաժշտապետ Յովհաննէս Մէհբէրեան
3.– Խմբավար Քրօֆ. Էտկար Մանաս
4.– Անդրանիկ Ալաճաճեան
5.– Անդրանիկ Գալայճեան
6.– Արա Կարապետեան
7.– Արամ Հօճաճաճեան
8.– Ազարիկ Մանուկեան
9.– Անդրանիկ Մարգարեան
10.– Արտաշէս Պէկեան
11.– Աւետիս Պէրպէրեան
12.– Արսէն Սէմէրճեան
13.– Բենիամին Քէօֆէնճեան
14.– Դէորգ Մկրտիչեան
15.– Գրիգոր Մուրաֆեան
16.– Գրիգոր Նազարէթեան
17.– Գէորգ Զաքրեան "Տօքթ."
18.– Դագիկ Պօղոսեան
19.– Գրիգոր Ղ. Փափազեան
20.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
21.– Գրիգոր Քէսէճեան
22.– Երամ Միճոսեան
23.– Զաւէն Խոսրովեան "Տէք Ագարաց"
24.– Զարեհ Տիմիճեան
25.– Թորոս Քէշիշեան
26.– Ժիրայր Գասպարեան
27.– Ժիրայր Գանտիլճեան
28.– Ժիրայր Շիշիկեան
29.– Ժիրայր Պէրպէրեան
30.– Լեւոն Ադէմեան
31.– Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
32.– Խաչիկ Էլմասեան
33.– Խոսրով Պէկեան
34.– Խաչիկ Ստեփանեան
35.– Կարապետ Կիրակոսեան
36.– Կարպիս Շիշիկեան
37.– Կարպիս Պէրպէրեան
38.– Կարպիս Սէմէրճեան
39.– Համբարձում Եազրճեան "Տօքթէօր"
40.– Հայկ Զեռոբեան
41.– Հայկ Զրբոբեան
42.– Հմայեակ Վարդերեսեան
43.– Ղեւոնդ Մարգարեան
44.– Մանուկ Գավաֆեան
45.– Միհրան Կակաչեան
46.– Մկրտիչ Հաճեան
47.– Մատթէոս Պէրպէրեան
48.– Յակոբ Աւագեան
49.– Յակոբ Ազարեան
50.– Յակոբ Բասգալեան
51.– Յակոբ Ջիրէկեան
52.– Յարութիւն Էրէմէկեան
53.– Յարութիւն Թիմուրեան
54.– Յակոբ Իզմիրլեան
55.– Յակոբ Ծառուկեան
56.– Յովսէփ Ճուլֆաեան
57.–Յովհ. կրպտ. Մատթէոսեան
58.– Յարութիւն Յարութիւնեան "Արմաղան"
59.– Յարութիւն Տէրիճեան
60.– Նուպար Էմմէճճեան
61.– Նշան Ճիլէրճեան
62.– Նիկողոս Մարաշլեան
63.– Նուպար Պօյաճեան
64.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթէօր"
65.– Շապուհ Գալըպճեան
66.– Շնորհիկ Շնորհիկեան
67.– Պարթեւ Զաքրեան
68.– Պօղոս Ֆէսթէէճեան
69.– Սարգիս Ճուլֆաեան
70.– Ստեփան Մանուէլեան "Կամակ"
71.– Սմբատ Շիշիկեան
72.– Վահէ Անդրէասեան
73.– Վահրամ Գազանճեան
74.– Վահէ Գրիգորեան
75.– Վարդգէս Դշխոյեան
76.– Վահէ Զնտանճեան
77.– Վահրամ Էլմաեան
78.– Վաղարշակ Յարութիւնեան "Արմաղան"
79.– Վարդգէս Նիկօլեան
80.– Վահէ Շատուրեան
81.– Վարդգէս Պալըգճեան
82.– Վահէ Քիւչիւքեան
83.– Վարուժան Քէօսէեան
84.– Օննիկ Նալչաճեան
85.– Օննիկ Շիլէրեան
86.– Ֆրանկլին Շէրիտճեան

1941-ԻՆ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉ.Ի ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

ՍՈՍԿ Ա.

1.— Հայկ Զենոբեան "Զ"
2.— Յարութիւն Թիմուրեան "Զ"
3.— Յովհ. Կարտ. Մատթէոսեան "այժմ մեռած – Զ."
4.— Սմբատ Շիշիկեան "Զ."
5.— Վահէ Շատուրեան "Զ."
6.— Վահէ Քիւչիւքեան "Զ."
7.— Վահէ Զնտանեան "Զ."
8.— Ժիրայր Ղազարեան "Ճարտարապետ"
9.— Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
10.— Կարպիս Պէրպէրեան "այժմ մեռած"
11.— Յակոբ Ազարեան
12.— Յակոբ Մոսկոֆեան "այժմ մեռած"
13.— Նուպիան Պարտիզպանեան
14.— Սուրէն Մանուկեան
15.— Վարդգէս Զալըքեան

ՍՈՍԿ Բ.

16.—Գրիգոր Տ. Փափազեան "Զ."
17.— Զաւէն Քացախեան "Զ."
18.— Ժիրայր Պէրպէրեան "Զ."
19.— Ժիրայր Գանտիլեան "Զ."
20.— Խաչիկ Ելմասեան "Զ."
21.— Կարպիս Շիշիկեան "Զ."
22.—Յարութիւն Էրէմէկեան "Զ."
23.—Ֆրանկիլ Շէրիտնեան "Զ."
24.— Արտաշէս Նիկողոսեան
25.— Ժիրայր Գասպարեան
26.— Լեւոն Քացախեան
27.— Կարպիս Գալփաեան
28.— Յակոբ Փասգալեան "այժմ մեռած"
29.— Օննիկ Զալըքեան "Տքթ. – այժմ Ս. Փ. Հիւանդանոցի բժշկապետ"

ԲԱՄԲ Ա.

30.— Արտաշէս Պէկեան "Զ. – այժմ մեռած"
31.— Շնորհք Շնորքեան "Զ. – այժմ մեռած"
32.— Պօղոս Ֆէսթէքէնեան "Զ."
33.— Պօղոս Յովնանեան "Զ."
34.— Սարգիս Ճուլֆաեան "Զ."
35.— Անդրանիկ Հօրոզեան
36.— Արշաւիր Դերձակեան
37.— Արսէն Սէմէրճեան
38.— Մկրտիչ Մանուկեան "այժմ մեռած"
39.— Կարապետ Պէօշիկեան
40.— Յարութիւն Տէրինեան
41.— Սարգիս Պարտիզպանեան "այժմ մեռած"
42.— Սուրէն Անուշեան "Տքթ. – սրտի մասնագէտ – այժմ մեռած"
43.— Վրէժ Էֆէրեան "այժմ մեռած"

ԲԱՄԲ Բ.

44.— Թորոս Քէշիշեան "Զ."
45.— Նիկողոս Մարաշլեան "Զ."
46.— Վարդգէս Դշխոյեան "Զ." "այժմ մեռած"
47.— Վահէ Մանավեան "Զ."
48.— Խաչիկ Կարապետեան
49.— Համբարձում Եազըճեան "Տօքթէօր"
50.— Հայկազուն Իսրայէլեան
51.— Յակոբ Իզմիրլեան "այժմ մեռած"
52.— Յակոբ Գառնիկեան
53.— Յարութիւն Գույումճեան
54.— Սարգիս Գըլըճեան
55.— Վարուժան Քէօսէեան

ՈՒՐԱՐԱԿԻՐՆԵՐ

56.— Յարութիւն Յարութիւնեան "Արմաղան"
57.— Կարպիս Սէմէրճեան "Զ." "այժմ Ա. Սարկաւագ"

ՆՕԹ.— "Զ." գիրը ունեցողները զինուորագրուած են (Բ. Աշխարհամարտի շրջանին է)։..

1942-Ի ԴՊՐԱՑ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յակոբ Գրալեան
2.– Երաժշտապետ Յովհաննէս Մէհբէրեան
3.– Շապկապահ եւ Դասապետ Յակոբ Իզմիրլեան
4.– Կարպիս Պէրպէրեան "Տնօրէն Խորհրդոյ անդամ"
5.– Յարութիւն Արմաղան "Տնօրէն Խորհրդոյ անդամ"
6.– Նշան Ճիլէրճեան "Դասապետ"
7.– Արտաշէս Պէկեան "Զ."
8.– Գէորգ Մկրտիչեան "Զ."
9.–Գէորգ Զաքրեան "Տէր. – Զ."
10.– Գրիգոր Փափազեան "Զ."
11.– Կարապիս Կիրակոսեան "Զ."
12.– Կարապիս Սէմէրճեան "Զ."
13.– Յովսէփ Ճուլֆաեան "Զ."
14.– Նիկողոս Մարաշլեան "Զ."
15.–Նուպար Փէշտիմալճեան "Զ. – Տէր."
16.– Շնորհիկ Շնորհիկեան "Զ."
17.– Պարթեւ Զաքրեան "Զ."
18.– Սարգիս Ճուլֆաեան "Զ."
19.– Սմբատ Շիշիկեան "Զ."
20.– Վահէ Զնտանիեան "Զ."
21.– Վարդգէս Թաշճեան "Զ"
22.– Վահէ Քիւչիւքեան "Զ."
23.– Ֆրանկիւլ Շէրիտճեան "Զ."
24.– Ժիրայր Գասպարեան "1"
25.– Համբարձում Եազըճեան "1" "Տօքթէօր"
26.– Վարուժան Քէօսէեան "1"

"Զ" Բ. Աչխարհամարտին քան դասակարգ զինուորագրուածնե-րու կը պատկանին:

"1" Վերոյիշեալ երեք անձերու Դպրաց չարքին անդամագրելու համար՝ Դպրապետին, Աւագերէ-ցին, Երաժշտապետին եւ Թա-ղային Խորհրդոյ խնդրանքին հա-մաձայն, կրօնական ժողովը վա-ւերացուց եւ Նարոյեան Պատրի-արքն ալ հաստատեց զայն որմէ վերջ յիշեալները Տնօրէն Խոր-հրդոյ անդամ եղած են:

1950-Ի ԴՊՐԱՑ ԵՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉ.Ի

ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Յակոբ Գրալեան
2.– Երաժտապետ Վահէ Զնտանիեան
3.– Խմբավար Փրօֆ. Էտկար Մանաս
4.– Արամ Դանիէլեան
5.– Աւետիս Եազըճեան
6.– Անդրանիկ Խոշգեան
7.– Արամ Զորքանեան
8.– Անդրանիկ Պալճեան
9.– Արտաշէս Պէկեան
10.– Արսէն Սէմէրճեան
11.– Գրիգոր Ալայեան
12.– Գրիգոր Գօլճըճա
13.– Գրիգոր Էմէրեան
14.– Դուրգէն Լուլճի
15.– Գէորգ Հէճիմեան
16.– Տէր. Գէորգ Զաքրեան
17.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
18.– Եղիա Զալճեան
19.– Եդուարդ Պաղտասարեան
20.– Երուանդ Պէնլիեան
21.– Զաւէն Քացախեան
22.– Թորոս Քէշիշեան
23.– Ժիրայր Գասպարեան
24.– Ժիրայր Գանտիլճեան
25.–Ժան Ժամհարարեան "Տէր."
26.– Ժիրայր Պէրպէրեան
27.– Լեւոն Էմէրեան
28.– Լեւոն Սիմանեան
29.– Լեւոն Քացախեան
30.– Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
31.– Կարպիս Գարաեան
32.– Կարպիս Էգնաեան
33.– Կարպիս Թորոսեան
34.– Կարպիս Պալմաճեան
35.– Կարպիս Սէմէրճեան
36.– Հրանդ Ալոյեան
37.– Տէր. Համբարձ. Եազըճեան
38.– Հայկ Զենորեան
39.– Հայկ Զքրեան
40.– Մարտիրոս Գույումեան
41.– Մարտիրոս Էմէրեան
42.– Մարտիրոս Պալճճեան
43.– Միհրան Քրտճեան
44.– Յակոբ Ազարեան
45.– Յարութիւն Արմաղան
46.– Յակոբ Գառնուկեան
47.– Յակոբ Գարրիճեան
48.– Յարութիւն Թիմուրեան
49.– Յարութիւն Թահմիճեան
50.–Յովհ. Թիւլպէնտճեան "վեր ջէն Տ. Յակոբոս"
51.– Յակոբ Իզմիրլեան
52.– Յովհ. Կրտ. Մատթէոսեան
53.– Յարութիւն Տ. Միճասեան

54.– Յարութիւն Շեղիկեան
55.– Յակոբ Պիւնեաթեան "Իրաւագէտ"
56.– Յարութիւն Սէօլէօզեան
57.– Յովհաննէս Սիմօնեան
58.– Յարութիւն Օհանեան
59.– Նուպար Զօրեան
60.– Նշան Ճիյէրճեան
61.– Նիկողոս Մարաշլեան
62.– Նիկողոս Զօբիլեան
63.– Նուպար Սիմօնեան
64.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթէօր"
65.– Շնորհիք Շնորհիքեան
66.– Պարգեւ Շիրինեան
67.– Պարթեւ Զաքրեան
68.– Պօղոս Ֆէնթէէճեան
69.– Սարգիս Գլըճեան
70.– Սարգիս Ճուլֆաեան
71.– Սարգիս Յովհաննէսեան
72.– Սմբատ Շիշիկեան
73.– Սիրակ Նիկողոսեան
74.– Սարգիս Պարտիզպանեան
75.– Վարդգէս Դշխոյեան
76.– Վահէ Զնտաճեան
77.– Վրէժ Էֆէրեան
78.– Վահէ Մանավեան
79.– Վարդգէս Նիկողոսեան
80.– Վահէ Քիւչիւքեան
81.– Վարուժան Քէօսէեան
82.– Տիրան Տօնիկեան
83.– Ռուբէն Էրտօղմուշ
84.– Օննիկ Արադ
85.– Օննիկ Դանիէլեան
86.– Տօքթ. Օննիկ Զալըճեան
87.– Օննիկ Պաղտասարեան
88.– Օննիկ Տէմիրճեան

1961–Ի ԴՊՐԱՑ ՅԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ Սմբատ Շիշիկեան
2.– Արտաշէս Պէկեան
3.– Գրիգոր Էմմէրեան
4.– Գէորգ Թէքէեան
5.– Տօքթ. Գէորգ Զաքրեան
6.– Գրիգոր Տէօշէմէճեան
7.– Գրիգոր Փոփազեան
8.– Եդուարդ Պաղտասարեան
9.– Զաւէն Քացախեան
10.– Լեւոն Սինանեան
11.– Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
12.– Խաչիկ Մէշհուրեան "Տքթ."
13.– Խաչիկ Սէմէրճեան
14.– Կարապիս Թորոսեան
15.– Կարապիս Սէմէրճեան
16.– Հայկ Զքրեան
17.– Յարութիւն Արմաղան
18.– Յակոբոս Քհնյ. Թիւլպէնտեան
19.– Յարութիւն Թահմիճեան
20.– Յակոբ Իզմիրլեան
21.– Յարութիւն Շեղիկեան
22.– Յարութիւն Սէօլէօզեան
23.– Յարութիւն Տէրմինասեան
24.– Յարութիւն Օհանեան
25.– Նուպար Մանավեան
26.– Նիկողոս Մարաշլեան
27.–Նուպար Սիմօնեան
28.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթէօր"
29.– Պարթեւ Զաքրեան
30.– Պօղոս Սուքիասեան
31.– Պօղոս Ֆէնթէէճեան
32.– Ռօպէր Սվազլեան
33.– Սարգիս Ճուլֆաեան
34.– Ստեփան Մոմճեան
35.– Սարգիս Պարտիզպանեան
36.– Վահէ Զնտաճեան
37.– Վահէ Մանավեան
38.– Վարդգէս Նիկողոսեան
39.– Վարուժան Քէօսէեան
40.– Տօքթ. Օննիկ Զալըճեան
41.– Օննիկ Տէմիրճեան

1970–Ի ԴՊՐԱՑ ՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ
Սմբատ Շիշիկեան
2.– Արա Գարագաշ
3.– Արման Ցովսէփեան
4.– Արտաշէս Պէկեան
5.– Գրիգոր Գոլըքըստ
6.– Գրիգոր Խամէրեան
7.– Գէորգ Թէքէեան
8.– Տօքթ. Գէորգ Զաքրեան
9.– Գրիգոր Տէօշէմէճեան
10.– Դրիգոր Տ. Փափազեան
11.– Եդուարդ Պաղտասարեան
12.– Եղիա Քէօշէեան
13.– Ջաւէն Քացախեան
14.– Լեւոն Սինանեան
15.– Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
16.– Խաչիկ Սէմէրճեան
17.– Տքթ. Խաչիկ Մէշհուրեան
18.– Կիրակոս Գարսլեան
19.– Կարպիս Թորոսեան
20.– Կարօ Չիչէք
21.– Կարօ Պաղտասարեան
22.– Կարպիս Ա. Սր. Սէմէրճեան
23.– Հայկ Զըթեան
24.– Միրինան Գամպէր
25.– Մխայէլ Պայրաքթար
26.– Յարութիւն Արմաղան
27.– Յարութիւն Թահմինեան
28.– Յարութիւն Տ. Մինասեան
29.– Յարութիւն Շէդիկեան
30.– Յարութիւն Սէօլէօզեան
31.– Յարութիւն Սիմոնեան
32.– Յարութիւն Օհանեան
33.– Նուպար Մանավեան
34.– Նիկողոս Մարաշլեան
35.– Նուպար Սիմոնեան
36.– Նուպար Փէշտիմալճեան "Տօքթէօր"
37.– Պարթեւ Զաքրեան
38.– Պօղոս Սուքիասեան
39.– Պօղոս Ֆէսթէքճեան
40.– Ռուպէն Սվազլեան
41.– Սարգիս Ճուլֆաեան
42.– Ստեփան Մոմճեան
43.– Վահէ Զնտանեան
44.– Վահէ Մանավեան
45.– Վարդգէս Նիկողոսեան
46.– Վարուժան Քէօսէեան
47.– Օննիկ Արա
48.– Օննիկ Մութաֆեան
49.– Տօքթ. Օննիկ Զալըքեան
50.– Օննիկ Տէմիրճեան

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

1970–Ի ԱՆԴԱՄԱՑԱՆԿԸ

1.– Դպրապետ
Սմբատ Շիշիկեան
2.– Վարիչ
Նուպար Սիմոնեան
3.– Երգեհոնահար
Կարպիս Գըլըճեան
4.– Աբրահամ Ագպըյըք
5.– Անդրանիկ Բրուտ
6.– Արա Գարագաշ
7.– Արման Գարաճա
8.– Արամ Զօրլու
9.– Արշաւիր Թէլլիեան
10.– Արթօ Հայրապետեան
11.– Աւետիս Մէնթէշօղլու
12.– Արման Ցովսէփեան
13.– Արսէն Սէրվիչ
14.– Արժան Սէթ
15.– Արման Սէթ
16.– Աւետիս Սիմճեան
17.– Անդրանիկ Տաղլեան
18.– Արամ Տէյիրմէնճեան
19.– Արման Քիւրքճեան
20.– Բարգէն Խօզուզուն
21.– Գառնիկ Գըլըճեան
22.– Գրիգոր Գոլուքըստ
23.– Գրիգոր Գօչէք
24.– Գէորգ Եագուպեան
26.– Գէորգ Թէքէեան
27.– Գասպար Թօքէր
25.– Գրիգոր Խամէրեան
28.– Գամէր Շիրին
29.– Գառնիկ Զափարիչ
30.– Տքթ. Գէորգ Զաքրեան
31.– Գրիգոր Չէքիրկէ
32.– Գալուստ Ռէչպէրեան
33.– Գէորգ Սարուխանեան
34.– Գրիգոր Տ. Փափազեան
35.– Գէորգ Ծգնեան
36.– Եդուարդ Պաղտասարեան
37.– Եդուարդ Պիլիր
38.– Եղիա Քէօշէեան
39.– Ջաւէն Սէրվիչէն
40.– Ջաւէն Վարդանեան
41.– Ջաւէն Քացախեան
42.– Թադէոս Գարսլեան

43.– Թորոս Շուշանեան
44.– Լեւոն Սիմոնեան
45.– Լեւոն Տապաղեան
46.– Խաչիկ Տ. Աբրահամեան
47.– Խաչիկ Փանոսեան
48.– Խաչիկ Բոյրազ
49.– Խաչիկ Գասապեան
50.– Խորէն Էօզտէմիր
51.– Խաչիկ Սէմէրճեան
52.– Խաչիկ Քէօշէեան
53.– Կայծակ Արդար
54.– Կիրակոս Գարպեան
55.– Կարօ Թորոսեան
56.– Կարպիս Պալմայեան
57.– Կարօ Պաղտասարեան
58.– Կարօ Սանթիկեան
59.– Կարպիս Սէմէրճեան
60.– Հերման Ալչըճեան
61.– Հմայեակ Բարիճ
62.– Հայկ Զեռնրեան
63.– Համբարձում Յովսէփեան
64.– Հայկ Զքրեան
65.– Հերման Քիւրճեան
66.– Ճանիկ Վարդեվանեան
67.– Միքիճան Գամպէրեան
68.– Միհրան Գրտէեան
69.– Մէլիճ Թաշճեան
70.– Միհրան Թագուր
71.– Մանուկ Իճիէեան
72.– Մելիճէք Զնար
73.– Միհայէլ Պայրագքար
74.– Միհրան Պալամեան
75.– Մանուկ Օրթաապալան
76.– Յարութիւն Արմաղան
77.– Յարութիւն Ակօշեան
78.– Յակոբ Ալսամուր
79.– Յակոբ Առաճելեան
80.– Յուսիկ Գույումճեան
81.– Ց. Գասապեան
82.– Յովհաննէս Էօզչէլիճ
83.– Յարութիւն Թահմիճեան
84.– Յարութիւն Թէրճան
85.– Յակոբ Լէյլակ
86.– Յովսէփ Կարապետեան
87.– Յարութիւն Շեղիկեան
88.– Յովհաննէս Պաղտասարեան
89.– Յովհաննէս Պաշ
90.– Յարութիւն Սիմօնեան
91.– Յարութիւն Սէօլէօզեան
92.– Յակոբ Սաքըլմըշ
93.– Յովհաննէս Սիմօնեան
94.– Յարութիւն Քէօփքէրօղլու
95.– Յարութիւն Օհանեան
96.– Նշան Պապահան
97.– Տօքթ. Ն. Փէշտիմալճեան
98.– Ոսկիան Գավուճեան
99.– Պետրոս Գաբօ
100.– Պետրոս Եայվալաճեան
101.– Պերճ Թէլեան
102.– Պարոյր Իճիէեան
103.– Պարթեւ Զաքըրեան
104.– Պօղոս Բարանճիլեան
105.– Պօղոս Ֆէսթէճիեան
106.– Ռուբէն Գույումճեան
107.– Ռօպէր Սվազլեան
108.– Ստեփան Ալսամուր
109.– Սմբատ Անէմեան
110.– Ստեփան Գավաճեան
111.– Սարգիս Գարապըղըճ
112.– Սարգիս Ճուլճաեան
113.– Սուրէն Մանուկեան
114.– Սարգիս Յովհաննէսեան
115.– Սահակ Զահմալը
116.– Վահէ Մահավեան
117.– Վարդգէս Նիկողոսեան
118.– Վարուժան Քէօսէեան
119.– Վարուժան Քիւչիւքմէշհուր
120.– Օննիկ Աքա
121.– Օննիկ Գըզմազօղլու
122.– Օննիկ Էլմաս
123.– Տօքթ. Օննիկ Զալըճեան
124.– Օննիկ Տէմիրճեան

Շարակարգութիւնք անուանց
Դպրապետաց մայրեկեղեցւոյ ՍԷջ.
բաց դասու

Ա.	Տիրացու	Յովսէփ ժամակազմ	1719
Բ	"	Զաքարիա հանդերձարար	1738
Գ	"	Մարտիրոս ոսկիման	
Դ	"	Խաչատուր շահավաճառ	
Ե	"	Մարտիրոս տպագրիչ	
Զ	"	Ղազար աստանադործ	1751
Է	"	Եղիսէ ականակապ	1772
Ը	"	Յովհաննէս ոսկերիչ	1776
Թ	"	Պօղոս ոսկիման	1777
Ժ	"	Մեսրոպ վարժապետ	1783
ԺԱ	"	Գրիգոր հանդերձարար	1802
ԺԲ	"	Մեսրոպ վարժապետ	1802
ԺԳ	"		
ԺԴ	"	Նշան Թագւորեան	1828
ԺԵ	"	Մաշտեսի Յովսէփ ոսկերիչ	1865

Լուսատախտակը ցոյց կու տայ 1902-ին տիրացու Յովհաննէս Արիսեանի կողմէ պատրաստուած դպրապետներու շարակարգութիւնը:

ԴՊՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿԸ

1.– Յովսէփ ժամակագմ	1719 – 1738
2.– Զաքարիա Հանդերձապար	1738 – ?
3.– Մարտիրոս Ոսկիմաճ	?
4.– Խաչատուր Շահավաճառ	?
5.– Մարտիրոս Տպագրիչ	?
6.– Ղազար Ասպանագործ	1751 – 1772
7.– Եղիսէ Ականակապ	1772 – 1776
8.– Յովհաննէս Ոսկերիչ	1776 – 1777
9.– Պօղոս Ոսկիմաճ	1777 – 1783
10.– Մեսրոպ վարժապետ	1783 – 1802
11.– Գրիգոր Հանդերձապար	1802 – ?
12.– Մեսրոպ վարժապետ –դարձեալ–	1802 – 1807
13.– Անյայտ	–
14.– Նշան Թագուրեան	1828 – 1865
15.– Միտ. Յովսէփ Ոսկերիչ Փէհլիվանեան	1865 – 1886
16.– Մանուկ Զօլաբեան	1886 – 1899
17.– Պօղոս Էֆէնդեան	1899 – 1902
18.– Միհրան Ահարոնեան	1902 – 1908
19.– Խաչիկ Էփ. Խորասանճեան	1908 – 1909
20.– Խաչիկ Խանճեան "Հրաժարած"	1909 – 1918
21.– Միհրդատ Համբարձումեան	1918 – 1925
22.– Խաչիկ Խանճեան "դարձեալ"	1925 – 1927
23.– Յակոբ Գրալեան	1928 – 1956
24.– Սմբատ Շիշիկեան	1957 – ներկ.

Դպրապետներու ամբողջական այս ցուցակը կրցինք առնել Տիրացու Յովհաննէս Արիսեանի ըր 36×54 չափով թուղթի մը վրայ, 1 Դեկտեմբեր 1902-ին մեծաղրած կամ դծագրած էր (Տես 191րդ էջի լուսաժախտակը): Հաւանաբար որոշ առեն մը ապակեայ չրջանակի մէջ առնուած էր, բայց մեր ձեռքը անցած չորսի ծալուած: Իւրաքանչիւր դպրապետի անուան առջեւ գրուած է նաեւ այդ անձին յատկանշական կէտերը. դժբախտաբար դուռնառած մեղանը դժուարացուցած էր զայն ընթերցանելի ըլլալէ. այս պատճառաւ էր որ լուսաժախտակին վրայ չէր ելած. այդ պարբերութիւնները մենք, խոշորացոյցով իսկ դժուարութեամբ կարդացինք եւ իրենց կարդին, ղբջիս համար օգտուեցանք այդ պարբերութիւններէն:

★

Մեր պրպտումներու ընթացքին տեսանք նաեւ թէ 1828-էն առաջ, մօտ 150 տարուայ ընթացքին ընտրուած դպրապետներէն երկուքը Դպրաց Դասու անդամ չըլլալով հանդերձ որպէս դպրապետ ընտըրուած են: Մէկը Պօղոս Էքսէրճեան (Տես ԾԱՂԻԿ օրագիր 1901 Նոյեմբեր 23) իսկ միւսը Յակիմ Էֆ. Յորսաանճեան: (մինչեռ կանգնած ենք ճշդենք Դպրապետ Պօղոս Էքսէրճեանի պաշտօնավարութեան վերջին թուականը որ վրիպումով մը 1901-ի տեղ 1902 ըլլայ առած է:)

★

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն (չուրջ երկու հարիւր տարուան) դպրապետները առ հասարակ եղած են իրենց չրջանի ամենազդեցիկ անձերէն եւ կամ բոլոր չրջանակներէ յարգ ու պատիւ վայելող անձեր. եւ այս սովորութիւնը, որոշ չափով մը կարելի եղած է պահպանել նաեւ մինչեւ օրս:

Նարոյեան-Պատրիարքի օրով վերակազմեալ Դ. Դասուն դպրապետ (1928) ընտրուած Յակոբ Գրալեան մինչեւ իր մահը (1956) արժանաւորապէս վարեց իր պաշտօնը հակառակ քանիցս իր կարգ մը պարտականութեան մէջ առանձին մնալուն: Դպրաց ընդհանուր ժողովի անդամք, դըպրապետի ընտրութիւնները միշտ ջերմեռանդութեամբ կը կատարէին. այս ալ ցոյց կուտայ թէ ընտրողները գիտակից էին իրենց պարտականութեան եւ գիտէին գնել յարժանին իր արժանավայել տեղը: Անոր մահէն վերջ որպէս դպրապետ յաջորդեց (1957) Սմբատ Շիշիկեանը որ քաջ չարականապետ է ու հեղահամբոյր անձ մը. չարականագիտութիւնը սորված է Գրիգոր եւ Յովհաննէս Մէհթէրեան եղբայրներէն: Արժանաւորապէս ու գիտակցութեամբ կը վարէ իր պաշտօնը, անվեհերապահ յարգանքի արժանանալով բոլոր իր պրծակիցներէն:

Այժմու դպրապետ
Սմբատ Շիշիկեան

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍ ԵՒ ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻ

ՏՆՕՐԷՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

(Իրենց ժամանակագրական դասաւորումով)

(Մեր ձեռքը գտնուած արձանագրութեանց համաձայն)

1.– 1862

Գանձապետ Յովսէփ Բէհլիվանեան
"Վերջէն դպրապետ"
Դերձակ Յովհաննէս
Յովհաննէս Փոքր
Մանուկ Զօլաբեան
"Վերջը դպրապետ"

2.– 1863

Մանուկ Զօլաբեան
Սերգիս Հմբայեան
Մահտեսի Յովհաննէս Փոքր
Համբարձում Բէհլիվանեան
Յարութիւն Քիւրքճեան

3.– 1864

Մանուկ Զօլաբեան
Սերգիս Հմբայեան
Յարութիւն Քիւրքճեան
Մահտեսի Յովհաննէս Փոքր
Մահտեսի Համբարձում Բէհլիվանեան
Մահտեսի Յովհաննէս Սօխօսեան

4.– 1865

Մանուկ Զօլաբեան
Մահտեսի Յովհաննէս ?
Մահտեսի Գրիգոր կարապետեան
Սերգիս Հմբայեան

5.– 1865–էն 1873 այժմ մեզ անծանօթ արձանագրութեան չգոյութեան պատճառաւ

6.– 1873 – 1875

Մանուկ Զօլաբեան
Սիրուն Ակայեան
Մանուկ կարագեան
Միհրան Դերձակեան
Մահտեսի Աւետիս Նաթանեան

7.– 1875 – 1877

Բարսեղ Համամճեան
Սիրուն Ոսկիան
Նիկողոս Ալմամճան
Ստեփան Եաղճեան

8.– 1877 – 1879

Ատենապետ Ազարիա Մ. Գարաեան
"1890–ին Մկրեան եղած է"
Ատենադպիր Մարիկ Մ. Փափազեան
Համարակալ Նիկողոս Ղ. Ալմամեան
Գանձապետ Աւետիս Ս. Նաթանեան
Բարսեղ Ղ. Համամճեան

9.– 1879 – ?

Ատենապետ Ազարիա Մ. Գարաեան
Գանձապետ Աւետիս Ս. Նաթանեան

Համարակալ Նիկողոս Ղ. Ալմամեան
Քրիստափտուր Ս. Արապեան
Միհրան Փափազեան
"Վերջը Ահարոնեան մականունը առած – դպրապետ եղած"

10.– 1882 – 1883

Առժամեայ
Ազարիա Մ. Գարաեան
Միհրան Փափազեան
Նիկողոս Ղ. Ալմամեան

11.– 1884 – 1886

Ատենապետ Միհրան Ս. Փափազեան
Ատենադպիր Խաչատուր Մ. Խանենեան
"կամ Խաչիկ"
Գանձապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան
"նախապէս Խորթ-ումենեան"

12.– 1886 – 1889

Ատենապետ Միհրան Ս. Փափազեան
Ատենադպիր Խաչատուր Մ. Խանենեան
Գանձապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան

13.– 1889 – 1893

Ատենապետ Միհրան Փափազեան
"Այս թուականէն սկսեալ Ահարոնեան մականունը առած"
Ատենադպիր Խաչատուր Մ. Խանենեան
Գանձապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան

14.– 1893 – 1896

"Օրուան Ս. Պատրիարք Հօր կարգադրութեամբ"
Ատենապետ Միհրան Ահարոնեան
Ատենադպիր Խաչիկ Խանենեան
Գանձապետ –
Տօնապապետ Յովհաննէս Անդրանիկեան

ՆՕԹ.– 1894 Մայիս 12–էն վերջ մինչեւ 1902 մէկ նիստի ատենագրութիւն մը կայ որուն թուականն է 1896 Հոկտեմբեր 31, ուր կը խորհին ճար մը գտնել Դպրաց Դասուն նիւթական անձուկ վիճակին:

15.– 1896 – 1902

"Այժմ մեզի անծանօթ արձանագրութեան չգոյութեան պատճառաւ"

16.– 1902 – 1905

Ատենապետ Ներսէս Քէօշէեան
Ատենադպիր Յարութիւն Շիշմանեան
Գանձապետ Խորէն Մկրտիչեան

17.– 1905 – 1908

Ատենապետ Ստեփան Էֆ. Սիմֆէշեան
Ատենադպիր Արշակ Էֆ. Տէվլէքեան
Գանձապետ Բարշամ Էֆ. Պէրպէրեան
Համարակալ Մկրտիչ Էֆ. Ճիզմէճեան
կալուածապետ Գրիգոր Էֆ. Ղ. Փափազեան

"Որպէս կալուածապետ Նիկողոս Էֆ. Ալմամեան ընտրուած էր, բայց իբր մերժած ըլլալով անոր յաջորդ առաւելագոյն ձուէ ստացած Գրիգոր Էֆ. Ղ. Փափազեան պաշտօնի հրաւիրուած է: Իսկ 1905–ին վերջերը Արշակ Տէվլէքեան կը հրաժարի ու ատենադպրութեան պաշտօնը եւս կը կատարէ Մկրտիչ Ճիզմէճեան:"

18.– 1908

25 Մարտ 1908–ին Ս. Պատրիարք Հօր կարգադրութեամբ դպրապետ Միհրան Տ. Ահարոնեանի կողմէ 9 Ապրիլին Տնօրէն Խորհուրդը առժամեայ հանգամանքով կը կազմուի հետեւեալ անձերէ.

Ատենապետ Բարշամ Էֆ. Պէրպէրեան
Ատենադպիր Միհրան Էֆ. Գարագաշ
Գանձապետ Լեւոն Էֆ. Զալըճեան
կալուածապետ Գրիգոր Էֆ. Ղ. Փափազեան
Համարակալ Տիրան Էֆ. Շիրինեան

19.– 1908 – 1909

Առժամեայ
Ատենապետ Ստեփան Էփ. Սիմֆէշեան
Ատենադպիր Ռուբէն Էփ. Սերովբեան
Գանձապետ Գրիգոր Էփ. Ղ. Փափազեան
Կալուածապետ Բարշամ Էփ. Պէրպէրեան
Համարակալ Մկրտիչ Էփ. Ճիզմէճեան

20.– 1909 – 1910

Առժամեայ նշանակուած
Ստեփան Սիմֆէշեան
Միհրան Գարագաշ
Գրիգոր Ղ. Փափազեան
"Ցետոյ հրաժարած եւ տեղը նշանակուած է Արտաշէս Մինքաճեան:"
Բարշամ Պէրպէրեան
Յակոբ Գրալեան

21.– 1910 – 1913

Ատենապետ Բարշամ Պէրպէրեան
Ատենադպիր Արշակ Ֆօրթունաթօ
Գանձապետ Միհրան Գարագաշ
Կալուածապետ Տիրան Շիրինեան
Համարակալ Յակոբ Գրալեան

22.– 1913 – 1914

Բարշամ Պէրպէրեան
Երուանդ Իւթիւճեան
Կ. Մ. Միքայէլեան
Օննիկ Սմսարեան
Օննիկ Չիլինկիրեան

23.– 1914 – 1916

Ատենապետ Բարշամ Պէրպէրեան
Ատենադպիր Օննիկ Սմսարեան
Գանձապետ Օննիկ Չիլինկիրեան
Կալուածապետ Երուանդ Իւթիւճեան
եւ Կարապետ Տ. Միքայէլեան

24.– 1916 – 1919

Ազգային մարմիններու նոր կազմակերպութեան առթիւ, Դպրաց Դասն ալ որպէս անջատ մատակարար մարմին հետեւեալ անձերը իբր Տնօրէն Խորհուրդի անդամներ պաշտօնի կոչած է:

Դպրապետն է Խաչիկ Էփ. Խաճիեան
փ. Դպրապետն է Միհրան Գարագաշ
Բարշամ Պէրպէրեան
Գրիգոր Ղ. Փափազեան
Կարապետ Տ. Միքայէլեան
Յակոբ Գրալեան
Սերովբէ Սիրունեան

Սոյն կազմը վաւերացուած է Կաթողիկոս – Պատրիարքին վոխանորդութեան կողմէ:

25.– 1919 – 1923

Ատենապետ Բարշամ Պէրպէրեան
Ատենադպիր Յակոբ Գրալեան
"Իր ընտրութենէն 10 ամիս վերջ կը հրաժարի եւ անոր տեղ կը հրաւիրուի Նշան Սերգօեան ու նաեւ Յակոբ Իզմիրլեան"
Գանձապետ Սերովբէ Տ. կարապետեան
Համարակալ Երուանդ Իւթիւճեան
Կալուածապետ Օննիկ Չիլինկիրեան

19 Մարտ 1920–ին Էլեկտրական լոյս բերուած է ուսումնարան:

26.– 1923 – 1924

Ատենապետ Բարշամ Պէրպէրեան
Ատենադպիր Յակոբ Գրալեան
Գանձապետ Օննիկ Չիլինկիրեան
Կալուածապետ Յակոբ Իզմիրլեան
Համարակալ Հրանդ Գույումճեան

"Բարշամ Պէրպէրեան կը մահանայ, Յակոբ Գրալեան եւ Օննիկ Չիլինկիրեան թէեւ կը հրաժարին, բայց Յակոբ Գրալեանի հրաժարականը կը մերժուի:"

27.– 1925 – 1927

Ատենապետ Օննիկ Չիլինկիրեան
Ատենադպիր Հրանդ Դուլումճեան
Գանձապետ Սերովբէ Կարապետեան
Կալուածապետ Սերովբէ Սիրունեան
Համարակալ Երուանդ Իւթիւնեան

1927 Դեկտեմբեր 14–ին Դպրաց Դասը կը վերակազմուի նոր անդամացանկով:

28.– 13. 1. 1928 – 1929

Ատենապետ Գէորգ Պօղոսեան
Ատենադպիր Յակոբ Իզմիրլեան
Գանձապետ Մարտիկ Փափազեան
Համարակալ Գէորգ Զաքրեան
կալուածապետ Դրիգոր Փափազեան

29.– 1929 – 1931

Ատենապետ Յակոբ Իզմիրլեան
Ատենադպիր Նուպար Փէշտիմալճեան
Գանձապետ Սմբատ Շիշիկեան
Համարակալ Սարգիս Ճուլֆաեան
կալուածապետ Յովհաննէս Մէհքէրեան

30.– 1931 – 1933

Ատենապետ Տ֊ք. Նուպար Փէշտիմալճեան
Ատենադպիր Սարգիս Ճուլֆաեան
Գանձապետ Արտաշէս Պէկեան
Համարակալ Գրիգոր Փափազեան
կալուածապետ Սմբատ Շիշիկեան

31.– 1933 – 1935

Ատենապետ Սարգիս Ճուլֆաեան
Ատենադպիր Կարպիս Ճիյէրճեան
Գանձապետ Արտաշէս Պէկեան
Համարակալ Տ֊ք. Նուպար Փէշտիմալճեան
կալուածապետ Սմբատ Շիշիկեան

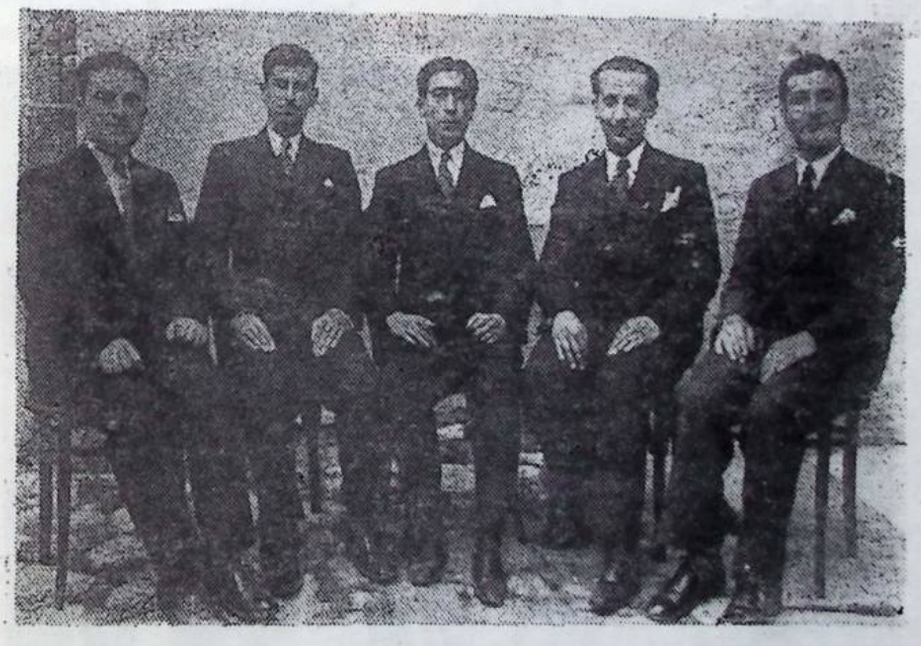

Լուսատախտակը ցոյց կուտայ 1933 – 35–ի Տնօրէն խորհուրդը. ձախէն աջ.– Սմբատ Շիշիկեան, Կարպիս Ճիյէրճեան, Սարգիս Ճուլֆաեան, Արտաշէս Պէկեան եւ Տօքթ. Նուպար Փէշտիմալճեան;

32.— 1935

Սարգիս Ճուլֆաեան
Ցակոբ Իզմիրլեան
Արտաշէս Պէկեան
Սմբատ Շիշիկեան

Բայց Ցակոբ Իզմիրլեան կը հրաժարի եւ անոր տեղ Գրիգոր Տ. Փափազեան եւ Նազարէթ Տիլսիզեան "Տօքթ." ով թէեւ կ'ամբողջանայ, բայց այս վերջիններն ալ հրաժարելով, անոնց տեղ կ'ընտրուին Ցարութիւն Ցարութիւնեան "Արմաղան" եւ կարպիս Պէրպէրեան:

Ապա դիւանը հետեւեալ ձեւով կը կազմուի.

Ատենապետ Սարգիս Ճուլֆաեան
Ատենադպիր Ցարութիւն Արմաղան
Գանձապետ Արտաշէս Պէկեան
Համարակալ Սմբատ Շիշիկեան
կալուածապետ կարպիս Պէրպէրեան

1935–ին Էվգաֆի օրէնքին համաձայն Դըպրաց Դասը կ'ունենայ իր Միւթէվէլլի Հէյէթին, զոր կ'ըլլայ օրուան Տնօրէն Խորհուրդը դպրապետին նախագահութեամբ "Ցակոբ Գրալեան": 1935–ին ընտրուած այս Տնօրէն Խորհուրդը 1941 Ապրիլ 20–ի իր նիստին վարուժան Բէօսէեան, Համբարձում Եազըճեան, Ժիրայր Գասպարեան եւ Ցակոբ Ազարեանէ բաղկացեալ իրեն օժանդակ մարմին մը կազմել կ'որոշէ:

33.— 1941 – 1943

Երկրորդ Աշխարհամարտի շրջանին Տնօրէն Խորհրդոյ երեք անդամները կրկին զինուորագրուելուն պատճառաւ 15. 5. 1941–ին Ցարութիւն Արմաղան եւ կարպիս Պէրպէրեանի հետ օժանդակ մարմինը, Դպրապետին եւ Ազգերէցին առաջարկով, ներկայ կազմը, Դպրաց Դասերու կանոնագրին որոշ տրամադրութեան համաձայն, Տնօրէն Խորհրդոյ իրաւասութեամբ գործի կը ձեռնարկէ եւ դիւանը կը կազմէ հետեւեալ ձեւով.

Ատենապետ Ցարութիւն Արմաղան
Բ. Ատենապետ Համբարձում Եազըճեան
Ատենադպիր վարուժան Բէօսէեան
Բ. Ատենադպիր Ցակոբ Ազարեան
Գանձապետ կարպիս Պէրպէրեան
Համարակալ – գոյքապահ Ժ. Գասպարեան

Ներնցմէ վարուժան Բէօսէեան եւ Ցակոբ Ազարեան 1942–ի վերջերը զինուորագրուելով իրենց տեղը թափուր կը մնայ:

34.— 1943 – 1947

Ատենապետ Գրիգոր Փափազեան
Ատենադպիր Համբարձում Եազըճեան
Գանձապետ վարդգէս Դշխոյեան "Թաշան"
կալուածապետ Ցարութիւն Արմաղան
Համարակալ – Գոյքապահ Ժ. Գասպարեան

Լուսատախտակը ցոյց կուտայ 1941 – 43–ի Տնօրէն Խորհուրդը. ձախէն աջ.– Ժիրայր Գասպարեան, կարպիս Պէրպէրեան, Ցարութիւն Արմաղան, վարուժան Բէօսէեան եւ Համբարձում Եազըճեան

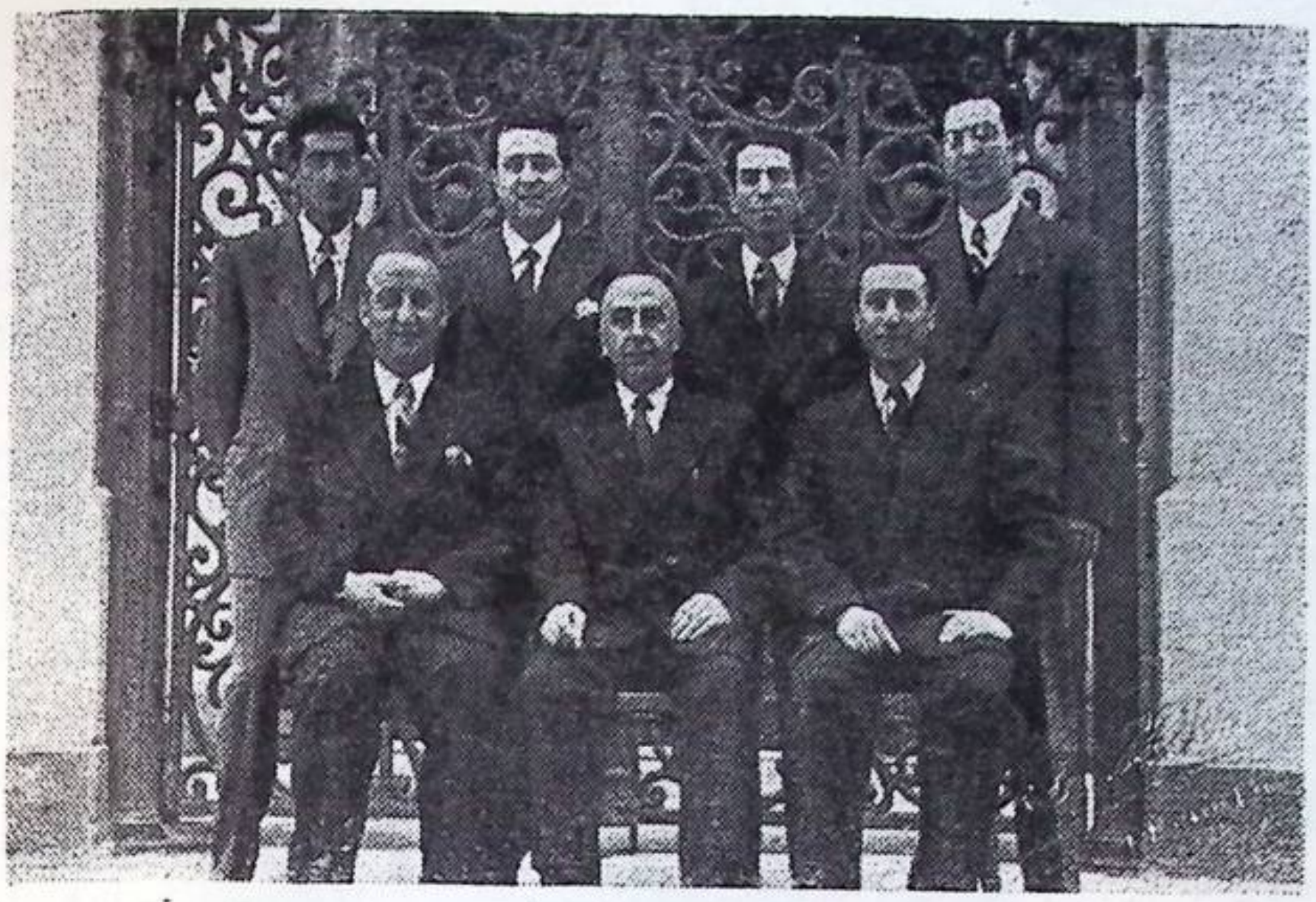

Լուսանկարը ցոյց կուտայ 1947 – 1950-ի Տնօրէն խորհուրդը· նստողներ ձախէն աջ Արտաշէս Պէկեան, Գրիգոր Տ· Փափազեան, Վարդգէս Նիկողոսեան· ոտքի–ձախէն աջ Յարութիւն Սէօլէօզեան, Նուպար Սիմոնեան, Վարուժան Քէօսէեան եւ Տոքթ· Համբարձում Եազըճեան:

35·– 1947 Փետր· 23 – 1947 Յունիս 5

Գրիգոր Փափազեան
Սարգիս Ճուլֆաեան
Սմբատ Շիշիկեան "Իլքէր"
Յարութիւն Արմաղան
Կարպիս Սէմէրճեան

Երկուքուկէս ամսուայ կեանք մը ունեցող այս կազմը կը հրաժարի եւ

36·– 5· 6· 1947–ին առժամեայ խորհուրդ մը կը կազմուի, որ իր դիւանը հետեւեալ ձեւով կը կազմէ·

Ատենապետ Ժիրայր Գասպարեան
Ատենադպիր Վարդգէս Նիկողոսեան
Գանձապետ Նուպար Սիմոնեան
Յարութիւն Սէօլէօզեան
Ժան Ժամարարեան

37·– 7· 12· 1947 – 1950

Ատենապետ Գրիգոր Փափազեան
Բ· Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Վարդգէս Նիկողոսեան
Գանձապետ Նուպար Սիմոնեան
Գոյքապահ Յարութիւն Սէօլէօզեան
Խորհրդական Ժիրայր Գասպարեան
Խորհրդական Ժան Ժամարարեան

Ժիրայր Գասպարեանի արտասահման մեկնումին, իսկ Ժան Ժամարարեանի ալ բժշկական ճիւղի համալսարանական քննութեանց պատճառաւ Տնօրէն խորհրդոյ անդամակցութենէ հրաժարած են, որոնց տեղ 13· 3· 1949–ին Տքթ· Համբարձում Եազըճեան եւ Վարուժան Քէօսէեան ընտրուած են:

38·– 1950 – 1952

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան
Գանձապետ Վարդգէս Նիկողոսեան
Կալուածապետ Վահէ Մ[illegible]եան
Գոյքապահ Յարութիւն Գույումճեան

Ատեն մը վերջ Յարութիւն Գույումճեան կը հրաժարի եւ 27· 5· 1951–ի ընդհանուր ժողովը Տնօրէն խորհրդոյ խնդրանքին վրայ կազմը 7–ի կը բարձրացնէ հետեւեալ անդամներով·

Նուպար Սիմոնեան
Յարութիւն Շեղիկեան
Վարդգէս Դշխոյեան

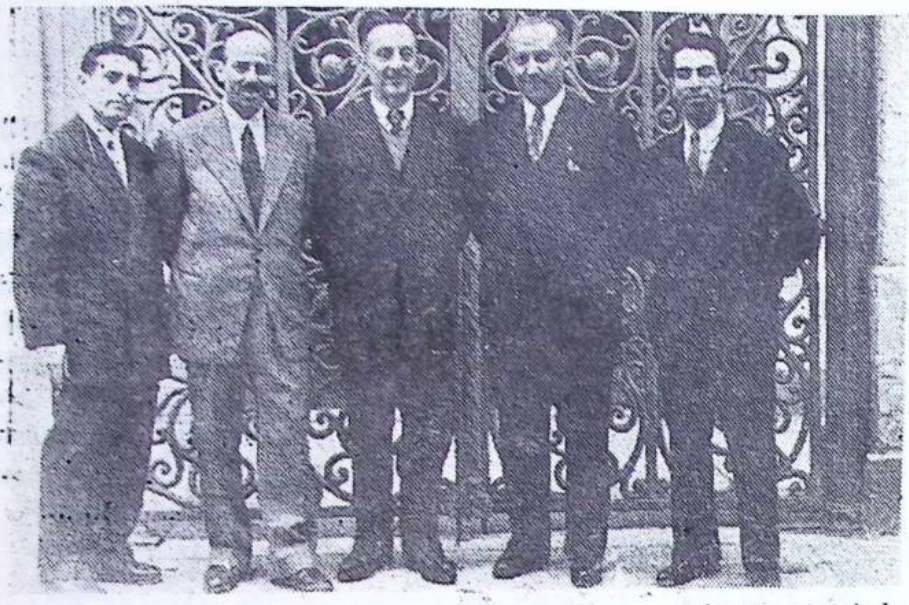

Լուսանկարը ցոյց կու տայ 1952 – 54–ի Տնօրէնութիւնը. ձախէն աջ.– Եդուարդ Պաղտասարեան, Կարապետ Սէմէրճեան, Յարութիւն Արմաղան, Արտաշէս Պէկեան եւ Վարուժան Քէօսէեան:

39.– 1952 – 1954

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Բ. Ատենապետ Յարութիւն Արմաղան
Ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան
Գանձապետ Յարութիւն Շեղիկեան
Գոյքապահ Թորոս Քէշիշեան
Կալուածապետ Կարապետ Սէմէրճեան
Խորհրդական Եդուարդ Պաղտասարեան

40.– 1954 – 1957

Ատենապետ Գրիգոր Փափազեան
Բ. Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Տէր. Օննիկ Զալըճեան
Բ. Ատենադպիր Յովհաննէս Թիւլպէնտճեան
Գանձապետ Յարութիւն Արմաղան
Կալուածապետ Յարութիւն Շեղիկեան
Գոյքապահ Եդուարդ Պաղտասարեան

41.– 1957 – 1959

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Յովհաննէս Թիւլպէնտճեան
"վերջէն Տ. Յակոբոս, մեռած"
Գանձապետ Յարութիւն Շեղիկեան
Կալուածապետ Յարութիւն Արմաղան
Գոյքապահ Եդուարդ Պաղտասարեան
15 Մայիս 1957–ին Յովհաննէս Թիւլպէնտճեան կը հրաժարի եւ անոր տեղ Նուպար Սիմոնեան կ'անցնի: Ատենադպիրը կ'ըլլայ Յարութիւն Արմաղան:

Լուսանկարը ցոյց կու տայ 1950–52 Տնօրէնն Խորհուրդը. նստած Ա. Պէկեան, Վ. Մանուկեան, Վ. Նիկողոսեան Վ. Քէօսէեան:

1964 – 1966-ի Տնօրէն Խորհուրդը

42.– 1959 – 1961

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Յարութիւն Արմաղան
Գանձապետ Յարութիւն Շեղիկեան
Կալուածապետ Եդուարդ Պաղտասարեան
Դոյֆապահ Նուպար Սիմօնեան

43.– 1961 – 1964

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Բ. Ատենապետ Տօքթ. Ն. Փէշտիմալճեան
Ատենադպիր Յարութիւն Օհանեան
Գանձապետ Յարութիւն Սէօլէօզեան
Համարակալ Պարգեւ Զաքրեան
Կալուածապետ Նուպար Մանավեան
Դոյֆապահ Խաչիկ Տ. Աբրահամեան

44.– 1964 – 1966

Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան
Գանձապետ Յարութիւն Օհանեան
Կալուածապետ Եդուարդ Պաղտասարեան
Դոյֆապահ Ռօպէր Սվազլեան

45.– 1966 – 1968

Ատենապետ Գրիգոր Փափազեան
Բ. Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան
Գանձապետ Յարութիւն Օհանեան
Կալուածապետ Եդուարդ Պաղտասարեան
Համարակալ Յրուքիւն Սէօլէօզեան
Դոյֆապահ Յարութիւն Շեղիկեան

1966 – 1968-ի Տնօրէն Խորհուրդը

46.– 1968 – 1971

Ատենապետ Գրիգոր Փափազեան
Բ. Ատենապետ Արտաշէս Պէկեան
Ատենադպիր Վարուժան Քէօսէեան
Գանձապետ Յարութիւն Սէօլէօզեան
Կալուածապետ Պարթեւ Զաքրեան
Գոյքապահ Եդուարդ Պաղտասարեան
Խորհրդական Յարութիւն Շեղիկեան

Արտաշէս Պէկեան 1970–ին մահացած եւ անոր տեղ պահեստիներէն Կարպիս Սէմէրճեան անցած է։

47.– 1971 – Ներկայիս

Ատենապետ Վարուժան Քէօսէեան
Բ. Ատենապետ Նուպար Սիմոնեան
Ատենադպիր Կարօ Պաղտասարեան
Գանձապետ Եղիա Քէօշէեան
Կալուածապետ Յարութիւն Սէօլէօզեան
Գոյքապահ Գրիգոր Խամէրեան
Հաշուեքննիչ Գրիգոր Գօլուքըսա

ՇԱՊԿԱՊԵՏՆԵՐ

(Շապկապահ, Շապկաց Վերակացու եւ կամ Տօլապապետներ)

(Մեր ձեռքին տակ գտնուած արձանագրութեանց համաձայն)

Տիրացու Գէորգ	1802 – ?
Անյայտ	
Գրիգոր Կարապետեան	1863 – ?
Յովհաննէս Խորթումեան "Անդրանիկեան"	1873 – 1893
Խորէն Մկրտիչեան	1893 – 1904
Բարշամ Պէրպէրեան	1905 – 1924
	"Թէեւ 1905–էն մինչեւ 1913 Մուշեղ Սերովբեանն է որ գործնապէս շապկապետութիւնը ըրած է, բայց միշտ Բարշաք էֆ.ի պատասխանատուութեան տակ։"
Շարամ Տիգրանուրեան	1924 – 1925
Օննիկ Զիլինկիրեան	1925 – ?
Յակոբ Իզմիրլեան	1928 – 1966
Օննիկ Աթա	1967 – Ներկ.

ՆՕԹ.– Փոխ շապկապահները չեն յիշուած։

ԵՐԱԺՇՏԱՊԵՏՆԵՐ

"Իրենց ժամանագրական կարգով"

1.–	Դարբալցի Յարութիւն վարժապետ	1828 – 1830
2.–	Պապա Համբարձում Լիմօնճեան "մահը"	1830 – 1839
3.–	Արիստակէս Յովհաննէսեան "մահը"	1839 – 1878
4.–	Համբարձում Չէրչեան	1878 – 1879
5.–	Նիկողոս Թաշճեան "մինչեւ մահը"	1879 – 1885
6.–	Լեւոն Խանճեան "3 ամիս"	1885 – 1886
7.–	Գրիգոր Մէհթէրեան "հրաժարած"	1886 – 1924
8.–	Սերովբէ Սիրունեան "9 ամիս"	1925 – 1925
9.–	Սարգիս Ստեփանեան "հրաժարած"	1925 – 1926
10.–	Յովհաննէս Մէհթէրեան "հրաժարած"	1926 – 1947
11.–	Վահէ Զմտաճեան "հրաժարած"	1947 – 1962
12.–	Գէորգ Բէհլիվանեան	1963 – ներ.

Ինչպէս տարբեր գլուխներու մէջ ըսած ենք, սկզբնական շրջաններու արձանագրութեան չգոյութեան պատճառաւ, Մայր Եկեղեցւոյ եւ Դպրաց Դասուն երաժշտապետներու մասին՝ ակամայ ստիպուած էինք գոհանալ զանազան գիրքերէ եւ յօդուածներէ առնուած տեղեկութիւններէն. քիչ անգամ ալ կարգ մը պաշտօնական արձանագրութիւններէ որոնցմէ մաս մը, համառօտուած, իրենց կարգին խօսած էինք գրքիս 43, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 88, 89րդ էջերուն մէջ:

Հոս անջատաբար կ'ուզենք աւելցնել նաեւ 1957-ին Փարիզ տպուած «ՀԱՐՈՒՄ ՏԸ ԼԱ ՄԻՒԶԻՔ»ի առաջին հատորին 46րդ էջին այն մասը որ կը խօսի Պապա Համբարձումի մասին ինչպէս նաեւ Արեւելեան եւ Արեւմտեան երաժշտութեան բաղդատանօթ. Թուրք մտաւորական հանդուցեալ Ճէմիլ Մէսուտի մէկ բանախօսութիւնը որ ութը – տասը տարի առաջ Կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ տրուած էր. նիւթ ունենալով «Պապա Համբարձումի կամ Հայկական ձայնանիշերուն կարեւորութիւնը, որ ունեցած է Թուրք եւ Հայ, նոյնիսկ ամբողջ աշխարհի երաժշտական մշակոյթին վրայ:» Մէսուտ Ճէմիլ, յատկապէս այս պարբերութեան վրայ կեցաւ:

Ապա, յարգելի երաժշտագէտ բանախօսը ըսաւ թէ իր հօրմէն (տասներկու տարեկանին Հայ-

լը կարանցուցեր է) մնացածները անոր մահէն տարի մը վերջ սկսեր է աչքէ անցնել։ Գրադարանին եւ ղրոցներուն մէջ գտեր է 37 հատատրոր տեառրակներ ու հազարաւոր թուղթեր որոնք Համբարձումեան նօթաներով լեցուն են եղեր։

Մէտուա ձէմիլ իր այդ բանախօսութեան ընթացքին ըսաւ նաեւ թէ ինչ Համբարձումեան նօթան, հօրը աշակերտներէն ստուած ու օգտուած էր։ բացատրեց թէ Պերլինի Հոգեբանական Ընթերցարանին գտնուած միջոցին արեւելեան երաժշտութեան եւ Համբարձումեան ձայնանիշերու ծոսին հարցումի տարափի է բռնուեր ու ինդրուեր էր իրմէ որպէսզի գոհացում տար իրենց։

Մէտուա ձէմիլ այս առթիւ յիշեց թէ փոփ. Մարտոսեաքէէր, Ռօպէր Ռատման որքան դիւրութեամբ Համբարձումեան նօթաները տրամեր էին իրմէ եւ շատ գոհ մնացած։

Մէտուա ձէմիլ իր բանախօսութիւնը ամփովելով կարեւորութեամբ կնկատ Համբարձումեան ձայնանիշերուն տրուած օգտակարութեան եւ անոր պարելուն ու տեւականանալուն դրական ազդակը տեսաւ հայ եկեղեցին։

Ստորեւ թարգմանարար կ'արտագրենք նաեւ "Լարաւ տը լա Միւզիք"ի մէջ գտնուած հատուածը։

«Վաղնջական նշանագրութիւնը, 1820–ի մօտերն էր միայն որ բարեփոխուեցաւ Պապա Համբարձումի կողմէ որ, ինչպէս Ցունաստանի մէջ Քրիզանթը (որուն բարեփոխումին Թուականն է 1814), նոր ուղղութիւն մը տուաւ հին դրութեան ջանալով մօտեցնել զայն արեւմտեան երաժշտութեան։ Բարեփոխուած նշանագրութիւնը՝ նմանապէս ձայնանիշերով ու ներչնչուած հինէն երեւան կուգայ խճողուած ժամանակի բաժանումներով, որոնք կազմուած են նորասքանչ բաղակցութիւններով, եւ հաւանօրէն կրկնակ, երբեակ եւ քառնակ ըրօշներով։ Նեթէ՝ հին երգը ունէր յաբարբարար պարզուկ գիծ մը, բարեփոխուած հայկական երգը, հաւանարար ամէնէն ճոխն է մնզեղիական գծով միւս բոլոր եկեղեցական երգերուն մէջ։ Երաժշտական զարգացանքին ալբուած այս գերակշռութիւնը կը վերագրուի «գեղակազնաղներու»՝ պապա Համբարձում, Պ. Զէօմլէքեան, Ա. Իւթիւճեան, Ա. Օհաննէսեան, Կ. Բանեան, Ն. Թաշճեան (այս վերջինը հեղինակն է դրութեան մը որ, 1874–ին ծանօթացուց Համբարձումեանի կատարած բարեփոխումը)։

Հին աւանդութիւնը աւելի հաւատարմօրէն պահպանուած է էջմիածնի՝ քան հայկական միւս կրօնական կեդրոններուն մէջ։ Այս վերջիններէն՝ Վենետիկի Մ. Ղազար ու Վիեննայի Մ. Մխիթար վանքերը, ինչպէս նաեւ Հնդկաստանի (Կալկաթա) եւ Պարսկաստանի գաղութները աւելի մեծ կարեւորութիւն մը կուտան երգին։

1914–ին, բանախօս ու երաժշտագէտ կոմիտաս վարդապետ, որ երաժշտագետն էր նաեւ էջմիածնի Մայր Տաճարին, կուտայ հոդեւոր երաժշտութեան նուիրուած նուագահանդէս մը Փարիզի Ճան – Կուժօն փողոցի հայկական եկեղեցին մէջ։ Նուագահանդէսը մեծ հետաքրքրութիւն կ'ստեղծ ներկայ բոլոր երաժշտագէտներուն, եւ այդ առթիւ կը հիմնուի կոմիտաս վարդապետի բարեկամներու բնկերակցութիւն մը, որուն նպատակն էր հայկական երաժշտութեան գեղեցկութիւնները ծանօթացնել արեւմտեան աշխարհին։

Պապա Համբարձումէ վերջ Արխուակէս Յով հաննէսեան, անոր յաջորդ Նիկողոս Թաշճեան եւ քանամեայ հատակի մէջ երաժշտագիտութեան կոչուած Թաշճեանի աշակերտ ու Դպրաց Դասու անդամ Գրիգոր Մէհթէրեան ալ մեծ դեր մը ունեցան հայկական կամ Համբարձումեան ձայնանիշերու տարածման մէջ։ այս վերջինն ալ մօտ 40 տարի, Մայր Եկեղեցւոյ ու Պէզճեանի ծառայելէ վատ Թուրք պետական վարժարաններու ալ երաժշտութեան ուսուցիչ կարգուած էր եւ իր բոլոր աշակերտներուն տրամադրած Համբարձումեան նօթան։

Գրիգոր Մէհթէրեանի յաջորդները, բացի վերջինէն բոլորն ալ եղած են իր հարազատ աշակերտները։

Երաժշտագէտներու մասին դրքին մէջ իրենց կարգին տրուէին՝ լատ թուականի խօսած լլլալով, հոս կը բաւենք այս նիւթը բանալու համար «Գոգթան Երկչախտամբի վարիչներու էջը։

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԱԽՄԲԻ

ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ

"Իրենց ժամանակագրական կարգով"

1.– Արտաշէս Գալչըննեան	1924 – 1928
2.– Օննիկ Քիւրքճեան	1928 – 1937
3.– Փրոֆ. Էտկար Մանաս "վարիչ եւ հրգեհոնաեաար ու ապա պատուակալ վարիչ"	1937 – 1964
4.– Տօքթ. Համբարձում Եազըճեան	1950 – 1953
5.– Յովհաննէս Չէքիչեան	1956 – 1958
6.– Տօքթ. Տիգրան Մամիկոնեան	1958 – 1968
7.– Նուպար Սիմօնեան	1968 – ներ.

ՆՕԹ.– 1.– Նուպար Սիմօնեան, Տօքթ. Համբարձում Եազըճեանէ վերջ փոխ վարիչ ըլլալով մինչեւ 1968 շարունակեց: Այժմ որպէս պատասխանատու դեկավար, խումբը, ձեռնհասօրէն կը շարունակէ վարել:

2.– վարիչներու մասին տես գրքիս 107, 108, 109, 114, 118րդ էջերը, իսկ իրենց առանձին նկարները տեսնել գրքիս 119րդ էջը:

3.– Այս առթիւ կ'ուզենք ճշդել, Փրոֆ. Էտկար Մանասի նկարին տակ վրիպումով 1965 գրուածը, 1964-ի փոխելով:

ՓՐՈՖ. ԷՏԿԱՐ ՄԱՆԱՍ'Ի ԷՋԸ

Մանաս՝ իր աշխատասեղանին առջեւ կը ձայնագրէ պատարագը երկսեռ կազմի ու նուագախումբի համար (օրաթորիօ) որ քանիցս Տօքթ. Մամիկոնեանի եւ Յովհաննէս Չէքիճեանի ղեկավարութեամբ մեծ հիացումով ունկնդրուած է Աթլասի եւ Շանի բեմերէն։

ԷՄԿԱՐ ՄԱՆԱՍ

ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

ՔԱՌԱՁԱՅՆ ԱՐԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ՀԱՄԱՐ

ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԵՐԳԵՀՈՆԻ

Հեղինակին Ձեռագիրը Նոյնութեամբ Տպագրուած է.

Ամէն իրաւունք վերապահուած է Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու և Գողթան Երգչախումբին.

Amerikan Bord Neşriyat Dairesi
"Red House„ Yayınevinde
Teksir Edilmişdir.
İSTANBUL-1965

Մանաս՝ իր պատարագը, միմիայն արական ձայներու համար վերյօրինած եւ նուիրած է զայն իր շատ սիրած ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին։ Գողթանի վարչութիւնն ալ, Մանասին հարազատ ձեռագիրը 1965-ին լուսատախտակներով հրատարակած ու ամփոփած է հատորի մը մէջ, համառօտ կենսագրականով մը միասին։

Ստորեւ կը վերհրատարակենք այդ հատորին առաջին էջը ու ձայնագրութենէն օրինակ մը։ (Մանաս'ի մասին տես գրքիս 90րդ, 98րդ, 109րդ, 114րդ եւ 118րդ էջերը)։

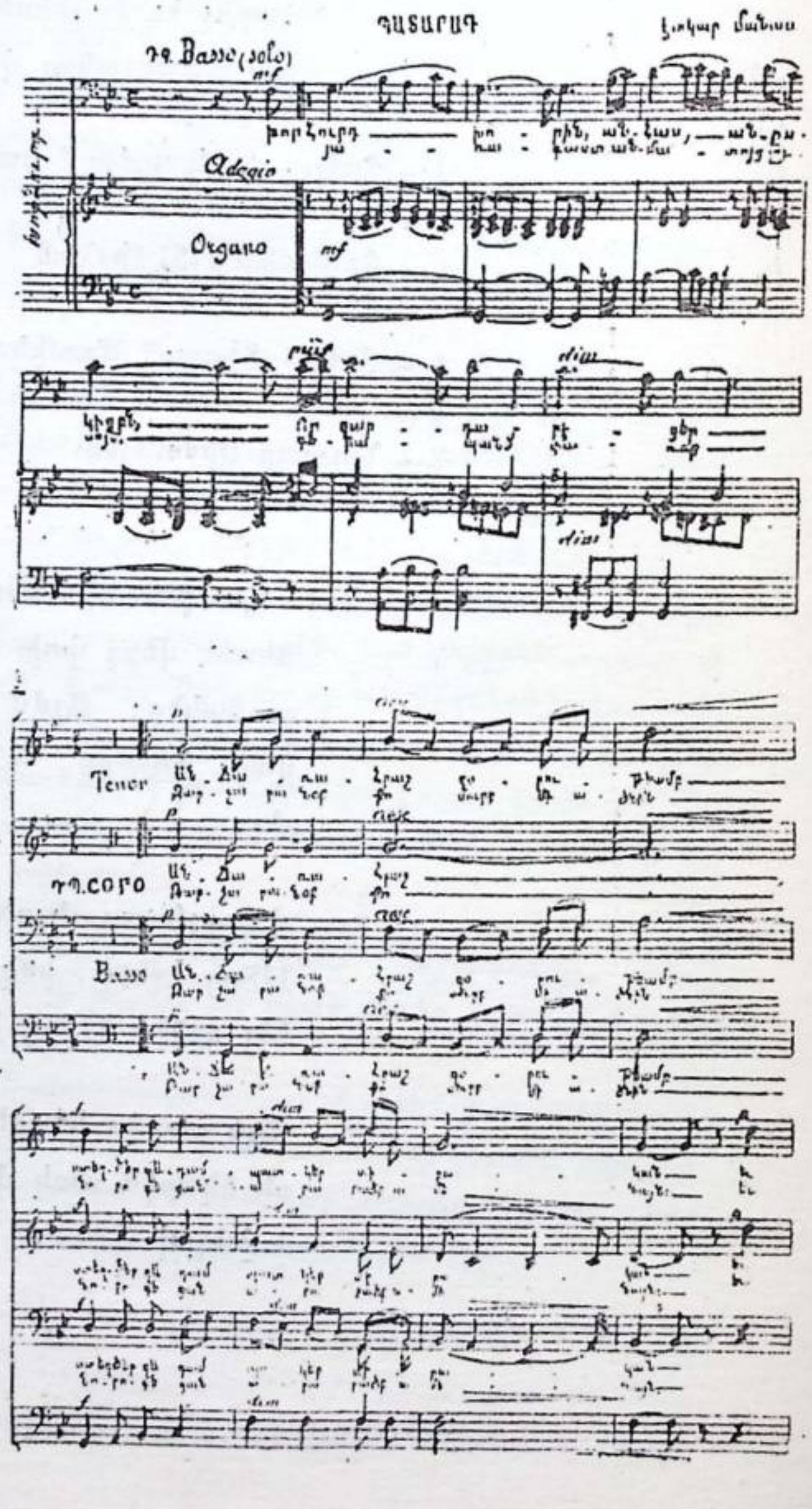

ԳԼՈՒԽ Ե

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Ի ԳՈՒՄԳԱՓՈՒ ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ ՑԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 17·· ԵՒ ՎԵՐԱՔՆՆԵԱԼ Ի ՄԱՅԻՍ 1877

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն ի ձեռին գտնուած կանոնագիրներէն առաջինը որուն թըւականն է 1877: Այս մասին մանրամասնութիւնները եւ լուսատախտակը տես գրքիս 49, 50 եւ 51րդ էջերը: Կանոնագիրը ունի 18 յօդուած։

ՆՊԱՏԱԿ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն նպատակն է Ս. Եկեղեցւոյս մէջ դպրութեան վերաբերեալ երգեցողութիւնները անձնուիրաբար կատարել. զարգացմանն ու պայծառութեանը համար ամէն ջանք ի գործ դնել, նախնի հիմնադրաց է ի վերջոյ երջանկայիշատակ Պէշճեան Յարութիւն Ամիրայի եւ այլոց բարեյիշատակ նուիրատուաց ընծայներն ու կտակները իրենց պայմանացն համեմատ կէտ առ կէտ գործածել։

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԷՈՒԹԻՒՆ

ա.— Դպրաց Դասը կը բաղկանայ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ երգեցողութիւն ընող անձերէ՝ որք ընդհանուր ժողովը կը կազմեն։

բ.— Ընդհանուր ժողովը կ'ընտրէ իր մէջէն դպրապետ մը, որ ցկեանս պաշտօնէութեամբ կը նախագահէ ամէն ժողովներու։

գ.— Ընդհանուր ժողովը գաղտնի քուէարկութեամբ կ'ընտրէ իր դիւանը որ կը բաղկանայ մէկ Ատենապետէ եւ մէկ Ատենադպիրէ, որոց պաշտօնավարութիւնը երկամեայ է եւ վերընտրելի։

դ.— Դպրապետը ընդհ. ժողովոյ դիւանին հետ մէկտեղ ընտրելիաց եռապատիկ ցանկ մը կը պատրաստէ եւ ընդհ. ժողովոյ կը ներկայացնէ, ընդհանուր ժողովը սոյն եռապատիկ ցանկին վրայ միայն իւր Տնօրէն Ժողովը կրնայ ընտրել նոյնպէս գաղտնի քուէարկութեամբ հինգ անձերէ բաղկացեալ, որք չարունակ երկու տարի պաշտօն կը վարեն եւ վերընտրելի են: Այս Տնօրէն Ժողովը իր մէջէն կ'ընտրէ իւր Ատենապետը, Ատենադպիրը, Համարակալը եւ Գանձապետը։

ե.— Տնօրէն Ժողովոյն պաշտօնն է թէ վաղֆներէ, թէ կտակներէ եւ թէ ուրիշ որեւիցէ հասոյթներէ գոյացած արդիւնքը հաւաքել եւ օրուան թուականովը տումարը դանձապետին նշանակել տալով սնտուկին յանձնել:

զ.— Տնօրէն Ժողովոյ պաշտօնն է նաեւ թէ Ուսումնարանին եւ թէ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ բարեկարգութեան ու պայծառութեան հսկել. եւ ոչ ոք ընկեր կրնայ անսաստել հաստատեալ կանոնադրութեանց, առանց պատասխանատու ըլլալու Տնօրէն Ժողովոյն:

է.— Տնօրէն Ժողովը կ'ընտրէ նաեւ իր մէջէն կամ դուրսէն շապիկներու պահարանին տեսուչ մը, որ տօլապապետ կ'ըսուի ըստ հարկին պէտք եղած օգնականներով, որք ըստ սովորութեան եւ ըստ պատշաճի աւուր պէտք եղած շապիկներն եւլն. կարգադրեն. ասոնք ալ երկու տարի պաշտօն ունին վերընտրելի ըլլալու պայմանաւ:

ը.— Դպրաց Դասուն կրնան անդամակցիլ ամէն անոնք որ դպիր են եւ վստահութեան արժանի, եւ մաքուր բարոյական ունին: Իսկ Տնօրէն Ժողովոյ անդամ կրնան ընտրուիլ այնպիսի անձինք, որք գոնէ մէկ տարի շարունակ երգեցողութիւն ըրած են Սուրբ Եկեղեցւոյս մէջ, եւ իրենց ձայնապետէն բարի վարուց եւ հմտութեան նըկատմամբ ունեցած վկայագիրը Տնօրէն Ժողովոյ որոշմամբ նախագահ դպրապետէն ալ վաւերացուցած են:

թ.— Դպրաց Դասուն բոլոր գոյքը, բացի առօրեայ տումարներէ դրամեղանը, աթոռները, երգեցողութեան պատկանեալ գրքերէ, եւ յատուկ կարասիներէ. Եկեղեցւոյ դպրաց պահարանին մէջ կը պահուին ինչպէս են շապիկ, թասակ եւլն.: Հոն կը պահուին նաեւ երկաթէ սնտուկ մը, պահեստի դրամոց համար երեք բանալիօք որոց մին դպրապետի, երկրորդը ընդհ. Ժողովոյ Ատենապետի եւ երրորդը Տնօրէն Ժողովոյ պատասխանատուութեան ներքեւ գանձապետի քով կը մնան: Այս սնտուկին մէջ կը պահուին ամէն տարի ելքէն աւելցած ստակները որք Տնօրէն Ժողովոյ շահաւոր դատած տեսակին վերածուած ըլլալու են: Ամէն տարեգլուխ խառն նիստով ստորագրեալ եւ վաւերացեալ հաշուեցուցակներն, կտակաց եւ վաղֆներու վաւերագրերն եւ ասոնց տոմարներն թէ հին ըլլան եւ թէ նոր:

ժ.— Դպրաց Դասը պէտք ունենայ ուսումնարանի մէջ թօշակաւոր երաժիշտ դասատու մը՝ որ պէտք գիտնայ եկեղեցական բոլոր երգեցողութիւնները ըստ ուղղութեան Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ. սա կ'ընտրուի Տնօրէն Ժողովով, եւ վարժարանէ դուրս գտնուող եւ դպրութեան փափաքող անձանց կ'ուսուցանէ եկեղեցական երգեցողութիւն իր թօշակը ամսէ ամիս դպրաց սնտուկէն կ'առնայ:

ժա.— Տնօրէն Ժողովը ինքնին ոչ կալուած կըրնայ գնել եւ ոչ ալ շապիկ եւլն. չինել, բայց եթէ ընդհ. Ժողովոյ դիւանին խորհրդական մասնակցութեամբը այս Տնօրէն Ժողովը կը գործադրէ խառն նիստի այդ որոշումը: Սոյն նիստին մէջ նախագահին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ժբ.— Իւրաքանչիւր դպիր յարգանօք հնազանդութիւն ցուցնելու է իր ազատ քուէովը ընտրած Ժողովոյն եւ անդամոց, սիրով վարուելու է ընկերին հետ. մեծին խրատներուն անսալէն զատ՝ ուրիշ դըժտութեան տեղի տալու չէ:. Ժողովականք եւս պարտին ընդհ. դպրաց յարգը ըստ արժանւոյն ճանչնալ. որով միայն դասուն բուն նպատակին ծառայած կ'ըլլայ:

ժգ.— Ժողովական մը երկու պաշտօն միանգամայն չէ կարող ստանձնել:

ժդ.— Եթէ ընկեր մը կամ Ուսումնարանի կարգադրութեան եւ կամ Ս. Եկեղեցւոյ պայծառութեան արգելք ըլլայ, այնպիսին ա եւ բ անգամ Տնօրէն Ժողովոյն կողմանէ յուղղութեան կը հրաւիրուի, իսկ 3րդին խառն նիստին որոշման կ'ենթարկէ, որոյ որոշումը միշտ յարգելի է եւ գործադրելի:

ժե.— Դպրաց Դասուն վաղըֆներու թաղրիրն առնուլ Տնօրէն Ժողովոյ իրաւասութեան կը պատկանի, եւ մէն մի կալուածագիր կը կնքուի ըստ վաղեմի հաստատեալ օրինաց:

ժզ.— Ոեւէ ընկեր որ բողոք ունի ընկերի մը Տնօրէն Ժողովոյ անդամներէն մէկուն նկատմամբ մատնաւորապէս, պիտի պէտք է դիմէ առ Տնօրէն Ժողովն: Եթէ բողոքը Տնօրէն Ժողովոյ ամբողջութեան նկատմամբ է, պէտք է որ դոնէ հինգ ընկեր ստորագրած ըլլան այն բողոքագիրը, եւ դայն մատուցանեն Ընդհ. Ժողովոյ նախագահին: Ատենի պարապմունքի մը մէջ նախագահը պարտաւոր է ընդհ. ժողով գումարել եւ բողոքը անոր յանձնել, որ քննէ կամ յատենի ընդհանուր ժողովոյ եւ կամ մասնաժողովոյ միջոցաւ: Քննիչ մատնաժողովը պէտք է իւր քննութեան տեղեկագիրը ընդհանուր ժողովոյ ատեանը հանէ:

ժէ.— Ընդհանուր ժողովին ատենապետն է որ յանձնարարէ զատ ի պահանջել հարկին Տնօրէն Ժողովը դանի կը հրաւիրէ ի ձեռն նախագահին:

ժը.— Սոյն կանոնադրութիւնը դործադրելի է մինչեւ չորս տարի յետ այնորիկ վերաքննելի է:

Վերոդրեալ կանոնադրութիւնը համրովին ընդունած եւ կէտ առ կէտ դործադրելնուս ի՛ստորագրենք:

1883–Ի ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

1883–ի կանոնագրին լուսատախտակն ու մանրամասնութիւնները տես գրքիս 54 եւ 55րդ էջերը: Կանոնագիրը ունի 22 յօդուած:

ՆՊԱՏԱԿ

Մայր եկեղեցւոյս Դպրաց Դասուս նպատակն է Ս. եկեղեցւոյ մէջ դպրութիւն վերաբերեալ երդեցողութիւններն անձնուիրաբար կատարել, ի նորա զարդացման եւ պայծառութեան համար պէտք եղած ամէն միջոց ի դործ դնել, նաեւ նախնի հիմնադրաց է երջանկայիշատակ Պէշճեան Յարութիւն Ամիրայի եւ այլոց նուիրատուաց ընծաներն ու կտակներն եւ անոնց միջոցաւ հաստատեալ վաղիքներն ու կալուածները լրիւ պայմանաց համեմատ կէտ առ կէտ դործադրել:

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԷՈՒԹԻՒՆ

ա.— Դպրաց Դասը կը բաղկանայ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ դպրութիւն ընող անձերէ, որք ընդհանուր ժողով կը կազմեն:

բ.— Ընդհանուր ժողովը կ՛ընտրէ իւր մէջէն դպրապետ մը դաղտնի քուէարկութեամբ որոյ պաշտօնը կը տեւէ մինչեւ ինը տարի եւ կը նախագահէ ամէն ժողովներու, վեր ընտրելի ըլլալու պայմանաւ:

գ.— Դպրապետը կ՛ունենայ փոխանորդ մը, որոյ ընտրութիւնը իրմէ կախեալ է, որ կը նախագահէ ամէն ժողովներու իւր բացակայութեան միջոցին:

դ.— Դպրապետը եւ իւր փոխանորդը ընտրեալ եռապատիկ ցանկ մը կը պատրաստեն եւ ընդհ. ժողովոյ կը ներկայացնեն, ընդհանուր ժողովը սոյն եռապատիկ ցանկէն իւր տնօրէն ժողովը կ՛ընտրէ դաղտնի քուէարկութեամբ, որ կը բաղկանայ երեք անձերէ, որոնց պաշտօնը կը տեւէ մինչեւ երեք տարի վերընտրելի ըլլալով, ապա Տնօրէն Ժողովը իւր մէջէն կ՛ընտրէ իւր Ատենապետը, Ատենադպիրը եւ Գանձապետը:

ե.— Տնօրէն Ժողովոյ պաշտօնն է թէ վաղքննէրէ, թէ կտակներէ եւ թէ ուրիշ ոեւիցէ հասոյթներէ դոյացած արդիւնքը հաւաքել, եւ օրուան թուականաւը տոմարին մէջ Ատենադպրին նշանակել տալով Գանձապետին միջոցաւ անտուիլն յանձնել:

զ.— Տնօրէն Ժողովոյն պաշտօնն է նաեւ թէ ուսումնարանին եւ թէ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ բարեկարգութեան ու պայծառութեան հսկել, եւ ոչ ոք դպիր կրնայ անասոտել հաստատեալ կանոնադրութեանց առանց պատասխանատու ըլլալու Տնօրէն Ժողովոյն:

է.— Տնօրէն Ժողովը կ՛ընտրէ Դպրաց անդամներէն չափիկներու պահարանին Տեսուչ մը, որ Տօլապապետ կը կոչուի, որ ըստ

սովորութեան եւ ըստ պատշաճի աւուր պէտք եղած չափլիկներն եւն. կը կարգադրէ, այս ալ երեք տարի պաշտօն ունի վերընտրելի ըլլալու պայմանաւ։

ը.— Տնօրէն Ժողովը պարտաւոր է իւր գործառնութեանց մանրամասն հաշիւը տարին մի անգամ Դպրապետին եւ նորա փոխանորդին ներկայացնել եւ ապա հաշուեցուցակն Ընդհ. Ժողովոյ առեանն հանել ի վաւերացումն։

թ.— Տնօրէն Ժողովոյ անդամք թէ անհատաբար եւ թէ հաւաքաբար իրենց գործառնութեանց համար պատասխանատու են Ընդհ. Ժողովոյ։

ժ.— Ընդհ. Ժողովը կը գումարուի տարին մի անգամ անհրաժեշտ եւ արտաքոյ կարգի ի պահանջել հարկին։

ժա.— Ընդհ. Ժողովոյ պաշտօնն է Դ. Դասու գործառնութեանց համարատուութիւն եւ հաշուեցուցակի վաւերացում։

ժբ.— Դպրաց Դասուն կրնան անդամակցիլ ամէն անոնք որ դպիր են եւ վստահութեան արժանի, եւ մաքուր բարոյական ունին, իսկ Տնօրէն Ժողովոյ կրնան անդամակցիլ այնպիսի անձինք, որք իրենց դպրապետէն բարի վարուց եւ իրենց դասատուէն Եկեղեցական երգեցողութեան հմտութեան նկատմամբ վկայագիր ունին։

ժգ.— Դպրաց Դասուն բոլոր գոյքը, բացի առօրեայ գործածելիներէ Եկեղեցւոյ պահարանին մէջ կը պահուին, ուրտեղ կը մնայ նաեւ երկաթէ սնտուկ մը պահեստի դրամոց համար, երեք բանալիօք, մին դպրապետին եւ կամ նորին փոխանորդին, միւս երկուքը Տնօրէն Ժողովոյ քով կը մնան, սոյն արկղին մէջ կը պահուին ամէն տարի ելքէն աւելցած ստակներն, որք Տնօրէն Ժողովոյ շահաւոր դատած տեսակին վերածուած ըլլալու են, եւ ամէն տարեգլուխ ընդհ. ժողովով վաւերացեալ հաշուեցուցակներն կտակաց եւ վաղըֆներու վաւերագրերն թէ հին եւ թէ նոր բոլոր տոմարներն։

ժդ.— Դպրաց Դասը պիտի ունենայ ուսումնարանի մէջ թոշակաւոր ձայնագրագէտ երաժիշտ դասատու մը, որ պիտի գիտնայ Եկեղեցական բոլոր երգեցողութիւնները ըստ աւանդութեան Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ, զոր Տնօրէն Ժողովը կ'ընտրէ։

ժե.— Երաժիշտ դասատուին պաշտօնն է վարժարանէն դուրս դասուց եւ դպրութեան փափաքող անձանց շաբաթը երեք օր եկեղեցական երգեցողութիւն եւ երեք օր եկեղեցական ձայնագրութիւն ուսուցանել եւ իւր թոշակը ամիս յամսոյ դպրաց սնտուկէն կը ստանայ ի ձեռն Տնօրէն Ժողովոյ։

ժզ.— Ուսումնարանիս Երաժիշտ դասատուն պաշտօն ունի նաեւ վարժարանի մէջ եկեղեցական երգեցողութիւն ուսուցանել երգեցիկ մանկանց, եւ ամսէ ամիս այս մասին եւ յատուկ թոշակ կ'ստանայ թաղական խորհուրդէն ի հաշիւ դպրաց դասու Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայի կողմանէ յատկացեալ ամսական կտակէն։

ժէ.— Տնօրէն Ժողովը ինքնին ոչ կալուած կրնայ գնել, եւ ոչ ալ շապիկ կրնայ շինել առանց ընդհանուր ժողովոյ հաւանութեան, ապա Տնօրէն Ժողովը կը գործադրէ ընդհանուր ժողովոյ այդ որոշումը։

ժը.— Ժողովական մը երկու պաշտօն միանգամայն չէ կարող ստանձնել։

ժթ.— Դպրաց Դասու վաղըֆներու թապուն առնուլ Տնօրէն Ժողովոյ միջոցաւ կը կատարուի ընդ նախագահութեամբ դպրապետի եւ կամ նորին փոխանորդի, եւ մէն մի կալուածագիր կը կնքուի ըստ վաղեմի հաստատեալ օրինաց։

ի.— Որեւիցէ ընկեր որ բողոք ունի ընկերի մը նկատմամբ, գրով պէտք է դիմել առ Տնօրէն Ժողովն, եթէ բողոքը Տնօրէն Ժողովոյ անդամոց միոյն եւ կամ ամբողջութեան նկատմամբ է պէտք է դիմել գրով առ դպրապետն եւ կամ նորին փոխանորդն, այս պարագայիս մէջ դպրապետը պարտի ընդհանուր ժողովով պարտն ու պատշաճն տնօրինել։

իա.— Դպրաց Դասուն գործոց եւ գործառնութեանց ոչ ոք իրաւունք ունի միջամտելու բացի Կրօնական Ժողովոյ, որոյ իրաւասութեան ներքեւ է։

իբ. Սոյն կանոնագրութիւնը գործադրելի է մինչեւ երեք տարի, եւ յետ այնորիկ վերաքննելի։

1884–Ի ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Դպրաց Դասուն ներքին կանոնագիրքը քէեւ 1883–ին կը պատրաստուի ու կ'ընդունուի բայց գործադրութեան կը դրուի 10 Մարտ 1884–ին ո–րուն լուսատախտակն ու մանրամասնութիւնները տեսնել գրքիս 55 եւ 56րդ էջերը: Կանոնագիրքը ունի 20 յօդուած:

ա.– Դպրապետը պարտաւոր է մերթ ընդ մերթ այցելութիւն տալ դպրաց. իսկ փոխանորդ դպրապետը գոնէ ամէն ամիս ներկայ գտնուիլ է դասուս ուսումնարանին մէջ ի քաջալերութիւն եւ ի խրախոյս դպրաց:

բ.– Դասատուին անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է, ամէն կիրակի Տօն եւ Տաղաւար օրեր Ս. Եկեղեցւոյ մէջ ներկայ գտնուիլ:

գ.– Դասատուն պէտք է համոզմամբ եւ քաղցրութեամբ վարուի դպրաց հետ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ:

դ.– Դասատուն պատասխանութիւն ունի ի պահանջել հարկին դպիրներն տեղափոխելու միւս Ս. Պատարագի ժամանակ, այսինքն դպրաց մեծամասնութիւնը պատարագի ժամանակ արանց կողմը լինելու է:

ե.– Դասատուն եւ դասադլուխն ազատ են ի պահանջել հարկին ձայներն լռեցնել եւ բարձրացնել, այս պարագայիս մէջ եւ ոչ մէկ դպիր իրաւունք ունի նախատինք համարել զայս իրեն նկատմամբ:

զ.– Դպրաց անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է շաբաթն հինգ օր եւ կամ գոնէ երեք օր առաւօտները դասատուներուն ներկայ գտնուիլ, որպէսզի եկեղեցական երգերն միաձեւ եւ ներդաշնակաւոր լինին իւրեանց սահմանին մէջ:

է.– Դպրաց անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է նաեւ ամէն կիրակի Տօն եւ Տաղաւար օրեր Ս. Եկեղեցին ներկայ գտնուիլ յառաջքան զ'Օրհնութիւնն, եւ իրենց որոշեալ ըրջանին համեմատ իւրաքանչիւր որ իրենց դասերը կանդնիլ:

ը.– Դպիրք պարտին հնազանդիլ իրենց դասապետներուն տուած հրահանգին, իսկ յատեանի եւ Ս. Պատարագի միջոցին, բոլոր դպիրք նոյն աւուր բուն ձայնին դասը լսելին պէտք են լսել եթէ դասատուն ներկայ չէ:

թ.– Տնօրէն ժողովոյ անդամք դասապետութեան պաշտօն չեն կրնար վարել, բայց կրնան դասերը կանդնիլ իրրեւ պարզ դպիր, իսկ պատարագի ժամանակ նախադահութիւնը Տնօրէն ժողովոյ յատկացեալ է եթէ դասատուն ներկայ չէ:

ժ.– Դպիրք Ս. Եկեղեցւոյ մէջ պաշտօն վարած ժամանակնին, պարտաւոր են դլուխնին բաց կանդնիլ, ըստ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ օրինակ:

ժա.– Երբ ժամանակ դասերու մէջ դպրաց տեղափոխութիւն պէտք լինի, մի միայն դասատուին կը վերաբերի, եւ եթէ դասատուն ներկայ չէ, այս իրաւունքը Տնօրէն ժողովոյ յատկացեալ է:

ժբ.– Բոլոր դպիրք պարտաւոր են դուրս չելլել մինչ «Փառք ի բարձունս» եւ յետ այնորիկ կրնան հանդիստ առնել դասապլխին հրամանաւ:

ժգ.– Դպրաց Դասուս կեդրոնատեղին եղող Ուսումնարանն, Ս. Պատարագի ժամանակ դոց մնալու է, եւ բոլոր դպիրք չապիկ հագնելու են մինչեւ Ս. Պատարագի վերջը կենալու պայմանաւ, բացառութիւնք յարգելի են:

ժդ.– Այն դպիրը որ առանց բանաւոր պատճառի առաւօտները իւր որոշեալ օրերուն մէջ դասատուներուն ներկայ չգտնուիր եւ նոյն օրը Ս. Եկեղեցի գալով ըստ քմածին կ'երթէ՝ այնպիսոյն չապիկ չտրուիր:

ժե.– Այն դպիրը որ մէկ ամիս շարունակ առանց բանաւոր պատճառի Եկեղեցի չի դար, այնպիսին ինքնին հրաժարեալ կը համարուի եւ երբեք բողոքելու իրաւունք չունի:

ժզ.– Իւրաքանչիւր դպիր յարդանօք հնազանդութիւն ցուցնելու է իւր ազատ քուէով ընտրած ժողովոյն եւ անդամոց, սիրով վարուելու է ընկերին հետ, մեծին խրատ ներուն անսալէ զատ ոեւէիցէ դժտութեանց տեղի տալու չէ, ժողովականք եւս պարտին ընդհանուր դպրաց յարգը ըստ ար–

ժանւոյն ճանչնալ, որով միայն դասուն բուն նպատակին ծառայած կ'ըլլան։

ժէ.— Որեւիցէ դպիր կամ ուսումնարանի կարգադրութեան եւ կամ Ս. Եկեղեցւոյ պայծառութեան արգելք ըլլայ այնպիսին առաջին եւ երկրորդ անգամ Տնօրէն Ժողովոյն կողմանէ յանդիմանութեան կը հրաւիրուի, իսկ երրորդին ընդհանուր ժողովոյ որոշման կ'ենթարկի որոյ որոշումը միշտ յարգելի է եւ գործադրելի։

ժը.— Եթէ դպիր մը իր դասատուին կամ դասագլխին եւ կամ ժողովականաց դէմ ընթացք մը բռնէ, եւ դայթակղութեանց տեղի տայ, այնպիսին եւս առաջին եւ երկրորդ անգամ յանդիմանութեան կը հրաւիրուի, իսկ երրորդին իսպառ կ'արտաքսուի ըստ օրինի դպրաց դասէն կարգեալ Տնօրէն Ժողովոյ որոշմամբ։

ժթ.— Տնօրէն Ժողովոյ անդամք եւս սոյն կանոնադրութեան տրամադրութեանց իբրեւ դպիր ենթակայ են։

ի.— Վերոյիշեալ յօդուածոց տրամադրութեանց պարտազանց գտնուող դպիրք, բնաւ իրաւունք չունին ցաւելու ըլլալիք որոշմանց դէմ։

1886-Ի ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

1886 Յունիս 5-ին, Ս. Պատրիարք Հօր ներկայացուած կանոնագրին պատճէնը. մանրամասնութիւն, տես գրքիս 55 եւ 56րդ էջերը։ Կանոնագիրը պատրաստուած է Դպրաց Դասու անդամներէն.

1.– Ազարիա Գարաեանէ
2.– Միհրան Փափազեանէ
3.– Խաչատուր Մ. Խանենեանէ
4.– Յովհաննէս Անդրանիկեանէ։

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն Հաստատութեան Թուականն է 1719, ի պատրիարքութեան Տ. Տ. Յովհաննու Ս. Արքեպիսկոպոսի Կոլոտ կոչեցելոյ է յառաջին Դպրապետութեան Տիրացու Յովսէփայ Ժամակազմ դպրէ։

ՆՊԱՏԱԿ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն նպատակն է Ս. Եկեղեցւոյ մէջ դպրութեան վերաբերեալ երգեցողութիւնները անձնուիրաբար կատարել, եւ նորա զարգացման ու պայծառութեանը համար պէտք եղած ամէն միջոց ի գործ դնել, նաեւ նախկի հիմնադրաց եւ երջանկայիշատակ Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայի եւ այլոց նուիրատուաց ընծաներն ու կտակները եւ անոնց միջոցաւ հաստատեալ վաքըֆներն ու կալուածները իրենց պայմանաց համեմատ կէտ առ կէտ գործադրել։

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԷՈՒԹԻՒՆ

ա.— Դպրաց Դասը մաքուր բարոյական ունեցող դպիրներէ կը բաղկանայ, որք ընդհ. ժողով կը կազմեն, եւ իրենց մէջէն կ'ընտրեն երիցագոյնը դպրապետ միաձայն հաւանութեամբ, եւ Պատրիարքական կոնդակաւ հաստատուելով իր պաշտօնը կը շարունակէ ցկեանս։

բ.— Դպրապետը եթէ ուզէ իր կողմէ փոխանորդ մը կը կարգէ, որ կը նախագահէ ամէն ժողովներու իր բացակայութեան միջոցին, որ միանգամայն եռապատիկ ցանկ մը պատրաստելով ընդհանուր ժողովոյ կը ներկայացնէ, եւ ընդհանուր ժողովը սոյն եռապատիկ ցանկէն իր Տնօրէն Ժողովը կ'ընտրէ գաղտնի քուէարկութեամբ որ կը բաղկանայ երեք անձերէ, որոնց պաշտօնը կը տեւէ մինչեւ երեք տարի վերընտրելի ըլլալու պայմանաւ, ապա Տնօրէն Ժողովը իր մէջէն կ'ընտրէ իր Ատենապետը, Ատենադպիրը եւ Գանձապետը։

գ.— Տնօրէն Ժողովը ի պահանջել հարկին նիստ կ'ընէ ընդ նախագահութեամբ Դըպ-

բապետին եւ ի բացակայութեան նախագահին իւր որոշումը նորա հաւանութեանը կ'ենթարկէ։

դ.— Տնօրէն Ժողովը պարտաւորեալ է ամէն ամիս դասուն սեպհական կալուածներէն եղած հասոյթն հաւաքել, նոյնպէս պարտաւորեալ է երջանկայիշատակ Պէզճեան Յարութիւն Ամիրայի՝ երաժշտութիւնը միօրինակ ներդաշնակութեան մէջ պահելու, զարգացնելու եւ ընդհանրացնելու համար սոյն դասուն կտակած ամսական 500 ստանալ Թաղ. Խորհրդոյ սնտուկէն, եւ նաեւ դասուն սեպհական եղած բոլոր չափիկները ամենայն խնամօք պահպանել, եւ ըստ սովորութեան եւ ըստ պատշաճի ուր պէտք եղած չափիկները գործածել, եւ իւր բոլոր գործառնութեանց հաշիւը երեք ամիսը միանգամ դպրապետին ներկայացնել, եւ եթէ յաւելեալ գումար մ'ըլլայ Ս. Եկեղեցւոյ պահարանին մէջ եղած երեք բանալիօք երկաթեայ արկղին մէջ պահել, որոյ բանալիներէն մին միշտ կը մնայ դպրապետին քով, իսկ միւս երկուքը Տնօրէն Ժողովոյ քով, նոյնպէս նոյն արկղին մէջ կը պահուին բոլոր հաշուետումարները, կտակաց ու վաւերաթղթերը, եւ եթէ չափիկի պէտք ունենայ՝ յաւելեալ գումարով նախապէս պարտաւորեալ է եկեղեցւոյ չափիկները շինել եւ կամ շինուածները նորոգել, իսկ եթէ պէտք չունի՝ անմիջապէս կալուած մը պէտք է գնել ըստ նախնեաց աւանդութեանց։

ե.— Դպրաց Դասն ունի մի պաշտօնական կնիք երեք մասերէ բաղկացեալ, որոց մին դպրապետին կամ նորին փոխանորդին քով, իսկ միւս երկուքը Տնօրէն Ժողովոյ քով կը մնայ։

զ.— Դպրապետը պարտաւորեալ է տարին մի անգամ իւր Տնօրէն Ժողովէն ընդհանուր հաշիւն ստանալով ներկայացնել դպրաց ընդհ. ժողովոյ նկատառման, եւ ապա Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր ի վաւերացումն։

է.— Դպրապետը Դպրաց Դասուն վաւերաթղթերէն թագրիր առնելու միջոցին պարտաւորեալ է Տնօրէն Ժողովոյ անդամներն իւր հետ ունենալ եւ այս Ֆէրագի գործադրութիւնը տեղեկագրել ուղղակի առ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրն ի վաւերացումն։

ը.— Դպրապետը իւր Տնօրէն Ժողովոյ եւ Թաղային Խորհրդոյ հետ համախորհուրդ կ'ընտրէ թոշակաւոր՝ պարկեշտ՝ ձայնագրագէտ՝ երաժիշտ դասատու մը, որ պիտի գիտնայ բոլոր երգեցողութիւնները ըստ աւանդութեան Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ, եւ որ պաշտօն ունի թէ ուսումնարանի եւ թէ Պէզճեան Մայր վարժարանի մէջ եկեղեցական երգեցողութիւնները մի օրինակ ուսուցանել ի ներդաշնակութիւն երգեցողութեանց՝ եւ որոյ ամսականը կը վճարուի ուղղակի Դ. Դասուն սնտուկէն։

թ.— Դպրաց Դասուն սրբազան պարտաւորութիւններէն մին է Ս. Եկեղեցական դասուն հետ նոյնպէս Պատ. Թաղ. Խորհրդոյ հետ եկեղեցական արարողութեանց մասին համաձայնութեամբ գործել, յարգանօք եւ ամենայն սիրով վարուիլ։

ժ.— Դպրաց Դասը պարտաւորեալ է տարին մի անգամ Երեւման Ս. Խաչի օրը տնօրինմամբ Ամենապատիւ Ս. Պատ. Հօր, Ս. Պատարագ մատուցանել տալ ի յիշատակ հանգուցեալ հիմնադրաց, եւ այլոց բարերարաց, դպրապետաց, դպրաց եւ երաժիշտ դասատուաց Դ. Դասու եւ յետ աւարտման Ս. Պատարագի հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել համախումբ դպրօք։

ժա.— Սոյն կանոնագրութեան թէ նպատակին եւ թէ տրամադրութեանց բառ առ բառ գործադրութիւնք Մայր Եկեղեցւոյ Դ. Դասուն անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է։

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ
ԴԱՍՈՒՑ ԴՊՐԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ԵԿԵՂԵՑԵԱՑ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

Ստորեւ կուտանք Օրմանեան Պատրիարքի օրով 1904–ին ի զօրու եղող Դպրաց Դասերու կանոնագրին ամբողջական պատճէնը:

Լուսատախտակը տեսնել գրքիս 57րդ, իսկ մանրամասնութիւն 58րդ էջերը:

ՆՊԱՏԱԿ

ա.— Մայրաքաղաքիս Մայր Եկեղեցւոյն եւ ուրիշ Եկեղեցիներուն մէջ եկեղեցական երգեցողութիւնները եւ դպրութեան վերաբերեալ արարողութիւնները անձնուիրաբար կատարել, երգեցողութեանց կանոնաւորութեան եւ զարգացման աշխատիլ, Դպրաց Դասուն յառաջդիմութեան օգնել եւ Եկեղեցւոյ պայծառութեան գործակցիլ:

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

բ.— Որեւէ եկեղեցւոյ մէջ Դպրաց Դաս մը կանոնաւոր կազմութիւն ունենալու համար գոնէ տասը դպիր անդամներ պիտի ունենայ:

գ.— Դպրաց Դասու անդամ ըլլալու համար պէտք է. Ա. Գոնէ տասնեւութը տարեկան ըլլալ. Բ. Նախակրթական ուսում ունենալ. Գ. Եկեղեցական երգեցողութեանց եւ արարողութեանց գոնէ տարիէ ի վեր յաճախած եւ վարժուած ըլլալ. Դ. Պարկեշտ վարքով եւ կանոնաւոր կենցաղով ապրած ըլլալ. Ե. Դպրաց Դասուն Տնօրէն Խորհրդոյ կողմէն ընդունուիլ. Զ. Պատրիարքի կողմէն հաւանութիւն ստանալ.

դ.— Անոնք որ տակաւին վարժութեան համար կամ լոկ պատահաբար եկեղեցական երգեցողութեանց կը մասնակցին, Դպրաց Դասուն ոչ անդամներ՝ այլ ընկերակիցներ կը համարուին:

ե.— Դպիր անդամներն չորս փոքր աստիճաններ կ՚ստանան Կրօնական Ժողովոյ հաւանութեամբ եւ Պատրիարքի հրամանով:

զ.— Դպրաց Դասուն մէջ Երիցագոյն կը համարուին անոնք որ քսանուհինգ տարին լրացուցած են, հինգ տարի Դպրաց Դասու մը ընկերակից եղած են, եկեղեցական երգեցողութեան վկայական ստացած են, կամ գոնէ իբր քաջավարժ կը նկատուին:

է.— Դպրաց Դասեր իբր Պատուոյ Անդամակիցներ կ՚ընդունին եւ կ՚արձանագրեն այն անձերը՝ որք արտաքին միջոցներով Դպրաց Դասուն զարգացման կը նպաստեն: Պատուոյ անդամներ մասնակից են Դպրաց Դասուն կողմէ կատարուած պաշտամանց հոգեւոր արդեանց եւ հանդիսական պատուասիրութեանց:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ը.— Դպրաց Դասերուն վերաբերեալ խնդիրներ Կրօնական Ժողովոյ կողմէն կը քննուին եւ կ՚որոշուին, եւ գործադրութիւնը եւ ընդհանուր հսկողութիւնը Պատրիարքի կողմէ կը կատարուի:

թ.— Իւրաքանչիւր Դպրաց Դաս ունի իւր Դպրապետը, որ կ՚ընտրուի Դպրաց ընդհ. ժողովէն, քուէից երկու երրորդի մեծամասնութեամբ, երիցագոյն եւ ընտրելագոյն դպիրներուն մէջէն, եւ կը հաստատուի Կրօնական Ժողովոյ հաւանութեամբ եւ Պատրիարքական յատուկ կոնդակով:

ժ.— Դպրապետը կը պաշտօնավարէ ցկեանս, եւ միայն ծանր յանցանաց կամ անոտեղութեան համար պաշտօնէ կը զրկուի Կրօնական Ժողովոյ վճռով:

ժա.— Դպրապետը նախագահն է Դպրաց Դասուն եւ իւր ժողովներուն, կը կարգադրէ պատահական եւ ստիպողական գործեր, եւ կարող է եկեղեցւոյ մէջ եւ դուրս դպիրներուն պատուէրներ տալ եւ առժամեայ զրկումներ հրամայել:

ժբ.— Դպրապետը կրնայ իրեն մնայուն Փոխանորդ մը նշանակել երիցագոյն եւ կարողագոյն դպիրներուն մէջէն, որ Դպրապետին գործերը կը կատարէ անոր բացակայութեան կամ անոր մասնաւոր յանձնարարութեամբ:

ԺԹ.— Իւրաքանչիւր Դպրաց Դասն ունի Տնօրէն Վարդապետ մը հինգ անդամներէ բաղկացեալ որք Ընդհանուր Ժողովէ կ'ընտրուին պարզ մեծամասնութեան քուէով եւ Պատրիարքի պաշտօնագրով կը հաստատուին: Ընտրելի են երիցադոյն դպիրները, որոց մէջէն Դպրապետը կրնայ երկպատիկ թոյլ տանիլ մը րնտրութիւնը դիւրացնելու համար: Տնօրէն Ժողովոյ անդամք եւ նոր միայն կը լինին եթէ Դպրաց Դասուն անդամները տասնուհինգ պակաս են:

Ի.— Ընտրեալներ իրենց մէջ կը բաժնեն Առենապետի, Առենադպրի եւ Համարակալի, Գանձապետի եւ Կալուածապետի պաշտօնները, իւրաքանչիւրին յարմարութեան համեմատ, եւ կը հսկեն մէն մի պաշտօնին պատկանող գործերուն:

ԻԱ.— Առենապետին կը պատկանին Դպրաց Դասուն չահերը, Քարոզչին եւ Քահանայից եւ Թաղականին հետ յարաբերութիւններ, իւրաքանչիւր դպրին ընթացքին հսկողութիւն եւ եկեղեցական սպասաւորութեանց կարգապահութիւն:

ԻԲ.— Առենադպրին եւ Համարակալին կը պատկանին առենադրութիւններ, թղթակցութիւններ, հաշուական տոմարներ, եւ կալուածական ու կառավարչական եւ ուրիշ վաւերական գրութեանց պահպանութիւն:

ԻԳ.— Գանձապետին եւ Կալուածապետին կը պատկանին շապիկներու եւ այլ գոյից վերին հոգածութիւն, կալուածներու մասնակարարութիւն, պնակներու եւ դանձանակներու հսկողութիւն, հասոյթներու հաւաքում, ծախուց գործադրութիւն, պատասխան գրամի պահպանութիւն եւ անտուկի տոմար:

ԻԴ.— Դպրաց Դասուն կնիքը երկու մասով եւ գրամի արկղը երկու բանալիով պիտի բլլան: Կնիքին կէսը Դպրապետին եւ միւս կէսը Առենադպրին, եւ բանալիներէն մին Առենապետին եւ միւսը Գանձապետին մօտ պիտի մնան:

ԻԵ.— Տնօրէն Վարդապետ անդամներ թէպէտ յատուկ գործերնին ունին. սակայն յամենայնի համախորհուրդ պէտք է գործեն. եւ ասոր այս պէտք է որ ձմեռը ամէն չաբաթ եւ ամառը երկու չաբաթը անդամ մը նախ քննեն Դպրապետի նախագահութեամբ:

Ի.— Տնօրէն Վարդապետ պաշտօնավարութիւնը երեք տարի կը տեւէ, եւ նախորդ անդամներ միշտ վերընտրելի են: Տարեգլուխը Յունուար մէկէն է:

ԻԶ.— Դպրաց Դասեր եկեղեցական պաշտամանց մասին պիտի յարգեն եւ պիտի համակերպին Քարոզչին եւ Աւագերէցին կարգադրութեանց:

ԻԷ.— Դպրաց Դասեր եկեղեցւոյ չուրջը կատարուած ամէն գործողութեանց համար պարտաւոր են Թաղական Վարդապետ դիմել եւ անոնց հաւանութեամբ կատարել:

ԻԸ.— Դպրաց Դասեր իրենց ընթացքին եւ ներքին գործոց եւ հաշիւներու մասին կախում ունին Կրօնական Ժողովէն:

ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՂ.— Դպրաց Դասուն մուտքերն են. Ա. Կալուածներու եկամուտ. Բ. Վազքներու հասոյթ. Գ. Եկեղեցւոյ մէջ չրջաբերուած պնակի արդիւնք. Դ. Եկեղեցւոյ մէջ հաստատուած դանձանակի արդիւնք. Ե. Մաս նուէր նուէրներ. Զ. Եւս եւ նոր վազքներ եւ նոր կառներ օրինական պայմաններու պահպանութեամբ:

ԻԹ.— Դպրաց Դասուն ծախքերն են Ա. Դիւանական ծախքեր. Բ. Դպրաց սեննկի ծախքեր. Գ. Ուսուցչի թոշակ. Դ. Կալուածներու եւ վազքներու ծախքեր. Ե. Շապիկներու եւ այլ գոյքերու նորոգութիւն. Զ. Նոր շապիկներու չինութիւն. Է. Հանդիսութեանց պէտքեր:

Լ.— Եկեղեցւոյ մէջ գործածուելու պրեանք եւ մոմեղէնք Թաղական Վարդապետ կողմէ կը հոգացուին:

ԼԱ.— Բոլոր ծախքեր Տնօրէն Վարդապետ միաձայն հաւանութեամբ կամ գոնէ մեծամասնութեամբ կ'որոշուին եւ կ'արձանագրուին, եւ Գանձապետի ձեռօք կը գործադրուին:

ԼԲ.— Շապկապահը Տնօրէն Վարդապետէն կ'առնուի եւ գրաց մէջէն կ'առնուի եւ Գանձապետին իշխանութեան ներքեւ է: Չնաը է նիւթական աշխատութեանց փոխարէն նպաստ տալ անոր, եթէ այլ նպաստ չի կարօտ է:

իթ.— Տնօրէն Խորհուրդը տարին ամիսը մէկ անգամ սնտուկին մուտքն ու ելքը կը քննէ եւ սնտուկի հաշուետուութիւնը կը հաստատէ։

լ.— Տարեկան հաշիւներ Դպրաց ընդհանուր ժողովէն անցնելէ ետքը Պատրիարքին կը ներկայացուին որ Կրօնական Ժողովոյ եւ Տնտեսական Խորհրդոյ ձեռօք քննել կուտայ եւ ըստ այնմ կը հաստատէ կամ թէ դիտողութեամբ կը դարձնէ։

լա.— Վաղփներու գործողութիւնները Պատրիարքի ձեռքով եւ կնքով եւ Պատրիարքարանի մէջ կը կատարուին ուրիշ ազգային վաղփներու նման. եւ զուտ արդիւնքը Տնօրէն Խորհրդոյն կը յանձնուի։

լբ.— Տնօրէն Խորհուրդը իրաւունք չունի պարտք ընել կամ փոխառութիւն կատարել առանց նախընթաց պաշտօնական քննութեան եւ Կրօնական Ժողովոյ արտօնութեան, թէ ոչ ընողներ անձնապէս պատասխանատու կը մնան։

լգ.— Դպրաց Դասը եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ Թաղական Խորհուրդէ յատկացեալ սենեակ կամ Ուսումնարան մը պիտի ունենայ իւր գումարումներուն եւ երգեցողութեան վարժութիւններուն համար։

ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

լդ.— Դպիրք պարտաւոր են պարկեշտ, կանոնաւոր եւ քրիստոնէավայել կենցաղ ունենալ եւ ամէն տեսակ զեղծումներէ զգուշանալ։

լե.— Անվայել կենցաղ ունեցող դպիրներ Դըպրապետէ կ'ազդարարուին, Տնօրէն Խորհուրդէ կ'ամբաստանուին, եւ Պատրիարքէ ժամանակաւոր զրկման եւ կամ մերժման պատժոյն կ'ենթարկուին։

լզ.— Նոյն խստութիւն կը գործածուի նաեւ անոնց նկատմամբ՝ որք սիրոյ եւ համերաշխութեան դէմ կը մեղանչեն, Դպրաց Դասուն մէջ որոմ կը սերմանեն, եւ կամ դըպրութեան պաշտօններուն եւ պարտաւորութիւններուն զանցառու կը գտնուին։

լէ.— Դպիրք առհասարակ ինչ աստիճան եւ պաշտօն ալ ունենան, պարտաւոր են եկեղեցի յաճախել եւ երգեցողութիւններ կատարել կիրակի եւ տօն օրեր, եւ ըստ կարի նաեւ լուր օրեր, քանի որ օրինաւոր արգելք մը չունին։

լը.— Դպիրք կրնան իրենց եկեղեցիէն դուրս ուրիշ եկեղեցւոյ մէջ հաստատուն պաշտօն ստանձնել, բայց Դպրապետին պիտի հաղորդեն, եւ մերթ իրենց դասուն եկեղեցւոյն մէջ գտնուիլ պարտաւոր են։

լթ.— Դպիրք պարտաւոր են որոշեալ օրեր եւ ժամեր իրենց սենեակը յաճախել եւ Դասապետ ուսուցչին առաջնորդութեամբ վարժութիւններ ընել, եւ երգեցողութեան եւ ձայնագրութեան մէջ յառաջանալ։

խ.— Յատուկ խնամ պիտի տարուի որ դպիրք եկեղեցական կարգաց եւ կանոնաց, եւ ծիսական գրեանց՝ եւ յատկապէս տօնացոյցի կիրառութեան վարժ ըլլան։

խա.— Դպրաց Դասու անդամակիցք պիտի ջանան որ եկեղեցական երգեցողութեան վըկայական ստանան իրենց կարողութեան աստիճանին համեմատ։

խբ.— Գովելի է մէկ եկեղեցւոյ դպիրներուն մերթ ընդ մերթ ուրիշ եկեղեցիներ ալ երթալը, մանաւանդ տօնական առիթներուն որով փոխադարձաբար իրարու օգնած, եղբայրական սէր մշակած եւ երգեցողութեանց միակերպութեան նպաստած կ'ըլլան։

խգ.— Դպիրներ ուրիշ եկեղեցի երթալնին իրենց Դպրապետին կամ դասապետին պիտի զեկուցանեն, եւ գացած եկեղեցինին Քարոզչին կամ Աւագերէցին կամ Դպրապետին հրաւէրով շապիկ պիտի առնեն։ Ոչ ոք ինքնագլուխ կարող է շապիկ հագնիլ իւր եկեղեցիէն դուրս։

ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ

խդ.— Երգեցողութեան մէջ մտադրութիւն դարձնելու եւ հետեւելու կէտերն են. Ա. Հընաւանդ ոճն ու եղգը պահպանել. Բ. Օտարոտի եւ նորելուկ փոփոխութիւններէ խորշիլ. Գ. Տարապարտ եւ քմահաճոյ երկարութիւններէ զգուշանալ. Դ. Միակերպութեան նախանձախնդիր ըլլալ։

խե.— Ձայնագրութիւնը ընդունուած է իբրեւ ապահով միջոց միօրինակութիւնը պահելու եւ տարածելու. ուստի յատուկ կերպով կը յանձնարարուի ձայնագրութեան

վարժուիլ եւ վարժեցնել եւ ձայնագրութեամբ երգել։

խզ.— Երգեցողութեանց մասին որոշումներ եւ կարգադրութիւններ եւ հրահանգներ Կրօնական Ժողովոյ կողմէ կը տրուին, յատուկ Յանձնաժողովոյ ուսումնասիրութեանց վրայ։

խէ.— Իւրաքանչիւր Դպրաց Դասուն համախումբ երգեցողութիւնը կը վարէ երգեցողութեան ուսուցիչը իբր ընդհանուր Դասապետ, որ պէտք է առաջին աստիճանի վկայական ստացած, ծէսերու հմուտ եւ կարողագոյն ճանչցուած երգեցող մը ըլլայ։ Ուսուցչութեան պաշտօնը պիտի վարէ թէ Դպրաց Դասուն եւ թէ Թաղին երկու սեռէ վարժարաններուն մէջ, եւ պիտի անուանուի Թաղական Խորհրդոյ եւ Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհրդոյ համաձայնութեամբ։

խը.— Դասապետ ուսուցիչը ամսական թոշակ կ'ընդունի ուղղակի Դպրաց Դասուն կողմէն, որուն կը յանձնէ Թաղական Խորհուրդն ալ իւր վճարելիք մասը։ Ուսուցիչը կրնայ Դպրաց Դասէն ալ առնուիլ, բայց ցորչափ կը պաշտօնավարէ նոյն Դպրաց Դասուն անդամակցութիւնը կը վայելէ։

խթ.— Դպրաց Դասուն երիցագոյն անդամներէն երկուքը մասնաւոր դասապետ կամ դպրաց համար Դասագլուխ կ'անուանուին Տնօրէն Խորհրդոյ եւ ընդհանուր Դասապետին համաձայնութեամբ, եւ երկու դասերու երգեցողութեանց կ'առաջնորդեն։ Ուր որ Դպրաց Դասը բազմաթիւ է՝ հնար է անոնց օգնականներ ալ անուանել։ Դպրաց Դասագլուխներուն բացակայութեան ատեն ներկայ դպիրներուն երիցագոյն եւ յարմարագոյնը կը վարէ նոյն պաշտօնը։

ծ.— Դպիրներ իրենց աստիճանին եւ վարժութեան եւ ձայնին նկատողութեամբ եւ հաստատուն կերպով երկու դասերու վրայ կը բաժնուին Դպրապետի կարգադրութեամբ, թէպէտեւ ի հարկին իրարու պէտք է օգնեն։

ծա.— Ճաշու գիրքերը եւ Պատարագի քշոցաւոր սպասաւորութիւններն եւ Գանձերու կամ քարոզներու երգեցողութեան ընկերակցութիւնը՝ Դպրաց Դասու անդամակիցներուն կը պատկանին։

ծբ.— Դպիրներ պատարագի եւ ժամերգութեանց ժամանակ միշտ շապիկով դաս կը մտնեն։ Հնար է սովորական ժամերգութեանց պահուն սեւ վերարկու գործածել եթէ տեղական սովորութիւն կամ դիւրութիւն կայ. Դասի մէջ միշտ բացագլուխ պիտի կենան. բայց տարիքոտներու եւ ակարներու ներեալ է ցուրտ ժամանակներ փոքրիկ եւ գագաթը բոլորշի սեւ գտակներ գործածել։

ծգ.— Արարողութեանց միջոցին պէտք է պարկեշտ եւ վայելուչ շարժուածք եւ նստուածք ունենալ. զուեհիկ ձեւերէ եւ աշխարհիկ երաժիշտներու կերպերէն զգուշանալ, աւելորդ եւ անտեղի պատճառներով դասէ չհեռանալ, եւ միշտ հաւատացելոց շինութիւն ազդել։

ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ծդ.— Դպրաց Դասեր սովորական ըլլալով ընդհանուր ժողով կը գումարեն տարին երկու անգամ. իսկ արտասովոր կերպով երբ ընտրութեանց պէտք ըլլայ կամ ծանր խնդիր մը տեղի ունենայ։

ծե.— Ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Դպրապետին հրաւէրով եւ նախագահութեամբ, որ ատենապետութիւնն ալ կը վարէ. բայց արտասովոր գումարմանց համար նախապէս Պատրիարքի հաւանութիւնը պիտի ստացուի։ Ատենադպրի պաշտօնը կը վարէ Տնօրէն Խորհրդոյ ատենադպիրը։

ծզ.— Ընդհանուր ժողովի գործերն են, Ա. Ընտրութիւն Դպրապետի. Բ. Ընտրութիւն Տնօրէն Խորհրդոյ. Գ. Ընդունելութիւն պատուոյ անդամներու. Դ. Քննութիւն տարեկան հաշիւներու. Ե. Որոշումն Դպրաց դասուն վերաբերեալ ծանր խնդիրներու կամ նշանաւոր բարւոքումներու։

ծէ.— Ընդհանուր ժողովներու մէջ ձայն ունին եւ ընտրողի քուէ կը վայելեն ամէն դպիր անդամներ. իսկ ընտրելի են միայն երիցագոյն դպիրներ։ Ընտրութիւնք կը կատարուին գաղտնի քուէով։

ծը.— Ընդհանուր ժողովներու մէջ բացարձա-

կապէս արգիլեալ է Դպրաց Դասուն վերաբերեալ գործերէ դուրս, որեւիցէ խնդրոյ վրայ խօսիլ՝ տեսութիւն յայտնել եւ վիճաբանութիւն ընել։

ծթ.— Ընդհանուր ժողովներու ատենադրութեանց վաւերական պատճէնները նիստէն մինչեւ երեք օր պէտք է Պատրիարքին հաղորդուին։

կ.— Տնօրէն ժողովներու կազմած տարեկան հաշուեցոյցը եւ հաշուական վիճակը ընդհանուր ժողովին ներկայուած ատեն, միացեալ պիտի ունենան կալուածներու, վազֆներու, չափիկներու, նուէրներու, եւ առհասարակ դպրաց պատկանող բոլոր ստացութեանց եւ գոյից ցուցակները։

կա.— Դպրաց Դասերու ընդհանուր ժողովները կրնան բացատրական յօդուածներ եւ ներքին կանոններ կազմել, այլ միայն Կրօնական Ժողովոյ հաւանութեամբ եւ Պատրիարքական հաստատութեամբ կրնան գործադրութեան մտնել։

կբ.— Բոլոր դպրաց դասերու համար իբր ընդհանուր տօնախմբութեան օր ընդունուած է Ս. Ստեփանոս Նախավկայի եւ Նախասարկաւագի աւագ տօնը. եւ պէտք է որ ամենայն հանդիսութեամբ կատարուի եկեղեցական դասուն գործակցութեամբ։ Տօնական պարագաներ Դպրապետի հրահանգով կը կարգադրուին։

կգ.— Դպրաց Դասեր տարւոյն մէջ որոշեալ օր մը պիտի ունենան յորում մեծահանդէս պատարագ եւ հոգեհանգիստ կատարուին հանգուցեալ դպրապետներուն, դպիրներուն, պատուոյ անդամակիցներուն եւ բարերարներուն համար։

կդ.— Իւրաքանչիւր դպրաց դաս սովորութիւն ունի տարին անգամ մը մեծ վերարկման արարողութիւնը կատարել, որ կրնայ հոգեհանգստեան պատարագին կամ ուրիշ հանդիսաւոր պարագայի հետ միանալ։

ԴՊՐԱՑ ԴԱՍԵՐ

կե.— Հնուց հաստատեալ եւ ծանուցեալ Դպրաց Դասերն են։ Մայր Եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1719-ին սկսած ժամագործ Եուսուֆեան Յովսէփայ դպրապետութեամբ. Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1720-ին Թաշճեան Յակոբայ բարերարութեամբ. եւ Գալաթու Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1740-ին ըսկսած։

կզ.— Վերջերը կազմուած են եւս. Նառլը Գաբուի Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1882-ին. Մաքրիքէօյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1897-ին. Կէտիքփաշայի Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1898-ին, եւ Գումգափուի Դուրսի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ դպրաց դասը 1902-ին։

կէ.— Նոր դպրաց դասեր կազմելու համար, բոլոր կարեւոր պայմանները լրացուելէն ետքը պէտք է Կրօնական Ժողովոյ կողմանէ հաստատուին եւ Պատրիարքական կոնդակով վաւերացուին։

կը.— Այն դպրաց խումբերը որոց անդամակիցք տակաւին նուազ են, Կրօնական Ժողովոյ կողմանէ որոշուելիք առժամեայ մատակարարութեամբ կը վարուին, մինչեւ որ թիւերնին լրանալով դաս մը կազմեն, կամ թէ իսպառ դադարին։

կթ.— Դադարեալ կամ լուծեալ դպրաց դասերու պատկանող շարժական եւ անշարժ ամէն կալուած եւ չափիկ եւ ստացութիւնք եւ գոյք՝ սեփականութիւն կը լինին այն եկեղեցւոյ, որու մէջ պաշտօն ունէր դադարեալ կամ լուծեալ դպրաց դասը։

հ.— Ներկայ Կանոնագրով դադարեալ կը համարուին մինչեւ ցարդ կազմուած կամ հաստատուած, ընդհանուր եւ մասնաւոր կանոնագիրներ եւ որոշումներ եւ հրահանգներ։

Հաստատեցաւ կանոնագիրս ի Կրօնական Ժողովոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան յաւուր տօնի Սրբոց Ղեւոնդեանց յ3 Փետրուարի 1904 տարւոյ, եւ ըստ այնմ հրամայեմք ի հրատարակութիւն եւ ի գործադրութիւն։ — Ի Պատրիարքարանիս, ի 5 Փետրուարի 1904

ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԾՐԱԳԻՐ – ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ
«ԳՈՂԹԱՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Գողթան Երգչախումբի ծրագիր կանոնագիրը պատրաստած են Յովհաննէս Մինթանեան եւ Գրիգոր Տ. Փափազեան:

Միաձայն հաւանութեամբ վաւերացուած է, երգչախումբին 21 Օգոստոս 1925 Ընդհանուր ժողովին կողմէ: Լուսատախտակն ու մանրամասնութիւն, տես գրքիս 59, 104, 105, 106րդ էջերը:

Ա. ՆՊԱՏԱԿ

ա.— Վերակենդանացնել անշուք ու մենաւոր Թաղերու հնաւանդ եկեղեցասիրութիւնը:

բ.— Որդեգրել Եկմալեան եռաձայնի դրութիւնը:

գ.— Խորշիլ նորամուտ եղանակներէ, պահպանելու առաջադրութեամբ՝ նախնեաց պարզ ու ախորժալուր երաժշտութիւնը:

դ.— Միեւնոյն հոգածութեամբ Շարականի ու Ժամասացութեան վարժութեան զարկ տալ: Ա. Երկու Թաղերու (Գում – գափու ու Մայրի – գիւղ) Դպրաց Դասուց Կազմական Կանոնագիրը առաջադրուած նպատակներու գործադրութեան պահուն՝ հարկ է նկատի ունենալ:

Բ. ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ե.— Երգչախումբին անդամակցելու իրաւունք կը վայելեն անոնք որ. Ա. 16 տարիքը լրացուցած են. Բ. Եկեղեցական երգեցողութեանց փոքր ի շատէ տեղեակ են. Գ. Կը լրացնեն վարչութեան ներկայացուցած «բարոյագիր»ը: Հատուած ա.— Բացառաբար մինչեւ տասն եւ չորս տարեկան ձայնաւոր – երգեցիկներ կարելի է անդամագրել, նկատի ունենալով անոնց արտակարգ կարողութիւնը, ինչպէս նաեւ օգտակար ըլլալու տրամադրութիւնները:

Բ.— Օրինական տարիքը չլրացնողներ՝ ժողովներու մասնակցելէ եւ քուէարկելէ զրկուած են:

զ.— Բարոյագիրը կ'երաշխաւորէ խնդրարկու անձին բարոյական եւ անցեալ կեանքի անաղարտութիւնը:

է.— Խնդրարկուին ծանօթ երկու անդամներ կ'ստորագրեն զայն եւ արդէն դիմումը ընթացք գտած է:

ը.— Երգեցողութեանց վարժ՝ բայց անդամակցելու հնարաւորութիւններ չունեցող անձեր իբր «պատուակալ անդամ» կ'արձանագրուին, ըստ կամս ամսական վճարում մը կ'ընեն եւ ուխտաւորութեամբ Ս. Պատարագներու կը մասնակցին:

թ.— Պատուոյ Անդամները քուէարկելու եւ Ժողովներու մասնակցելու իրաւունք չեն վայելեր:

ժ.— Անդամները ամսական տասը դահեկանի պարտաւորիչ վճարում մը կ'ընեն, երգչախումբի նախատեսուած ծախսերուն համար:

ժա.— Այս վճարումէն զերծ են անոնք որ՝ նիւթական աննպաստ վիճակ կը ներկայացնեն:

ժբ.— Ասոնց տեղ բարեկեցիկ անդամներ կը հոգան ամսականներու վճարումը:

ժգ.— Մասնաւոր հոգածութեան առարկայ են անոնք որ՝ նիւթական աննախանձելի վիճակ ունենալով կրնան օգտակար ըլլալ:

ժդ.— Այսպիսիներուն ճանապարհածախսը ըստ լր. յօդուածի տրամադրութեան կը վճարէ Երգչախումբը:

ժե.— Վերջին երկու պարագան վարչութեան վաւերացումէն յետոյ Պատուոյ Նախագահին կը հաստատուի, հրամայուելով առ ի գործադրութիւն:

Գ. ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

ժզ.— Երգչախումբի կեդրոնն է Գումգափու Եկեղեցւոյ Դպրաց Սենեակը:

ժէ.— Ընդհ. Ժողով եւ Վարչ. Խորհուրդ Երգչախումբը կը կազմեն:

ժը.— Ընդհ. Ժողովը անդամներու մեծամասնութեամբ գումարուող նիստն է:

ժթ.— Ան կ'ունենայ իր ուրոյն ատենապետն ու ատենադպիրը, որոնք կ'ընտրուին նոյն ինքն Ընդհ. Ժողովէն՝ միմիայն այդ նիստին համար:

ի.— Ընդհ. Ժողով կը գումարուի տարին երկու անգամ, Ապրիլի եւ Սեպտեմբերի առաջին շաբաթներուն:

իա.— Եւ բացառիկ պարագաներու ալ՝ տասն եւ հինգ հոգիներու հանրագրութիւն մը կըր

նայ Ընդհ. Ժողով գումարել տալ։

իբ.— Գարնան նիստին, ամառնային շրջանի ուղղութեան համար թելադրութիւններ եւ առաջարկներ կը ներկայացուին վարչութեան։

իգ.— Իսկ աշնան, նախ կը քննուի Վարչ. Խորհրդոյ գործունէութիւնը, յետոյ գնահատումի կամ պարսաւանքի քուէարկութիւն կը կատարուի եւ ի վերջոյ անդամներու թեկնածութեամբ ու քուէից առաւելութեամբ Վարչութեան ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ։

իդ.— Երկու Խորհուրդներու (Ընդհ. և Վարչ.) ատենապետները կը վարեն իրենց ժողովները, իսկ ատենադպիրները՝ կ'արձանագրեն տեղի ունեցող թեր ու դէմ առաջարկ ու վիճաբանութիւնները՝ իրենց եզրակացութիւններով, զորս հարկ է խնամով պահել Վարչկ. Խորհրդոյ գրադարանին մէջ։

իե.— Ընդհ. Ժողովոյ ատենապետը, որ քուէից նուազագոյն 2/3-ի համեմատութեամբ ընտրուած է, բացարձակապէս իրաւասու է կանոնագրի մէջ մի յօդուածին տառացի գործադրութեան հսկելու։

իզ.— Նոյնպէս քուէարկութեանց եւ օրակարգի հարցերու քննութեանց ընթացքին յարգելու պարտաւոր է օրինաւորութեան բոլոր պայմաններն ու անդամոց թեր կամ դէմ կարծիքները, զորս բանաձեւով կը ներկայացնէ ժողովոյ վաւերացման։

իէ.— Ընդհ. Ժողովոյ ատենապետը իր կողմէ կարծիք պարտադրելու եւ կամ կողմնակալ արտայայտութիւններ ունենալու իրաւասու չէ։

իը.— Վարչութիւնը, որ մէկ տարի կը պաշտօնավարէ, հինգ անդամներէ կը բաղկանայ. ա.— Ատենապետ, բ.— Ատենադպիր, գ.— Գանձապահ, դ.— Գոյքապահ եւ ե.— Խորհրդական։

իթ.— Ատենապետը, Ընդհ. Ժողովոյ իր պաշտօնակցին դիւանական լիազօրութիւններր Վարչ. նիստերուն մէջ վայելելէ ի զատ, պատուակալ նախագահի բացակայութեան նախանձախնդիր կ'ըլլայ Երգչախումբի վարկին եւ առ այն կը տնօրինէ պարտ ու պատշաճը։

լ.— Ատենապետը, դիւանական գործողութիւնները (նամակագրութիւն, համարատուութեան եւ ազդերու պատրաստութիւն, Ընդհանուր ժողովոյ եւ երգեցողութեանց հրաւէրներու խմբագրութիւն) կանոնաւորաբար վարելու պատրաստ է։

լա.— Կնիքը ատենապետին քով կը մնայ, Վարչկ. Ժողովոյ գիտութեամբ եւ Ատենապետութեան հաւանութեամբ գործածուելու պայմանաւ։

լբ.— Գանձապահը, իւրաքանչիւր ամսոյ սկիզբը կը հաւաքէ անդամներու ամսավճարը, յետ ժողովոյ որոշման, կը հոգայ դրամական, մատակարարական եւ ճանապարհորդական ծախքերը, կը պատրաստէ երգչախումբի մանրամասն հաշուեկշիռը եւ անդամոց հաշուական տոմարը։ Հատուած ա.— Ամսականներու գանձման գործը դիւրացնելու նպատակաւ՝ Վարչութիւնը իր մէջ տարբեր հաւաքիչներ ալ կը նշանակէ, երկու թաղերուն մէջ արագ գործունէութեան մղում տալու համար։

լգ.— Գոյքապահը, միակ պատասխանատուն է երգչախումբին գոյքերու գործածութեան (ձայնատետր, երգեցողութեանց մատենիկներ, ոտնձեռն գրակալ եւլն.)։

լդ.— Իսկ խորհրդականը, վայելելով միեւնոյն մէկ ձայնի հաւասար իրաւունքը զերծ է անհատական պատասխանատուութենէ, բայց ենթակայ՝ Վարչութեան գործունէութեան հետեւանքներուն։

լե.— Երաժիշտ - ուսուցիչը խումբին պատուակալ նախագահն է, եւ լիազօրուած անհրաժեշտ դիտողութիւն ու թելադրութիւններն ուղղելու առհասարակ բոլոր անդամներուն։

լզ.— Կը մասնակցի միմիայն Ընդհ. Ժողովոյ նիստերուն՝ վերահսկիչի հանգամանքով։

լէ.— Պատուակալ նախագահը կը հրաժարի քուէարկութենէ։

լը.— Ան, Վարչութեան հետ համախորհուրդ կ'որոշէ իր ուղեգիծը։ Հատուած ա.— Ստիպողական հարցերու առթիւ եւ վարչութեան հրաւէրով կը մասնակցի նաեւ Վարչական նիստերու։

լթ.— Երաժիշտ - ուսուցիչը կը լսէ անդամներու երաժշտական նախասիրութիւնները.

եւ կ'արձանագրէ անոնք միայն՝ որոնք կազմական կանոնագրի գ. յօդուածին գոյութիւնը չեն վտանգեր:

խ.— Երգեցողութեանց ընթացքին արձանագրուած առաջարկները կը գործադրուին եւ միւսներուն մասին ալ պատուակալ նախագահը լիակատար բացատրութիւններ կու տայ առաջարկողներուն:

խա.— Երգեցողութեանց ընթացքին բացարձակապէս կացութեան տէրն է:

խբ.— Կը պաշտօնավարէ երկու տարի:

խգ.— Պատուակալ նախագահը, Վարչական Դիւանին հետ, Ընդհ. Ժողովոյ գումարումը ծանուցանող հրաւիրագրեր կ'ուղարկէ երգչախումբի անդամներուն:

խդ.— Հաճութեամբ Երաժիշտ–ուսուցչին՝ օգնական Երաժիշտը կ'ընտրուի ուղղակի վարչութենէն, երաժշտական գործը դիւրացնելու կոչումով:

խե.— Ան՝ երգչախումբի անդամ եւ երգեցողութեանց քաջավարժ պէտք է ըլլայ:

խզ.— Կարգապահութեան հոգը երաժիշտ–ուսուցիչէն կը յանձնուի օգնական երաժիշտին, որ պատուակալ նախագահի հաւասար իրաւունքներ կը վայելէ փորձերու ընթացքին եւ եկեղեցիէն ներս՝ պատշաճութիւնը պահպանելու պաշտօնով:

խէ.— Գործօն անդամները անխտիր՝ հաւաքականէ զատ անհատական պատասխանատուութեան ալ ենթակայ են՝ Ընդհ. Ժողովոյ առաջ:

խը.— Վերընտրութեան իրաւունքը անբռնաբարելի է:

խթ.— Համարատուի եւ համարառուի իրաւասութիւնները չեն նոյնանար երբեք:

ծ.— Վարչութիւնը, առնուազն երկու շաբաթը մէկ անգամ գումարուիլ պարտաւորուած է:

Դ. ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

ծա.— Անդամները պարտաւոր են ամենուրեք եւ ամէն առթիւ կարգապահ ըլլալ:

ծբ.— Երգեցողութեանց ընթացքին հաստիկ կարգով, մէկ շարքի վրայ եւ ձայնական խմբակցութեան մէջ պատշաճօրէն կենալ եւ զգուշանալ ամէն խօսակցութենէ եւ անտեղի խնդուքներէ՝ հարկեցուցիչ պայմաններն են կարգապահութեան:

ծգ.— Ժողովներու ընթացքին, պարտաւորիչ կարգապահութենէն ի զատ, միայն ձայն առնելէ յետոյ խօսք առնելու դրութիւնը՝ նկատելի պարագաներէն մին կը կազմէ:

ծդ.— Իւրաքանչիւր ոք, իր անձնական արժանապատուութեան համար, պէտք է որ՝ կարգապահութեան պահպանման նախանձախնդիր ըլլայ:

ծե.— Նոյն հոգածութիւնը հարկ է ցոյց տալ ճշդապահութեան նկատմամբ:

ծզ.— Երգեցողութեանց եւ առհասարակ երգչախումբին հետ առնչութիւն ունեցող բոլոր պարագաներուն մէջ մէն մի անդամ հարկադրուած է ճշդապահ ըլլալ:

ծէ.— Խիստ բանաւոր արդելքներու առթիւ, ենթակայ անդամը իր բացակայութիւնը պարզող գիր մը կը յղէ առ Երաժիշտ–Ուսուցիչն:

ծը.— Այս վերջինն ալ՝ իրողութիւնը կը հաղորդէ վարչութեան, որու քննութենէն յետոյ հարցը կը փակուի:

ծթ.— Պատճառաբանեալ բացակայութեանց թիւը եթէ երեքը անցնի, յետորոշման պատուակալ Նախագահին, այնպիսին՝ Երգչախումբի անդամակցութենէն կը դադրի:

կ.— Վարիչ անդամներու հանգամանքը եւ կոչումը ընդմիշտ անդամներու նկատառման ենթակայ է. հետեւաբար, առաջիններուն պաշտօնի կիրառման պահուն հարկ եղած յարգանքն ու դիւրութիւնները անհրաժեշտ է որ ընծայուին:

կա.— Պատուակալ նախագահէն մինչեւ խորհրդական, ոեւէ գործօն անդամի դէմ դժգոհութիւն կամ բողոք գրաւոր եւ պատշաճ ոճով մը կը ներկայացուի Վարչութեան, որ անպայման բողոքարկումին բաւարարութիւն պէտք է տայ:

կբ.— Երաժշտական եւ այլ նախասիրութեանց շուրջ, երգեցողութիւններէ առաջ՝ քաղաքավար արտայայտութեամբ՝ կարելի է

առաջարկութիւններ ընել ուղղակի Երաժիշտ-Ուսուցչին։

կգ — Գ. եւ ամենաէական պայմանն է բարեկրթութիւնը։

կդ — Մասնաւորապէս օտարներու եւ ընդհանրապէս ընկերակիցներու հետ բարեկրթութեամբ ու պարկեշտութեամբ տեսակցիլ, մեղմաձայն վիճիլ, խորշիլ փողոցային արտայայտութիւններէ՝ անդամներէն պահանջուած բարեմասնութիւններն են։

կե — Վերոյիշեալ պարտաւորութեանց մէջ որեւէ թերացում տեղի պիտի տայ որ Ա. անգամ կարգապահութեան վերահսկիչը, երկրորդին՝ Երաժիշտ-Ուսուցիչն ու ի վերջոյ Վարչութեան Ատենապետը, առանձին առանձին նկատողութիւններ ընեն՝ ոչ-օրինապահ անդամին մօտ։

կզ — Զորրորդ ազդարարութենէն առաջ, արդէն այս վերջինը Երգչախումբէն հեռացուած է։

կէ — Ընդհ. Ժողովը նմանօրինակ որոշումներու վերաքննութեան կը ձեռնարկէ, եթէ դատապարտեալ անդամը իր կողմէ բողոքագիր մը ներկայացնէ պատկան Ժողովոյ Դիւանին։

Ե. ՀԱՍՈՅԹ

կը — Երգչախումբիս հասոյթի աղբիւրներն են. ա. — Անդամավճարները, բ. — Պնակի շրջագայութիւնները, գ. — Զբօսական հանդէս եւ դ. — Վիճակահանութիւնները։

Զ. ԼՈՒԾՈՒՄ

կթ — Երգչախումբս այն ատեն միայն լուծուած կը նկատուի եթէ՝ երկու Թաղերու (Գումգափու ու Մաքրիգիւղ) երկսեռ (★) անդամներու թիւը տասն եւերկուքէն պակաս ըլլայ։

հ — Այդ պարագային, ամէն կարգի սպասուածք՝ կը յանձնուի պատկան Թաղերու Դպրաց Դասուց՝ հաւասար բաժանմամբ։

Է. ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

հա — Ներկայ Ծրագիր-Կանոնագիրը վերաքննելի է վաւերացման թուականէն մէկ տարի յետոյ։

հբ — Որեւէ յաւելում կամ յապաւում՝ որոշուած ժամանակէն առաջ երբեք ընդունելի չէ։

հգ — Վերաքննութեան պարագան, այսինքն՝ յօդուածներու յաւելումը կամ յապաւումը գրաւորապէս Ընդհ. Ժողովոյ Դիւանին կը ներկայացուի։

(★) — Երգչախումբին յառաջդիմութենէն ու փորձերու աւարտումէն յետոյ, երգեցողութեանց առանց օրիորդներու դիմել լիազօրուած է 21 Օգոստ. 1925-ի Ընդհ. Ժողովոյ ստուար մեծամասնութիւնը։

«ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ ԴՊՐԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ»

Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Աստուածածին տպարանէն, Դպրաց Դասերու յատուկ առաջին կանոնագիրը լոյս տեսած է 1811 Փետրուար 5-ին Զամաշրճեան Պատրիարքի օրով։

Կանոնական Կոնդակին ամբողջութիւնը տեսնել Զարմայր քհնյ. Կէզիւրեանի "վերջը Ծ. Վր." հրատարակած ՏԱՃԱՐ կրօնաթերթի 1910 Մարտ 15 թիւ 8 էջ 245։ Մենք, խրատական մասը մէկ կողմ թողելով ՏԱՃԱՐ'էն կը վերհրատարակենք։

ԿԱՆՈՆ Ա.

Ի Հրապարակական հանդէսի յատեան սուրբ եկեղեցւոյ ի մէջ դասին՝ քաղցրանուագ եւ համեղաձայն՝ դպիրքն ունեցին զառաջնութիւն եւ զյարգութիւն. քանզի այս ատեան Ս. Եկեղեցւոյ՝ է հաւաքումն ընդհանուր Ազգիս, ուր հանդիսացեալ կանգնին աստուածային քահանայապետք՝ Եպիսկոպոսունք՝ վարդապետք՝ քահանայք եւ համայն եկեղեցականք այլ եւ գերապատիւ իշխանապետք՝ յարգոյ իշխանք եւ առհասարակ, օրհնեալ ժողովուրդք, որք ոչ խնդրեն զմեծութիւն եւ զաւագութիւն դպրաց, այլ զքաղցրութիւն եւ զհամեղութիւն երգեցմանց, զի քաղցր եւ

համեղ ժամերգութեամբ միայն լինի Ս. Եկեղեցւոյ շքեղութեան եւ պայծառութեան եւ բողոքի աստուածապաշտութեան ջերմեռանդութեան, իսկ անախորժ տգեղ ձայնիւ շարժէն լսողք ի տաղտկութիւն, զուցէ եւ յարհամարհութիւն իսկ երգոյն եւ շրջանի ևս Աստուածային պաշտաման: Ապա ի մէջ դասին յառնել սուրբ եկեղեցւոյ՝ գեղեցկաձայն դպիրք միայն երգեսցեն իսկ բողաձայնք թէեւ մեծամեծք եւ աւագագոյնք իցեն, բնաւին լռեսցեն:

ԿԱՆՈՆ Բ

Զատանձնական հանդէսի՝ յորժամ միայն դպիրքդ ժողովիք ի պահարանի, հարկ եւ պատշաճ է՝ զի մեծագոյն եւ աւագագոյն դպիրքն ունիցին զառաջին տեղի՝ զարքաջաւոր յարգութիւն եւ զիրաւունս. իսկ փոքրագոյնք եւ նորահասք թէեւ գեղեցկաձայն իցեն. հարկիւ ունիցին զպատկառ խոնարհութեան եւ զհնազանդութիւն մեծագունից եւ աւագագունից. ամենայն բանից յարգութիւն եւ հպատակութիւն ցուցանելով:

ԿԱՆՈՆ Գ

Զամենայն կիւրակէի՝ մեծապատիւ դպրապետն ութեքին ձայնապետքդ եւ թիկնապահքդ ժողովեալ ի միասին նստջիք ի պահարանի. եղբայրական սիրով խորհեսջիք զհարկաւորսն պաշտօնին ձերոյ, եւ համակամութեամբ միաբանեալ հաստատեսջիք զբարեկարգութիւն Դպրաց Դասուն արդար դատաստանաւ դատեսջիք զյանցաւորսն, անաչառ յանդիմանութեամբ սաստեսջիք զստահակսն. եւ արժանաւորաց զպաշխարանս եդեալ, զզղջացեալսն եղբայրական սիրով ընդունեսջիք, ներելով յանցանացն՝ ըստ արժանեացն պատուեալ մխիթարեսջիք. եւ թէ ծանր յանցանք եւ գործ գտանիցի, պարտաւորիք ծանուցանել բարձրագոյն ատենի:

ԿԱՆՈՆ Դ

Դասագլուխ ժամասացն պարտի լինել գեղեցկաձայն քաջավարժ դպիր. երկրորդ ժամասացն անսասցէ առաջին ժամասացին, եւ երրորդն հետեւեսցի երկրորդին եւ այսպէս ամենայն դասակիցք ըստ դասակարգութեանն հրամանաւ վերնայն սկսեսցին՝ եւ երգեսցին ամենեցին ներդաշնակութեամբ, զձայն ցածուն հետեւեցուցանելով ի ներքոյ ձայնի սկսողին. այսինքն մի ոք կոչեսցէ բարձր քան զսկսողն, եւ մի երկարեսցէ զկնի աւարտման սկսողին:

ԿԱՆՈՆ Ե

Ամենայն դպիրք պարտին լսել քահանայական աղօթից՝ մաղթանաց, եւ զկնի աւարտմանն սկսանիլ, եւ այս եւս մանաւանդ ի Ս. Պատարագ, ուր սարկաւագունք եւ դպիրքն պաշտօնեայք են պատարագիչ քահանային. սարկաւագն զգուշութեամբ նկատէ եւ զկատարումն խորհրդոյն. եւ դպրաց հարկ է հայիլ եւ հետեւիլ սարկաւագին. որոց միանգամայն սարկաւագաց եւ դպրաց պարտ է զյորդոր եւ զծանր երգեցմունս յարմարիլ բանից պատարագիչ քահանային, եւ սպասել զի պատարագիչն վճարեսցէ զբանն, եւ ապա սկսանիլ:

ԿԱՆՈՆ Զ

Ամենայն ժամերգութիւնք պարտին ըստ պատուոյ աւուրն եւ ըստ վայելչութեան բանին երգել. այսինքն ի հասարակ աւուրս միջակ ձայնիւ՝ յորդոր ասացուածովք, յապաշխարութեան աւուրս պահոց՝ ողորմագին մեղմ եղանակաւ, եւ յերեւելի աւուրս՝ բարձր եւ ծանր եղանակելով, ըստ ամենայնի հրամանաւ ժամօրհնողին. եւ մի ոք հակառակ գրելոցս ըստ ախորժակին անբանաբար զօդանչեսցէ: Մի ոք զհոգեւոր երգսն յեղափոխեսցէ ըստ մարմնաւոր երգոց, զի ի փոփոխել եղանակին՝ փոփոխի եւ դիտաւորութիւն ժողովրդեան:

ԿԱՆՈՆ Է

Ամենայն ձայնապետք եւ թիկնապահք յաւուր ձայնի իւրեանց պարտին անխափան գտանիլ ի Ս. Եկեղեցին. զի առանց պարսաւանաց կատարեսցեն զպաշտօն իւրեանց, ինքեանք՝ կամ ի ձեռն քաջավարժ հմուտ դպրաց. այսինքն զձայնաւորսն համեղաձայնքն երգեսցին, եւ զթիւ ընթերցուածսն ուղիղ առոգանութեամբ կարդացողքն ընթերցցին, եւ մի ոք առաւել քան զկար իւր ձկտեալ խայտառակեսցի:

ԿԱՆՈՆ Ը

Ի ձայն գրելի զմանկունս արժան է փորձել ի ժամանակս ինչ. որք թէ գտցին պատկառ եւ պարկեշտ վարուք, հլու հնազանդ բարուք, եւ ուղիղ առոյգ յընթերցուածս, եւ յօժարակամ յանձնառու դպրական կարգաց եւ կանոնաց, ապա հաւանութեամբ ժողովոյն գրեսցին յարժանաւոր ինչ ձայնի, եւ յանձնեալ ձայնապետին եւ

թիկնապահքն՝ կրթեսցին ի բարի. դաս առեալ վարժեսցին ի չարահանս, ի տալս եւ ի մեղադիս. եւ զամենայն աւուրս փոխն ըստ ձայնին կարդալ սասցին:

ԿԱՆՈՆ Թ

Վերջինս ըստ կարգի եւ առաջին ըստ ստացուածոյին հրամանի եւ սրբազան հայրապետացն կանոնաց՝ այս է, դի ամենայն զպիր՝ թէեւ առաջին ժամասաց եւ ձայնապետ լիցէ, հարկիւ պարտաւորի ցուցանել զհնազանդութիւն բարձրագոյն աստիճանաւորաց եկեղեցւոյ. այսինքն իոնարծիլ, վարդապետաց՝ քահանայից զպիան համբուրել, եւ առաջ սարկաւագաց զարժանաւոր յարգութիւն եւ պատիւ մատուցանել՝ ուր եւ պատահեսցին, մանաւանդ ի մէջ Ս. Եկեղեցւոյ. մի եւ մի լեզի բնաւին իսօսիլ՝ կամ լրբաբար համարձակեալ յանդգնութեամբ կարգադրել զպաշտօն նոցին:

*

Թէեւ փափաքող էինք Ամենապատիւ Նարոյեան, Խաչատուրեան եւ Գալուստեան "այժմու" պատրիարքներու օրով հրատարակուած Պզոյց Դասերու կանոնագիրքերն ալ հոս մէկտեղել, բայց անոնք մեզի տեսանի Պատրիարքարանի արշիվատունը, բացի 1927-ենէ որ արդէն մեր ձեռքին տակ ալ չի գտնուիր: Մանրամասնութիւն տես գրքիս 59րդ էջը:

Ուրեմն, կը փակենք կանոնագիրքերու գլուխն ալ, բանալու համար 'Յոբելինական Հանդիսութեանց' յատկացուած գլուխը:

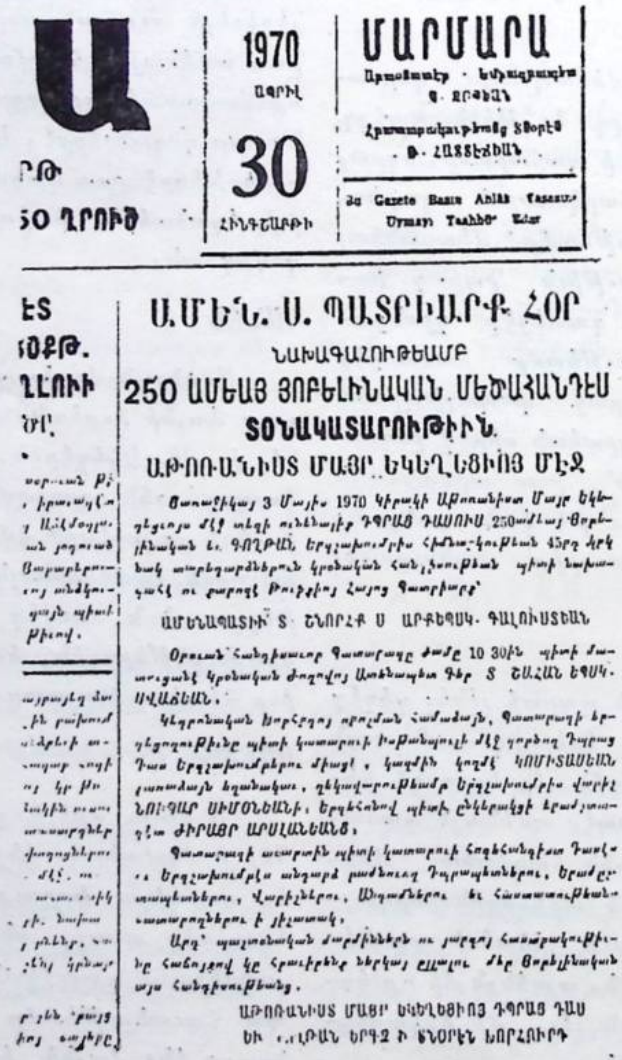

Ա

1970
ԱՊՐԻԼ
30
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

ՄԱՐՄԱՐԱ
Աթոռանակ · Եկեղեցական
Գ. ՂՐԹԵԱՆ
Հրատարակութեանց Տնօրէն
Թ. ՀԱՍՏԵՂԱՆԱՆ

Ժամ Gazete Basın Ahlâk Kanunu
Uyarınca Yazarları Kimler

ԵՏ
ՅՕՔՓԹ.
ՂԼՈՒՒ
ՆՐ.

Ա.Մ.Ե.Ն. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

250 ԱՄԵԱՑ ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ՄԵԾԱՀԱՆԴԷՍ

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Ծառաչիկայ 3 Մայիս 1970 կիրակի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունենալիք ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՍ 250-ամեայ Յոբելինական եւ ԳՈՂԳԱԹԱ երգչախումբին հիմնադրութեան 45րդ մրկ նաեւ աւարնարձներուն կրօնական հանդիսութեան պիտի նախագահէ ու քարոզէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք՝

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ՇՆՈՐՀՔ Ս. ԱՐՔԵՊՍԿ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Օրուան հանդիսաւոր Պատարագը ժամը 10 30ին պիտի մատուցանէ կրօնական ժողովոյ Առաջնորդ Գեր. Տ. ՇԱՀԱՆ ԵՊՍԿ. ԱՎԱԶԵԱՆ.

Կեդրոնական Խորհրդոյ որոշման համաձայն, Պատարագի երգեցողութիւնը պիտի կատարուի Խաթանպուլի մէջ գործող Դպրաց Դաս Երգչախումբերու միացեալ, կազմին կողմէ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ յատուկ նզանակաւ, ղեկավարութեամբ Երգչախումբիս վարիչ ՆՈՒՇԱՐ ՍԻՄՈՆԵԱՆի, երգեհոնով պիտի ընկերանայ Էջմյատզինի ԺԻՐԱՅՐ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԸ.

Պատարագի աւարտին պիտի կատարուի հոգեհանգիստ Դասկ. Երգչախումբիս անդաթ բաժնուած Դպրապետներու, Երաժշտապետներու, Վարիչներու, Անդամներու եւ հաստատութեան աւատրգներու ի յիշատակ.

Արդ՝ պաշտօնական մարմիններն ու յարգոյ հաստատութիւնը հանդիսով կը հրաւիրենք ներկայ ըլլալու մեր Յոբելինական այս հանդիսութեանց.

ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍ
ՍԻ. ՀԱՐԱՆ ԵՐԳԱՀ Ի ՇՆՈՐՀՔ ՆՈՐՀՈՒՐԴ

ԳԼՈՒԽ Ջ

ՅՈԲԵԼԻՆԱԿԱՆ ԶՈՅԳ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

250 ԱՄԵԱՅ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ ԵՒ 50 ԱՄԵԱՅ 14 ԴՊԻՐՆԵՐՈՒ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն 250 ամեայ Յոբելինական եւ Գողթան երգչախումբին ալ հիմնարկութեան 45 ամեայ տարեդարձները հոգեւոր ու աշխարհիկ բացառիկ հանդիսութիւններով ու աննախընթաց շուքով տօնուեցան 3 Մայիս 1970 Կիրակի օր: Առաւօտ՝ Գումգափուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին, իսկ երեկոյ ժամը 20-ին ալ, Իսթանպուլի ամէնէն ընդարձակ ու շքեղ պանդոկին՝ Հիլթըն-ի սրահը, ուր տեղի ունեցան նաեւ 13 դպիրներու Յիսնամեայ Յոբելեանները մասնաւոր ու տպաւորիչ հանդիսութեամբ մը պարգեւատրուեցան Տնօրէն Խորհրդոյ կողմէ:

Այս առթիւ մեր զոյգ օրաթերթերը «Ժամանակ» եւ «Մարմարա», ինչպէս նաեւ շաբաթաթերթ ու կիսամսեայ «Արշաւ» եւ «Քուլիս» լայնօրէն բացին իրենց էջերը, սիւնակներ տրամադրելով այս հանդիսութեանց:

Հանդէսին ամէնէն աչքառու եւ հետաքրքրական պահն էր ու աննախընթացը իր տեսակին մէջ, յիսուն տարի առանց որեւիցէ ակնկալութեան իբր դպիր ծառայող յոբելեարներու յատկանշական տողանցքը, կենսագրականներով ներկայացումը ու Ս. Պատրիարք Հօր ձեռամբ տրուած պարգեւները:

Այս առթիւ գործադրուեցաւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը, կիրարկուած՝ Պետական Օփերայի արուեստագիտուհիներէն Օր. Վարդուհի Սիմոնեանի (քոյրը՝ Գողթան Երգչ.ի վարիչին) եւ Պարիթօն Պր. Հրանդ Կիւզէլեանի (Կէտիկփաշայի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ատենապետ) կողմէ, որոնց դաշնակով տիրաբար ընկերակցեցաւ Տիկին Ալիս Քէպապճեան (Կեդրոնական երգչախումբի երգեհոնահարուհին):

Ստորեւ կուտանք այդ հանդիսութիւններու մանրամասնութիւնները իրենց կարգով:

★

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, Գումգափուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին, իր պատմական օրերէն մին ապրեցաւ: Մեր ամէնէն ընդարձակ այս Տաճարը ժողովրդային հոծ բազմութեամբ լեցուած կը հետեւէր տպաւորիչ արարողութեան, որուն կը նախագահէր Ամենապատիւ Տ. Շնորհք Սրբազան Պատրիարք Հայրը որպէս գաւազանակիր ունենալով Հոգշ. Ճիլօզեան աբեղան:

Սրբազան Պատրիարք Հայրը կը նախագահէ եկեղեցական արարողութեան։

Զոյգ դասերը յատկացուած էին համայնքային մարմիններու, Դպրաց Դաս եւ Երգչախումբերու ու մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Օրուան հանդիսաւոր Պատարագը մատոյց Կրօնական Ժողովոյ ատենապետ Գերշ. Տ. Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան ատընթերակայ ունենալով Տ. Թաղէոս քհնյ. Տէրգրիգորեանեան, Աւագ Սարկաւագներ եւ Ուրարակիրներ։ Սարկաւագի բաժինը երգեց Կարպիս Մէնէվիշեան։

Ի պատիւ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն եւ Գօլթան երգչախումբին, Պատարագի երգեցողութիւնները, Կոմիտասեան քառաձայնով կատարեցին Իսթանպուլահայ երգչախումբերու խառն խումբը, եկեղեցւոյ գաւիթէն։ Խումբը ղեկավարեց ԳՕԼԹԱՆ-ի վարիչ Նուպար Սիմօնեան, երգեհոնով ընկերակցեցաւ երաժշտագէտ Ժիրայր Արսլանեանց։ Երգեցողութեան ներդաշնակութիւնը բոլոր ներկաները տպաւորեց։

«Հայր Մեր»էն առաջ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրը խօսեցաւ. պերճիմաստ քարոզ մը բացատրելով տաճարներու կառուցման խորհուրդը ու Աստուծոյ փառաբանութիւնը դարերու ընթացքին։ Քարոզին Պատրիարք Հայրը դեղեցիկ շաղկապումով մը իր խօսքը բերաւ Դպրաց Դասերու գործունէութեանց եւ ի մասնաւորի անդամներուն կողմէն օղատաշատ աշխատանքին ու իր ունեցած չօշափելի արդիւնքին եւ օրհնեց բոլոր երգող ու դասող աշխատողները։ Մասնաւոր կերպով նշեց Սմբատ Ճիշիկեանի եւ Գրիգոր Տ. Փափազեանի բոլորանուէր ծառայութիւնները եւ խոստացաւ իրիկունը տալ անոնց իր օրհնութեան գիրը, ինչպէս նաեւ յիշեց միւս յիսնամեայ դպիրները։

Քարոզէն անմիջապէս վերջ Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ Դպրաց Դաս եւ Գօլթան երգչախումբէն անդարձ բաժնուող դպրապետներու, երաժշտապետներու, վարիչներու, անդամներու եւ սատարողած յիշատակին։ Ապա Սրբազան Պատրիարքը մեկնեցաւ Պէշիկթաշի եկեղեցին, այն տեղի արարողութեանց նախագահելու ու բացումը կատարելու տեղւոյն սրահին։

Երգչախումբը գաւիթէն կ'երգէ Նուպար Սիմօնեանի ղեկավարութեամբ։ Երգեհոնը կը նուագէ Ժիրայր Արսլանեանց։

Մինչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսութիւնները չարունակուեցան Շահան Սրբազանի նախագահութեամբ։ Եկեղեցական արարողութիւններէ վերջ Գողթանի վարչութիւնը, երգեցողութեան մասնակցող բոլոր երգիչները մեկտեղեց Դասուն ուսումնասրահը, պատուոյ ընծանք թեթեւ մեծարանքով ու առենապետին՝ Գրիգոր Տ. Փափազեանի բերնով շնորհակալութիւն յայտնեց, որմէ վերջ Սիմոն Մելիքսէթեան Գողթանի ուղղեալ ճօն մը կարդաց (տես Քուլիսի մէջ), եւ այսպէս վերջ դրաւ յոբելինական հանդիսութեան կրօնական մասը։

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻԼԹՐՆ–Ի ՄԷՋ

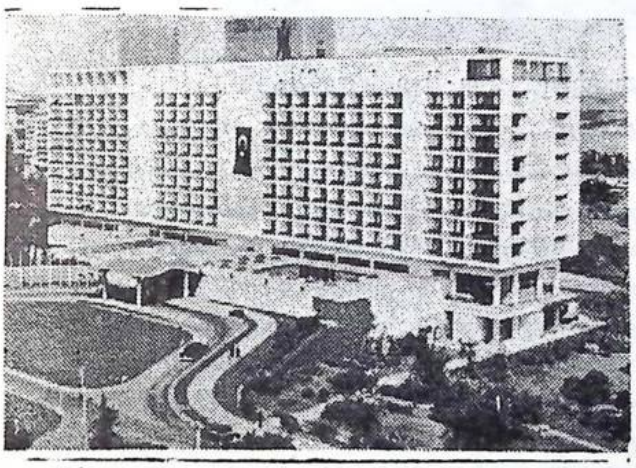

Հիլթրն–ի պանդոկը

Իրիկուան ժամը 20–էն սկսեալ Դպրաց Դաս Գողթան երէցփոխութեամբ երեք հարիւր հրաւիրեալները հետզհետէ Հիլթրնի «Պարահանդէս» սրահը կը ժամանէին եւ կ'առաջնորդուէին իրենց յատկացուած սեղանները։ Պատուոյ սեղանը տեղաւորուած էր սրահին խորը, դեղեցկօրէն զարդարուած Գողթանի քնարաձեւ խորհրդանիշին տակ։ Նախագահեց Ամենապատիւ Տ. Շնորհք Ս. Պատրիարք Հայրը, չուրջը ունենալով Կաթողիկէ Հայոց Վիճակաւոր Զօլաքեան Արքեպիսկ. Գերապայծառի փոխանորդ (անակնկալ անհանգստութեան պատճառաւ ինք չէր կրցած անձամբ ներկայ ըլլալ) ու յատուկ ներկայացուցիչ Գաւուքեան վրդ., Կրօնական Ժողովոյ Ատենապետ Գեր. Տ. Շահան Եպիսկ. Սվաճեան, Վիեննական Մխիթարեան հայրերէն Հայր Գրիգորիս վրդ. Մանեան (այժմ Վիեննական Մխիթարեաններու Աբբահայր), Կրօնական Ժողովէն Տ. Ցարութիւն Ա. քհնյ. Հալաճեան, ինչպէս նաեւ Տ. Թադէոս քհն. Տէրողոմեանճեանը։

Պատուոյ Սեղանին անմիջական չուրջը կը գտնուէին, Ս. փ. Հիւանդանոցի ներկայացուցիչ Միքրտիչ Շէլէֆեան, Մայր Եկեղեցւոյ Թաղականութեան անդամներէն Մխիթար Եալըն, Մարտիրոս Աղաւնեան, Նիկողոս Մարաշլեան, Ն. Գըվըրդլու, Պէյօղլուի Թաղականութենէն Թաղուր Գամէր, Եդուարդ Պէզազ, Կարօ Ալակէօզ եւ Պերճ Շիկահեր, ինչպէս նաեւ զանազան Թաղային խորհուրդներու ու մամուլի ներկայացուցիչներու սեղանները։ Ներկաներուն մէջ կը գտնուէին նաեւ մտաւորականներ, ուսուցիչներ, համալսարանաւարտ զանազան ասպարէզի տէր անձեր, Կէտիկփաշայի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Հրանդ Կիւղէլեան, զանազան Սանուց Միութեանց ներկայացուցիչներ, հիւրաբար քաղաքս գտնուող Արժանթինահայ (Պուէնոս – Այրէս) Տիկնանց Ցանճնախումբի ատենապետուհի Տիկին Սեդա Աղաճանեան, համակիրներ եւ Դպրաց Դաս Գողթան երգչախումբի անդամները դրեթէ բոլորն ալ իրենց զոյգերով։

Ճաշը՝ Ս. Պատրիարք Հօր Տէրունական աղօթքով սկսաւ։ Հաստատութեան նուագախումբը մթնոլորտին յարմար ու պատշաճ կտորներ նուագեց։ Հանդէսին բացման խօսքը ըրաւ ատենապետ՝ Գրիգոր Տ. Փափազեան։

★

ՀԻԼԹՐՆԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔԸ ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

Այսօր հոգւով մարմնով ուրախ ենք որովհետեւ մենք սերունդն ենք բեղուն կեանքին։ Ի՞նչպէս ուրախ չըլլանք երբ ամէնուն ժպիտը դէմքին կ'ըսեն «Փափազեան ուրախ ես այսօր», ամէնքն ալ հարցուցին, մասնաւորապէս երգչախումբերու ներկայացուցիչները։

Մենք, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը, երբեք այս պատիւը չիւրացուցինք, որովհետեւ 250 տարուան պատմականը գումգափուին մինակ չէր կրնար պատկանիլ, ասիկա հաւաքաբար պէտք էր ոտնուէր եւ մենք դէմառ ըրինք կեդրոնական

Գրիգոր Տ. Փափազեան Ս. Պատրիարք Հօր Աջը կ'առնէ:

Խորհուրդին որպէսզի իր բոլոր ուժերը տրամադրէ. մերը չէ այս երկու հարիւր յիսուն ամեակը: Մեր ազգին կը պատկանի, հայ երիտասարդութեան կը պատկանի ըսինք, եւ Կեդրոնական Խորհուրդը մեծ գիտակցութեամբ մը շուրջ բոլորուեցաւ այս գործին եւ ըսաւ «այո, իրաւունք ունի Գողթանը, սակայն միայն Գողթանինը չէ, այլ բոլոր երգչախումբերուն կը պատկանի, բոլոր Հայերուն կը պատկանի եւ մէկ որոշումով, ամէնքը շարժման մէջ դրաւ: Ասոր ապացոյցը տրուեցաւ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Հայ ժողովուրդը երաժշտութիւն ունի. կ'զգայ, կ'ապրի ու կ'ապրեցնէ:

Ահաւասիկ առիթ մը շնորհակալութիւն յայտնելու բոլոր Իսթանպուլի երգչախումբերուն որոնք սիրայօժար տրամադրուեցան:

Անոնք որոնք այս առաւօտ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ներկայ եղան, ապրեցան փառաւոր երաժշտութեան կեանք մը, սակայն անուրանալի է, եւ առանց այլեւայլի այսօրուայ միացեալ կազմին մէջ կրնայինք համրել եօթը վարիչներ որոնք եկան ու սիրով մասնակցեցան մեզի մեր վարիչին մականին տակ, սակայն եղբայրասիրութեան ոգին կը ցուցնէ: Մեծ պզտիկ չկար այսօր. ամէնքը մեծ էին, ամէնքը վսեմ էին, ամէնքը ազնիւ էին եւ այդ ազնուութեան ապացոյցը շատ ու շատ տուին այսօր եւ ըսին թէ «մենք զիրար կը հասկնանք, մենք զիրար կը սիրենք որովհետեւ եկեղեցւոյ ծառաներն ենք, ուխտեալներն ենք», երանի անոնց որ ոյժ կ'ունենան ծառայելու, այդ բարի ճամբէն ընթանալու, ահաւասիկ այսօրուայ հանդիսութեան նպատակը այս կէտին մէջ ամփոփուած է, եղբայրասիրութեան ոգին 250 տարուայ պատմականին հետ խառնուած:

Որպէսզի իրար շնորհաւորենք դուք չէ որ մեզ պիտի շնորհաւորէք, այլ մենք զիրար պիտի շնորհաւորենք, ամէնուս տօնն է այս, որովհետեւ Մայր Եկեղեցին միայն մերը չէ՝ ամէնուս կը պատկանի:

Շնորհակալութեան լայն բաժին մըն ալ այն ամէնուն որոնք այս գիշեր մեզ պատուեցին:

Չէք գիտեր որքան երջանիկ է Գողթան երգչախումբը եւ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը ձեր ներկայութեամբ. շատ մեծ պատիւ մը ըրիք. մենք արժանի է՞ինք արդեօք ատոր, ձեր ներկայութիւնը պիտի ըսէ որ արժանի էք եղեր որ ամէնքս սիրով ընդունեցինք ձեր հրաւէրը եւ եկանք իրար պատուելու:

Ապրի՛ք ամէնքդ ալ, ողջ ըլլաք, Աստուած ամէնուդ ալ վարձահատոյց ըլլայ: (Երկարատեւ ծափեր)

Գեղարուեստական բաժին:– Մեներգ՝ Օր. Վարդուհի Սիմոնեան, դաշնակ՝ Տիկին Ալիս Բէշպապճեան, մեներգ՝ Պր. Հրանդ Կիւզէլեան, դաշնակ՝ Տիկին Ալիս Բէշպապճեան:

Օր. Վարդուհի Սիմոնեան

Շնորհալի երգչուհի Օր. Վարդուհի Սիմոնեան, երկար տարիներէ ի վեր Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու եւ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբի տարեդարձներու ներկայ գտնուած ու աշխարհիկ հանդիսութիւններու ալ իր մասնակցութիւնը բերած էր. այս անգամ ալ հաճոյքով ընդունած էր եղած հրաւէրը –ինչպէս ընդունած էին Տիկին Ալիս Քէպապճեան եւ Պր. Հրանդ Կիւզէլեան– ու իր գեղեցիկ ձայնն ու յաջող մեկնաբանութիւնը ներկայ հանդիսականներէն մեծապէս գնահատուեցան ինչպէս նաեւ Պր. Հրանդ Կիւզէլեանի երգերը. Տիկին Ալիս Քէպապճեանի վարժ ընկերակցութիւնը ծափահարուեցաւ գեղարուեստասէրներէն:

Գեղարուեստական այս գեղեցիկ յայտագրին կիրարկումէն վերջ օրուան խօսնակին կողմէ խօսելու հրաւիրուեցաւ Վիեննական Մխիթարեան Միաբանութենէն Հայր Գրիգորիս վրդ. Մանեան, որ ինչպէս միշտ այս անգամ ալ իր սրամիտ մէջբերումներով գովքը հիւսեց հայ երգին եւ երգեցողութեան: Ստորեւ կուտանք իր խօսքերուն գլխաւոր մէկ մասը որ ուղղուած էր մեր կողմէ:

ՀԱՅՐ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՄԱՆԵԱՆԻ ԽՕՍՔԸ

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր,

Գերշ. Սրբազան Հայր, Գերյարգելի Հայրեր ու պատուական հիւրեր,

Ինծի խօսք կը տրուի եւ ես ալ այդ խօսքը սիրով կ'առնեմ:

Արհիապատիւ Յովհաննէս Արքեպիսկ. Ջոլաքեան իր եղբայրական ողջիւնները կը ղրկէ Սրբազան Հայրերուն եւ արժանապատիւ Հայրերուն ու հայրական մաղթանքներ պատուական հիւրերուն: Իր ներկայացուցիչը հոս է, շատ կը ցաւի որ անակնկալ անհանդստութեամբ մը չկրցաւ այս վայելքը ունենալ, բայց կը մաղթէ որ երբ հինգ հարիւր ամեակի տարեդարձը կատարուի այնատեն ամէնքս ներկայ ըլլանք (ծափեր, խնդուքներ ու ծիծաղներ), ինչո՞ւ կը ծիծաղիք, այսօրուայ բժշկութիւնը մեզի կը խոստանայ հարիւրաւոր տարիներ, եւ մենք ալ անհամբեր կ'սպասենք (ծափեր): Ով չի գիտեր Պետրոս Դուրեանի խօսքը, «Երիտասարդ ըլլալ՝ երգել, ծեր ըլլալ եւ աղօթել». եւ սակայն, ես, այդ խօսքը երբ կը կրկնեմ, ոչ կը երիտասարդացնեմ եւ ոչ ալ կը ծերացնեմ, եւ պարզապէս շիտակ ըսած կ'ըլլամ թէ դուք երիտասարդութեան մէջ ծեր էք եւ ծերութեան մէջ երիտասարդ. որովհետեւ ձեր երգը աղօթք է եւ ձեր աղօթքը երգ:

Յուզնելու համար չէ, քիչ մը գերմաներէն գիտեմ. բնականաբար պէտք է գիտնամ որովհետեւ վիեննացի եմ եւ ուսումներս գերմաներէն լեզուով ըրած եմ. կը յիշեմ գերմանացի բանաստեղծի մը շատ գեղեցիկ խօսքը, «Ուր կ'երգեն հոն կաք որովհետեւ երգը չէ արաք, այսինքն ուր կ'երգեն հոն մնացիր սիրով հոն մոցցէ ու վայելէ, որովհետեւ երգը բարիներուն սրտէն բխեր է որ կուգայ:

Եւ մեր նշանաւոր բանաստեղծներէն մին իր կտակին մէջ շատ գեղեցիկ հատուած մը ունի. «Երգ սիրեցէք կեանքի գինով ամէն բանից աւելի, երգն է միակ բալասանը, անդնդախոր ցաւերի, երգ գիտէ թէ առանց երգի վիշտ աշխարհալարը կայերի»:

Այսօր կը տեսնէի Ալպէրտ տը Պիւսէն եւ հոն շատ գեղեցիկ խօսք մը գտայ. կը հարցնէ բանաստեղծը, ի՞նչ պիտի երգենք յո՞յսը, տխրութի՞ւնը թէ հաճոյքը կամ ուրախութիւնը:

Ամէն բան պիտի երգենք:

Եւ ապահով եղէք որ ամէնէն աւելի ձեր սիրտը ձեր հոգին փարած ըլլայ, այն ատեն ամէնէն աւելի հաճելի է այդ երգը, որովհետեւ այն երգին մէջ եւ այդ երգով ձեր սիրտը ձեր հոգին է որ կը յայտնուի: Եւ ինչո՞ւ համար այնքան գեղեցիկ են մեր եկեղեցական երգերը, որովհետեւ անոնց մէջ մեր հոգին կայ, հայուն հոգին կայ:

Այո, մեր երգը կ'ըսենք, երիտասարդ կամ ծեր, ծեր կամ երիտասարդ եւ քանի որ երկու խումբերու տարեդարձն է որ կը կատարենք, մին 250 կամ 330 եւ միւսը 45, կը մաղթենք որ այս երկու խումբերն ալ որ տակաւին շատ երկա՛ր երգեն եւ երգեն ու երգեն: (Ծափեր)

Հանդէսին հետաքրքրական պահը հասած էր երբ խօսնակը յայտարարեց թէ քիչ վերջ պիտի տողանցին 13 վաստակաւոր դպիրները (քանի մը ամիս առաջ 14րդը մահացած էր) զորս պիտի ներկայացնէ Վարուժան Բէօսէեան։

Մինչ հաստատութեան նուագախումբը խոր-հրդաւոր մեղմութեամբ այս հանդիսութեան պատշաճ կտոր մը կը նուագէր՝ բարձրախօսէն լսելի կ'ըլլար Վարուժան Բէօսէեանի խօսքը։

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր, Գերշ. Ս. Հայր, Գերյարգելի եւ Արժանապատիւ Հայրեր ու մեծայարգ հանդիսականներ։

Դասուս 250 ամեայ յոբելինական եւ ԳՈՂԹԱՆ երջանկահիշատակ տարեդարձ ներուն աշխարհիկ այս հանդիսութեան առընթեր ներկայիս պիտի պարգեւատրուին նաեւ Դասուս ու Երջանկահիշատակ յիսնամեայ 14 դպիրները ո-րոնք յիսուն տարիէ ի վեր անշահախնդրօրէն ա-ռաւել կամ նուազ չափով ծառայեցին եկեղե-ցիին։ Կը հրաւիրենք զանոնք ձեր ներկայութեան միեւնոյն առեն տալով ձեզի անոնց հակիրճ կեն-սագրականները։»

Սրահը լոյսի խաղով մթնշաղ վիճակ մը կ'առնէ։

13 Յոբելեարները մէկ չարքի վրայ եւ իւրա-քանչիւրին մէջտեղ սպասեակ մը, լոցավառ. ջահ մը ձեռքին, նուագախումբին քայլ յարմարցնե-լով, սրահին մուտքի դռնէն դէպի կեդրոն ծափ-ողջունեներու տակ կը տողանցեն ու մէկ չարքի վրայ կ'ամփոփուին բեմին առջեւ։

Եւ Վարուժան Բէօսէեան կը շարունակէ. «պատշաճ էր որ յոբելեարներուն ունեցած դոյ-ծունէութեանց ու ղիրքին մասին ընդարձակ ծա-նօթութիւններ տայինք. բայց սոխպուած ենք սեղմ տողերով բաւականանալ.» կ'ըսէ ու կ'սկսի մէկ մէկ ներկայացնել զանոնք։

13 Յոբելեարները բեմին առջեւ

Ս Մ Բ Ա Տ Շ Ի Շ Ի Կ Ե Ա Ն

Ծնած է Իսթանպուլ 1907–ին։ Մայր Վարժարանի աշակերտութեան շրջանին իսկ ձայնաւոր ու դպիր եղած․ Նարոյեան Պատրիարքէն դպրական չորս աստիճանները առած, ինչպէս նաեւ եղած է Գողթանի հիմնադիր անդամներէն։ 1930–էն 1954 դաւագլուխ։ Բարենպաստ հաստատութեանց աշխատած եւ այժմ երաժշտական յանձնաժողովի անդամ։ Քաջ շարականագէտ։

Փոխ դպրապետութենէ վերջ 1957–է ի վեր արժանաւորապէս կը դպրապետէ։

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Փ Ա Փ Ա Զ Ե Ա Ն

Ծնած է Իսթանպուլ 1905–ին եւ նախակրթութիւնը ստացած Պալաթ։ 1921–էն վերջ Պէզազեան լիսէի աշակերտած ու շրջանաւարտ եղած է։ Նախակրթարանի շրջաններէն իսկ իբր դպիր ծառայած եկեղեցիին։

Գողթանի հիմնադիր անդամներէն է եւ երկար շրջան Տնօրէն խորհուրդներու անդամ ու ատենապետ եղած է։

1950–ին Խասգիւղէն ներկայացուցչական ժողովոյ անդամ ընտրուած եւ Գավաֆեան վարչութեան մաս կազմած է։

1966–էն ի վեր Իսթանպուլի Դպրաց Դաս Երգչախումբերու Կեդրոնական վարչութեան եւ հաստատութեանս կ'ատենապետէ։

Ա Ր Տ Ա Շ Է Ս Պ Է Կ Ե Ա Ն

Ծնած է Իսթանպուլ Ենիգափու 1907–ին։ Դպրութեան սկըսած է իր վարժարանական շրջանին։ Եղած է Գողթանի հիմնադիր անդամներէն ու գրեթէ բոլոր Տնօրէն խորհուրդներու անդամակցած․ եռանդով աշխատած է Գողթանի բարձրացման համար։

Դասուս 250 ամեայ յոբելինական հանդիսութեան աշխատած էր, բայց անակնկալ մահը մեզմէ խլեց զայն երեք ամիս առաջ։ Յոբելինական հանդիսութեան յետաձգումին պատճառաւ, այսօրը չի կրցաւ տեսնել։

ՊԱՐԹԵՒ ԶԱՓԸՐԵԱՆ

Զաւակը, Մայր Եկեղեցւոյ Երբեմնի լուսարարապետ Տէր Գիւտ Քհնյ.ի: Ծնած է 1910–ին: Մայր վարժարանի աշակերտութեան շրջանէն սկսեալ ձայնաւոր, ապա դպիր եղած է, ինչպէս նաեւ Գողթանի անդամ: Թաղին բարեպաշտակ յանձնախումբերուն ալ անդամակցած է: Ուսումնարանի շինութեան գործին մեծապէս օգտակար եղած է: Այժմու Տնօրէն Խորհրդոյ ալ մաս կը կազմէ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐՄԱՂԱՆ

Ծնած է Էյնուպ: Ուսումը ստացած նոյն թաղին հայ վարժարանէն: Արհեստով ոսկերիչ: Դպրական շապիկը հագնելէ վեց տարի վերջ 1919–ին, Սարգիս եպիսկ. Տ. Սարգիսեանէ ուրար ստացած է: 1927–ին Գումգափու փոխադրուած եւ այդ թաղականէն իվեր մինչեւ օրս անխափան ծառայած է Դասուս ու Երգչախումբին: Եղած է զանազան շրջաններու Տնօրէն Խորհրդոյ անդամ որպէս ատենապետ ու ատենադպիր: Թաղիս ազգատախնամին ու թաղային խորհրդոյ եւս անդամակցութեան շրջաններ բոլորած է:

Ըստ իր խոստման, ուխտած է մինչեւ կեանքին վերջը եկեղեցիին ծառայել:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱՆԱՎԵԱՆ

Ծնած է 1909–ին Ռոտոսթօ: 1912–ին Խաթանպուլ գալով հաստատուած է Գումգափու ու աշակերտած Պէզճեան Մայր վարժարանի: Ձայնաւորութեան սկսած է 1919–ին Գրիգոր Մէհքէրեանի աշակերտելով:

Գողթանի հիմնադիրներէն է:

Քանի մը շրջաններու Տնօրէն Խորհուրդոյ, ինչպէս նաեւ բարեպաշտակ հաստատութեանց յանձնախումբերու անդամակցած է:

Եղած է շարականագէտ դպիր մը:

ՍԱՐԳԻՍ ՃՈՒԼՖԱՆԱՆ

1914–ին Պէգճեան Մայր վարժարանի առաջին դասարանէն իսկ Գրիգոր Մէհբէրեանի կողմանէ ձայնաւոր զատուած է: Ուսումը ամբողջացուցած Պէզազեան լիսէն: Գողթանի կազմութենէն ի վեր անդամակցած ու մօտ 16 տարի շարունակ ատենադպիրի եւ ատենապետի պաշտօնները վարած է: Բնակութիւնը Պագրգիւղ փոխադրած ըլլալուն հետեւանքով գործօն պաշտօն ստանձնելէ խուսափած, բայց սրտով ու ոգիով Գողթանի կապուած անդամ մըն է:

Պագրգիւղի մէջ 8 տարի վարժարանի հոգաբարձութեան, 8 տարի ալ թաղային խորհրդոյ անդամակցած է որպէս ատենապետ ու գանձապետ:

Ներկայիս տեւական ոչ մէկ պաշտօն ունի, բայց համայնքին ի նպաստ պատահական աշխատութիւններ կը բերէ:

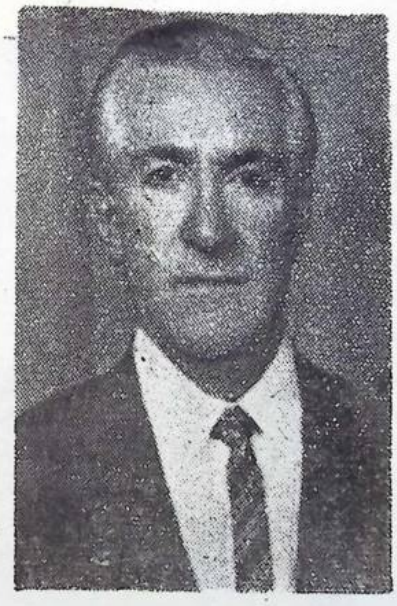

ՏՕՔԹ. ՆՈՒՊԱՐ ՓԷՇՏԻՄԱԼՃԵԱՆ

Ծնած է 1908–ին Գումգափու: Նախակրթութիւնը ստացած է Պէզճեանէ ու ապա Պէզազեան լիսէէ շրջանաւարտ 1928: Որպէս ատամնաբոյժ համալսարանէ վկայուած 1932–ին:

Մանկութեան շրջանէն եղած է ձայնաւոր աշակերտելով Գրիգոր Մէհբէրեանի:

1924–ին եղած է Գողթանի հիմնադիր եւ առաջին վարչութեան ատենադպիրը: Եղած է զանազան շրջաններու Տճօրէն խորհուրդոյ անդամ եւ ատենապետ, ինչպէս նաեւ ուսումնարանի վերաշինութեան ատենապետ:

Ներկայիս 10 տարիներէ ի վեր ձեռնհասութեամբ կը վարէ նաեւ երբեմնի իր աշակերտած Պէզազեան վարժարանի հիմնադիրի պատուաբեր պաշտօնը, ինչպէս նոյն պաշտօնը սիրով կատարած էր Պէզճեան վարժարանին համար:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԻՆԹԱՆՃԵԱՆ

Ծնած է 1903–ին Սամաթիա: Յետոյ Գումգափու փոխադրուած է: 7 տարեկանին Մայր վարժարանին աշակերտած, ինչպէս նաեւ եղած ձայնաւոր Մայր Եկեղեցւոյս: 17 տարեկանին դպրական ասպիճան առնելով կ'անդամակցի Դատաս: Ուսումը կը շարունակէ Պէզազեան լիսէն: 1924–ին կ'ըլլայ բաջալաւ աստիճանով շրջանաւարտ: Նոյն տարին Գողթան երգչախումբին հիմնադիրներէն կ'ըլլայ ու անոր վարչութեան Ա. ատենապետը: 1924 - 1928, Գողթանի ասպանտական շրջանին հոգեպէս տառապած. չարակամներու պատճառաւ ատեն մը շապկազուրկ ալ եղած է:

1950–ի ներկայացուցչական ժողովոյ անդամներէն եղած է Գումգափուի Դրսի թաղը ներկայացնելով: Այժմ, գործնական անդամակցութենէ քէեւ հեռու, բայց միշտ հոգւով ու սրտով մնացած է Գողթանցի:

ՏՕՔԹ. ԳԷՈՐԳ ՉԱՔԸՐԵԱՆ

Պարթեւ Չաքըրեանի մեծ եղբայրը, որ ծնած է Խարբերդ: Նախակրթութիւնը Պէզճեան վարժարանը ստացած է, ուրկէ խոյս կ'ուսկի դպրութեան: Պէզազեան լիսէն յաջողապէս աւարտելէ վերջ 1927–ին վկայուած է Ատամնաբուժական համալսարանէ: Եղած է Գողթանի հիմնադիրներէն եւ 1928 Դպրաց Դասուն հետ միացման մեծապէս աշխատած եւ նոյն տարին Դպրաց Դասուն վերակազմութեան մեծ ջանք տարած է իր ընկերներով:

Թէեւ վարչական գործունէութիւն շատ քիչ ունեցած, բայց միշտ աշխատողներու կողքին գտնուած է:

ՎԱՀԷ ՉՆՏԱՆՃԵԱՆ

Ուսուցիչ ամոլի զաւակ ըլլալով ծնած է Թօփգափու 1908ին: Նախնական ուսումը ստացած է թաղին վարժարանը, ապա 5 տարեկանէն իսկ մոմակալութեան սկսած:

Զույհաճեանի, Գրիգոր եւ Յովհաննէս Մէհրէրեաններու աշակերտած, հօրը մահէն վերջ ալ Գումգափու հաստատուած է: 1927–ին անդամագրուած Գողթանին:

1945–ին Պալաթու, 1947–էն 1962 Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետութիւնը ըրած է: Ներկայիս 8 տարիէ ի վեր Ֆէրիգիւղի երաժշտապետութիւնը կը վարէ, միշտ անդամ մնալով Դ. Դասուն:

ՎԱՀԷ ՄԱՆԱՎԵԱՆ

Ծնած է 1911–ին Գումգափու, կանուխէն փոխադրուած է Սկիւտար: Նախնական ուսումը Ներսէսեան – Երմոնեան, երկրորդականը Կարապետեան, իսկ լրացուցիչը Պէրպէրեան վարժարաններէ ստացած է:

Փոքր տարիքէն ձայնաւոր եղած է: Գումգափուի թաղը փոխադրուելէ վերջ Գողթանի գրեթէ առաջին շրջաններուն անդամակցած է:

Եղած է նաեւ բարեսիրական հաստատութեանց յանձնախումբերուն, ինչպէս նաեւ շրջան մըն ալ Տնօրէն խորհրդոյ անդամ:

Որպէս Գողթանցի մասնակցած է բազմաթիւ համերգային ելոյթներու: Ինչպէս ինք կ'ըսէ, Գողթանը կը նկատէ իր դպրութեան լսարանը եւ երախտապարտ է անոր:

Երդուեալ մըն է, մինչեւ մահը, Գողթանցի մնալու:

ՆԻԿՈՂՈՍ ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ

Ծնած է 1913–ին, Պուրսա: 1919–ին Իսթանպուլ եկած ու Գումգափու հաստատուած է:

Մայր վարժարանի աշակերտութեան հետ դպրութեան ալ սկսած է: 1925–ին Դողրանի անդամակցած է: եղած է շրջան մը փոխ շապկապետ:

Պէշիկթաշի եւ Մայր Եկեղեցւոյ թաղային խորհուրդոյ անդամ եղած է քանի մը շրջան: Ներկայիս ատենապետն է Մայր Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդոյ:

ԿԱՐՊԻՍ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ

Ծնած է Սամաթիա 1913–ին եւ ապա փոխադրուած Գումգափու: Ուսումը Պօղոսեան վարժարանէն ստացած է: 6 տարեկանէն արդէն իսկ եղած է ձայնաւոր ու ապա դպիր Մայր Եկեղեցւոյս: 1932–ին Նարոյեան Պատրիարքէ ուրար կրելու արտօնութիւն առած եւ 1968–ին ալ Ամենագ Սարկաւագ ձեռնադրուած է Ամենապատիւ Տ. Շնորհիհ Պատրիարքէ:

1950–էն 1966 Մայր Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհրդոյ, 1962–ին ներկայացուցչական ժողովոյ անդամ եղած, ինչպէս նաեւ Տնօրէն Խորհրդոյ վարչական կազմին մէջ Արտաշէս Պէկեանէ քահանայութիւն մնացած տեղը գրաւած է:

ՆՕՍՓԸ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐՆ Է

Սիրելի Յորելեարնե՛ր, սիրելի անդամք Գողթան երգչախումբի եւ սիրելի համակիրնե՛ր եւ հրաւիրեալնե՛ր Գողթան երգչախումբին:

Տարակոյսէ վե՛ր է թէ չատ ալջանիկ առիթ մը զմեզ այս փառաւոր սրահին մէջ կը հաւաքէ եւ մենք եկած ենք ծննդեան տարեդարձ մը կատարել, ծննդեան տարեդարձ մը որ տասը մատնեբու վրայ չի հաշուուիր այլ տասնեակներով եւ կը բարձրանայ մինչեւ իսկ հարիւրակներ:

ԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
ԳԱՂԱՓԱՐԻՆ - ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ

Համար 70-234

Իսթանպուլ, 3 Մայիս 1970

Հեռախոս՝ Սանկրալ 27 82 20
Փոխանակություն 27 03 23

Կ Ի Ս Ո Ր Մ Ի

ՅԱՌԱՋ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՈՒԱԾՈՑ ՀՕՐ ԵՒ ԸՆՈՐՀԱՒ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳՒՈՅՆ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱՋԳԻՆ ԱՐՔԵՓԻՍԿՈՊՈՍ ԽՍԹԱՆՊՈՒԼԱՑ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԹԻՒՐՔԻՈՑ

ՅՈՐՄԷ ՔԱՄԱՆԱԿԱ ՀԱՍՑԷ ՏՒԱՐ ՍՄԲԱՏ ԵՊՇԻԿԵԱՆԻ, ՀԱՐՈՒՑԱՒՈՐ ՈՐԴՈՅ ՀԱՅՑ. ՍՈՒՐԲ ԷՋԵՂԵՑՈՅՈՑ ԵՒ ԴՊՐՈՑԵՏԱՒ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԼՈՅՏ ԵՒՍԷԲԻՈՅ ԴՊՐՈՑ ԴԱՍԻՆ ԵՒ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՇՈՒՐՋ, ՍԻՐ ԵՒ ԽՈՒՀԱՐՈՒՐԱԿ ՅԱՍՏՈՒԱԾՈՑ ՀՕՐԷ ԵՒ Ի ՏԵՒՈՒՆԷ ՄԵՐՄԷ ՅԻՍՈՒՍԷ ՕՐԻՏՈՒՈՒՆ:

Մեր Տիրաւանդ ողջոյնին հետ ամէն գոհունակութիւնով կ՚անդրադառնանք, որ ի տղայ տիոզ որպէս զպիր ծառայած էք Մայր Էջմիածնոյ Դպրոց Դասին մէջ: Եղած էք առաջին անդամներէն մէկը Գործակատարին:

Ծառայած էք Ձեր թաղին, որպէս չորրդ Թաղիս պաշտօնեայի գործակատարի եւ շուրջ 15 տարիներէ ի վեր զպրապետը եղած էք Ձեր Դպրոց Դասին, մինչեւ այսօր արժանաւորապէս եւ հոգեմտօրէն կը շարունակէր այս պաշտօնը:

Իսկ հաւատարմային գործին վրայ Ձեր ծառայութիւնը կը վաստակէր իրրեւ անդամ Հրաժարական Յանձնաժողովոյ:

Արդ, նկատի ունենալով այս ամէնը եւ պատշաճ գտնելով 50 տարիներու խղճամիտ ու պարտաճանաչ Ձեր ծառայութիւնները Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին եւ օգտուելով Ձեր Դպրոց Դասու 250երորդ եւ Գողթան Երգչախումբի 45.երորդ կրկնակի տարեդարձներու առնչակատարութենէն, կը շնորհենք Ձեզի օրհնութիւնս այս կոնդակը, մաղթելով որ Աստուած զարդուէ Ձեզի մշտական քաջառողջութիւն, շարունակելու հաւատարիմ տիպար ծառայել Ձեր օգտակար ծառայութիւնը:

Որ փարձաճառայն կ հաւատարիմ աշխատիդ եւ սիրոդդն Եկեղեցւոյ Հայրոյ Սրբոյ, Երկնաւոր Քահանայապետին մեր Յիսուս Քրիստոս լցուսոզ զՁեզ շնորհօք Սուրբ Հոգւոյն եւ արժանի արասդ զՁեզ հրկնաւոր պարգեւացն անապականութեան:

Ողջ լիրուր ի Տէրն եմ Տիրոջ եւ օրհնեալ ի Տէր. Ամէն:

Տուաւ կոնդակս օրհնութեան ի 3 Մայիսի յամի Տեառն 1970, ընդ ի ե հաւատարաւ կոնդակաց:

Աղօթարար

ԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԹԻՒՐՔԻՈՑ

Սրբազան Պատրիարք Հօր օրհնութեան գիրը տրուած դպրապետ Սմբատ Շիշիկեանի:

Կարեւորը սակայն այս պատրաստութիւնը չէ, տարիներու թիւը չէ, այլ այն կանոնաւոր ու յարատեւ եւ արտակին ծառայութիւնը որ Գողթան երգչախումբի անդամները չորս-նասած են Մայր Եկեղեցիին իրենց Եկեղեցիին մատուցանել: Եւ իրենք այսօր ժառանգորդներն են երեք հարիւր կամ աւելի կամ պակաս տարիներու հոյակապ եւ փառաւոր Դպրաց Դասի մը, ժառանգաւորներն ու ժառանգորդները որոնք արժանաւորապէս մինչեւ մեզի հասցուցած են եւ մենք հաւաքուած ենք իրենց շուրջը ուրախակից դառնալու եւ միեւնոյն ժամանակ մեր արտակին շնորհաւորութիւնները իրենց մատուցանելու:

Տիեզերքի մէջ առաջին հընչող ձայնը, ըլլայ հոգեւոր կամ ֆիզիքական եղած է Աստուծոյ փառաբանութեան ձայնը: Եթէ հաւատաք ընծայենք այն Աստուածաշնչական ցուցումին թէ առաջին առնգուածները հրեշտակ-ներն էն, իրենց գլխաւոր գերը եւ պաշտօնը եղաւ Աստուծոյ փառաբանութիւնը ուրեմն տիեզերքին մէջ առաջին հնչող ձայնը այս փառաբանական ձայները կրնան սերտել ժողովուրդ:

Թէ այս գեղեցիկ եւ թէ գլխաւորային երկրին վրայ առաջին անգամ հնչող ձայնը երգի ձայնն էր եթէ ոչ բօթաւոր գոնէ ձայնաւոր:

Դարձեալ Աստուածաշունչի տուեալներու համաձայն երբ եր կիրը պատրաստ վիճակի մէջ կը գտնուի առաջին անգամ ձուկերը եւ անկէ վերջ երկինքի թռչունները կ՚առնգուին: Հետաքրքրական կարմուրթինէն մինչեւ ուրեմն ոչ միայն մթնոլորտը կը այսօր կը չարունակուի: Այլ լեցուի այլ ապրող արդեն գեղեցիկ այնքան գեղեցիկ այնքան այլազան կենդանիներով այլ նաեւ իրենց այլազան ձայներով: Երգն է ուրեմն առաջին անգամ հնչողը թէ տիեզերքին մէջը եւ թէ մեր աշխարհին մէջը եւ այդ երգը այն օրէն սկսեալ անցողակի կերպով ցոյց

Ու մենք այս առաւօտ հին կաթոլիկարանին՝ Ճշմարտութեան, եւ այդ երգը այն օրէն կրօնքի այս նախաստեղծումէն սկսեալ անցողակի կերպով ցոյց

տուինք թէ ինչպէս Աստուծոյ փառաբանութիւնը կենսական եւ կարեւոր դերերէն մէկը եղած է մարդկային ցեղին:

Կը յիշէի թէ, աշխարհի վրայ եղած է հին մատենագիր մը որ ըսած էր, քաղաքներ առանց պարիսպի, ժողովուրդներ առանց դիրքի եւ դրականութեան բայց չէ գտնուած ազգ մը, ժողովուրդ մը, քաղաք մը որ իր աստուածները չունենայ. եւ զարձեալ կ'ըսէի թէ դարաւոր մարդը, խելք ունեցող մարդը ի վերջոյ կը հաւատայ ոչ միայն պարզ եղբայրութեան, ոչ միայն մարդկային աղնիւ դաղափարներուն այլ կը հաւատայ նաեւ առաջնութեան երկինքի եւ երկրի առաջի Աստուծոյ:

Եւ դպիրները ուրիշ բան չեն եթէ ոչ Աստուծոյ արարչութիւնը, Աստուծոյ մեծութիւնը, Աստուծոյ փառքը աղաղակող, երգող դասը եւ դասակարգը:

Այսօր անոնցմէ մէկիկ մենք ծննդեան տարեդարձը կը կատարենք, անոնց չուրջ հաւաքուած ենք, սքանչելի դասակարգութիւն կը կազմեն անոնք ինչպէս երկինքի հրեշտակները:

Հոյակապ եղբայրութիւն մըն է Դպրաց Դասութիւնը եղբայրութիւն մը՝ երգի, եղբայրութիւն մը՝ բարեպաշտութեան, եղբայրութիւն մը՝ տաբեցնելու եւ երիտասարդութեան: Պտոիկուց կը կատարին իրարու, իրարու հետ կը մեծնան եւ իսկապէս հարազատ տարր մը, հարազատ եղբայրներ կ'ըլլան անոնք:

Այս եղբայրութեան, Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դաս եղբայրութեան մենք տարեդարձները կը տօնենք, կրկնակ եւ զոյգ, հետեւաբար տարիքով երբ ամէնքս կը խնդակցինք իրենց մեւնոյն ժամանակ մենք ի սրտէ կը մաղթենք որպէսզի Աստուած ընդունական ընէ իրենց այդ փառաբանական յոդնութիւնները մեւնոյն ժամանակ Աստուած իրենց պարգեւէ յարատեւ երջանկութիւն չարունակելու համար իրենց այդ աղնուական եւ արդա ղան պաշտօնը: Իրենց ոսկի հաղարները միշտ դալար մնայ, իրենց սքանչելի երդեցողութիւնը չարունակելու համար:

Այսօր, յանուն ամբողջ Դասին, տնօրինուած ու կարդադրուած է որ այս փոքրիկ խումբը առանձայ իրենց ուրոյն վարձատրութիւնը, չխոսուն կամ աւելի տարիներ. Աստուծոյ տան

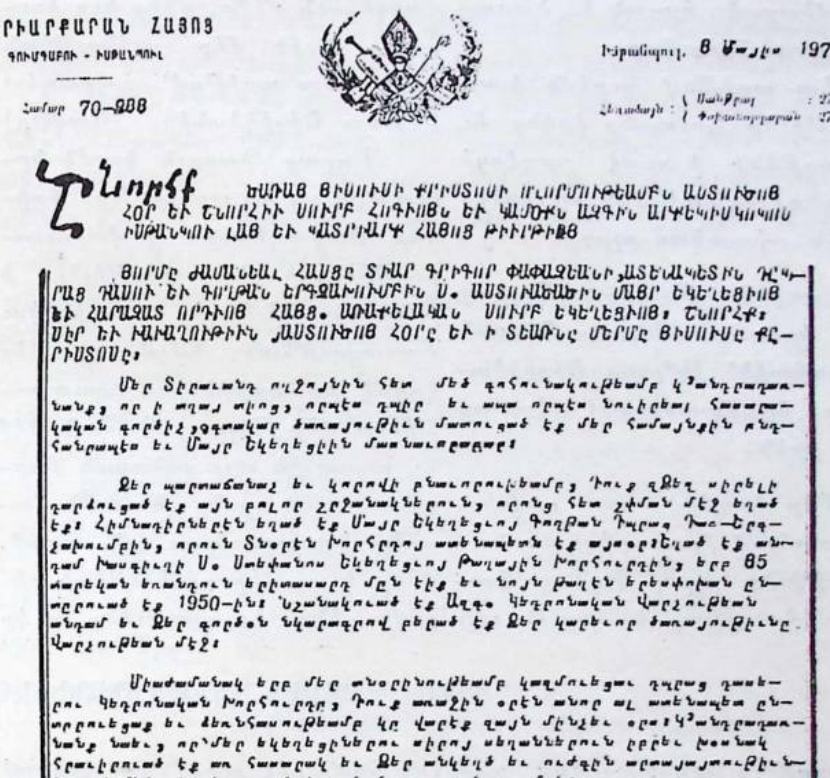

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՒՄԱՐԱՓԱՐՏ - ԻՆՔՆԱԿԱՌՈՒ

Համար 70-2008

Երեւան, 8 Մայիս 1970 թ.

Հեռախոսներ՝ Մանրակ՝ 27 8920
Փոխանորդարան՝ 27 0325

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒՍԻՒՆԻ ԳԻՒՂԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՒԱԾՈՅ ՀՈԳԻ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՊԷՍ ՆՈՒՐԱՑՆԵԼՈՒ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԱՆՋՆԱԿԱՆ ԴԵՐ ՈՒՆԵՑԱԾ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՊԱՏՈՒԱՒՈՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՏԷՐ ՎԱՉԷ Ա-ԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՄԱՄԲ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՈՐՈՇԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԱՆՋՆԱԿԱՆ ԴԵՐ ՈՒՆԵՑԱԾ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՊԱՏՈՒԱՒՈՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՏԷՐ ՎԱՉԷ Ա-ԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՄԱՄԲ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՈՐՈՇԵՑԻ

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ ՕՐՀՆՈՒՔԵԱՆ ԳԻՐԸ ՏՐՈՒԱԾ ԳՐԻԳՈՐ Տ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻՆ:

մէջը մնացած, երգած եւ ծառայած ըլլալուն համար:

Այս առիթով ուրեմն իրաւասութիւնը կուտանք իրենց եւ կը մաղթենք ի սրտէ որպէսզի Աստուծոյ օգնութիւնն ալ իրենց վրայէն անպակաս ըլլայ:

Առաջին նուէրը Դպրաց Դասը կուտայ Դպրաց Դասուն դպրապետին՝ Սմբատ Շիշիկեանի որ կը մատուցանէ Դպրաց Դասը իրեն:

Մեր կողմէ, այս առթիւ, գնահատելով իր տարիներու ծառայութիւնը ըլլայ Դպրաց Դասուն մէջը, ըլլայ հանրային այլ մարզերուն մէջը, մենք եւս կուտանք իրեն մեր օրհնութեան գիրը այս առիթով՝ դպրապետ Սմբատ Շիշիկեանի: (Ծափեր)

Դպրաց Դասուն կողմէ նըւէր մըն ալ կը տրուի Պր. Գրիգոր Փափազեանին ի վարձատրութիւն, ի գնահատութիւն, ի խնդակցութիւն իր տարիներու ծառայութեան: Նմանապէս մեր կողմէ իր տարիներու ծառայութիւնը մեր Դպրաց Դասուն մէջ եւ ազգային այլ զանազան մարզերուն մէջ որոնց թուումն մասամբ կատարուեցաւ քիչ առաջ, մենք եւս մեր օրհնութեան գիրով զինքը կը պատուենք եւ կը մաղթենք որ տակաւին երկար տարիներ թէ իր Դպրաց Դասու Տնօրէն Խորհրդոյ անդամութիւնը եւ մանաւանդ ազգային շրջանակներու մէջ, սիրոյ սեղաններու մէջ, եւ ուր որ ազգային ձայնը եւ համայնքը զինքը կը կանչէ այնտեղ եւս շարունակէ հանրային եւ Աստուածահաճոյ իր ծառայութիւնը: (Ծափեր)

Եւ Սրբազան Պատրիարք Հայրը, ներկաներուն ծափահարութեանց ընդ մէջ կարդաւ ու յաջորդաբար մէկ մէկ յորելեարները իր մօտ հրաւիրելով Տնօրէն Խորհրդոյ կողմէ պատրաստուած նուէրները բաժնեց:

ՏՕՔԹ. ՋԱՒԷՆ ՄԷՆՋԻԼՃԵԱՆԻ ԽՕՍՔԸ

Գողթան երգչախումբը ունեցած է իր կազմութենէն մինչեւ մեր օրերը Արտաշէս Գալչըճեանի ղեկավարութենէն, Բիւրքճեան Օննիկէն, Ջէքիճէ, Փրոֆ. Խտկառ Մանասէ, Մամիկոնեանէ մինչեւ ներկայի վարիչը Նուպար Սիմօնեանի նման լաւագոյն վարիչներ.

Եւ այս համաներգաշնակութիւնը որ կը զուգադիպի Գողթան Երգչախումբին, կը կազմէ իր յաջողութեան գլխաւոր ազդակը:

Սիրելիներ, ինչպէս ըսինք քիչ առաջ եւ եղան զանազան առիթներով արտայայտութիւններ; Դպրաց Դասու շարքերէն անցած է փառաւոր երգիչներու հոյլ մը: Այսօր, Մայր Եկեղեցւոյ կամարին տակ 158 հոգիով երգեցինք մեր անմահ Կոմիտասի ձայնագրած պատարագը եւ փառաւորեցինք յիշատակը Դպրաց Դասու բոլոր հանգուցեալ անդամներուն: Այսօր հոս ալ ներկայ պահուս փառաւորեցինք Դ. Դասուն 14 երիցագոյն անդամները որոնք իրենց ձայնը, զօրծունէութիւնը եւ ծառայութիւնը տրամադրած են Դպրաց Դասուն եւ երգչախումբին համար:

Գովելի է ջանադրութիւնը Տնօրէն Խորհրդին որ իր մէջ կ'ամփոփէ լաւագոյն ուժեր, կազմակերպիչ անհատներ՝ Փափազեանի պէս, տինամիք ուժեր՝ Վարուժան Քէօսէեանի պէս եւ պաշտօնակցիս Շիշիկեան Սմբատի պէս լաւագոյն, ձեռնեբեց եւ օգտակար տարրեր որպէս երաժշտագէտ Դպրաց Դասու:

Ահա այս տուեալներով, ահա այս տարրերով օժտուած երգչախումբ մը միշտ պատնէշին վրայ կը մնայ եւ պիտի մնայ դարէ դար:

Չեմ ուզեր խօսքերուս շարքը աւելի երկարել. յանուն Իսթանպուլահայ անդրանիկ Դըպրաց Դասու Սամաթիոյ՝ կը շնորհաւորեմ իմ հարեւան Թաղի զաբաւոր ու փառաւոր Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը եւ կը բարեմաղթեմ իրենց, Տնօրէն Խորհրդին լաւագոյն ջանքեր, արդիւնաւոր գործունէութիւն եւ իրենց բոլոր գործերուն մէջ նորանոր յաջողութիւններ: (Ծափեր)

ՏՕՔԹ. ՆՈՒՊԱՐ ՓԷՇՏԻՄԱԼՃԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր,
Գերաշնորհ Հայրեր,
Մեծայարգ սեղանակիցներս,

Այսօր գերագանցօրէն ուրախալի այս հաւաքոյթով երբ կը տօնենք Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասու 250 ամեակ եւ Գողթան Երգչախումբի 45 ամեայ կրկնակ տարեդարձները, ուրախ ենք որ Տնօրէն Խորհուրդը շատ գեղեցիկ գաղափարը ու-

նեցած է նաեւ տօնելու յոբելեանը 50 տարի եւ աւելի գործունէութիւն բերած իր անդամներուն։

Յոբելինական հանդիսութիւններ կը կատարուին ընդհանրապէս արուեստագէտներու, ուսուցիչներու, բանաստեղծներու կամ այլ հանրային գործիչներու համար, այսօր շատ անոյշ եւ տպաւորիչ պարագայ մըն է տեսնել նաեւ դպիրի մը նուիրուած յոբելինական հանդիսութիւն մը։ Կը նշանակէ թէ դպիրն ալ ունեցեր է հանրային ծառայութիւն մը, արժանանալով այսօր իրեն ընծայուած այս սրտաբուխ պատիւին։ Ինչպէս որ առանց վարդի վարդաստան չըլլար, առանց դպիրի ալ եկեղեցի չըլլար։ Դպիրներու կազմած դըպրաց դասերը կամ երգչախումբերը կարելի է նըմանցնել բանակներու որոնք ոչ թէ պատերազմելով այլ դէպի երկինք բարձրացած իրենց աղօթքներով կը շահին իրենց պատկանած ժողովուրդին գոյատեւման պայքարը։ Երանի՛ թէ աշխարհի բոլոր բանակները դպրաց դասերու կամ երգչախումբերու պէս անդէն ու երկրող պատերազմիկներ ըլլային։

Խօսքս մասնաւորելով Մայր Եկեղեցւոյ Դըպրաց Դասուն եւ Գողթան Երգչախումբին, կ՚ընդունինք թէ ունեցեր են փառաւոր անցեալ մը եւ այդ անցեալին աշխատող դպիրներուն հոյլ մըն ալ, որ մեր սերունդը եղեր է։ Մեր սիրան ալ մեր նախորդներուն պէս բարախեր է դպրաց դասու եւ երգչախումբի վերելքին համար։ Ըլլայ ուսումնարանի կրկնակ վերանորոգումներուն ըլլայ Գողթան Երգչախումբի 1924–ի կազմութեան շրջանին մեր սերունդը ունեցեր է դժնդակ պայմաններ, բայց այն գոյափարականը թէ մենք կոչուած ենք պայքարելու եւ աշխատելու ի փառս Եկեղեցւոյ, դժուարը եղեր է դիւրին, թեթեւ եւ հաճելի։

Սիրելի կրտսեր ընկերակիցներ, մեր երանելի նախորդներէն մեզի փոխանցուած այդ աւանդը կամ կտակը յաւերժացնելու համար սրտագին կոչ կ՚ուղղեմ ձեզի, աշխատեցէք Դպրաց Դասու եւ Երգչախումբին վերելքին համար, թող ձեր ալ յիսնամեայ յոբելեանները կատարուին եւ արժանի եղէք տալ, մենք եթէ կրցանք արժանի ըլլալ այսօրուան յոբելինական հանդիսութեան այդ. Թող ըլլայ մեր վարձատրութիւնը եւ փառքը։

Կը համբուրեմ եւ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Տնօրէն Խորհրդոյ սիրելի ընկերներուս որոնք այս անոյշ եւ անմոռանալի ժամերը ապրեցուցին ինծի սա պահուն։ Մեծապէս երջանիկ եմ եւ ուրախ, որ կը թեւակոխեմ այսօր իմ համեստ դըպրական գործունէութեանս նկատառելի մէկ հանգրուանին, յիսնամեակին։ (Ծափեր)

Նկարը ցոյց կուտայ Ս. Կարապետ Երգչ.ի ներկայացուցիչները Հիլթընի հանդիսութեան: Առաջին գծի վրայ Բարեշ. Ա. Սարկ. Վարուժան Տիրիէլ որ գրքիս լուսանկարները պատրաստեց

Այս առթիւ կարդացուեցան Շիքակոյեան՝ Տօքթ. Համբարձում Եաղըճեանի եւ Փարիզէն՝ Ժիրայր Գասպարեանի եկած շնորհաւորական հեռագիրները:

Եւ այսպէս, աշխարհիկ հանդիսութեան պաշտօնական մասը վերջ գտաւ հոս: Ս. Պատրիարքը իր հետեւորդներով ինչպէս նաեւ հայ կաթողիկէ կղերականները հրաժեշտ առին. մինչ հաւատացեալ-ներուն նուագախումբը իր յայտապիրը շարունակեց քիչ վերջ իր տեղը ՀԱՅԳՕին թողելու համար:

Կէս գիշերը ժամ մը անց Հայգօն իր նուագախումբով բեմ կուգայ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ: Յաղորդական հայերէն պարերգները, պզտիկը ոտքի կը հանէ: Ընդհանուրին վախճաքին պոհա-ցում տալու համար Հայգօն իր յայտապիրը կ'երկարէ եւ այսպէս Երկուշաբթի առաւօտ կանուխ ժամերուն ներկաները ստիպած կ'ըլլայ ժամերուն անդամ մը եւս շնորհաւորել 13 յիսնամեայ յոբելեար զոյգերը, մանաւանդ առաջին խորհուրդով երիտասարդ տարբերը որոնք իրենց ընկերները ներուն այսպիսի վառաւոր հանդիսութիւն մը կազմակերպելին Դպրոց Դասու Յոբելենական առաջնութեամբ:

Թէ ինչպէս արտայայտուեցան մեր թերթերը: Առանց մեր կողմէ բան մը ըսելու, կ'ուզենք լուսաւորիանականով ցուցադրել զանոնք:

ԱՐԴԻՒՈՒԵՑԱԻ ՓՈՂՈՑ ԵԼԼԵԼ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ ԵՒ ԴԱՐՁԱՆ ԵՐԳԱՀԱՒԻՄԲԻ ՓԱՑԱՌՈՒՆ, ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

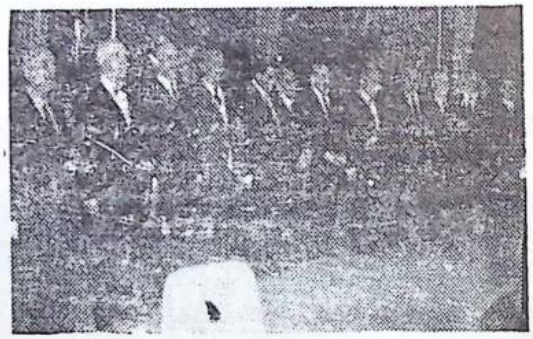

Գեղարուեստական յոբելեարները սրտմտած պահուրտած չկամենալով պատկերացուիլ

JAMANAK
ԺԱՄԱՆԱԿ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
SENE 62 ՐԴ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ -531- ՀԻՒՍԱՆԱԿԱՆ 4436
ՈՒՐԱԻԹԱԲԹԻ 4-5-1970 ԳԻՆ 50 ՂՐՈՒՊ

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ Դ. ԴԱՍԻ

250ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

"ԳՈՂԹԱՆ..." 45 ԱՄԵԱԿԸ ՄԵԾ ՅԱՒԵԼՈՎ

ՏՕՆՕՒԵՑԱԻ ԵՐԵԿ

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՑ ԿՐՕՆ, ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ամբողջ յօդուածը կարդացէք էջ 5-ի վրայ

10-5-1970

ՄԱՍՈՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ ԴՊՐԱՑ ՀԱՍՈՒ 250ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԻՆ. ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՀԻՄՆՈՒԱԾ ԵՆ ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ ԴՊՐԱՑ-ԴԱՒՆ ՈՒ "ԳՈՂԹԱՆ„ ԵՐԳԱԽՈՒՄԸ

1970 ՄԱՅԻՍ 5 ՈՐՈՒՔԱԹԻԹ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ Ը ՄԱՅԻՍ 1970

ԱՆՑՆՈՂ ՇԱԲԹԻԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ

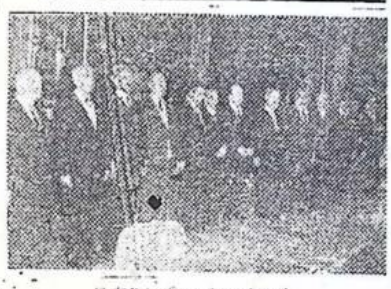

ԱՅՍՆԱԿ

Գուշ գաթուի Ամբռանիա Մայր Եկեղեցին, որ տէր է 231 ամեայ դարաւոր դպրաց դասի եւ 45 ամեայ Գողթան երդչախումբի, հաւասարչ հաւասար պատուիրով եւ մեծավայելուչ հանդիսութեամբ տօնեց իր կրկնակ տարեդարձերը եւ պարգեւ առաւ իր աղամներէն 11 հոգին։ Ինչպէս յայտնի է, բարի գործեան կրօնական մասը տեղի ունեցաւ Մայր Եկեղեցւոյ հոյակապ կամարներուն տակ։ Իսկ աշխարհիկ մասը որ իրկուան վերապահուած էր, սիրոյ սեղան մը սարքաւորուեցաւ, ուրկէ ունենցաւ Հիլթընի սրահներուն մէջ հրաւիրեալներու ընտրանի բազմութեան մը ներկայութեան։

Այս նպատակաւ հոս ալ ներկայ, տնօրէնութեամբ պարոն Գագիկ Ա. Գալուստեանի, ի պատիւ Գողթանի վարժարանի հոգեւոր հովիւ Գերապատիւ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Տէր-Մովսիսեանի, Տ. Մաղաքիա Ա. Տ. Յովհաննիսեան Հայրապետական Փոխանորդ Գերապատիւ Տ. Շահան Պարսեղեան, Հիւսիսային Միջին-Արեւմուտքի Առաջնորդ Գերապատիւ Վրդ. Մանուկեան

Օր. Արմենուհի Զալըգեան

Բ Ա Ր Զ Ր Ա Յ Ի Ր Բ Ա Ր Զ Ր Ա Յ Ո Ւ Ի Ր

Դ.–երիվեր է գնահատել վաստակը ձեր յիսուն տարուան

Ո.–րոնելով գետեղելու կրօնավառ Ատրուշան

Ղ.–եկն ըլլալ նորասերունդ մտքերու. Աներկեւան

Թ.–ափ տալ մեղեդիներու Աստուածահաճոյ կրօնական

Ա.–րիւրբեամբ, կարմ, աշխատաւոր յարատեւման,

Ն.–իրվանական ակունքներէն ցայտեն որպէս շատրուան:

Հիմնադիրներու փաղանգը դիտող երկնառաք,
Դպրութեանց մեր խորախորհուրդ բազմատեսակ,
Դարէ ի դար Լուսաւորչի ջահը երկնական
Աստղերու շղթայով մաղեմաղ լուսաշաղ···
Էջմիածնի կամարներէն մինչեւ սփիւռս աշխարհի
Հայու հոգին, խոսքն ու աղօթքը հովանի,
Գողթան Դպրաց Դասը յաւէտ ապրի:
Հայու Որդիք
Նոր սերունդը երբեցէն մինչեւ կրտսերագոյն
Յիշատակի մատեաններուն փառքը հնագոյն
Պահեն պահպանեն, յօրելեանները պանծացնեն,
Դպրութեան Բարբառով ձեզի կ'ուղղեմ նոր սերունդ
Շարան շարան դիմեցէք եկեղեցի գունդ-գունդ:
Այս է բաղձանքս ձեր վերելքին ակնդէտ···:

Գաւառդիպազրատմական յօդուածներ մը

ՄԱՑՈՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ ԳՂՐԱՑ ԴԱՍԸ 250 ՏԱՐԵԿԱՆ ...

Մայիս երեքին, հինգշաբթի Գուժգարուի Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը կրօնական եւ ազգասիրական հանդիսութիւններով տօնեց իր հիմնադրութեան 250րդ. իսկ ճիշդ տօնելիս երկու տարեդարձները. մասնաւորաբար Մայր Եկեղեցւոյ մէջ. իսկ դիմելով Հիմքերէն:

Ամենագործ Մշտագան Գաւթիարը հաւրը նախագահեց այս գոյդ հանդիսութիւններուն. հոգեւորականներէ եւ համայնքային գործառնատուներէ ներկայացուցիչներուն չորեսփառած. Գուժգարուի մէջ, Գաւթիարը Սբր. բոլորտիքը իր քարերով գեղատեսիլ վերի երկրներուն ֆասատած գեղջկի պարտականութիւնը, յիշելուց որ արամարանութիւնը մեզի Ըշխ քիչ քիչ իրականութեան մէջ այս Դպրոց Դասը ոչ թէ 250. այլ 330 տարիներ պէտք է հաշուի ըլլայ այսօր. քանի որ 330 տարի առաջ էր Գաւթիարքարանը Սահմանիչն Գուժգարու փոխադրուելու. հոն իր Դպրոց Դաս երկրորդ ունենալ բնականաբար:

Գաւառդիպ Մատոյց Տէր Շահան Եպիսկոպոս. իսկ երեկոյթ-քիներէն կատարուեցան Խրատագրուածոյ բոլոր երկրներուն

յատուկ ասրերուն մասնակցիր քնարը երգեցողութեան. Գաւառդիպ վերջ. հնարաւորութեան ներկայացուցիչներ ուրիշ գեղատեսիլներէ ալ ներկայ էին Գաւթիարի հիմքերի մէջ. իր գաւառ 250ամեակի (հմմ 330ամեակի. մասնաւոր Սէրոյ Սեղան յատուկտ. այլ տեղ ունենալ կազմակերպութիւն մը. որ. բնականաբար ներկայացուցիչներ ունենալ (ամենայն ուշադրութեամբ Սիմոնեան այս տարի կազմակերպութեան պիտի գտնել մը վրայ):

Գեղերը Հիմքերի մէջ տեղի ունեցաւ. հանդիսութեան ուշադրութեան մասնակցութեան մը բնութեան. Մշտագան Գաւթիարը Հայրը Մայր Եկեղեցւոյ. իրենց մասնաւոր յիշատակներ. հնարաւորութեան համար յուշադրութիւններ տուաւ. հանուագ յորելեանական. որոնք մասնաւոր ուշադրութեամբ մը ուսուցան արձագանգ այլ հանդիսութիւններ. վրան իւրաքանչիւրին անունը փակագծաւոր – Մշտագան Շնչչեան. Գրիգոր Գաւթիան Գարդիս Սեղբերեան Ճարտարեան Մը մասնաւ Գարդեն Ջազդեան. Տօրթ Գեղրգ Ջազդրեան Նիկողոս Մարտիրոսեան Վահէ Զանազան Հրանդ Նուպար Փելեմոնեան Նուպար Մա-

9 1/4 ԲԻ ՏԱՐԻ 15 ՄԱՑԻՒ 1970 ԹԻՒ 10 –662–
Կրօնական ընկերավարական օրագիր Խմբագրատուն 83 Իսթանպուլ Հեռ. 22 07 76

ԱՒԻՒՈՆ ՄԵԼԻՔՍԵԹԵԱՆ ՋՕՆ – ՅԱՆԹԼՋԻՆ

Կ Ո Ղ Ք Ա Ն

(ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ, ԵՐԳՋԱԽՈՒՄԻՒՆ 45 ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌՔԻՒ)

Ամէն հայ վարժարանի կողքին հայ եկեղեցի
Դպիրնե՛ր··· հայ գպիրներ··· ձեռ ձեզ որքա՜ն սիրեցի···

Ձեր հոգը քեզնէ բաժ, ով նորոգ հանգուցեալ-ներ
Ձեր յիշատակը անմահ, գործը առաջ մեզի տոգոներ

Դուք համբաւ հրաժեշտներ և հրաժեշտ համբաւներ
Դուք, ով հաւատքի հիմեր, գուք՝ մեր առաջնորդ գուրգեններ:

Կոպիտ սրի երգչախումբ, անմահներնո՜ր առաքելոյ
Վարդի նման ես բացուեր ծաղկեալ հայ օրան վրայ

Հոյակապ է պատկերը, ահա քոյր երգչախումբի
Եղբայրն իրենց անվերնա··· իրենց կուրծքին են սեղմեր:

Մենք կարօտն ձեր վառեր անխորհրդա ճգնաժամերուն
Իրերամերթ սեւ հոգին՝ լուռ փնտուեն հաւատքնան

Անմոռանալի կարգախօս մեր ազգ ու կեղեցու նեն
Ինչո՞ւ ազգով չարանալ երբ հերոսերը երգ լուեն:

Մխիթարն քի բազմաճաշ, ազգ, մեր հոգուն մատոյց
Ան, մեր երգասացութեան գուռ պղպեղն էր, հաւ ազ

Դուք ներկայի կերտիչներ ու յոյսեր ազգապահ
Առանց մեզի օրգանական լրատուի վառք մը ազգի···

Հին տարի վերջ Գալիանին··· իր ոսկեայ յոբելեանին
Մոգերներ մի՛ տեսեր ըլլար, գոբելեայ օրերդ անգին

ԳՈՂԹԱՆ մարմնոյդ օրան բոլատանն, ոգեգնեն
Փա՜ռք ու պատի՛ւ հայ ազգին, փա՜ռք ու պատի՛ւ ձեզ ամէն

ՍԻՄՈՆ ՄԵԼԻՔՍԵԹԵԱՆ

Սիմեոնար

ԳԼՈՒԽ Է

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴՊՐԱՑ ԴԱՍՈՒՆ ԵՐԵՔ ԱՆՈՒԱՆԻ ԴՊՐԱՊԵՏՆԵՐԸ

Ա.– ԱՐՔՈՒՆԻ ԺԱՄԱԳՈՐԾԱՊԵՏ ՆՈՒՍՈՒՖ ՋԷԼԷՊԻ

Բ.– ՏՊԱԳՐԻՉ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԴՊԻՐ

Գ.– ՎԱՐԺԱՊԵՏ ՄԵՍՐՈՊ ԴՊԻՐ

Գրեց՝ ԳէՈՐԳ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը, միամեայ յապաղումով անցեալ տարի տօնեց իր հիմնադրութեան 250–ամեակը։ Ուրախ ենք որ այս առթիւ ձեռնարկուած է յուշամատեանի հրատարակութեան, որուն պատրաստութիւնը յանձնուած է «Մարմարա» թերթի աշխատակիցներէն եւ մեր մտերիմ բարեկամներէն Պր. Վարուժան Քէօսէեանի։

Հնութեան տեսակէտով Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը Իսթանպուլահայ եկեղեցիներու միջեւ երրորդ տեղը կը գրաւէ, առաջինը հանդիսանալով Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Դ. Դասը, որ հիմնուած է 1703–ին (1), իսկ երկրորդը՝ 1710–ին հաստատուած Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Դ. Դասը (2)

Անտիպ եւ տպագրեալ աղբիւրներէ օգտուելով, ստորեւ զանազան տեղեկութիւններ կը հաղորդենք Մայր Եկեղեցւոյ վերոյիշեալ երեք դպրապետներուն մասին։

---

(1) *Պ. Կարապետեան, «Հնդաստարեան Յիշատակարան Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ», Կ. Պոլիս*, 1935, *էջ* 294։

(2) *Հմ. քհնյ. Էքսէրճեան, «Յիշատակարան Հնգեակ Յոբելեանի Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ Սկիւտարու», Կ. Պոլիս*, 1927, *էջ* 57։

Ա.– ՆՈՒՍՈՒՖ ՋԷԼԷՊԻ

Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն հիմնադիրն է Արքունի Ժամագործապետ (Սահաթճիպաշի) Նուսուֆ կամ Յովսէփ Ջէլէպի, որմէ սերած է Նուսուֆեան ծանօթ գերդաստանը, որ ազգին պարգեւած է պետական ու ազգային կարեւոր դէմքեր։ Ան որդին է Իսթանպուլցի չուխաճի մահտեսի Յովհաննէսի։ Մօրը անունն է Սիմայ, իսկ կողակցինը Կիւհէր (Գոհար)։ Ծննդեան թուականը անյայտ կը մնայ։

Պետական եւ ազգային շրջանակներու մէջ եղած է շատ ազդեցիկ։ Իր յիշատակութիւնը հետեւեալ կերպով կատարուած է Մայր Եկեղեցւոյ դպրապետներու 1 Դեկտեմբեր 1902 թուակիր ձեռագիր ...նկին մէջ, զոր պատրաստած է նշանաւոր երաժշտագէտ Արիս կամ Արիստակէս Յովհաննիսեանի (+ 1878) որդին՝ Տիրացու Յովհաննէս Արիսեան։

"Ա. Տիրացու Յովսէփ ժամակազմ 1719, Այր հանճարեղ եւ զգօն. երեւելի ումն ծանօթ Արքայի եւ խօսակցող ընդ նմա։"

Այս բացատրութենէն յայտնի կը դառնայ թէ՝ Յովսէփ Ջէլէպի Արքունիքին մէջ մեծ յարգ վայելած է, քանի որ Արքային բարեկամը եղած է։

26 Մարտ 1749-ին, Պատրիարքական աթոռը գրաւելու նպատակաւ Պրոխորոն Սիլիստրեցիի կատարած ոտնձգութեան պատճառաւ ծագած խռովութեան միջոցին, Յակոբ Պատրիարք Նալեան (1701 – 1764) իր տունը ապաստանած է (3)։ Սարգիս Դպիր Յովհաննէսեան (1735–1805) հետեւեալ կերպով յիշատակած է այս պատահարը (4)։

"Բայց յորժամ իմացաւ Յակոբ Պատրիարքն ի քնոյ զարթեալ, թռեաւ իսկոյն եւ թաքոյց զինքն ի տան սահաթճիի Իւսուֆին եւ մնաց անդ լռաբար։"

Եուսուֆ Չէլէպի յայտնի է նաեւ իբր բարերար Երուսաղէմի Աթոռոյն, որուն նուիրած է ոսկի սկիհ մը մեռած տարին իսկ (5)։ Արձանագրութիւնը հետեւեալն է։

ՅԻՇԱՏԱԿ Է ՈՍԿԻ ՍԿԻՀՍ ՍՏԱՄՊՕԼՑԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ԵՈՒՍՈՒՖԻՆ ԵՒ ԻՒՐ ԾՆՈՂԱՑՆ ՉՈՒԽԱՃԻ ՕՀԱՆԷԻՆ ԵՒ ԻՒՐ ԿՈՂԱԿՑՈՅՆ ՍԻՄԱՅԻՆ ԵՒ ԿՈՂԱԿՑԻՈՅՆ ՄԱՀՏԵՍԻ ԿԻՒՀԷՐԻՆ ԵՒ ՆՈՐԻՆ ԾՆՈՂԱՑՆ ՓԱՆՈՍԻՆ, ԵՒ ՄԱՀՏԵՍԻ ԿԻՒԼԻՆԷԻՆ ԵՒ ԻՒՐ ՈՐԴԻՈՑՆ ԵՒ ԴՍՏԵՐԱՑՆ ԵՒ ԲՈԼՈՐ ԿԵՆԴԱՆԵԱՑՆ ՆՆՋԵՑԵԼՈՑՆ Ի ԴՈՒՌՆ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹՈՒԻՆ ՀԱՅՈՑ ՌՃՂԹ (1750) -ԻՆ. ՅԻՇԵՑԷՔ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԻ ԱՍԱՑԷՔ. ԱՄԷՆ։

Իրենց բնակարանը գտնուած է Ենիգափու, Հիսարոնւպի, Քեաթիպ Գասըմ թաղը, ըստ Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատան 14 հին 2326 նոր թուահամարը կրող Երուսաղէմի վագֆի տոմարին, որուն սկզբնաւորութեան թուականն է 2 Մայիս 1743 եւ շատ կարեւոր է ԺԸ դարու Իսթանպուլահայ դէմքերու եւ գերդաստաններու համար։

Մահտեսի Եուսուֆ Չէլէպի իբր դպրապետ պաշտօնավարած է հաւանաբար մինչեւ 1738 թուականը, քանի որ Զաքարիա հանդերձաբար նոյն թուականին իրեն յաջորդած է։

Մեռած է 29 Նոյեմբեր 1750-ին Երուսաղէմ ուր ուխտի գացած է եւ թաղուած՝ Ս. Փրկչի Վանքը։ Տապանագիրը հետեւեալն է (6)։

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՍՏԱՄՊՈԼՑԻ ՉՈՒԽԱՃԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ՈՐԴԻ ՀԸՌ ՉԱԿԱՒՈՐ ՍԱՀԱԹՃԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ՅՈՎՍԷՓ ԱՂԱՅ ԲԱՐԵՊԱՇՏ ԻՇԽԱՆԻՆ ԵՒ ՄԵԾԻ ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՍՐԲՈՑ ԱԹՈՌՈՅՍ, ՈՐ ՓՈԽԵՑԱՒ Ի ՔՐԻՍՏՈՍ ԹՈՒԻՆ ՌՃՂԹ (1750) ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ ԻԹ (29) ՅՕՐՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԵՒ ՄԵԾ ՍՈՒԳ ԵԹՈՂ ԸՆՏԱՆԵԱՑՆ ԵՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ՉԲԱՐԻՆ, ԿԱՄԵՑՈՂԱՑ ՍՐԲՈՑՆ ՅԱԿՈԲԱՅ ՈՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՔԴ ՏՈՒՔ ՋՈՂՈՐՄԻՆ։

Այժմ գլխաւորաբար անոնց աղբիւրներէ օգտուելով կը ներկայացնենք իր շառաւիղները՝

Մահտեսի Յովսէփ իշխան ունեցած է մեզի ծանօթ երեք զաւակներ։ Ասոնցմէ առաջինը Հիւրի անուն դուստրն է, որ թաղուած է փոքր Պալըգլըի Հայոց Գերեզմանատունը։ Անոր եղող տապանագրին համեմատ մեռած է 8 Մարտ 1783-ին։ Յիշեալը հաւանաբար ոսկերիչ Մահտեսի Յակոբի կողակիցը եղած է, որովհետեւ իր արձանագրութիւնը կը գտնուի, 1750-ին մեռած վերջինոյս Դստեր Պէհիրի արձանագրութեան տակ։ Սոյն միատեղ տապանագիրը հետեւեալն է։ Տառերը երկաթագիր եւ կարկառուն են։

ԼՈՒՍ ԽԱԹՈՒՆԻՆ Է
ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՈՍԿԵՐԻՉ ՄԱՀՏԵՍԻ ՅԱԿՕԲԻ.
ԴՈՒՍՏՐ ՊԷՀԻՐՆ ՈՐ ՓՈԽԵՑԱՒ ԿԱՆԸՍ ԹՎԻՆ
ՌՃՂԹ-ԻՆ։

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
ՍԱՀԱԹՃԻ ԵՈՒՍՈՒՖԻ ԴՈՒՍՏՐ
ՀԻՒՐՅՈՒԻՆ ԹՎԻՆ ՌՄԼԲ ՄԱՐՏԻ Ը։

Երկրորդ որդին Պետրոս ծանօթ է 20 Նոյեմբեր 1822-ին մեռած եւ Մեծ Պալըգլը թաղուած ժամագործ Սեդրակի տապանագրէն որ հետեւեալն է։

ՏԱՊԱՆ

Եկա՛յք եւ տեսէք տեսիլ ցաւալի․
Երկոտասան ամ մարմնով չարչարի․
Սահաթճի Եուսուֆեան Պետրոսի որդի․
Սեդրակ ժամագործ զայս հեզահոգի․
Փոխեցաւ առ Տէր ի կենաց աստի․
Մաղթէ աղերսիւ ի ձէնջ Հայր Մեր մի։
1822․ Նոյեմբեր 20

---

(3) *Օրմանեան Պատրիարք, «Ազգապատում»* *սիւնակ՝* 2968։

(4) *Տօքթ. Վ. Թորգոմեան, «Երեմիա Չէլէպի», Հտ. Ա., Վիեննա,* 1913, *էջ՝* 251։

(5) *Մ. Արք. Աղաւնունի, «Միաբանք եւ Այցելուք» Երուսաղէմ,* 1929, *էջ՝* 390։

(6) *Անդ, էջ՝* 389։

Սահաթճի Եուսուֆ ունեցած է նաեւ Յարութիւն անունով որդի մը, որմէ յառաջ եկած է թալմանդամ սերունդ մը: Այս որդին նախ յայտնի է Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատան թիւ. 14/2326 վաղճի վերոյիշեալ տոմարին մէջ գտնուող 1790 թուակիր արձանագրութենէ մը, որուն համեմատ իր որդիները Յօճայ Բարթուղիմէոս եւ Ալեքսան, Հիսարտիպին գանուող իրենց բնակարանը սոյն թուականին Երուսաղէմի վանքին կտակած են: Արձանագրութիւնը հետաքրքրական է: Կը ներկայացնենք ամբողջութեամբ նկատի առնելով որ սոյն գերդաստանին հին դէմքերուն համար շատ կարեւոր վաւերագիր մըն է:

"Հիսարտիպին Սահաքճի Իւսուֆի թոռնիք, Յարութիւնի որդիք, Սահաքճիք Յօճայ Բարդուղիմէոսն եւ Ալիքսանն, իրենց 997 արշըն միւլք տունն սուրբ Երուսաղէմայ վանքի ապարին, 1204 '1790' բէպիւլաներ 11,500 դոշ· իրենց ոտաք:

վերոգրեալ Յարութեան որդի Սահաքճի Ալիքսանն մեռաւ, յիւր վերայ եղեալ կէս տունն մնաց որդւոյն Յարութեան յորոյ վերայ ինքիեալ եղեւ 1209 '1795' Մուհարրէմ 10: վերոգրեալ Սահաքճի Ալիքսանի որդի Յարութիւնն մեռաւ անզաւակ մնաց· կէս տունն վանքին, յետոյ վանուէն տրուեցաւ միւս կիսոյն տէր, Յարութեան որդի Սահաքճի Յօճայ Բարդուղիմէոսին 1210 '1796' ձէմազիւլէվվէլ 19:

վերոգրեալ Յարութեան որդի Սահաքճի Բարդուղիմէոսն որ տանն մալիք էր մեռաւ· մնաց երկու մանչ զաւակ չափահաս Յակոբճան եւ Սարգիս եւ մէկ փոքր աղջիկ Ագաբիէ եւ միւս մօրն յարգանդն եղեալն, որ չորս սէհիմ ինքիպարով, յորոց վերայ ինքիգալ լինելոյն յետոյ Սարգիսն յիւր վերայ եղեալ մէկ րուպ հինէն իւրոյ եղբօր Յակոբճանին գաբի փերաղաբ առաբ, որ եղեւ Յակոբճանին Բ. րուպ հինէ, որ տանն կէս հինէին տիրօղ եղեւ եւ մէկ րուպ հինէն Ագաբիէին 1218 '1804' ձէմազիւլաներ 25:

վերոգրեալ Ագաբիէի մէկ րուպ հինէն անկարելի լինելոյն իֆրազն եւ խարճն տանն մասրաֆին չօգնելոյն մայրն վասի գոլով ծախելոյ հաֆիմի իզին հիւճէբով Խաչատուրի որդի սառաֆ Գրիգորին գաբի փերաղաբ ծախեց· մնաց փարուն եղած զասկին հինէն բացը 1218 '1804' ձէմազիւլաներ 25:

վերոգրեալ Խաչատուրի որդի սառաֆ Գրիգորն յիւր վերայ եղեալ մէկ րուպ տանն հինէն իւր կամաւն Աբրահամի դուստր Մէյրէմ Խաթուն գաբի փերաղաբ ծախեց 1218 '1804' բէպիւլաներ 27:

վերոգրեալ սահաքճի Բարդուղիմէոսի կին Աբրահամի դուստր Մարիամն, որ ի մեռանիլ սոն իւրոյ յոի էր· ծնաւ աղջիկ զաւակ Տիրուհի անուն, յորոյ վերայ մէկ րուպ տանն հինէն ինքիգալ եղեալ էր այժմ մայրն վասի լինելովն հաֆիմի իզին լամէ հիւճէբի շէրիով նոյն փոքր Տիրուհւոյն մէկ րուպ հինէն գաբի փերաղաբ ծախեց Խաչատուրի որդի սառաֆ Գրիգորին 1218 '1804' զիլգատէ 15:

վերոգրեալ Խաչատուրի որդի սառաֆ Գրիգորն յիւր վերայ եղեալ տանն մէկ րուպ հինէն, միւս մէկ րուպ տանն հինէին տիրօղ Աբրահամի դուստր Մէյրէմին գաբի փերաղաբ ծախեց, որ եղեւ նոյն Մարիամն կէս տանն տիրօղ 1218 '1804' զիլհատէ 21:

վերոգրեալ Աբրահամի դուստր հաճի Մէյրէմն որ տանն կիսոյն տիրօղ էր, յիւր վերայ եղեալ կէս տունն իւր կամաւն միւս կիսոյն տանն տիրօղ, նոր զատ թէմէսիկով Բարդուղիմէոսի որդի սահաքճի Յակոբճանին գաբի փերաղաբ ծախեց, որ եղեւ բոլոր տունն նոյն սահաքճի Յակոբճանին· սէնէ 1219 '1805' ձէմազիւլէվվէլ 7: Նոր թէմէսիկին պաբաղ բաշեալ ի վախճն պահեցաւ, զի այս փերաղն ի հին թէմէսիկն գրեցաւ: Իճարէ տապին 840 ստակ ընդ մուխաբային:"

վերոգրեալ չաւեկան աղբիւրէն նախ յայտնի կը դառնայ թէ Եուսուֆ Չէլէպիի թոռ եւ Յարութիւնի որդի Սահաքճի Ալիքսան մեռած է 1795–ին եւ իր միակ որդին Յարութիւն ալ յաջորդ տարին 1796–ին: Վերջինս կամ ամուրբ եւ կամ անզաւակ մեռած է:

Եուսուֆ Չէլէպիի թոռ եւ Յարութիւնի երէց որդի Յօճայ Բարթուղիմէոս, որ կը կրէ նաեւ Չէլէպի տիտղոսը, մեծ հօրը նման ժամանակին պետական եւ աղգային շրջանակներու մէջ ազդեցիկ՝ եւ Արքունի ժամագործապետ եղած է:

Նախ նշենք թէ յայտ. Եուսուֆ Չէլէպիի որդին ըլլալը կը կարծուէր (7):

(7) *Հր. Ասատուր, «Կ. Պոլսոյ Հայերը եւ իրենց Պատրիարքները», էջ՝ 168:*

Բարթուղիմէոս Զէյէպիի առաջին յիշատակութիւնը կը կատարուի 6 Դեկտեմբեր 1761–ին։ Գրիգոր վրդ. Պատմաճեանի Երուսաղէմի Պատրիարքութեան կոնդակը ստորագրողներու մէջեւ (8)։ Երկրորդ յիշատակութիւնը կատարուած է 18 Սեպտեմբեր 1787–ին, Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը գտնուող եւ 1775–ին սկսուած 20/2327 թուահամարը կրող Երուսաղէմի վագիի եղեմտից տոմարի մը մէջ։ Վերոյիշեալ թուականին Օրթագիւղէն 25 արշըն գետին մը ծախու առած է։

Իր եւ արքունի ճարտարապետ Կեսարացի Յակոբ Ամիրայ Կիւլպեկեանի աղեղութեամբ 19 Մայիս 1800–ին պալատու քարոզիչ Յովհ. Եպիսկոպոս Զամազրճեան (1757 – 1817) պատրիարք ընտրուած է (9)։ Նոյն տարին վճարած է Եգիպտացիներուն Յոպպէի վրայ կատարած արշաւանքին հետեւանօք յառաջ եկած եւ Ս. Յակոբի Վանքին վրայ ծանրացող պարտքին մեծագոյն մասը (10)։ Իսթանպուլէն, Երուսաղէմի Աթոռոյն համար կատարուած հանդանակութեան մը վերաբերեալ եւ Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը գտնուող 28 Հոկտեմբեր 1800 թուակիր ստուար ցանկի մը սկիզբը կը յիշուի 200 ղրշ.ի նուիրատուութեամբ եւ հետեւեալ արձանագրութեամբ՝

"Սահաք-ճի Բարդուղիմէոս Զէյէպիճ եւ որդիճ Յակոբճան աղայ եւ միւս որդիճ Սարգիս աղայն"։

Ինչպէս որ տեսանք Բարթուղիմէոս Զէյէպի ամուսնացած է Աբրահամ անուն անձի մը դստեր Մարիամի հետ եւ ունեցած է վեց զաւակ որոնցմէ երկուքը մանչ եւ չորսը աղջիկ։ Մեծ որդին՝ Յակոբճան հօրը նման ժամագործութեամբ զբաղած է։ Դումգափուլ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրատան 28 Փետրուար 1830 թուակիր Սահմանադրութիւնը ստորագրողներուն մէջեւ, «Սահաքճի Յակոբճան Իւսուֆեան» ստորագրութեամբ իր անուան ալ կը հանդիպինք։ Սոյն վաւերագիրը կը գտնուի նոյնպէս Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը։ Իսկ փոքր որդւոյն Սարգիսի մասին տեղեկութիւն մը չենք կարողացած ձեռք ձգել։

Աղջիկներէն երկուքը՝ Հռիփսիմէ եւ Էֆթիկ կը յիշուին Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը գտնուող պաշտօնական արտօնագրի մը մէջ, որու համաձայն Օրթագիւղ գտնուող դեռ մին մը, որ հաւանաբար 1787–ին Բարթուղիմէոս Զէյէպիի կողմէ ծախու առնուածն է, յիշեալներուն կողմէ ծախու հանուած է 8 Զիլհիճէ 1218 (1804)ին։ Գետինը դնած է մեծ աղբայրներին՝ Յակոբճան Աղայ։ Իսկ փոքր աղջիկը Ագաբիէ (Ագապի) եւ հօրը մահուընէ ետք ծնած Տիրուհին ծանօթ են վերապրեալ վագիի արձանագրութիւններէն։

Շատ հաւանական է որ 1830–էն ետք Յակոբճան Եուսուֆեան Օրթագիւղ հաստատուած ըլլայ, ուր արդէն 1804–ին ծախու առած էր գետին մը։ Արդարեւ այդ թուականէն ետք Գումգափուի մէջ Եուսուֆեաններու հետքին կարելի չէ հանդիպիլ։ Օրինակի համար թէ Մայր Եկեղեցւոյ 1829–ին սկսող մկրտութեանց տոմարին մէջ եւ թէ չուրջ 1840–ին գրի առնուած քահանայից ծխատոմարի մը մէջ, Եուսուֆեան ընտանիքի անդամ ներուն կարելի չէ հանդիպիլ։ Ասոր փոխարէն 1860–էն ետք մեզ ծանօթ աղբիւրներու մէջ մէկէ աւելի Եուսուֆեաններ կը յիշուին Օրթագիւղ։

Ասոնցմէ առաջինը Յակոբճան Եուսուֆեանի որդին Ալեքսանն է որուն կողակիցը Նեկտար Յովհաննէսեան, Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդի 4 Յունուար 1869 թուակիր կալուածական վկայագրին համեմատ, Իսթանպուլի կողմը կէտիկ խանութ մը ծախու հանած է։ Դարձեալ նոյն նպատակաւ Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդին կողմէ տրուած 6 Յունուար 1869 թուակիր կալուածական վկայագրի մը մէջ, յիշեալ խանութին միւլքը հանդ. Ալեքսանի պատկանիլը եւ երկու հասու զաւակացը մանիֆաթուրաճի Տիրանին եւ Թեր(է)զային փոխանցուիլը եւ ուրիշ զաւակ չունենալը կը յայտնուի։ Առաջին վկայագրին մէջ Ալեքսան Աղայ, Եուսուֆեան մականունով, իսկ երկրորդին մէջ ալ Յակոբճանեան մականունով յիշուած է. ինչ որ կը յայտնէ Յակոբճան Եուսուֆեանի որդին ըլլալը։ Տիրան Եուսուֆեան 1872–ին կը բնակէր Օրթագիւղ (11)։

Եուսուֆեան գերդաստանէն Օրթագիւղի մէջ ապրող հին ղէմքերէն մին ալ Բարթուղիմէոս ա-

---

(8) Գր. Վ. Գալէմքեարեան, «կենսագրութիւններ», Վիեննա, 1915, էջ՝ 338։

(9) «Կ. Պոլսոյ Հայերը», էջ՝ 168։

(10) «Միաբանք եւ Այցելուք», էջ՝ 536։

(11) «Տեղեկագիր Համարատուութեան Տընտեսական Խորհրդոյ», Կ. Պոլիս, 1872, էջ՝ 51։

ղայ Եուսուֆեանն է, որ հաւանաբար նախորդին ալ Ցակոբեանի որդին է, քանի որ նախ մեծ հօրը անունը կը կրէ եւ երկրորդ Սարգիս Եուսուֆեանի ամուսնացած ըլլալը չէ յիշուած:

Իր յիշատակութիւնը կը կատարուի Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդէն տրուած 2 Դեկտ. 1864 թուակիր կալուածական վկայագրի մը մէջ, որմէ յայտնի կը դառնայ թէ՝ Գրիգոր Փիշմիշեանի դուստր Ագապիի հետ ամուսնացած է: Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդէն տրուած 3 Յունուար 1869 թ. կալ. վկայագրի մը մէջ ալ տեղւոյն բնակիչներէն Եւրոպայի վաճառական Կարապետի որդի Փիշմիշօղլու Հօճա Գրիգորի վախճանած ըլլալը եւ Զուքուրչէշմէ խանը կէտիկ խանութ մը ունենալը յիշուած է:

Վերոյիշեալ Կարապետը, Միքայէլ Ամիրայ Փիշմիշեանի (1785 – 1849) հայր Պիշմիշզատէ Կարապետ Ամիրան (1750 – 1802) պէտք ըլլայ որ թաղուած է Սկիւտար:

Բարթուղիմէոս աղայի վերաբերեալ վկայագիրը իր շահեկանութեանը պատճառաւ ստորեւ կը ներկայացնենք:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ
ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ
ԹԻՒ 97

Թաղիս Շահին օղլու բուլած փողոցը բնակող մեծապատիւ Եուսուֆեան Բարթուղիմէոս աղայի կողակից վէ Բիշմիշեան Գրիգոր աղայի դուստր Ագապի տիկինը Ղալաթիա Սանտըքճըլար ճատտէսի բուլած փողոցը 103 թիւ կօշկակարի խանութին կէսը ծախու առնելու ըլլալով իր ի կեանս վէ Օսմանեան Տէրութեան հպատակ ըլլալուն Թաղական խորհուրդս կը վկայէ:
Դեկտ. 2, 1864

"Կնիք Թաղ. Խորհրդոյ"

Բարթուղիմէոս աղայ իր նախնիքներուն նման ժամագործութեամբ զբաղած է: Եղած է ժամագործներու արհեստապետ (12): Ազգային շրջանակներու մէջ ալ ազդեցիկ դէմք մը հանդիսացած է. ինչ որ յայտնի կը դառնայ 14 Մայիս 1853-ին ընտրուած Ազգ. Պատրիարքարանի Գերագոյն Ժողովին անդամակցելէն: 1872-ին դեռ ողջ էր եւ կը բնակէր Օրթագիւղ (13):

Բարթուղիմէոս Աղայի որդին է անուանի ուսողագէտ եւ պետական պաշտօնատար Յովսէփ Եուսուֆեան, որ ըստ Նորայայտ ծննդեան վկայագրին ծնած է Օրթագիւղ 19 Դեկտ. 1856-ին: Հետեւաբար Հ. Մ. Պօտուրեանի «Հայ Հանրագիտակ»ի մէջ յիշած 1855 եւ 1857 թուականները ուղիղ չեն:

Յովսէփ Եուսուֆեան եղած է Կրթական Նախարարութեան Բարձր Ժողովի անդամ եւ Օսմանեան Համալսարանի դասախօս (պրօֆէսէօր): Երկար տարիներ վարած է «Շիրքէթի Հայրիյէ»ի հաշուակալութիւնը եւ միջոց մըն ալ գանձապետութիւնը (1898-ին): Մահուընէ մի քանի տարի առաջ, Վարչական Խորհուրդի ալ անդամ ընտրուած է: Ուսողութիւն դասաւանդած է Պետական եւ Հայ վարժարաններու մէջ: Ծանօթ է նաեւ իբր հրապարակագիր:

1909 տարւոյ Մայիսին ընտրուած Քաղ. Ժողովին Ա. Ատենադպիրը եղած է: Հիմնադիրներէն է՝ «Արեւելք» օրաթերթի: Թարգմանած եւ 1884-ին հրատարակած է «Պատկերազարդ Թուաբանութիւն եւ երկրաչափական գիտելիք» հատորը: Ծանօթ է նաեւ իբր առաջնակարգ ջութակահար: Մեռած է քաղաքս 13 Օգոստոս 1913-ին:

Ազգ. Տրոց ձեռագիր ցուցակէ մը համեմատ ունեցած է չորս որդիներ որոնք են՝ Բարթուղիմէոս – Արայ (ծնեալ՝ 1312=1895-ին), Յարութիւն – Լեւոն (ծնեալ՝ 1313=1896-ին), Յովհաննէս – Տիգրան (ծնեալ՝ 1316=1899-ին) եւ Սահակ – Վահան (ծնեալ՝ 1319=1902-ին):

Իր քոյրն է նկարչուհի Զարուհի Եուսուֆեան որ երիտասարդ տարիքի մէջ մեռած է 8 Յունուար 1908-ին (14):

Եուսուֆեան գերդաստանի կարեւոր դէմքերէն մին ալ պետական, ազգային եւ մշակութային գործիչ Տիգրան Եուսուֆեանն է: Որդին է Յարութիւն Եուսուֆեան անուն անձի մը որուն հետքը չի կարողացանք գտնել. [illegible] Եուսուֆեանի [illegible] է:

Տիգրան Եֆ. Եուսուֆեանի ծննդեան թուականը ոչ Ազգ. Հիւանդանոցի 1909-ի Օրացոյցին (էջ 349) եւ ոչ ալ «Հայ Հանրագիտակ»ի մէջ (էջ 960) նշուած է: Սակայն նկատի առնելով որ նախակրթութիւնը [illegible] մէջ ստացած

---

(12) «Հայ Հանրագիտակ», էջ 687:

(13) «Տեղեկագիր Համազգայնութեան Տնտեսական Խորհրդոյ», էջ 51:

(14) «Հայ Հանրագիտակ», էջ 687:

եաք, 1850–1856 թուականներուն Փարիզի Ազգային վարժարանի դասընթացքներուն հետեւած է, մօտաւորապէս 1835–ին ծնած լլլալը կըրնանք ընդունիլ:

Հրապարակագրութեան սկսած է 1855–ին, դեռ Փարիզ գտնուած միջոցին աշխատակցելով Ստեփան Ոսկանի «Արեւելք»ին: Ծննդավայրը վերադառնալէ եաք, 1857–էն սկսեալ թատերական յօդուածներ հրատարակած է «Մասիս»ի մէջ:

1861–ին Բարեգործական Ընկերութեան ատենադպիրը եւ Վերծանութեան Թանգարանի անդամ եղած է: 1858–ին հաստատուած «Բաժանորդական Ընկերութիւն Հայոց»ի հիմնադիր անդամ ներուն մինչեւ իրր խորհրդական կը յիշուի: 1862–ին Օրթագիւղի Թարգմանչաց վարժարանի հոգաբարձու նշանակուած է, միանգամայն անձնական դասախօսելով Տոմարագիտութիւն եւ Քաղաքական տնտեսագիտութիւն: Տոմարագիտութիւն դասախօսած է նաեւ Նուպար – Շահնազարեան վարժարանները: 1863–ին Գաւառական Առաջնորդութեանց ընտրութեանց գործադիր Յանձնաժողովի անդամակցած է: Յաջորդիւ Ուսումն. Խորհուրդի անդամ ընտրուած է: 1864–ին միջոց մը Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդի Ատենադպիրը եղած է: 1864 – 1867 թուականներուն Եւրոպա գացած է Շիրքէթի Հայրիկէի համար չոքենաւեր դնելու նպատակաւ: 1867–ին հիմնուած Օրթագիւղի Քաղաքացիական Ընկերութեան ալ կազմակերպիչը եղած է: 1868–էն մինչեւ վարժարանին փակումը Նուպար – Շահնազարեան վարժարանի խնամակալութեան անդամակցած եւ կարճատեւ շրջան մըն ալ տնօրէն եղած է: 1870 – 1896 թուականներուն Օրթագիւղէն Ազգ. Երեսփոխան եղած է: 1870 Յունուար – 1871 Հոկտեմբեր թուականներու միջեւ Թաղ. Ժողովի ատենադպրութիւնը վարած է: 1872–ին եւ 1874–ին ղարձեալ Ուսումն. Խորհուրդի անդամ ընտրուած է: Անդամակցած է նաեւ 1873–ին սկիզբները հիմնուած Լսարանի Ընկերութեան Տնօրէն Ժողովոյ: 1873–ին Օրթագիւղի մէջ հրատարակուած է «Յառաջդիմութիւն» խորագիրը կրող իր ատենախօսութիւնը: 1880–ին վարչութեան ներքին խորհրդական եղած է: 1855–ին ալ Ազգ. Ժողովի Ատենապետ ընտրուած է: 1889 – 1908 թուականներուն Արմաշու Խնամակալութեան ատենապետութիւնը ստանձնած է: 26 Յունիս 1891–ին ընտրուած է Թաղ. Ժողովի Բ. ատենապետ: 31 Հոկտեմբեր 1896–ին ղարձեալ Թաղ. Ժողովի անդամ ընտրուած եւ մինչեւ 1906 Բ. Ատենապետը եղած է:

Տիկրան Էֆ. Եուսուֆեան 1902 – 1906 թուականներուն եղած է Վճռաբեկ Ատեանի անդամ բարձրանալով մինչեւ «Ուլա Էվվէլ»ի աստիճանին եւ արժանանալով Բ. կարգի Օսմանիյէ եւ Դ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշաններուն:

Իր արդիւնաշատ կեանքը վերջ գտած է 18 Յունուար 1908–ին իր ծննդավայրին մէջ:

Եուսուֆեան գերդաստանէն կ'արժէ յիշել նաեւ Զարեհ եւ Երուանդ Եուսուֆեան հարազատ նեղը, որոնք նոյնպէս հետքը անյայտ մնացած կամ մեզ անծանօթ Յովհաննէս Եուսուֆեան անուն անձի մը որդիներն են եւ ծնած են Օրթագիւղ:

Առնչմէ առաջինը Զարեհ Եուսուֆեան ծնած է 1859–ին եւ մեռած՝ ծննդավայրը 1940ին: Վարած է պետական եւ ազգային պաշտօններ: Ծանօթ է նաեւ իրր իրաւագէտ եւ խմբագիր: Նախնական ուսումը ստացած է Շահնազարեան վարժարանը: Ապա հետեւած է իրաւագիտութեան: 1887–ին խմբագիրը եւ ապա խմբագրապետ եղած է Phare du Bosphore–ի: Եղած է նաեւ խմբագիր «Արեւելք»ի որ հիմնուած է 1884–ին: Յետագային Իսթանպուլի առեւտրական տնօրէն կարգուած է: Յաջորդիւ դարձեալ «Արեւելք»ի պատասխանատու տնօրէն եւ խմբագրապետ նշանակուած է:

Իսկ երկրորդը՝ Երուանդ Եուսուֆեան վարած է նոյնպէս պետական եւ հանրային պաշտօններ: Ծանօթ է նաեւ իրր բարերար: Ծնած է 1865–ին եւ մեռած քաղաքս 14 Փետրուար 1945–ին: Վկայուած է Իսթանպուլի Առեւտրական Վարժարանէն: Իսթանպուլի Մամլոյ Դիւանին մէջ չուրջ 32 տարի պաշտօնավարած է իրր թարգման եւ դրաքննիչ: 1921–ին անդամակցած է Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան: Մահուընէ տարի մը առաջ իր բոլոր կալուածները Ազգ. Հիւանդանոցին կտակած է:

Զարեհ եւ Երուանդ Եուսուֆեաններու ծննդեան թուականները ճշդ ճգած ենք չնորհիւ Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը դտնուող ձեռագիր Ազգ. տրոց ցանկի մը:

Հաւանաբար այս տոհմին կը պատկանի նաեւ

Պօղոս Եուսուֆեան, որ 1892-ին քաղաքս հրատարակուած է «Մանուշակներ» քերթուածներու հատորը (15)։

Հոս այս գլուխը վերջացուցած ատեն կ'ուզենք նշել թէ՝ Բարթուղիմէոս Եուսուֆեանի կողակիցը Տիկ. Աղաւնի Եուսուֆեան պարզ անդամ ըլլալով եւ Տիկ. Եղիսաբէթ Եուսուֆեան ալ Գանձապետ ըլլալով կը յիշուին 1864-ին Օրթագիւղի մէջ հիմնուած «Աղքատախնամ Ընկերութիւն Տիկնանց»ի Տնօրէն Ժողովի անդամուհիներուն միջեւ (16)։ Կարելի է ենթադրել թէ՝ երկրորդ Տիկինը թերեւս Տիգրան Եուսուֆեանի մայրն է։

Կ'արժէ որ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը պատրաստուի այս կարեւոր գերդաստանին մասին։

Բ.— ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԴՊԻՐ

Տպագրիչ Մարտիրոսի դպրապետ ընտրուելուն թուականը չէ նշանակուած նախապէս յիշուած 1902 թուակիր ցանկին մէջ։ Իր անուան տակ նօտր տառերով հետեւեալ բացատրութիւնը կայ՝

"Սա էր ընթերցասէր. եւ առաւել հմուտ եկեղեցական երգոց եւ առաջին դասասաց"։

Սոյն վերջին բառը մեզ կը յայտնէ թէ Մարտիրոս Դպիր վարժապետութեամբ ալ զբաղած է։ Նկատի առնելով որ իր յաջորդը Ղազար Աստղանագործ 1751-ին դպրապետ ընտրուած է, կարելի է ընդունիլ թէ մինչեւ յիշեալ թուականը պաշտօնավարած է։

Մարտիրոս Դպիր ԺԸ. դարու Իսթանպուլահայ կարեւոր տպագրիչներէն մին է։ Ծնած է քաղաքս մօտաւորապէս 1680-ին։ Որդին է նոյնպէս տպագրիչ Սարգսի, որ իր տպարանը հիմնած է 1701 թուականին Մայր Եկեղեցւոյ շրջափակը, եւ մեռած է 1724-ին։ Մօրը անունն է Լուսիկ։ Ունեցած է Եղիսաբէթ անունով քոյր մը եւ Գէորգ անունով եղբայր մը որ 1722-ին հանգուցեալ կը յիշուի (17)։ Թէոդիկ Լապճինճեան (1873 – 1928) յիշեալ Գէորգը անուններու նոյնութեան պատճառաւ շփոթած է մեկենաս Իսթանպուլցի Տիրացու Գէորգի հետ որ տպագրել տուած է Մխիթար Աբբահօր «Խոկումն Վարուց» գիրքը 1705-ին։ Տպարանը յիշուած չըլլալուն համար, շատ հաւանական է որ կաթոլիկներու գաղտնի տպարանէն լոյս տեսած ըլլայ այս հատորը, մանաւանդ նկատի ունենալով հեղինակին ալ Հռովմէադաւան ըլլալը։

Տիրացու Գէորգ 1720-ին Վենետիկի մէջ տպել տուած է նաեւ փոքրածաւալ Նոր Կտակարան մը։ Իսկ որդին Սարգիս ալ 1716-ին դարձեալ Վենետիկի մէջ տպել տուած է Ալպերթոսի Աստուածաբանութիւնը եւ 1722-ին ալ Պետրոս Վ. Թիֆլիզեցիի «Գիրք որ կոչի աղբիւր բարի» հատորը որուն մէջ հայրը Տիրացու Գէորգ հանգուցեալ չէ յիշուած։ Արդէն դժուար է երեւակայել տպարան մը ուրկէ միայն մէկ հատոր գիրք լոյս տեսած ըլլայ։ Կ'արժէ նաեւ նշել թէ՝ 1716-ին տպուած Ալպերթոսի Աստուածաբանութեան յիշատակարանին մէջ Տիրացու Գէորգի որդի Սարգսի դեռաբողբոջ որդիներ ունենալը արձանագրուած է։

Մարտիրոս Դպիր աշակերտած է ԺԸ. դարու Իսթանպուլահայ ամենանշանաւոր մշակութային գործիչ եւ մատենագիր Կեսարացի Պաղտասար Դպիրի (1683 – 1768)։ 1716-ին չափածոյի վերածած է «Կտագիրք»ը որ լոյս տեսած է 1722-ին եւ կը բաղկանայ 116 էջերէ։ 1724-ին հայրը մեռնելէ ետք տպարանը իր անուան փոխանցուած է։ 1727-ին հոն կ'աշխատէին Պաղտասար Դպիր եւ իր որդին Աբրէն Դպիր (1715 – 1771)։ Ունեցած է Սրապիոն եւ Սարգիս անունով երկու որդի, որոնցմէ առաջինը օգնած է իր հօրը։

Մարտիրոս Դպրի մահուան թուականը 1751 ըլլալով կարելի է ընդունիլ, որովհետեւ նախ Ղազար Աստղանագործ սոյն թուին է որ իբր դպրապետ իրեն յաջորդած է։ Երկրորդ 1752-ին իր տպարանէն լոյս տեսած Տաղարանին անուանաթերթին վրայ հանգուցեալ ըլլալով յիշուած է։

1750-ին եւ 1751-ին Մարտիրոս Դպրի տպարանէն որեւէ գիրք լոյս չէ տեսած, իրենց հօրը մահուընէ ետք, իր որդիները 1757-ին «Պղնձէ Քաղաք» մը եւս հրատարակած են եւ այնուհետեւ սոյն տպարանին գործունէութիւնն ալ դադրած է։

---

(15) «Հայ Հանրագիտակ», էջ՝ 689։

(16) Հ. Ե. Վրդ. Պօղոսեան «Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնները», Վիեննա, 1957, էջ՝ 193։

(17) Քնարիկ Կորկոտեան, «Հայ տպագիր գիրքը Կոստանդնուպոլսում», Երեւան, 1964, էջ՝ 63։

Այժմ կ'ուզենք ներկայացնել Մարտիրոս Դպրի տպարանէն 1744–ին լոյս տեսած «Ժամագիրք» մը, որ Հայկական Մատենագիտութեան մինչեւ վերջերս անծանօթ մնացած է։ Զայն անցեալ տարի երեւան հանած ենք Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը գտնուող հնատիպ գրքերու միջեւ։ Հայ հնատիպ գրքի մատենագիտութեան մէջ օգտագործուելու նպատակաւ թէեւ նկարագրականը ատենին ղրկած ենք Միասնիկեանի անուան Հանրային Գրադարանը, սակայն նկատի առնելով որ յիշեալ կոթողային աշխատութիւնը Իսթանպուլահայերուս գրեթէ անմատչելի պիտի ըլլայ, յարմար դատեցինք հոս ալ զայն ծանօթացնել։

Ժամագիրքը կը բաղկանայ 599+1*չհ*=600 *էջերէ։ Տարուածքն է* 15×8.5*սմ.,* *իսկ տողերու քանակը՝* 24։ *Սկիզբէն* 34 *էջ պակասաւոր է։ Յիշատակարանը հետեւեալն է։*

Յիշատակարան Տպողի

Օրհնութիւն, Գոհութիւն եւ Երկրպագութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան եւ միոյ Աստուածութեան Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ։

Որ ետ կարողութիւն մեզ նուաստիցս բարեխօսութեամբ սրբոյն Սարգսի զօրավարին տըպել եւ ի կատարումն հասուցանել զսուրբ գիրքս որ կոչի ժամագիրք։ Ի վայելումն մաքուր մանկանց եկեղեցւոյ։

Ի Հա"յ"րապետութեան Տեառն Ղազարու ամենայն Հայոց կաթողիկոսի։

Եւ երկուց սրբոց Աթոռոց Պատրիարգաց տեառն Գրիգորի եւ տեառն Յակոբայ Արիհի եւ Աստուածաբան Վարդապետաց։

Արդ որք վայելէք դմա յիշեսջիք ի Քրիստոս զՄարտիրոս չնչին դպիրս եւ զդեռաբողբոջ սիրելի եւ զաչաց լոյս զորդեակն իմ զշարաքարդող եւ զցրւող գրոցս զցայգ եւ զցերեկ զՏիրացու Սերոբէն հանդերձ ծնօղօքս։

Եւ զաշխատաւոր գործոյս Բա"ղիշ"եցի Մանուէլն եւ Եզնկացի Աւետիքն։

+ Ի թուին "1193" Փետ. 23 Վ.ԵՐԶ։

Եթէ նկատի ունենանք նաեւ 1736*–ին այս տպարանէն լոյս տեսած եւ նորայայտ տպագրութիւն մը ըլլալը մեր կողմէ երեւան հանուած «Գրքուկս որ կոչի Երգեցմունք հոգեւորականք» անունը կրող* 308 *էջնոց հատորը, որ կը գտնուէր հանգ. բանասէր եւ դրամավաճառ Պիմէն Զարդարեանի* (1880 – 1955) *մօտ, Մարտիրոս Դպրի տպարանէն լոյս տեսած ցարդ ծանօթ գրքերուն քանակը կը հասնի* 25*–ի։*

Գ.– ՄԵՍՐՈՊ ԴՊԻՐ

ԺԸ. դարու Իսթանպուլահայ անուանի կըրթական ու մշակութային գործիչներէն մին է Մեսրոպ Դպիր կամ Վարժապետ, որ թոռն է Պաղտասար Դպրի եւ որդին՝ Արսէն Դպրի։ Նա առաջին անգամ դպրապետ կարգուած է 1783*–ին եւ պաշտօնավարած է մինչեւ* 1802*։ Այս առթիւ իր մասին հետեւեալը գրուած է։*

"Ներհուն վարժապետ եւ քաջ գիտնական, Որբիմաց, խոհեմ եւ հանճարաքան"։

Իսկ երկրորդ անգամ դպրապետ կարգուած է նոյն տարին, Գրիգոր Հանդերձարարէ ետք։ Այս անգամ ալ պաշտօնավարած է հաւանաբար մինչեւ իր մահը, որ տեղի ունեցած է 1807*–ին, ինչ որ ցարդ անծանօթ կը մնար։*

Այս շրջանին համար ալ իր մասին հետեւեալ յայտարարութիւնը կայ։

"Դարձեալ եղեւ դպրապետ յաւուրս սորա ահիմանեցան հանգստեան պաշտօնի կատարումն յաղագս հոգւոյ հանգուցեալ դպրաց եւ հասից եւ ծախուց գրութիւնքն։"

Բազմերախտ Մեսրոպ Վարժապետի մեզ ծանօթ յիշատակութիւնները հետեւեալներն են։

Առաջին յիշատակութիւնը կը կատարուի 1766*–ին Երուսաղէմի թիւ* 529 *ձեռագրին մէջ որ կը կրէ «Եօթնափողեան Գիրք» անունը։ Հեղինակն է Բարթուղիմէոս Սալուցի եւ դրչագրուած է Գաբրիէլ Սարկաւագի կողմէ հաւանաբար Իսթանպուլի մէջ։* 125*րդ էջին վրայ կայ հետեւեալ յիշատակութիւնը* (18)։

"Աստուածակենցաղի եւ բարեպաշտասիրի հոգեկցի եւ սիրայնոյ եղբօրդ իմոյ Տիրացու Մեսրոպ դպրավարժի, սէրտ սիրով յաւէտ ընծայի ողջոյն յարգանաց։"

Երկրորդ յիշատակութիւնը կատարուած է 1771*ին տպագրիչ Մահտեսի Աստուածատուր Դըպրի որդւոյն Յովհաննէսի տպարանէն լոյս տեսած Պաղտասար Դպրի Քերականութեան Բ. հատորին յիշատակարանին մէջ, ուր «դեռաբողբոջ» ածա–*

---

(18) *Նորայր Եպս. Պողարեան, «Մայր Ցուցակ Ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց», Հտ. Բ., Երուսաղէմ,* 1967, *էջ՝* 535։

կանը գործածուած է իրեն համար, անշուշտ որ ոչ թէ տարիքը, այլ ուսուցչութեան հանգամանքը նկատի առնելով։ Իրեն վերաբերեալ մասը ստորեւ կը ներկայացնենք։

"Ըստ խնդրոյ ուսումնասէր մանկանց եկեղեցւոյ։ Արդեամբ եւ գոյիւք նուաստ Գասպարիս Մուրատեան, եւ հայրապատիւ եղբօրն իմոյ Պաղտասար ամիրային, իբրու տրիտուր լուսահոգի պատուելի մեծ վարժապետին հեղինակի գրքոյս եւ բազմերախտին հայկական ազինս. եւ մանաւանդ իմս անարժանութեան. երկասիրութեամբ ձեռան նորին դեռաբողբոջ հեզաբարոյ Մեսրոպ Դպրի։

Ի Տպարանի հանգուցեալ մահտեսի Աստուածատուրի որդւոյ Յօհաննիսի բարեմիտ դպրի եւ որդւոյ նորա տիրացու Կարապետի։

(էջ՝ 601 - 602)

Մեսրոպ Դպրի 1766-ին մանկավարժ եւ 1771-ին ալ դեռաբողբոջ յիշատակուիլը նկատի առնելով կարելի է ենթադրել թէ՝ ան ծնած է 1745-ական թուականներուն։

Երրորդ յիշատակութիւնը կը կատարուի Սկիւտարահայ բազմարդիւն մշակութային եւ ազգային գործիչ Արաբկիրցի Մարտիրոս Աւագ Սարկաւագի (1743 - 1813) 1 *Ապրիլ* 1780 *թուակիր ուսուցչական վկայականին մէջ, որուն բնագիրը ի պահ կը մնայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ գանձատունը։ Ի շարս այլ ինը մանկավարժապետներու, ինք ալ կնքած է սոյն վկայականը եւ իր անունը կը գրաւէ չորրորդ տեղը։*

Յիշեալ մանկավարժապետներու ժողովը, հինէն, երբեմնի Ուսումնական Խորհուրդին դերը կատարած է։

Չորրորդ յիշատակութիւնը կատարուած է 1799 - 1801 *թուականներու միջեւ Արապեան տպարանէն լոյս տեսած, երկհատոր մեծածաւալ Ճաշոցի յիշատակարանին մէջ* (էջ՝ 826) *հետեւեալ կերպով։*

"Յիշեսջիք զկնի զամենամեղ եւ զանպիտան զպաշտօնեայն Սրբագրութեան սորին զկրտսերն եւ զյետինն ի վարժապետս զԳալուստ Դպիր, եւ զկենդանի եւ զհանգուցեալ զիւրայինսն, եւ զլուսահոգի Տիրացու Պաղտասար պատուելի վարժապետի թոռն զՏիրացու Մեսրովբ զյարգի վարժապետ եղբայրն իւր համօրէն կենդանի եւ հանգուցեալ արենակցօքն հանդերձ։"

Թերեւս աւելորդ չըլլայ նշել թէ՝ հոս «եղբայր» բառը, երկուքին ալ վարժապետ ըլլալուն պատճառաւ, փոխաբերական իմաստով գործածուած է։

Հինգերորդ յիշատակութիւնը կը կատարուի 3 *Ապրիլ* 1802-*ին Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասուն արդեանց եւ ծախուց տոմարին մէջ Դպրաց Դասուն եօթը խորհրդականներէն մին ըլլալով։ Իր անունը կը գտնուի սկիզբը եւ յիշուած է «Տիրացու Մեսրոպ պատուելի Դպիր եւ Վարժապետ» ձեւով։*

Վեցերորդ յիշատակութիւնը կը կատարուի Երուսաղէմի թիւ 1010 *ձեռագրին մէջ որ կը կոչուի «Պարտէզ ծաղկաւէտ» եւ որուն գրիչն է Գրիգոր Սարկաւագ Կ. Պոլսեցի։* 1807-*ին գրի առնըւած այս ձեռագրին սկիզբը կը գտնուի իր կողմէ շարադրուած համառօտ մաղթանք մը, որուն տակ «Մեսրոպայ Վարժապետի ասացեալ» բացատրութիւնը կայ* (19)։

Բնագիրը հետեւեալն է։

"Հայցուածք առ Հոգին Սուրբ յօժանդակութիւն գործոյս.- Հայեաց Տէր ամենակալ զուարթն քաղցրութեամբ ի սրբէական յահեղ յԱթոռոյդ բարձրութենէ յառաջադրեալ գործոյս յաջողուած։ ... Զի քո է հանճար եւ գիտութիւն. քո է սաւորութիւն եւ իմաստութիւն. եւ քո է արքախորհուրդ եւ զգուշութիւն, քոյոց շնորհաց լուսութիւն եւ զօրութիւն եւ փառք յաւիտեանս ամէն։ -Մեսրոպայ վարժապետի ասացեալ։"

Մեսրոպ Վարժապետի գրչին կը պատկանին մօր հօրը՝ Պաղտասար Դպրի, հօրը՝ Սրբէն Դըպրի եւ հօրեղբօրը՝ Տէր Անտօնի (1720 - 1785) *ոտանաւոր տապանագրերը որոնք կը գտնուին Մաշտոցեան Մատենադարանի թիւ* 8216 *ձեռագրին մէջ* (էջ 261 *ա եւ բ*) *եւ առաջին անգամ լոյս տեսած են* 1958-*ին Երեւանի մէջ հրատարակուած, Շուշանիկ Նազարեանի եւ Ասատուր Մնացականեանի «Պաղտասար Դպիր, Տաղիկներ սիրոյ եւ կարօտանաց» մենագրութեան մէջ* (էջ՝ 213 *եւ* 214 *եւ* 261 - 262), *որմէ օրինակ մը,* 1959-*ին մեր խնդրանքին վրայ բարեհաճած էր մեզ նուիրել Մաշտոցեան Մատենադարանի մեծարգոյ տնօրէն՝* **փրոֆ.** *Լեւոն Խաչիկեան։ Առաջին տա-*

---

(19) *Ն. Եպիսկ. Պողարեան, «Մայր Ցուցակ Ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց», Հտ. Դ., Երուսաղէմ,* 1969, *էջ՝* 13։

պանապիրը կը բաղկանայ 20 տողէ, իսկ միւս երկուքը 12–ական տողէ: Այս արձանագրութեանց չնորհիւ է որ երեւան ելած է Պաղտասար Դպրի եւ իր երկու որդիներուն ծննդեան եւ մահուան թուականները, որոնք մինչեւ վերջերս անծանօթ կը մնային:

Մեր համոզումով Մեսրոպ Դպրի դրչին կը պատկանի նաեւ անթուակիր այն վիմագիր արձանագրութիւնը որ կը գտնուի Ղալաթիոյ Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ որուն առանձնայատկութիւնները որոշապէս ցոյց կուտան թէ ան կը վերաբերի 1799–ի շինութեան: Ժամանակը ճշդելէ առք այս մասին դիմաւոր փաստ ըլլալով կրնանք ներկայացնել «Ի ՄԵՍՐՈՊ ԴՊՐԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ԲԱՆՍ» ծայրանունով գրուած ըլլալը, ինչպէս որ չարագրած է հօրը եւ հօրեղբօրը ոտանաւոր տապանագրերը, առաջինը «Ի ՄԵՍՐՈՎԲՍՑ ՍՍ. Է» եւ երկրորդն ալ «Ի ՄԵՍՐՈՊԱՑ ԲԱՆ» ծայրանուններով: Երրորդ կէտն ալ արձանագրութեան խրթնաբանութեամբ գրի առնուած ըլլալն է ինչ որ չատ հին ըլլալը կարծել տուած է: Այս մարզին մէջ իր ուսուցիչը պէտք է որ ըլլայ Պաղտասար Դպիր, որ այսպիսի քերթուածներ ալ գրի առած է որոնցմէ մին է «Դարձեալ վէպ կրճոյ եղկելի հոգւոյս» տաղը (20), որուն անզոյգ տողերը «Ի ՊԱՂՏԱՍԱՐԷ» ծայրանունը կը կապմեն:

Որքան որ յայտնի է մեզ. այս արձանագրութիւնը առաջին անգամ լոյս ընծայած է Կիւլէսէրեան (1868 – 1936), որ կը կարծէ թէ Կոլոտ Պատրիարքի օրով տեղի ունեցած 1733–ի շինութեան կը վերաբերի (21):

Իսկ Յովհան Փալաձեան (1860 – 1951) ալ կը կարծէ թէ՝ ան կրնայ մնացած ըլլալ 1350 թուականէն (22), խարուելով «ՊԱՆԾԱԳԵՂ» բառէն որ ոչ թէ արձանագրութեան թուականը՝ այլ առաջին եկեղեցւոյն՝ Սուրբ Սարգսի հիմնադրութեան թուականը կը յայտնէ, նկատի առնելով որ 1360–ին եւ 1361–ին, վերջինս երկիցս կը յիշուի երկու ձեռագիր յիշատակարաններու մէջ (23):

Շատ հետաքրքրական է որ Մեսրոպ Դպիր ունեցած ըլլայ նաեւ գրական աշխատութիւններ որոնք ցարդ անծանօթ կը մնան:

Մեսրոպ Վարժապետ իր կրթական եւ մշակութային բազմավաստակ կեանքը կնքած է 1807 տարւոյ Մայիս ամսուն, որքան որ կը յիշենք: Թաղուած է Պալըկլը, ուր մինչեւ 1952 թուականը դեռ կ'երեւար ձուաձեւ աչքառու դամբարանը: Ինչպէս նաեւ իր հօրը եւ կամ մօտաւոր մէկ պարագային նոյնպէս ձուաձեւ դամբարանը, որուն տապանագիրը եւս կ'սկսէր Պաղտասար Դըպրի անունով: Խորագրին տակ երկուքն ալ չուրջ տասը տողնոց ոտանաւոր մը: Վայրը, մօտաւորապէս հանդուցեալ Տօքթ. Զաքարի չիրմին գտնուած տեղն էր: Այդ միջոցին «Իսթանպուլ Ընսիքլոբէտիսի»ի համար Պալըկլըի Հայոց Գերեզմանատան մասին ընդարձակ յօդուած մը կը պատրաստէինք եւ այդ պատճառաւ միայն հայատառ թուրքերէն արձանագրութիւնները կը քաղէինք: Հետեւարար անփոյթ գտնուեցանք այլ երկու արձանագրութիւնները անմիջապէս քաղելու, որովհետեւ մաքերնուս ծայրէն իսկ չէր անցներ որ ժամանակ մը վերջ հայանուն վանտալներ կրնային յանդգնիլ ձեռք վերցնելու եւ քանդելու այս բազմերախտ մշակութային գործիչին դամբարանը, գլխաւոր մեղսակցութեամբ օրուան անօրէնին եւ մանակի մեղսակցութեամբ Սամաթիոյ եւ Մայր եկեղեցւոյ այն օրուայ թաղային Խորհուրդներուն:

Մինչ ուրիշ ազգեր իրենց նշանաւոր դէմքերուն համար արձաններ կը կանգնեն, մենք ալ մեր անուանի զաւակներուն դամբարանները կը քանդենք: Եթէ Մեսրոպ Վարժապետ երեւակայէր որ ապագայ սերունդները օր մը իր դամբարանը քանդելու չափ ապերախտ, անխիղճ ու անգգամ պիտի դառնան, վստահ ենք թէ օր մը իսկ պիտի չուզէր ծառայել Հայ Ազգին:

Եւ ցաւալին հոն է որ Մեսրոպ Դպրի պարագան միակը չէ: Դեռ կան բազմաթիւ նշանաւոր անձերու դամբարաններ որոնք վերջին երկու տասնամեակի ընթացքին խժդուժօրէն քանդուած եւ տեղերը բարձր պիներով այլոց ծախուած են:

---

(20) «Տաղիկներ Սիրոյ եւ Կարօտանաց» Երեւան, 1958, էջ՝ 161:

(21) «Կոլոտ Յովհաննէս Պատրիարք» Վիեննա, 1904, էջ՝ 133:

(22) «Հ. Կոչնակ», 1938, թիւ 44, էջ՝ 1052:

(23) Տօքթ. Վ. Թորգոմեան, «Երեմիա Զէլէպի», Հտ. Բ. Վիեննա, 1932, էջ՝ 484 – 485:

Յաւերժական փառք Եուսուֆ Չէլէպիներու, Մարտիրոս Դպիրներու եւ Մեսրոպ Վարժապետներու պանծալի յիշատակին: Անոնց՝ որոնք մեծ զոհողութիւններով իրենց պատկանած ժողովուրդին մշակութային կեանքը անչէջ ու պայծառ պահելու նկրտեցան: Եւ յաւիտենական նախատինք բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց նախնիքներէն փոխանցուած սրբազան աւանդները, մշակութային անգին գանձերը կամ անոնց բեկորները ոչ միայն անվթար պահպանելու համար որեւէ ջանք չի թափեցին, այլեւ զանոնք անխիղճօրէն փճացնելու համաձակեցան.

Սկիւտար Գ. ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ

30 *Օգոստոս* 1971

Յ. Գ.— Եուսուֆեան գերդաստանին նուիրուած բաժինը մաքուրի վերածելէ ետք, Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատան մէջ հանդիպեցանք Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդին 7 Օգոստոս 1866 թուակիր կալուածական մէկ վկայագրին, որուն համեմատ Յակոբեան Եուսուֆեանի ցարդ անծանօթ մէկ դուստրը Տիկին Իզար, սոյն թրւիի Ֆըստըխլը փողոց թիւ 32 տան կէսը 10000 ղրշ.ի գնած է:

Դարձեալ Ազգ. Պատրիարքարանի Դիւանատունը գտնուող նամակի մը համաձայն, 14 Յունիս 1867–ին Աբրահամ Էֆ. Ֆրէնկեան Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդի Ատենապետ, իսկ Տիգրան Եուսուֆեան ալ ատենադպիր էր:

Կրկին նոյն վայրը գտնուող Օրթագիւղի Թաղ. Խորհուրդին 11 Մայիս 1872 թուակիր եւ 39 համարակիր կալուածական վկայագրին համեմատ հանգ. Եուսուֆեան Յարութիւն աղայի կողակիցը եւ Տիգրան Եուսուֆեանի մայրը Տիկին Եղիսաբէթ դուստրն է հանգ. Նշվրուգեան Յարութիւն աղայի, եւ սոյն թուին Չինիլի խանի վերնայարկը ունեցած թիւ 6–7 սենեակները 9500 ղրշ.ի ծախած է վաճեցի ճաշարանատէր Աւետիս Միրզոյեանի: Այսպէս մեր ենթադրութիւնը իրողութիւն դարձած է:

Յովսէփ Եուսուֆեան ալ 10 Յունիս 1907–ին Պէյօղլուի Թաղ. Խորհուրդի անդամ էր: 11 Յունիս 1911–ին Ուսումն. Խորհուրդի անդամ ընտրուած է: Սակայն Պատրիարք. Տեղապահ վահրամ Արք. Մանկունիի "1846 – 1920" ուղղեալ 16 Յունիս 1911 թուակիր նամակովը հրաժարած է *«Բազմապատիկ զբաղմանցը պատճառաւ Ուսումն. Խորհուրդի աշխատութեանց մասնակցելու անկարելիութիւնը»* յայտնելով:

Իսկ վերջերս մեր հանգ. հօրեղբօրորդւոյն մանիփաթուրայի վաճառական Եդուարդ Բամպուխեանի "1907 – 1957" հարսանեկան թղթածրարին մէջ, ծաղկեկողով զրկող անձանց միջեւ հանդիպեցանք Երուանդ Եուսուֆեանի այցետոմսին, որմէ յայտնի դարձաւ թէ Արտաֆիլի Գործոց Նախարարութեան մէջ ալ պաշտօնավարած է:

7 Նոյ. 1971 Գ. Բ.

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

Հոս կը վերջացնենք Գումգափուի Ա-ղթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ 250 ամեայ Դպրաց Դասուն եւ ԳՈՂԹԱՆ երգչախումբին 45 ամեայ ու 11 յիսնամեայ գոյութեան յոբելինական յուշամատեանը: Ոչ մէկ կասկած թէ լիակատար գործ մը չէ որ կը ներկայացնենք, բայց մեւս կողմէ կը փորձենք խորհիլ թէ մեր ի ձեռին ունեցած տուեալներով եւ աղբիւրներով՝ կազմեցինք աշխատանք մը, նուազագոյն թերիներով:

Մեր ընդգրկած ուղին, եղաւ իւրաքանչիւր դէպք իր հարազատ ձեւովը տալ գոլացնելու համար հոն օրուան մտածելակերպն ու մտայնութիւնը:

Ուշադիր եղանք հեռու մնալու, ոմանց համար թերեւս հակաճառութիւն նկատուելիք պարագաներէ: Բայց չանացինք անուղղակի կերպով լուսաբանել մէկ քանի պարագաներ, որոնց՝ հաւանաբար տեղեակ չէին շատեր: Օրինակ, երաժշտապետ Արիստակէս Յովհաննէսեանի պարագան (Տես ու բաղդատէ պատմութիւն հայ ձայնագրութեան Կ. Պոլիս 1914 Արիստակէս Ա. քհնյ. Հիսարլեան): Ինչպէս նաեւ Գողթան երգչախումբին հիմնարկութեան վայրն ու թուականին մասին, զոր տարբեր ձեւով կը ներկայացնեն Պագրգիւղի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ եւ Տատեան վարժարանի 90 ամեայ յոբելինական յիշատակարանները, պատրաստուած մէկը 1934-ին Պետրոս Կարապետեանի, իսկ մեւսը 1969-ին Հայկ Ժամկոչեանի կողմէ:

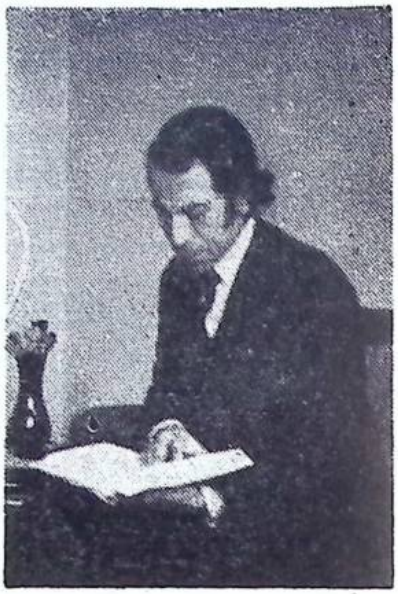

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՓԷՕՍԷԵԱՆ

Մտադիր էինք նաեւ ամփոփ կերպով մէկտեղել հոս Իսթանպուլահայ եկեղեցիներու չուրջ գործող այժմու 19 Դպրաց Դաս երգչախումբերը իրենց հիմնարկութեան թուականներով եւ իրենց գործունէութեամբ, բայց ցաւով կը հաստատենք թէ հազիւ կէս դարու անցեալ մը ունեցող այս կազմակերպութիւններէն ոմանք իրենց հիմնարկութեան թուականներն իսկ ճիշդ չեն գործածեր. ինչպէս նաեւ հնարաւոն նկատուած չորս Դպրաց Դասերուն երիցքին մասին զանազան կարծիքներ կան (Տես Մարմարա օրաթերթ 17 – 18 Մարտ 1965, ճշդումի կարօտ թուականներ, Վա – Բէօ) յօդուածն ու գրքոյս 218րդ էջի վերջայ դոնուած կանոնագրին որոշ յօդուածները:

Նման պարագաներ ստիպեցին մեզ նաւ կենալ այս մտադրութենէն: Պիտի բաւականանանք միայն, այբուբենական կարգով տալ անուններն ու վայրերը վերոյիշեալ Դպրաց Դաս երգչախումբերուն:

1.– ԱՍՈՂԻԿ – Պէյօղլու

2.– ԳՈՂԹԱՆ – Գումգափու

3.– ԴՈՒՐԵԱՆ – Պալաթ

4.– ՁՈՒԱՐԹՆՈՑ – Կէտիկփաշա

5.– ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ – Օրթագիւղ

6.– ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ – Թագսիմ

7.– ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ – Ենիգիւղ

8.– ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ – Ղալաթիա

9.– ԿՈՄԻՏԱՍ – Գուրուչէշմէ

10.– ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ – Պիւյիւքտէրէ

11.– ՆԱՐԵԿԱՑԻ – Պէշիկթաշ

12.– ՍԱՀԱԿԵԱՆ – Սամաթիա

13.– ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ – Եշիլգիւղ

14.– Ս. ԹԱԳԱՒՈՐ – Գատըգիւղ

15.– Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ – Սկիւտար Նոր Թաղ

16.– ՍԿԻՒՏԱՐ ՄԻԱՑԵԱԼ – Սկիւտար Սէլամսըզ

17.– ՎԱՌՎԱՌԵԱՆ – Գումգափուի Դուրս

18.– ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ – Ֆէրիգիւղ

19.– ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ – Պագրգիւղ

Կը գործէ նաեւ Նարլըգափուի Դպրաց Դասը:

Սիրայօժար եւ առանց որեւէ նիւթական ակնկալութեան տարինք այս աշխատանքը, ի սէր Դպրաց Դասու Գողթան երգչախումբին, որուն կ'անդամակցինք:

Մեր խոր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք «Մարմարա»ի խմբագրութեան եւ թերթին հրատարակութեանց տնօրէն՝ Պր. Ռ. Հատտէճեանի, որոնք սիրայօժար եւ առանց նիւթական ակնկալութեան տրամադրեցին տողաշար ու տպագրական մեքենաները:

Անուրանալի հաճոյակատարութեամբ իր աշխատանքի որոշ բաժինը բերաւ երիտասարդ գրաշար Պր. Մխաք Գափուլ ինչպէս նաեւ սրբագրիչ Օր. Արմենուհի Թէրզեան: Լուսանկարները սիրով ու խնամով պատրաստեց «Նարին Քլիշէ»ի տէր բարեշնորհ Վարուժան Ա. Սարկաւագ Տիրիէլ, իսկ կափարիչը պատրաստեց մեր երգչախումբի երիտասարդ ուժերէն Եղիա Քէօշէեան: Գործիս լոյս աշխարհ գալուն իրենց ցուցաբերած շահագրգռութեան եւ աշխատանքին համար պարտք կը համարիմ առանձնապէս շնորհակալութիւններ յայտնել բոլորին:

Պէտք է խորհիլ թէ ըրած ենք այն ինչ որ կարելի էր իրագործել մեր հնարաւորութեանց սահմանին մէջ:

Եթէ դոյզն ինչ յաջողած ենք մեր առաջադրութեան մէջ, այս պարագան պիտի ըլլայ մեր բարոյական մեծագոյն վարձատրութիւնը:

Իսթանպուլ 1. 12. 1971

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Յ Ա Ւ Ե Լ Ո Ւ Ա Ծ

Ներկայ յուշամատեանին պրակներուն տըպագրութենէն ետք նկատի առնուած են հետեւեալ կէտերը զորս անհրաժեշտ համարեցինք ուղղել եւ կամ լրացնել։

*

14րդ. էջին վրայ յիշուած 1360 թուականը Ղալաթիոյ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ ոչ թէ հիմնադրութեան, այլ առաջին յիշատակութեան թըւականն է։ Առաջին կառուցումը անծանօթ կը մնայ։ Ս. Սարգիս Եկեղեցին Ս. Գր. Լուսաւորիչ անունը ստացած պիտի ըլլայ 1431-ի վերաշինութենէն ետք, որովհետեւ 1440-ին այդ անունով կը յիշուի։ 1391-ի ենթադրական շինութիւնը անընդունելի է, քանի որ Ս. Սարգիսը 1398-ին դեռ գոյութիւն ունէր։

15րդ էջին վրայ Գումգափուի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ առաջին շինութիւնը թէեւ 1616 ըլլալով նշուած է, սակայն 1608-ին ան արդէն գոյութիւն ունէր, ինչ որ յայտնի կը դառնայ Սիմէոն Դպիր Լեհացիի Ճանապարհորդագրութենէն (Վիեննա, 1936, էջ՝ 7)։ Իրմէ երեք տարի առաջ Իսթանպոլ ժամանող Գր. Վրդ. Դարանաղցի ալ կը յիշէ զայն։

Նոյն էջին վրայ 1480-ին յիշուած Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյն, հինէն Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ յարակից եղող Ս. Աստուածածին Տաճարը ըլլալը յայտնի դարձած է. 1495-ին գրի առնուած Աւետարանի մը յիշատակարանին մէջ անոր «Սուլու Մանաստըր» բացատրութեամբ յիշուելէն։ Սոյն յիշատակարանը երեւան հանած է Ամերիկահայ ծանօթ բանասէր Պր. Յարութիւն Քիւրտեան։

17րդ էջին վրայ, 1677-ին (ոչ թէ 1667-ին) Մայր Եկեղեցւոյ հովանիին տակ հաստատուիլը յիշուած տպարանին վայրը անծանօթ է։ Տպագրիչն է Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան (1637 – 1695)։ Տպարանը երկու տարի գործունէութիւն ունեցած է եւ հոն երկու գիրք միայն տպուած է։

Մայր Եկեղեցւոյ հովանիին տակ առաջին տպարանը 1701-ին հաստատած է Սարգիս Դպիր։ Իսկ Շնորհք Մկրտիչ Ամիրայ Միրիճանեանի տպարանը, որուն վերակացուն եղած է Մատթէոս Դպիր Յովնանեան (1741 – 1827) Սարգիս Դպրի տպարանին հետ որեւէ կապ չունի։ Հաւանական է որ Ստեփաննոս Ամիրայ Պետրոսեանի (+ 1799) տպարանին շարունակութիւնը ըլլայ, որովհետեւ վերջինս իր գործունէութիւնը դադրեցուցած է 1792-ին եւ Մայր Դպրատան տպարանն ալ նոյն տարին հիմնուած է։

22րդ էջին վրայ յիշուող ժամագործապետ Բարթուղիմէոս Չէլէպիի, Եուսուֆ Չէլէպիի ոչ թէ որդին, այլ թոռը ըլլալը վերջերս յայտնի դարձած է։

36րդ էջին վրայ յիշուող Արքունի Թաշճիպաշի Վարդան, քանի տարի առաջ Պալըգլըի Գերեզմանատունը գտնուող տապանագրին համեմատ մեռած է 8 Հոկտ. 1847-ին։ Մականունն է Յակոբեան։ Ունի 12 տողնոց հայատառ թուրքերէն ոտանաւոր արձանագրութիւն մը, որուն մէջ յիշուած են Յակոբ եւ Ստեփան անունները կրող երկու որդիները։

67րդ էջին վրայ յիշուող Նաղլը Փիշմիշեանը, քոյրն է Միքայէլ Ամիրայ Փիշմիշեանի (1788 – 1849) ։ Ծնած է 1786-ին եւ մեռած Սկիւտար 25 Յունիար 1861-ին։ Ամուսնացած է Սարգիս Գօռանեանի հետ։ Թաղուած է Սկիւտար, եւ ունի 18 տողնոց ոտանաւոր տապանագիր մը։

82րդ էջին վրայ, թէեւ Պապա Համբարձում Լիմօնճեանի (1768 – 1839) լուսանկար չունենալը նշուած է, սակայն իրականութեան մէջ անոր կարելի է հանդիպիլ Հոգելոյս Արիստակէս Ա. քահանայ Հիսարլեանի (1856 – 1937) «Պատմութիւն Հայ Ձայնագրութեան» (Կ. Պօլիս, 1914) երկասիրութեան 148րդ էջին վրայ։

123րդ էջին վրայ յիշուած Ա. Բ. Գ. ստորագրութիւնը կը պատկանի հանգուցեալ վաստակաւոր լրագրող Վահան Թօշիկեանի, որ 1954-ին սրտաճմլիկ վախճան մը ունեցաւ Կարս քաղաքին մէջ։

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

ԷՋ	ՍԻՒՆԱԿ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
11	բ	փառք Ս· Նիկողայոսն	բարք Ս· Նիկողայոսն
13	բ	երեց	երէց
14	ա	Սարաֆ Սարգիս Դպիր Յովհաննէսեան	Սարգիս Դպիր Սարաֆ Յովհաննէսեան
15	ա	Աբեղեան	Աբեղան
15	բ	Աբեղեայ	Աբեղայ
17	ա	Չինիլի Համամի Ս· Սարգիսը	Հիսար Տիպիի Ս· Սարգիսը
17	ա	Հիսար Տիպիի	Չինիլի Համամի
17	բ	1667	1677
27	բ	Ճանիկ Երկանեան	Ճանիկ Փափազեան, Յարութիւն Երկանեան
30	ա	Սմբասեան	Սմբատեան
38	ա	Գանձանակեցի	Գանձակեցի
39	ա	խօսացող	խօսակցող
39	բ	կառավարութիւն	կառավարութեան
40	ա	1749	1752
41	բ	չարի	կարի
41	բ	խոհում	խոհուն
41	բ	Տիւլիկեցւոյ	Տիւրիկեցի
41	բ	Տիւրիկէի	Տիւրիկեցի
41	բ	դասուսաց	դասասաց
42	բ	հոււոց	հոգւոց
42	բ	Զախոնայ	ծախուց
48	ա	վարտասուս	զարտասուս
48	ա	լիր	լեր

ԷՋ	ՍԻՒՆԱԿ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
48	ա	նոյին	նոցին
48	ա	թիւովք	թեւովք
51	բ	հանգամանգները	հանգամանքները
62	ա	անշուք	անզաւակ
65	բ	կառավարութիւն	կառավարութեան
67	ա	Նազըէ	Նազըէ
72	բ	Եսուփ	Եուսուփ
83	–	հանցնուած	յանձնուած
87	բ	նկըրտիցս	նկըրտիցիս
87	բ	ուրիք	ուրեք
96	ա	կ՚կսուի	կ՚սկսուի
106	բ	թաղեցին	թաղեցինները
115	–	1939	1949
127	ա	ՄԱՐԴԱ	ՄԱՐԹԱ
138	բ	զայս	զՀայս
139	–	235 "լուսատախ"	225
157	ա	բարասանով	բալասանով
203	ա	ՄԻՒՋԻԻՒՔ	ՄԻՒՋԻՒՔ
204	ա	հաստաբոր	հաստափոր
204	ա	քառնակ	քառեակ
204	բ	բակենք	փակենք
220	բ	Ատենապետը	Ատենադպիրը
229	բ	կը երկտասարդացնեմ	կ՚երիտասարդացնեմ
234	–	ջանի	ջանք

Baskı ve Dizgi : MARMARA